

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

*Факультет психології
кафедра психосоматики та психологічної реабілітації*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

(для підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія» освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)

Київ – 2020

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

*Факультет психології
кафедра психосоматики та психологічної реабілітації*

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

(для підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія» освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)

Київ – 2020

Схвалено Вченою Радою НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № 4 від 22.10.2020 року)

Рецензенти:

Н.В. Чепелєва дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України;
С.О. Ставицька доктор психологічних наук, професор НПУ ім.М.Драгоманова;
Д.І. Шульженко доктор психологічних наук, професор НПУ ім.М.Драгоманова

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ: КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ
(для підготовки студентів спеціальності 053 “ Психологія” освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр») / За редакцією проф. Г.П.Мозгової / Авт. кол. кафедри психосоматики та психологічної реабілітації факультету психології / Вид. 2 - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. – 424 с.

У методичному виданні скомпановано комплекс робочих навчальних програм з психологічної реабілітації для фахової підготовки студентів-психологів в системі вищої освіти. Комплекс робочих навчальних програм розроблений, затверджений та апробований протягом часу в системі підготовки психологів у НПУ імені М.П.Драгоманова та інших вищих навчальних закладах України. Комплекс створено відповідно до сучасних вимог у вищій школі. Рекомендовано для студентів-психологів, аспірантів і викладачів ВНЗ.

Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації:

доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П. (–Психофізіологія та психосоматика”, –Нейропсихологія та нейрокорекція”, –Основи нейрофізіології”, –Медична психологія”), кандидат психологічних наук, доцент Ханецька Т.І. (–Психологія професійних деструкцій”, –Основи профорфентації”, –Основи психокорекції”, –Психологія професійної кар’єри”), кандидат психологічних наук, доцент Дьоміна Г.А. (–Організація психологічної служби”, –Психологія стресу”, –Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація”, –Психотерапія дітей та підлітків”, –Психокорекція узалежнених форм поведінки”, –Психологія міграції”), кандидат педагогічних наук, доцент Вольнова Л.М. (–Основи психології здоров'я”, –Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз”, –Реабілітаційна психологія”), кандидат психологічних наук, доцент Мельничук О.Б. (–Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей”), кандидат філософських наук, доцент Якимчук О.І. (–Групові форми психологічної реабілітації”, –Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами”), ст., старший викладач Праченко О.К. (–Психологія творчості”, –Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях”, –Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій”), викладач Кушмірук Є.С. (–Психологічна реабілітація посттравматичних розладів”, –Реабілітаційна психологія”).

- © Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, 2020
- © Факультету психології, 2020
- © НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Розділ 1. Програми дисциплін освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»	6
1.1. Нормативна частина:	
1.1.1. «Психофізіологія та психосоматика» Мозгова Г.П.	7
1.2. Професійна та практична підготовка:	
1.2.1. «Основи психокорекції» Ханецька Т.І.	45
1.2.2. «Реабілітаційна психологія» Вольнова Л.М., Кушмірук Є.С.....	64
1.2.3. «Організація психологічної служби» Дьоміна Г.А.	79
1.2.4. «Основи профорієнтації та профвідбору» Ханецька Т.І.	96
1.3. Вибіркової частини(дисципліни самостійного вибору ВНЗ):	
1.3.1.«Психологія творчості» Праченко О.К.	116
1.4. Дисципліни вільного вибору студента:	
1.4.1. «Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях» Праченко О.К.....	129
1.4.2. «Психологія стресу» Дьоміна Г.А.	145
1.4.3. «Психологічна реабілітація посттравматичних розладів» Кушмірук Є.С.....	160
1.4.4. «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» Вольнова Л.М.....	175
1.4.5. «Культура спілкування психолога-реабітолога» Ханецька Т.І.....	186
1.4.6. «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація» Дьоміна Г.А.....	206
1.4.7. «Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій» Праченко О.К.....	224
1.4.8. Спецкурс «Психологія травмуючих ситуацій» Вольнова Л.М.	235
1.4.9. «Основи психології здоров'я» Вольнова Л.М.....	252
1.4.10. «Психотерапія дітей та підлітків» Дьоміна Г.А.....	264
1.4.11. «Психокорекція uzалежнених форм поведінки» Дьоміна Г.А.	276
1.4.12. «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами» Якимчук О.І.....	293
Розділ 2. Програми дисциплін освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»:	
2.1. Професійна та практична підготовка:	
2.1.1.«Психологія професійної кар'єри» Ханецька Т.І.....	313
2.2. Вибіркової частини(дисципліни самостійного вибору ВНЗ):	
2.2.1.«Психологія професійних деструкцій» Ханецька Т.І.	327

2.3. Дисципліни вільного вибору студента:

2.3.1. «Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей»	
<i>Мельничук О.Б.</i>	341
2.3.2. «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм»	
<i>Якимчук О.І.</i>	355
2.3.3. «Групові форми психологічної реабілітації» <i>Вольнова Л.М.</i>	371
2.3.4. «Психологія міграції» <i>Дьоміна Г.А.</i>	382
2.3.5. Спецкурс «Психологія залежної поведінки» <i>Вольнова Л.М.</i>	394
2.3.6. «Основи нейрофізіології» <i>Мозгова Г.П.</i>	411

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Хвороба не звалюється на голову як грім серед ясного неба.
Вона є результатом постійних порушень законів природи.
Постійно розширюючись і накопичуючись, ці порушення, раптово
прориваються у вигляді хвороби, але ця раптовість нам тільки здається.*

Гіпократ

Реабілітація, або відновне лікування, є одним з передових напрямів сучасної психології та медицини, що підвищують її соціальну значущість. Хоча основні поняття і закономірності реабілітології ще не устоялися, можна вважати, що в реабілітації в тій чи іншій мірі мають потребу всі клієнти зі сприятливим для життя прогнозом захворювання. Базисної концепцією реабілітації є біопсихосоціальна модель нормальних і патологічних станів людини.

В основі медико-психологічної реабілітації лежить уявлення про хвороби як про руйнівний процес в організмі людини, що характеризується не тільки поганим фізичним самопочуттям хворого, але і зміною його особистості, зрушеннями в емоційній сфері.

Повернення до здоров'я, з точки зору такого підходу, передбачає усунення наслідків переживань, небажаних установок, невпевненості в своїх силах, тривоги з приводу можливості погіршення стану і рецидиву хвороби тощо.

Особливу увагу в медико-психологічній реабілітації приділяється роботі, спрямованій на компенсацію втрачених професійних і соціально-адаптивних якостей особистості.

Розділ 1.

Програми дисциплін освітньої програми *«Психосоматика та психологія здоров'я»* освітньо-кваліфікаційного рівня *«Бакалавр»*

нормативна частина навчального плану з циклу фундаментальної, природничо-наукової підготовки:

- ✓ *«Психофізіологія та психосоматика»;*

нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

- ✓ *«Основи психокорекції»;*
- ✓ *«Реабілітаційна психологія»;*
- ✓ *«Організація психологічної служби»;*
- ✓ *«Основи профорієнтації та профвідбору»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

- ✓ *«Психологія творчості»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

- ✓ *«Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях»;*
- ✓ *«Психологія стресу»;*
- ✓ *«Психологічна реабілітація посттравматичних розладів»;*
- ✓ *«Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз»;*
- ✓ *«Культура спілкування психолога-реабітолога»;*
- ✓ *«Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація»;*
- ✓ *«Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій»;*
- ✓ *Спецкурс «Психологія травмуючих ситуацій» »;*
- ✓ *«Основи психології здоров'я»;*
- ✓ *«Психотерапія дітей та підлітків»;*
- ✓ *«Психокорекція узалежнених форм поведінки»;*
- ✓ *«Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами»*

Нормативна частина навчального плану з циклу фундаментальної, природничо-наукової підготовки:

Програма з дисципліни «Психофізіологія та психосоматика»

Укладач програми: *Мозгова Г.П.*

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		1-й	2-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		2-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 48	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10
		Практичні	
		22 год.	6
		Семінарські	
		20 год.	4
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
	76 год.	130	
	Вид контролю: екзамен		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання – 74/76

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Сучасна психологія являє собою досить розгалужену систему наукових дисциплін, серед яких вагоме місце у підготовці практичного психолога посідає знання з основ психофізіології та

психосоматики. Які є фундаментальними дисциплінами і, насамперед, природничою гілкою психологічних знань.

Зміст дисципліни складається з трьох модулів: «Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки», «Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій» і «Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків. Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів».

Перший модуль розкриває місце психофізіології у системі психологічних, соціологічних і природничих дисциплін. Основні напрямки вітчизняної та зарубіжної психофізіології. Будову мозку та психічну діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчіння.

У другому модулі розглядаються основи психофізіології пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій.

Третій модуль розкриває основні положення психосоматики, дефініції, детермінанти, концептуальні засади, історію вивчення психологічних чинників соматичних хвороб, розглядає «класичні» та інші психосоматичні розлади, психосоматичні порушення як в дитячому, так і в дорослому віці, а також психосоматичні аспекти деяких психічних розладів.

Метою освоєння дисципліни «Психофізіологія та психосоматика», є введення студентів в коло проблем, які стосуються природньонаукових основ психології, розуміння і системного вивчення процесів, що протікають на суб'єктивному, нейрофізіологічному і молекулярно-генетичному рівнях; навчити студентів використовувати дані природознавства для вирішення завдань фундаментальної і прикладної психології; сформувати усвідомлення тісного діалектичного зв'язку психічних процесів і мозку, нерозривної єдності структури і функцій. А також, у знайомстві студентів з сучасним розвитком уявлень про фізіологічні механізми (кореляти, закономірності) психічної діяльності та поведінки людини та формування у них умінь використовувати теоретичні і практичні знання при аналізі психологічних даних та науково-дослідній роботі.

Завдання курсу:

- формування природничо-наукової методології аналізу психічних феноменів і поведінки;
- розуміння психофізіологічних складових психічних процесів і функцій;
- знайомство з основними етапами науково-теоретичного становлення психосоматики як науки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Психофізіологія та психосоматика» студент повинен

знати: - історичні аспекти зарубіжної та вітчизняної психофізіології, проблеми і перспективи розвитку загальної та прикладної психофізіології;

- місце та значення психофізіології у системі наукових дисциплін про людину; особливості коеволюції психофізіології;
  - базові категорії психофізіології та її структуру;
  - моделі перебігу психічних процесів, які базуються на природничо-науковій парадигмі;
  - закономірності історичного розвитку методів психофізіології;
  - основні і додаткові методи психофізіологічних досліджень та їх практичне і наукове застосування;
  - статеві та вікові аспекти застосування методів психофізіологічних досліджень;
  - роль психофізіології у формуванні активної і творчої особистості та її наукового світогляду;
  - сукупність загальних причин, які призводять до психосоматичних порушень;
  - принципи й закономірності психологічного обстеження суб'єкта з захворюваннями психосоматичного характеру;
  - психологічні аспекти психотерапії особистості з психологічними захворюваннями.
- вміти:** - аналізувати перспективи вирішення психофізіологічної проблеми;
- орієнтуватися у класичних і сучасних здобутках вітчизняної та зарубіжної психофізіології;
  - адекватно орієнтуватися у виборі сучасних методик і показників;
  - досліджувати фізіологічні механізми психічних процесів і поведінки на системному і нейронному рівнях;
  - творчо застосовувати методи психофізіологічних досліджень для оцінки фізіологічних механізмів суб'єктивних процесів та індивідуальних відмінностей;
  - розробляти критерії психофізіологічного дослідження;
  - розрізняти особливості хвороб психосоматичного характеру від норми;
  - володіти психологічними методиками дослідження особистостей різного віку з хвороби психосоматичного характеру;
  - підбирати адекватні до наявного порушення організму методи психотерапії;
  - планувати психодіагностичне дослідження з урахуванням нозологічних, синдромальних, соціально-демографічних, культуральних і індивідуально-психологічних характеристик.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки.

ТЕМА 1.

Історія розвитку зарубіжної та вітчизняної психофізіології.

Місце психофізіології у системі психологічних, соціологічних і природничих дисциплін. Роль психофізіології у професійній підготовці практичного психолога. Зв'язок психофізіології з біологічними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з медичними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з психологічними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з соціальними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з математичними дисциплінами та кібернетикою і інформатикою. Основні етапи становлення та перспективи розвитку психофізіології (Сеченов І.М., Павлов І.П., Бехтерев В.М., Ухтомський О.О., Анохін П.К., Бернштейн М.О., Лурія О.Р.). Основні етапи становлення і перспективи розвитку зарубіжної психофізіології (Вундт В., Г. Сельє, В. Маунткасл, К. Прибрам).

ТЕМА 2.

Предмет і завдання психофізіології. Основні напрямки сучасної психофізіології.

Основні розділи (напрямки) вітчизняної та зарубіжної психофізіології. Загальна, вікова і прикладна психофізіологія та їх предмет. Проблема суб'єктивного відображення довкілля. Функції мозку і функції психіки. Основне завдання психофізіології. Психофізіологічна проблема: історія і перспективи вирішення. Психофізіологічна проблема і психосоматичні розлади.

Основи загальної психофізіології. Когнітивна психофізіологія. Вікова психофізіологія. Диференційна психофізіологія. Основи прикладної психофізіології. Порівняльна психофізіологія. Системна психофізіологія. Педагогічна психофізіологія. Соціальна психофізіологія. Клінічна психофізіологія. Екологічна психофізіологія. Спортивна психофізіологія.

ТЕМА 3.

Методи психофізіологічних досліджень.

Принципи психофізіологічного дослідження. Електрофізіологічні методи і показники. Електроенцефалографія та основні ритми ЕЕГ. Викликані потенціали мозку. Поліграф («детектор брехні»). Комп'ютерна томографія. Вегетативні дослідження і показники. Дослідження рухової сфери і рухові показники. Біохімічні дослідження і показники. Імунологічні дослідження і показники. Антропологічні показники психофізіологічних досліджень. Клінічні методи у психофізіології. Вибір методів досліджень та обробка результатів. Специфіка психофізіологічних досліджень на тваринах і принципи біоетики. Моделювання психічних процесів і поведінки. Методи самооцінки психофізіологічних станів.

ТЕМА 4.

Мозок та психічна діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчання.

Мозок як орган (матриця) психічної діяльності та саморегулююча система. Системна організація функцій головного мозку. Інтегративна діяльність головного мозку. Нейрон: принципи класифікації та обробки інформації. Основні положення нейронної доктрини. Нейронні коди.

Нейроглія: принципи класифікації та роль у психічних процесах. Нервові зв'язки та синапси. Принципи обробки інформації в нейронній мережі. Конвергенція і дивергенція. Біологічний і персональний комп'ютер (комп'ютерна метафора). Нейронні ансамблі і кортикальні колонки. Асоціативні, сенсорні, рухові системи мозку. Модулюючі системи мозку. Функціональні блоки мозку (Лурія О.Р.). Особливості функціональної асиметрії мозку людини. Розвиток мозку в онтогенезі та філогенезі.

Історія вчення про рефлекс. Рефлекс як психофізіологічний феномен та модель поведінки. Поняття про рефлекторну дугу (шлях рефлексу) і рефлекторне кільце. Принципи класифікації рефлексів. Рефлекси та інстинкти. Класичні умовні рефлекси (фізіологія ВНД). Класичні інструментальні рефлекси (біхевіоризм). Принципи утворення умовних рефлексів. Рефлекторна діяльність і проблеми навчання. Рефлекс і функціональна система. Поняття про першу і другу сигнальні системи.

Неасоціативні та асоціативні форми навчання. Вчення про ВНД, біхевіоризм, гештальт-психологія та проблеми навчання. Класичний умовний рефлекс. Класичний інструментальний рефлекс. Когнітивне навчання. Імпринтинг та інсайт і проблеми навчання. Механізми пам'яті, мислення і навчання. Сигнальні системи і проблеми навчання. ФАМ і проблеми навчання.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій.

ТЕМА 5.

Психофізіологія сенсорних процесів. Психофізіологія відчуттів і сприймання

Поняття про органи чуття, аналізатори, сенсорні системи. Спеціалізація органів чуття. Структурно-функціональні особливості аналізаторів. Принципи класифікації рецепторів, психофізіологічна класифікація рецепторів. Принципи кодування сенсорної інформації, бінарні коди. Особливості часового і просторового кодування інформації. Особливості розпізнавання образів. Мозок (біологічний комп'ютер) і персональний комп'ютер: принципи кодування інформації. Сенсорна ізоляція (депривація).

Органи чуття (аналізатори) і пізнавальні процеси. Відчуття як первинне чуттєве пізнання. Основний психофізичний закон (закон Вебера-Фехнера). Перша і друга сигнальні системи як форми відображення довкілля. Особливості сприймання людини (друга сигнальна система). Особливості сприймання часу, простору, руху. Особливості кольорового сприймання. Основні етапи сприймання. Нейрони-детектори і гностичні нейрони. Психофізіологічні основи формування образів. Електрична активність мозку та особливості сприймання. ФАМ та особливості сприймання. Особливості екстрасенсорного сприймання. Розлади сприймання. Природа галюцинацій. Поняття про інформаційні неврози

ТЕМА 6.

Психофізіологія уваги. Психофізіологія пам'яті.

Нейрофізіологічні механізми мимовільної і довільної уваги. Орієнтовний рефлекс (рефлекс «Що таке») і явище домінанті. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники орієнтовної реакції. Нейрони новизни і нейрони тотожності (подібності). Роль таламуса в організації уваги. Ретикулярна формація і увага. Мимовільна і довільна увага і ФАМ. Феномен числа 7 ± 2 та увага. Орієнтовний рефлекс та дослідницька діяльність. Розлади уваги.

Біологічні види пам'яті – генетична, імунологічна, неврологічна. Пам'ять як психофізіологічний процес обробки інформації. Теорії пам'яті – фізіологічні, психологічні, біохімічні, кібернетичні. Дослідження Лешлі. Етапи формування енграм. Нейрофізіологічні механізми короткочасної та довготривалої пам'яті. Нейронні моделі пам'яті. Медіаторні системи і пам'ять. Феномен числа 7 ± 2 і пам'ять. Особливості професійної пам'яті. Феномен панорамної пам'яті. Нейрофізіологічні механізми забування. Розлади пам'яті.

ТЕМА 7.

Психофізіологія мислення (інтелекту). Свідомість як психофізіологічний феномен.

Вербальні та невербальні форми комунікації. Мислення як аналітико-синтетична діяльність мозку. Поняття про першу і другу сигнальні системи. Художній, розумовий і художньо-розумовий тип. Особливості мислення і ФАМ. Центри мови (зони Брока і Верніке). Вербальний і невербальний інтелект. Біологічний (інтелект А), психометричний (тести інтелекту), соціальний інтелект (інтелект В). Електрофізіологічні кореляти мислення. Поняття про детектор помилок (Бехтерева Н.П.). Функціональна система і мислення. Дивергентне, конвергентне, креативне, саногенне мислення. Генетичні та морфологічні дослідження інтелекту. Інтелект та проблеми адаптації. Розлади мислення.

Усвідомлені та неусвідомлені психічні процеси людини. Дослідження Павлова І.П. і Фрейда З. Поведінкові критерії свідомості (В. Маунткасл). Класична (хілотропна) та холотропна моделі свідомості (С. Гроф). Інформаційний підхід до проблеми свідомості. Електрофізіологічні кореляти свідомих процесів. Нейрофізіологічний аналіз несвідомих процесів. Сигнальні системи та свідомі і несвідомі процеси. Свідомі та несвідомі процеси і ФАМ. Змінені стани свідомості. Розлади свідомості. Психофізіологічна проблема.

ТЕМА 8.

Психофізіологія функціональних станів. Психофізіологія сну та активності (бадьорості).

Функціональні стани та принципи визначення і діагностики. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові кореляти функціональних станів. Індикатори активності різних фізіологічних систем організму (серцево-судинної системи, системи органів дихання, системи органів

травлення, системи органів виділення) та їх роль у психофізіології. Аналіз циклу сон – бадьорість. Модулюючі системи мозку. ФАМ та функціональні стани.

Сон як психофізіологічний феномен та змінений стан свідомості. Класифікація стадій сну. Електрофізіологічні кореляти сну та їх аналіз. Вегетативні та рухові кореляти сну та їх аналіз. Сон та пізнавальні процеси (пам'ять) і навчіння. Сон та ріст і розвиток організму. Сон та процеси адаптації. Індивідуальна динаміка сну. Гіпноз і навіювання. Патологічні форми сну.

ТЕМА 9.

Психофізіологія потреб, мотивацій і емоцій.

Класифікація потреб людини (Симонов П.В.). Біологічні, соціальні, духовні потреби. Ієрархія потреб людини (Маслоу А.). Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти мотивації. Драйв-рефлекси. Інформаційна теорія емоцій, формула емоцій (Симонов П.В.). Негативні і позитивні емоції, стеничні та астеничні емоції. Роль лімбічної системи у забезпеченні емоцій та поведінкових реакцій. Характеристика вегетативних реакцій емоційних станів. Взаємозв'язок емоцій та психічного і фізичного здоров'я. Біологічна роль та психофізіологічні складові страху. Біль як психофізіологічний феномен. Розлади емоційної сфери людини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.

Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків.

Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів

ТЕМА 10. Психосоматики, предмет і завдання. Основні теоретичні підходи до проблеми психосоматики.

Психосоматика як наука. Предмет, завдання і значення психосоматики. Зв'язок з іншими галузями науки. Роль психосоматики у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Психосоматичні теорії і моделі. Сучасні уявлення про психосоматичні захворювання. Психодинамічні підходи: концепція істеричної конверсії й органічного еквівалента тривожних станів (З.Фройд); психосоматичний симптом як доля інстинкту(П.Федерн); організм як символ (Г.Гродек); теорія специфічного конфлікту (Ф. Александер); теорія ресоматизації (М. Шур); теорія морбогенних стосунків матері і дитини (Г.Аммон); теорія алекситимії (Немайя, Сифнеос). Роль Ф. Александера, Ф. Данбар, А. Маслоу.

Нейрогуморальні та психофізіологічні теорії: нейрогуморальна теорія (Г. Енджел); кортико-вісцеральна теорія (К.М.Биков, І. Т. Курцин);

ТЕМА 11.

Психофізіологія адаптації і стресу. Психофізіологія адиктивної поведінки.

Історія вчення про стрес. Стрес – загальний адаптаційний синдром, позитивне значення стресу. Стадії розвитку стресу. Фізіологічні та психологічні стрес-чинники. Еустрес і дистрес.

Триада і гормони стресу. Роль системи гіпоталамус – гіпофіз – наднирники у процесах адаптації і стресу. Роль системи гіпоталамус – гіпофіз – щитоподібна залоза у процесах адаптації і стресу. Роль автономної нервової системи у процесах адаптації і стресу. Індивідуальні відмінності у реакціях на стрес. Тип поведінки А і В. Біологічні ритми та адаптація. Проблеми адаптації до природного і соціального середовища. Стрес і психічне здоров'я. Принципи профілактики дистресу.

Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти адиктивної поведінки. Функціональні системи підкріплення. Біохімічні (нейрогормони і нейромедіатори) системи підкріплення. Аліментарні адикції. Алкогольні адикції. Наркотичні адикції. Сексуальні адикції. Залежність від роботи (роботоголія). Залежність від гри (гемблінг). Віртуальна залежність (кіберадикція). Проблеми профілактики адитивної поведінки.

ТЕМА 12.

Методи дослідження психосоматичних розладів

Торонтська Алекситимічна Шкала. Дослідження психосоматичних розладів за допомогою Гісенівського опитувальника соматичних скарг та Контрольного списку симптомів – Symptom-Check-List. Актуальність. Шкали опитувальника. Ознайомлення з інструкцією та ключем Контрольного списку симптомів.

Оцінка критичних життєвих подій за допомогою «Оціночної шкали повторного соціального пристосування» Холмса і Райха. Вплив стресу на розвиток психосоматичних розладів. Дослідження стресу у осіб із психосоматичними розладами за допомогою Шкали психологічного стресу. Дослідження стратегій подолання стресу за допомогою опитувальника способів допінгу Р. Лазаруса.

ТЕМА 13

Діагностика та корекція функціональних станів. Лікування психосоматичних захворювань.

Суб'єктивна та об'єктивна оцінка функціонального стану. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники функціонального стану. Показники діяльності серцево-судинної системи при оцінці функціонального стану. Зовнішні способи корекції функціонального стану: функціональна музика (музико терапія), ароматерапія, фототерапія (терапія кольорами), контактний і безконтактний масаж, фармакологічна корекція, гіпноз і навіювання. Прийоми саморегуляції функціонального стану: спеціальна дихальна гімнастика, м'язова релаксація, біологічний зворотній зв'язок, аутогенне тренування, медитація.

Основні принципи в лікуванні психосоматичних хворих. Принцип індивідуальної терапії. Принцип комбінованої терапії. Принцип динамічної корекції психічного і фізичного стану хворого.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Усього	у тому числі				усього	у тому числі				
		Лек.	Пр.	Сем.	С.р.		Лек.	Пр.	Сем.	С.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Модуль 1											
Змістовий модуль 1. Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки											
Тема 1. Історія розвитку зарубіжної та вітчизняної психофізіології.		2		2	2			-	-	-	4
Тема 2. Предмет і завдання психофізіології. Основні напрямки сучасної психофізіології.		2		2	2			-	-		4
Тема 3. Методи психофізіологічних досліджень.		2	4	-	2			-	2	-	4
Тема 4. Мозок та психічна діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчання.		6	4	4	10			2	-	-	10
Разом за змістовим модулем 1.		12	8	8	16			2	2	-	22
Змістовий модуль 2. Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій											
Тема 5. Психофізіологія сенсорних процесів. Психофізіологія відчуттів і сприймання.		6	4		4			-	-	1	16
Тема 6. Психофізіологія уваги. Психофізіологія пам'яті.		4	2		4			-	-	1	16
Тема 7. Психофізіологія мислення (інтелекту). Свідомість як психофізіологічний феномен.		4	2	2	4			-	-		18
Тема 8. Психофізіологія функціональних станів. Психофізіологія сну та активності (бадьорості).		4	4		4			-	-	1	18
Тема 9. Психофізіологія потреб, мотивацій і емоцій.		4	2	2	4			-	-	1	16
Разом за змістовим модулем 2.		22	14	4	20			-	-	4	84
Змістовий модуль 3. Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків. Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів											
Тема 10. Психосоматики, предмет і завдання. Основні теоретичні підходи до проблеми психосоматики.		4	-	4	8			2	-	-	12
Тема 11. Психофізіологія адаптації і стресу. Психофізіологія адиктивної		4	-	4	4			2	-	-	10

поведінки.											
Тема 12. Методи дослідження психосоматичних розладів.		2	4	-	2			-	2	-	2
Тема 13. Діагностика та корекція функціональних станів. Лікування психосоматичних захворювань.		2	4	-	4			-	2	-	4
Разом за змістовим модулем 3.		12	8	8	18						28
Усього годин	150	46	30	20	54		150	6	6	4	134

5. Теми семінарських занять

Тема № 1: Предмет, задачі та методи дослідження психофізіології

Семінарське заняття Предмет, задачі та методи дослідження психофізіології

Навчальна мета заняття: визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми, рівень сформованості уявлень про психофізіологію як науку, що вивчає нейронні механізми психічних процесів і станів. Розкрити механізми основних психофізіологічних досліджень.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Предмет і задачі психофізіології.
2. Історія розвитку психофізіології.
3. Методи дослідження роботи головного мозку.
4. Загальна характеристика варіантів рішення психофізіологічної проблеми.
5. Загальна характеристика психофізіологічних методів дослідження.
6. Інтерпретація показників детектора брехні.

Методичні вказівки

В першому питанні семінарського заняття потрібно розкрити основні особливості, що відрізняють психофізіологію від інших систем знань. Чітко сформулювати визначення об'єкту, предмета та завдань психофізіології, підкреслити відмінність її предмету від предмета інших галузей психологічних дисциплін. Необхідно також підкреслити значення методологічних принципів для організації системи наукових знань та досліджень в психофізіології.

Під час підготовки відповіді на друге питання семінарського заняття необхідно звернути особливу увагу на процес становлення психофізіології як міждисциплінарної науки про поведінку; її взаємозв'язок з науками природничого циклу; діалектику пізнавального процесу в психофізіології: людина – нейрон – модель.

Відповідь на третє питання повинна складатися з розгорнутої характеристики методів дослідження роботи головного мозку із зазначенням практичного застосування кожного методу. Також вона повинна розкрити нейрофізіологічні механізми діяльності мозку, а саме: загальні

відомості про історію вивчення головного мозку, його будову, функційну організацію; будову та функції нейрону, як основну складову мозку.

В четвертому питанні розкриваються варіанти рішення психофізіологічної проблеми співвідношення психіки й мозку, душі й тіла, що має глибокі історичні традиції й насамперед традиції європейського мислення, які істотно відрізняється від багатьох східних систем світогляду.

Перше рішення цієї проблеми можна позначити як психофізіологічний паралелізм. Суть його полягає в протиставленні незалежно існуючої психіки й мозку (душі й тіла). Відповідно до цього підходу психіка й мозок визначаються як незалежні явища, не зв'язані між собою причинно-наслідковими відносинами. У той же час поряд з паралелізмом сформувалися ще два підходи до рішення психофізіологічної проблеми: психофізіологічна ідентичність, що є варіантом крайнього фізіологічного редукціонізму, при якому психічне, втрачаючи свою сутність, повністю ототожнюється з фізіологічним; психофізіологічна взаємодія, що представляє собою варіант паліативного, тобто часткового, рішення проблеми. Припускаючи, що психічне та фізіологічне мають різні сутності, цей підхід допускає певний ступінь взаємодії й взаємовпливу.

Відповідь на шосте питання розкриває особливості роботи приладу поліграфа, що одночасно реєструє комплекс фізіологічних показників (ШГР, ЕЕГ, та ін.) з метою виявити динаміку емоційної напруги.

Зазначається, що з людиною, яка проходить обстеження на поліграфі, проводять співбесіду, у ході якої поряд з нейтральними задають питання, що становлять предмет спеціальної зацікавленості. За характером фізіологічних реакцій, що супроводжують відповіді на різні питання, можна судити про емоційну реактивність людини і якоюсь мірою про ступінь її щирості в даній ситуації. Оскільки в більшості випадків спеціально ненавчена людина не контролює свої вегетативні реакції, детектор неправди дає за деякими оцінками до 71% випадків виявлення обману.

Тема № 2: Психофізіологія функціональних станів

Семінарське заняття: Психофізіологія функціональних станів

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія функціональних станів»; сформувати вміння робити висновки, давати чітку характеристику стрес факторам професійної діяльності правоохоронця та ознакам професійного стресу правоохоронця.

Кількість годин – 4 години

Навчальні питання:

1. Вчення П.К. Анохіна про функціональний стан. Значення комплексного підходу у вивченні функціональних станів?
2. Нейрофізіологічні механізми регуляції бадьорості.

3. Психофізіологія сну. Теорії сну.
4. Біль і її фізіологічні механізми.
5. Зворотний зв'язок у регуляції функціональних станів.
6. Методи діагностики функціональних станів.
7. Теорія стресу Г. Сел'є. Загальний адаптаційний синдром.
8. Порівняльна характеристика фізіологічного та психологічного стресу.
9. Стрес-фактори в професійній діяльності працівника поліції.
10. Наслідки дії довгочасного і короткочасного стресу в професійній діяльності правоохоронця.
11. Профілактика стресових станів у професійній діяльності правоохоронця.

Методичні вказівки

У відповіді на перше питання курсанти повинні розкрити методологічну основу психофізіологічного опису поведінки за допомогою теорії функціональної системи П.К. Анохіна. Курсанти повинні зазначити, що ця теорія була розроблена при вивченні механізмів компенсації порушених функцій організму. Як було показано П.К. Анохіним, компенсація мобілізує значне число різних фізіологічних компонентів – центральних і периферичних утворень, функціонально об'єднаних між собою для одержання корисного пристосувального ефекту, необхідного живому організму в даний конкретний момент часу. Таке широке функціональне об'єднання по-різному локалізованих структур і процесів для одержання кінцевого пристосувального результату було названо «функціональною системою».

Відповідь на питання про психофізіологію сну повинно складатися з характеристики: фізіологічних особливостей та змін під час сну; видів сну; стадій сну; потреби в сні.

Потрібно розкрити широкий спектр поглядів, гіпотез, досліджень на процес сну, а саме: погляд на сон як єдиний процес чи різні стани; стадії повільного та швидкого сну; сон в онто- та філогенезі; потреба в сні; депривація сну та сновидіння.

Розкриваються дві основні точки зору на проблему вивчення сну. Перша – сон виникає в результаті активного процесу, збудження певних структур (центрів сну), яке викликає загальне зниження функцій організму (активна теорія сну). Друга – це пасивна теорія, або теорія диференціації. Потрібно детально розглянути кожен з цих теорій, вказати їх основні положення та вчених і їх дослідження, які займаються підтвердженням цих теорій.

Відповідь на четверте питання повинна будуватися за таким планом:

- визначення поняття болю;
- характеристика соматичного болю;
- характеристика вісцерального болю;
- тривалість болю;

- сенсорний, афективний, вегетативний, руховий і когнітивний компоненти болю;
- методи зняття болю.

Пояснюючи що таке зворотний зв'язок у регуляції функціональних станів курсант повинен спочатку пояснити, що таке гомеостаз; потім дати визначення поняттю та загальну характеристику біологічного зворотного зв'язку, штучного зворотного зв'язку і узагальнити відповідь та зробити висновок щодо значення зворотного зв'язку в організації поведінки.

Готуючи відповідь на сьоме питання необхідно звернутися до теорії стресу Г. Сел'є, згадати її основні положення, визначити значення формування даної теорії для людини та наук біолого-психологічного циклу. Дати характеристику трьом стадіям стресу.

У відповіді на восьме питання потрібно дати конкретні характеристики фізіологічного та психологічного стресу, вказати якісні характеристики, що їх відрізняють.

У відповіді на дев'яте питання курсант повинен розкрити сутність наступних стрес-факторів, що впливають на працівників поліції в ході виконання їх професійної діяльності: смерть або важка хвороба близьких; потенційна загроза власному життю і здоров'ю; загибель, поранення напарника, колеги під час несення служби; незручний графік роботи; ображення працівника іншими особами; скарги учасників кримінального процесу; надмірні фізичні навантаження; опір зі сторони громадян; відсутність нормальних умов праці; зрада коханої людини; незадовільне забезпечення; відсутність соціального захисту; несправедливе відношення керівництва; конфлікти з керівництвом; сварка с колегами, друзями, родичами; фінансові проблеми; дефіцит часу; попередній травматичний досвід.

Розкриваючи зміст десятого питання необхідно зупинитися на тому, що стресова реакція - це концентрована сутність взаємин психіки й тіла. Прийнято вважати, що всі симптоми, викликані стресом, є психосоматичними. Це значить, що у відповіді на стрес беруть участь всі системи — нервова, ендокринна, серцево-судинна, шлунково-кишкова й т.п. Дуже часто, особливо після тривалого стресу, внаслідок виснаження всього організму настає слабкість. Як правило, стрес викликає погіршення діяльності самої "слабкої" ланки в організмі, уже хворого органа, наприклад, виразку шлунка на фоні хронічного гастриту. Послабляючи імунну систему організму, стрес підвищує ризик інфекційних захворювань. Найбільш часто стрес впливає на стан серцево-судинної системи.

В кінці відповіді робиться висновок про те, що при стресі так чи інакше страждають всі системи організму.

Відповідь на останнє питання – це розкриття сутності психопрофілактики стресових станів, що включає цілий ряд аспектів. Серед них слід зазначити, у першу чергу, власну позицію людини. Мова йде про відповідальність людини за своє здоров'я. Твердження, що надмірний стрес і емоційні розлади залежать від способу інтерпретації індивідом свого оточення, прямо пов'язане з

визнанням особистісної відповідальності людини за своє відношення до того, що відбувається й, таким чином, за своє здоров'я.

Існує досить багато способів і методів профілактики стресу – як індивідуального, так і організаційного застосування. Більшість із них загальновідомі.

Так, до індивідуальних методів профілактики стресу належать:

- 1) регулярний активний відпочинок;
- 2) релаксація (заняття йогою, медитацією, аутотренінгом);
- 3) тренінг навичок самоконтролю поведінки;
- 4) планування власного часу;
- 5) забезпечення достатньої тривалості сну;
- 6) когнітивна терапія і т. п.

Тема № 3: Психофізіологія емоційної сфери

Семінарське заняття: Психофізіологія емоційної сфери

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія емоційної сфери»; сформувати вміння робити висновки, давати чітку характеристику індивідуальних розходжень в емоційній сфері особистості.

Кількість годи – 2 години

Навчальні питання:

1. Фізіологічні механізми потреб. Порівняльна характеристика потреби як стану від мотивації?
2. Теорії емоцій.
3. Вплив мотиваційного збудження на усі системи організму.
4. Ефективні методи діагностики емоційного стану.
5. Функціональна асиметрія мозку й емоції.
6. Індивідуальні розходження й емоції.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання повинна складатися із характеристики психофізіології потреб:

- визначення й класифікації потреб: біологічні, соціальні й ідеальні.
- характеристики психофізіологічних механізмів виникнення потреб;
- характеристики природи почуття голоду;
- характеристики природа почуття спраги;
- характеристики біохімічних кореляти потреби у відчуттях.

Характеристика мотивації, як фактору організації поведінки, тобто відповідь на друге питання, будується за наступним планом: характеристика видів мотивації; пояснення фізіологічної теорії мотивацій; зв'язок теорії функціональних систем і мотивації.

Відповідь на третє питання складається із пояснення: субстрату емоцій (лімбічна система, ретикулярна формація, лобові частки); зв'язку міжпівкульної асиметрії та емоцій; сутності основних теорій емоцій, а саме: біологічна теорія Дарвіна; теорія Джеймса-Ланге; таламічна теорія Кеннона-Барда; активаційна теорія Ліндслі; біологічна теорія П.К. Анохіна; інформаційна теорія емоцій; теорія диференціальних емоцій; нейрокультурна теорія емоцій.

Кожна з теорій дозволяє зрозуміти лише деякі сторони психофізіологічних механізмів функціонування емоційно-потребової сфери людини, виводячи на перший план проблеми:

- адаптації до середовища (теорії Дарвіна, Анохіна),
- мозкового забезпечення й фізіологічних показників емоційних переживань (таламічна й активаційна теорії, теорія Екмана),
- вегетативних і гомеостатических компонентів емоцій (теорія Джеймса-Ланге),
- впливу інформованості на емоційне переживання (теорія Сімонова),
- специфіки базисних емоцій (теорія диференціальних емоцій).

Відповідь на четверте питання базується на тлумаченні, що вивчення фізіологічних механізмів емоцій — багатобічний процес, який включає експерименти на тварин, пов'язані з подразненням і руйнуванням окремих ділянок мозку, вивчення особливостей емоційного реагування в пацієнтів з різними поразками мозку, а також лабораторні дослідження здоровіших людей при переживанні ними штучно створюваних емоціогенних ситуацій.

Далі курсант дає загальну характеристику методів вивчення й діагностики емоцій: електрична стимуляція мозку; руйнування мозку; діагностика емоційних переживань; вивчення міміки особи; електрична активність шкіри (ЕАК); реакції серцево-судинної системи; ЕЕГ показники емоцій.

Тема № 4: Психофізіологія сприйняття

Семінарське заняття: Психофізіологія сприйняття

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія сприйняття»; сформувати вміння робити висновки, розуміти значення процесу сприйняття у професійній діяльності правоохоронця.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Психофізіологічні особливості процесу сприйняття.
2. Кодування інформації в нервовій системі. Нейроні моделі сприйняття.
3. Перцептивна спеціалізація півкуль.
4. Значення процесу сприйняття у професійній діяльності правоохоронця.

Методичні вказівки

У відповіді на перше та друге питання необхідно зазначити, що кодування інформації в нервовій системі — це перетворення специфічної енергії стимулів (світла, звуку, тиску й ін.) в універсальні коди нейтронної активності, на основі яких мозок здійснює весь процес обробки інформації. Таким чином, коди — це особливі форми організації імпульсної активності нейронів, які несуть інформацію про якісні й кількісні характеристики діючі на організм стимулу.

Далі курсант повинен розкрити проблему утворення кодів і їхнього функціонування в ЦНС, що становить центральне ядро проблеми уявлення про перетворення інформації в організмі людини й тварин. Розкривається думка одного з відомих фахівців в області сенсорного кодування Дж. Сом'єна про найпоширенішу в сенсорних системах передачу інформації за допомогою частоти розрядів нейронів. Також дається визначення й іншим варіантам інтерпретації кодів: щільність імпульсного потоку, інтервали між імпульсами, особливості організації імпульсів в «пачці» (групі імпульсів) – періодичність пачок, тривалість, число імпульсів у пачці тощо.

У відповіді на третє питання необхідно наголосити на тому, що нервова система людини влаштована таким чином, що кожна півкуля мозку одержує інформацію головним чином від протилежної сторони тіла. Цей принцип контралатеральної проекції належить як до загальної тілесної, тактильної чутливості, так і до зору й слуху. Найбільш вивчені міжпівкульні взаємовідносини при зоровому й слуховому сприйнятті, тому наводимо, у загальному виді, спеціалізацію півкуль у забезпеченні зорового сприйняття у вигляді таблиці:

Відповідь на четверте питання повинна мати наступну інформацію. Діяльність працівника поліції здійснюється в системі всебічної комунікації і взаємодії з різними суб'єктами й об'єктами управлінської діяльності (колегами, керівництвом, громадянами й іншими об'єктами зацікавленості працівників поліції). Процес комунікації будується, як правило, на підставі внутрішніх картин сприйняття й власних уявлень людини.

Сприйняття є активною напівсвідомою діяльністю зі сприймання й переробки інформації, причому не всієї, а лише значимої. Оскільки сприйняття багато в чому суб'єктивний процес і містить у собі можливості повного або часткового викривлення або втрати інформації то, кожна людина має трохи іншу оцінку тієї ж самої ситуації, і в кожному із суджень є частина правди, тому що різні люди сприймають дійсність по-різному.

Працівникові міліції необхідно враховувати особливості сприйняття навколишньої дійсності, при чому як з позиції інших людей (колег, начальства), так і своєї власної. У цьому змісті, важливою складовою є здатність до адекватної саморефлексії, що представляє собою такий стан свідомості, коли увага людини фокусується на собі, що робить її більш сприйнятливою до своїх власних установок, почуттів, емоцій і схильностей.

Курсанту необхідно розповісти про особливості сприйняття незнайомої людини та формування першого враження. Наступним у відповіді повинне бути пояснення каузальної

атрибуції, як інтерпретації людиною міжособистісного сприйняття причин і мотивів поведінки інших людей.

Помилки каузальної атрибуції: фундаментальна помилка атрибуції – Схильність при поясненні своєї власної поведінки приписувати причини переважно вимогам ситуації та обставинам («такі обставини»), а при поясненні чужої поведінки – приписувати причини внутрішнім умовам (особистості: «він такий»); помилка ілюзорних кореляцій – у відповідності зі своїми уявленнями людина схильна у ситуації виділяти одні моменти й зовсім не помічати інші. Замість пошуку причин вона просто «виймає» з пам'яті те, що ближче лежить. Виникає за рахунок використання стереотипів; помилка хибної згоди – приписування причин завжди відбувається з егоцентричної позиції – людина відштовхується від своєї поведінки, причому переоцінюючи її звичайність і поширеність; мотиваційна помилка атрибуції – атрибуція проводиться таким чином, щоб її результати не суперечили уявленням про себе, підтверджували самооцінку.

Тема № 5: Психофізіологія уваги

Семінарське заняття: Психофізіологія уваги

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія уваги»; сформувати вміння робити висновки, давати чітку характеристику нейрофізіологічним механізмам уваги та орієнтовно-дослідницькій діяльності людини.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Характеристика нейронів новизни.
2. Нейрофізіологічні механізми уваги.
3. Дослідження орієнтовної реакції І.П. Паловим.
4. Порівняльна характеристика генералізованої та локальної активації.
5. Методи вивчення та діагностики уваги.

Методичні вказівки

В першому питанні потрібно розкрити найцікавіші факти, що ілюструють функції нейронів у механізмах уваги, пов'язані із забезпеченням орієнтовної реакції. У 60-ті роки ХХ століття Г. Джаспер, під час нейрохірургічних операцій, виділив у таламусі людини особливі нейрони – «детектори» новизни, або уваги, які реагували на перші пред'явлення стимулів. Пізніше в нейронних мережах були виділені нервові клітини, що одержали назву нейронів новизни й тотожності.

Нейрони новизни дозволяють виділяти нові сигнали. Вони відрізняються від інших характерною рисою: їх фонові імпульсація зростає при дії нових стимулів різної модальності. За допомогою множинних зв'язків ці нейрони з'єднані з детекторами окремих зон кори головного

мозку, які утворюють на нейронах новизни пластичні збудливі синапси. Таким чином, при дії нових стимулів імпульсна активність нейронів новизни зростає. У міру повторення стимулу й залежно від сили збудження відповідь нейрона новизни вибірково придушується, так, що додаткова активація у ньому зникає й зберігається лише фонова активність.

Нейрони тотожності також мають фонову активність. До цих нейронів через пластичні синапси надходять імпульси від детекторів різних модальностей. Але на відміну від нейронів новизни, у нейронах тотожності зв'язок з детекторами здійснюється через гальмівні синапси. При дії нового подразника фонова активність у нейронах тотожності придушується, а при дії звичних подразників, навпроти, активізується.

Відповідь на друге питання повинна містити визначення та характеристику:

- першопочаткової форми уваги – орієнтовного рефлексу;
- дослідження і виділення орієнтовної реакції І.П. Павловим;
- фізіологічні показники орієнтовної реакції;
- здібності та форми орієнтовного рефлексу.

У відповіді на третє питання необхідно зупинитися на тому, що фізіологічну основу, на якій розвивається і функціонує мимовільна увага, становить орієнтовна реакція. Орієнтовна реакція уперше була описана І.П. Павловим як рухова реакція тварини на новий, раптово виникаючий подразник. Вона включала поворот голови й очей у бік подразника й обов'язково супроводжувалася гальмуванням поточної умовно-рефлекторної діяльності. Інша особливість ОР полягала в згасанні всіх її поведінкових проявів при повторенні стимулу. Згасла ОР, легко відновлювалася при найменшій зміні обстановки.

Відповідь на шосте питання містить перелік психофізіологічних методів вивчення уваги, їх розгорнути характеристику, мету, значення та практичне використання:

- електроенцефалографічні кореляти уваги;
- вивчення уваги за допомогою внутрішніх потенціалів;
- тимчасові характеристики уваги.

Тема № 6: Психофізіологія пам'яті та навчання

Семінарське заняття: Психофізіологія пам'яті та навчання

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія пам'яті та навчання»; сформувані вміння робити висновки, розуміти механізми молекулярної пам'яті та утворення нейронних кодів пам'яті, специфіку психофізіологічних теорій навчання.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Характеристика видів пам'яті та основних теорій пам'яті.

2. Основні етапи формування енграм пам'яті.
3. Зв'язок між обсягом короткочасної пам'яті і параметрами електроенцефалограми.
4. Методологічні основи і методики біохімічних досліджень пам'яті.
5. Порівняльна характеристика процесу звикання та сенсibilізації.

Методичні вказівки

Існують специфічні види пам'яті відповідно органам чуття: зорова, слухова, тактильна, нюхова, рухова.

Варто згадати, що рівень розвитку цих видів пам'яті в різних людей різний. Добре розвинена модально-специфічна пам'ять нерідко є професійно важливою якістю: наприклад, слухова пам'ять музикантів, смакова й нюхова дегустаторів, рухова гімнастів і т.д.

Образна пам'ять – фіксація складних образів, що поєднують зорові, слухові й інші модально-специфічні сигнали. Морфологічною основою служать складні нейронні мережі, що включають взаємозалежні нейронні ланки, розташовані в різних відділах мозку. Тому випадання якої-небудь однієї ланки або декількох ланок образної пам'яті не здатне зруйнувати всю її структуру.

Емоційна пам'ять - пов'язана із запам'ятовуванням і відтворенням емоційних переживань. Емоційне враження фіксується практично миттєво й мимоволі, забезпечуючи поповнення підсвідомої сфери людської психіки.

Словесно-логічна пам'ять (або семантична) - це пам'ять на словесні сигнали й символи, що позначають як зовнішні об'єкти, так і внутрішні дії й переживання. Її морфологічну основу можна схематично представити як упорядковану послідовність лінійних ланок, кожна з яких з'єднана, як правило, з попередньою і наступною. Самі ж ланцюги з'єднуються між собою тільки в окремих ланках. У результаті випадання навіть однієї ланки (наприклад, внаслідок органічної поразки нервової тканини) веде до розриву всього ланцюга, порушенню послідовності збережених подій і до випадання з пам'яті більшого або меншого обсягу інформації.

Процедурна пам'ять – це пам'ять на дії. Представлена моторними навичками, класичними умовними й безумовними рефlekсами.

Декларативна пам'ять – забезпечує ясний і доступний звіт про минулий індивідуальний досвід. На відміну від процедурної, вона є свідомою. Пам'ять на події, предмети й факти включає запам'ятовування слів, осіб, епізодів тощо. Розрізняємо знайомі й незнайомі події. Слід може зберігатися роками.

У другому питанні розкривається сутність таких видів порушення пам'яті: гіпермнезія, гіпомнезія, амнезія, ретроградна амнезія, антероградна амнезія, прогресуюча амнезія, регресуюча амнезія.

У відповіді на третє питання необхідно зауважити, що у наш час немає єдиної теорії механізмів пам'яті, існує декілька теорій пам'яті, а саме:

Нейрона теорія – нейрони утворюють ланцюги, по яких циркулюють біоструми. Під впливом біострумів відбуваються зміни в синапсах, що полегшує наступне проходження біострумів по цих шляхах.

Молекулярна теорія пам'яті – під впливом біострумів у протоплазмі нейронів утворюються особливі білкові молекули, на яких «записується» поступаюча у мозок інформація. (Фантастичні припущення, що коли-небудь із мозку мертвої людини можна буде витягати молекули пам'яті, виготовляти таблетки пам'яті).

Теорії консолідації енграми (Д.О.Хебб, Р.В.Джерард):

1. Фіксацію сліду пам'яті забезпечує процес консолідації.
2. Слід пам'яті тим стійкіший, чим більший інтервал часу проходить від моменту завершення навчання до моменту пред'явлення амнестичного агента.
3. Слід пам'яті можна зруйнувати, якщо він ще не консолідувався або консолідувався частково.
4. Перевищення процесу консолідації приводить до фізичного знищення енграми.
5. Зруйнований слід пам'яті не відновлюється, тому дія амнестичних агентів незворотня.

Гіпотеза одного сліду й двох процесів (Дж.л. Мак-Го, П.Е. Гоулд). При навчанні розвиваються два процеси – один з них специфічний, ініціюється придбаним досвідом, інший – неспецифічний. Слід пам'яті нестабільний доти, поки неспецифічна фізіологічна активність не закріпить стан мозку, що сприяє наученню й зберіганню сліду. Неспецифічні явища – зміна рівня пильнування й рівня певних гормонів. Утворення енграми і її відтворення ставиться в залежність від загального стану ЦНС.

Гіпотеза про три послідовні етапи фіксації енграми. Існує три стадії розвитку енграми. Кожна стадія фіксації «сліду пам'яті» має своє метаболічне забезпечення. Виявлено, що при введенні хлористого літію або хлористого калію викликається розвиток амнезії вже через 5 хв. після навчання.

У досліджах були отримані факти – дія амнестичних агентів не приводить до фізичного знищення пам'яті.

Всі експерименти показують, що жоден з існуючих у наш час агентів не може повністю зруйнувати один раз сформований слід пам'яті, а причина амнезії полягає в порушенні відтворення енграми.

Теорія активної пам'яті Т.Н. Греченко підкреслює роль функціонального стану у фіксації й відтворення енграми:

1. Пам'ять виступає як єдине ціле, немає розподілу на коротко- і довгострокову.

2. Енграма існує в активній формі - готової до реалізації в цей момент, і пасивної - не готової до безпосереднього відтворення.

3. Відтворення активної енграми може блокуватися дією амнестичного агента. У цьому полягає причина ретроградної амнезії.

4. Ретроградна амнезія виникає тільки для енграмм, що перебувають в активному стані в момент застосування амнестичного агента.

5. Про стан енграми можна судити тільки за результатами відтворення.

6. Активна енграма існує на рівні електричної активності нейронів.

7. Зміни активності нейрона носять тимчасовий характер. Після відновлення нормальної електричної активності нейронів відбувається відновлення пам'яті.

У відповіді на п'яте питання необхідно дати визначення звиканню і сенсibilізації, а далі порівняти за основними характеристиками. Звикання - найбільш примітивна форма навчання. Це відносно стійке ослаблення реакції внаслідок багаторазового систематичного повторення певного подразника, що не загрожує організму істотними наслідками.

Іншими словами, людина «навчається» не реагувати на подразник, що не заподіює їй шкоди, і звикання стає як би «негативним навчанням». Так, наприклад, людина, що живе в безпосередній близькості від залізниці, незабаром зовсім перестає реагувати на шум минаючих поїздів, хоча спочатку вони її помітно дратують і заважають спати.

Реакція звикання не є стомленням. Не вдається виявити ні м'язової утоми, ні утоми рецепторних апаратів - так званої сенсорної адаптації. Після вироблення звикання умовний подразник продовжує сприйматися. Якщо його ледве підсилити, він негайно ж викличе реакцію.

Значення: звикання забезпечує адекватність реакцій організму, усуваючи всі зайві, необов'язкові, що не приносять відчутної користі, не зачіпаючи лише самі необхідні, що дозволяє заощаджувати масу енергії.

Сенсibilізація - підвищення чутливості нервової системи до впливу якого-небудь агента. До її прояву належать три типи реакцій, яких поєднує між собою підвищення збудливості організму стосовно певних подразників:

1. Модифікація поведінки, що виникає під впливом якого-небудь стимулу. Яскравим прикладом може служити так зване навчання інфузорій.

2. Здатність організму під впливом одних подразників змінювати чутливість до інших.

3. Третій тип реакції для свого виникнення має потребу в систематичному впливі подразника: тільки в цьому випадку чутливість до нього підвищується.

Так, наприклад, сильно налякана людина здригається від будь-якого звуку, від будь-якого раптового подразника. Причина підвищення збудливості - сумація збудження.

Тема № 7: Психофізіологія процесів мовлення та мови

Семінарське заняття: Психофізіологія процесів мовлення та мови

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія процесів мовлення та мови»; сформувати вміння робити висновки, розкрити взаємозв'язок процесу мислення та мови.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Вчення про другу сигнальну систему і сучасне її тлумачення.
2. Мозкові центри мови і нейропсихологічні дослідження.
3. Розвиток мови і спеціалізація півкуль в онтогенезі.
4. Методи психофізіології для вивчення процесу мислення.
5. Психофізіологічні дослідження інтелекту і їх обмеження.
6. Психологія та психофізіологія прийняття рішення.
7. Значення міжпівкульної асиметрії в процесі мислення.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання необхідно розпочати із розповіді про пропозицію І.П. Павлова виділити сукупність словесних подразників в особливу систему, що відрізняє людину від тварин. Згідно з вченням І.П. Павлова, у людей існує дві системи сигнальних подразників: перша сигнальна система — це безпосередні впливи внутрішнього й зовнішнього середовища на різні рецептори (ця система є й у тварин) і друга сигнальна система – складається тільки зі слів. Слово при цьому розуміється як «сигнал сигналів» і є таким же реальним умовним подразником, як і всі інші.

Робота другої сигнальної системи полягає, насамперед, в аналізі й синтезі узагальнених мовних сигналів.

Слово стає «сигналом сигналів» не відразу, а пройшовши ряд етапів в онтогенезі. Згідно А.Г. Івановим - Смоленським це такі етапи:

1. Б-Б (безпосередній подразник - безпосередня реакція) - від народження до 6 місяців.
2. С-Б (словесний подразник - безпосередня реакція) - від 6 місяців - до 8 - 12 місяців.

Дитина починає наслідувати мовлення.

3. Б-С (безпосередній подразник - словесна реакція) - 1,5 - 2 роки.
4. Б-С (словесний подразник - словесна реакція) - від 2 до 3 років.

Відповідь на друге питання повинна розкрити проблему ухвалення рішення, що належить до числа міждисциплінарних. До неї звертаються кібернетика, теорія керування, інженерна психологія, соціологія й інші дисципліни, тому існують різні підходи до її вивчення. У той же час ухвалення рішення - кульмінаційна й іноді завершальна операція розумової діяльності людини.

Закономірно, що психофізіологічне забезпечення цієї стадії процесу мислення є предметом спеціального аналізу.

У психофізіології ця проблема має свою історію вивчення. Теорія функціональних систем і інформаційна парадигма широко оперують цим поняттям. За твердженням [П.К. Анохіна](#), необхідність увести поняття «ухвалення рішення» виникла в процесі розробки теорії ФС для чіткого позначення етапу, на якому закінчується формування й починається виконання якого-небудь поведінкового акту. Таким чином, ухвалення рішення у функціональній системі є одним з етапів у розвитку цілеспрямованої поведінки. Воно завжди сполучено з вибором, оскільки на стадії аферентного синтезу відбувається звірення й аналіз інформації, що надходить із різних джерел.

Відповідь на третє питання необхідно сформулювати з позицій психофізіологічного аналізу. Буде доцільно зупинитися на підході до інтелекту як до біологічного утворення, відповідно до якого передбачається, що індивідуальні розходження в показниках інтелектуального розвитку пояснюються дією ряду фізіологічних факторів, по-перше, і ці розходження в значній мірі обумовлені генотипом, по-друге.

Далі розглядають три аспекти інтелекту. У теоретичному плані найбільш послідовну позицію тут займає [Г. Айзенк](#). Він виділяє три різновиди інтелекту: біологічний, психометричний і соціальний. Іноді біологічний інтелект позначають як інтелект А, соціальний - як інтелект Б. Очевидно, що інтелект Б набагато ширше, ніж інтелект А і включає його в себе.

Тема № 8: Психофізіологія рухової активності

Семінарське заняття: Психофізіологія рухової активності

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія рухової активності»; сформулювати поняття про рухові програми, схему тіла і систему внутрішньої уяви свого тіла та вміння робити висновки.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Вчення Н.А. Бернштейна про організацію руху.
2. Психофізіологічна типологія руху.
3. Нейрофізіологічні механізми рухів рук людини.
4. Значення нейронної активності в побудові руху.

Методичні вказівки

Найбільш повно проблема ієрархічної організації рухів людини в контексті активної пристосувальної поведінки була поставлена й розроблена в працях видатного вітчизняного фізіолога Н.А. Бернштейна. Він розробив теорію рівнів побудови рухів. Причому під рівнями він розумів морфологічні відділи нервової системи: спинний і довгастий мозок, підкоркові центри й

кору великих півкуль. Кожному рівню відповідає свій тип рухів. Усього Н.А. Бернштейн виділив п'ять рівнів: А, В, С, Д, Е.

У наш час більшість фахівців згодні, що взаємодія організму із зовнішнім середовищем будується на основі моделі зовнішнього світу й моделі власного тіла, що будується мозком. Необхідність внутрішніх моделей для керування рухами пов'язана зі специфікою сенсомоторної системи. Мозку потрібно знати на яку відстань посилати імпульси, з якої території збирати інформацію від рецепторів і т.д.

Висновок про наявність у ЦНС моделі власного тіла був уперше зроблений на основі клінічних спостережень фантома ампутованих, відомого із глибокої стародавності. Людина, що втратила кінцівку, протягом тривалого часу суб'єктивно продовжує відчувати її присутність. І мова йде не про рідкий феномен, що проявляється у виняткових ситуаціях: фантом після операції спостерігається більш ніж в 90% випадків.

Описано випадки фантома в дітей і при вродженій відсутності кінцівок. Це означає, що деякі елементи «схеми тіла» вроджені.

З погляду схеми тіла становить інтерес і дослідження так званих «змінених станів свідомості», що виникають у здорових людей, під дією галюциногена, гіпнозу, у сні й т.д.

Тема № 9: Свідомість як психофізіологічний феномен

Семінарське заняття: Свідомість як психофізіологічний феномен

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Свідомість як психофізіологічний феномен»; сформуванню розуміння психофізіологічних основ свідомості та вміння робити висновки і давати чітку характеристику людям, які перебувають у різних станах свідомості.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Психофізіологія свідомості.
2. Загальна характеристика теорій свідомості.
3. Порушення свідомості і їх психофізіологічні дослідження.

Методичні вказівки

У відповіді на перше питання курсантам необхідно зазначити, що змінені стани свідомості виникають у людини у звичайних умовах життєдіяльності, наприклад, при переході від бадьорості до сну, в умовах ускладненої трудової діяльності: наприклад, в умовах високогір'я при низькому вмісті кисню в повітрі й інших важких екологічно неадекватних умовах. Поряд із цим існують і штучно викликані змінені стани свідомості, такі як медитація й гіпноз.

Існують різні види *медитації*. Одним з найпоширеніших методів медитації є так звана трансцендентальна медитація. Аналіз біострумів мозку перед медитацією, у стані ТМ і після

медитації показує, що спектр частот біопотенціалів мозку під час медитації нагадує проміжний стан між частотними спектрами, характерними для бадьорості й дрімоти.

За сукупністю даних, отриманих при вивченні ЕЕГ активності в процесі медитації, відзначається наступна послідовність подій:

1. На початку медитації зростає амплітуда альфа-ритму, однак на цьому фоні нерідко виникає депресія альфа-ритма.

2. У міру поглиблення стану виникають тета-розряди, що часто перемежуються з альфа, особливо в індивідів з яскравим медитативним досвідом.

3. У глибокій медитації (самадхи) спостерігаються високочастотні бета-розряди 20-40 Гц.

4. Наприкінці медитації навіть при відкритих очах домінує альфа-ритм.

В.С. Ротенберг, відбиває високу варіативність і невпорядкованість образного мислення, що домінує під час медитації. Завдяки цьому, після сеансу медитації відзначається почуття відпочинку, зменшення фізичної й психічної напруги й стомлення, підвищується психічна активність і загальний життєвий тонус.

Згідно так званої «правопівкульної теорії медитації», процес медитації змінює стани свідомості тим, що загальмовує пізнавальні функції, пов'язані з домінантною (лівою) півкулею, відкриваючи більші можливості для правопівкульних функцій.

Важливо підкреслити, що в процесі медитації досягається своєрідна «порожнеча» свідомості - стан, що не піддається вербалізованому опису.

Гіпноз – це особливий стан свідомості, що виникає під впливом сугестії, включаючи й самонавіяння. Можна припустити, що гіпнотичні зміни свідомості також можуть бути пояснені відносним домінуванням образних компонентів мислення.

Дійсно, до об'єктивних проявів гіпнозу відносять три категорії фактів:

1. Здатність до спрямованої регуляції вегетативних функцій, що неможливо у звичайних станах свідомості (наприклад, запалення й некроз тканини при навіюванні опіку, зміна частоти пульсу при навіюванні емоцій різного роду тощо). Показано, що подібні здатності до регуляції вегетативних функцій відзначаються при використанні систем з біологічним зворотним зв'язком.

2. Можливість впливати на неконтрольовані свідомістю психічні процеси - збільшення обсягу пам'яті, зміна змісту сновидінь, галюцинації.

3. Підвищена творча активність як у стані гіпнозу, так і в постгіпнотическом стані.

Є дуже велика подібність між ухваленням рішення в стані гіпнозу й при патології, пов'язаної з розщепленням мозку. Останнє дає підставу припускати, що гіпноз являє собою аналог функціонального розщеплення мозку, при якому за результати дії випробуваного відповідають механізми правопівкульних форм активності.

Кома - стан глибокого порушення свідомості, що характеризується пригнібленням функцій ЦНС, порушенням регуляції життєво важливих центрів у головному мозку. У людини, що перебуває в комі, повністю відсутні реакції на зовнішні подразники, загальмовані всі рефлекси, відсутня моторика.

Друге питання передбачає загальну характеристику наступним теоріям свідомості:

1. Теорія світлої плями (І. П. Павлов);
2. Ефект сенсорного навчання (Д. Бериташвілі);
3. Функції дендритів пірамідних клітин кори (Дж.Екклс);
4. Теорія повторного входу (Дж. Едельман);
5. Інформаційний синтез як основа відчуттів (А.М. Іваницький);
6. Прожекторна теорія свідомості (Ф. Крік);
7. Голографічна теорія (К. Прібрам).

Відповідь на третє питання необхідно розпочати з характеристики основних ознак змінених станів свідомості, а саме:

1. Зміни в мисленні: порушення концентрації уваги, пам'яті і суджень. Людина практично на здатна мислити, у неї спотворюється сприйняття реальності. Відбувається стирання відмінностей між причиною і наслідком.

2. Порушення відчуття часу: виражається у вигляді почуття лихоліття, зупинки, прискорення або уповільнення часу тощо. Час також може сприйматися як нескінченне або те, що не піддається виміру.

3. Втрата контролю. Людина зазвичай відчуває страх перед втратою влади над дійсністю і самоконтролем. Під час фази індукції вона може активно чинити опір відчуттю ЗСС (наприклад, під час сну, гіпнозу, анестезії), тоді як в інших станах вона може фактично вітати ослаблення волі і повністю віддатися експериментуванню (наприклад, при вживанні наркотиків, алкоголю, ЛСД, під час містичного переживання).

4. Зміни в емоційному вираженні. Відбуваються раптові, несподівані спалахи більш примітивних та інтенсивних, ніж у нормальному стані, емоцій. Виникають крайні емоційні стани - від екстазу до глибокого страху і депресії. Почуття гумору теж знижується.

5. Зміна образу тіла. При ЗСС у людей поширена схильність відчувати поділ тіла і душі, втрату самоусвідомлення або розмивання меж між собою та іншими. Здається, що різні частини тіла збільшилися, зменшилися, втратили вагу, стали більш важкими, відокремилися від тіла, з'являється заціпеніння, втрата чутливості і відчуття поколювання тіла.

6. Спотворення сприйняття. Зміст цих перцептивних відхилень обумовлюється культурними, груповими, індивідуальними або нейрофізіологічними факторами і представляє або приховані

бажання і фантазії, страхи чи конфлікти, або прості явища, такі як галюцинації світла, кольору, геометричних форм або обрисів.

7. Зміни сенсу або значення. Людина відчуває щось подібне досвіду «еврика», під час якого часто виникають почуття абсолютного розуміння, осяяння та інсайту. Варто підкреслити, що насправді це почуття підвищеного значення є в першу чергу емоційним переживанням.

8. Почуття відродження. Багато хто, вийшовши з деяких станів глибокої зміни свідомості (наприклад, після гіпнозу, релігійних звернень, нападів спіритичної одержимості і навіть після деяких випадків глибокого сну), заявляють про переживання нового почуття надії, відродження або переродження.

9. Гіперсугестивність (внушаємость). Ослаблення здібностей людини до розрізнення суб'єктивної та об'єктивної реальностей. При цьому, прагнучи компенсувати свої ослаблені критичні здібності, людина сильніше довіряє навіюванням гіпнотизера, шамана, лідера, оратора, релігійного цілителя або лікаря, які представляються йому всемогутніми, авторитетними фігурами.

Далі курсанти розповідають про три групи змінених станів свідомості, в залежності від чинників, які їх детермінують:

1) викликані штучно (внаслідок психоактивних речовин (психоделіків) чи процедур, наприклад, сенсорної деривації (часткове або повне позбавлення зовнішнього впливу на одне або більше органів чуття. Короткі періоди сенсорної депривації мають розслаблюючий вплив на людину, запускає процеси внутрішнього підсвідомого аналізу, структурування і сортування інформації, процеси самонастроювання і стабілізації психіки, в той час як тривале позбавлення зовнішніх подразників може призвести до надзвичайного занепокоєння, галюцинацій, депресії і асоціальної поведінки);

2) обумовлені психотехнічно (релігійні обряди, аутогенне тренування, холотропне дихання);

3) ті, що виникають спонтанно у природних для людини умовах (внаслідок значної нервової напруги, прослуховування музики, зосередженого читання, під час спортивних ігор, під час пологів) та у екстремальних умовах (пікові професійні переживання, досвід передсмертного переживання тощо).

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Специфіка психофізіологічних методів дослідження	4
2	Особливості нервової та гуморальної регуляції функцій (поведінки)	2
3	Функціональна система як структурно-функціональна основа психічних процесів і поведінкових реакцій	4
4	Сигнальні системи та психічні процеси	4
5	Моделювання психічних процесів і поведінки	4

6	Психофізіологічні аспекти психотерапії. Зовнішні способи корекції функціональних станів	4
7	Психофізіологічні аспекти психотерапії. Способи саморегуляції функціональних станів	4
8	Дослідження психофізіологічної індивідуальності людини (темперамент)	2
9	Дослідження функціональної асиметрії мозку (вікові та статеві аспекти ФАМ)	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Психофізіологія рухової активності	12
2	Проблеми і перспективи розвитку диференційної психофізіології	6
3	Проблеми і перспективи розвитку педагогічної психофізіології	6
4	Проблеми і перспективи розвитку соціальної психофізіології	6
5	Проблеми і перспективи розвитку клінічної психофізіології	6
6	Проблеми і перспективи розвитку екологічної психофізіології	6
	Всього:	54

7.1 Індивідуальні завдання до самостійної роботи

- специфіка та перспективи розвитку диференційної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку порівняльної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку вікової психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку системної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку педагогічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку соціальної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку клінічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку екологічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку спортивної психофізіології;
- психофізіологія та психогенетика;
- психофізіологія та психофармакологія;
- психофізіологія та психосоматика;
- психофізіологія та психотерапія;
- дослідження психофізіологічної індивідуальності людини (темперамент);
- дослідження функціональної асиметрії мозку (вікові та статеві аспекти ФАМ);
- дослідження психічної діяльності людини за ЕЕГ показниками;
- дослідження вегетативних показників емоційних реакцій;
- дослідження рухомих показників – сили нервової системи (тепінг-тест);
- дослідження співвідношення першої і другої сигнальних систем;
- дослідження індивідуальних особливостей уваги і пам'яті;

- дослідження емоційно-вольової сфери людини (методика САН);
- історія науки: видатні вітчизняні фізіологи (лауреати Нобелівської премії) та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи діагностики рухової активності;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи гіпнотерапії (НЛП);
- історія науки: видатні зарубіжні фізіологи (лауреати Нобелівської премії) та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи самооцінки функціональних станів;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи фізіотерапії;
- історія науки: видатні вітчизняні психологи та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: електрофізіологічні методи дослідження;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи дієтотерапії;
- історія науки: видатні зарубіжні психологи та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи дослідження вегетативних показників;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології;
- сучасні уявлення про психосоматичні захворювання.
- психосоматичні теорії і моделі;
- стратегії поведінки при стресі. Копінг-поведінка, типи і стратегії. Стилi поведінки.
- проєктивні методики (тести Роршаха, Сонди, ТАТ, малюнкові проєктивні тести) в психосоматичній діагностиці. Роль особистісних опитувальників в психосоматичній діагностиці;
- діагностика психосоматичних розладів. Тести для виявлення різних форм психічних розладів (тривожних, депресивних та інші);
- розвиток поняття про внутрішню картину хвороби.. Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби;
- особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії .

8. Методи навчання

Лекції, практичні заняття, самостійна робота, екскурсії, розв'язування творчих завдань, доповіді по рефератам, презентації, звіти.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, тестові завдання, усне опитування, перевірка оформлення результатів практичних робіт, доповіді-повідомлення, іспит. Рейтингова система контролю самостійної роботи та оцінки.

Питання для поточного контролю.

Змістовий модуль 1.

1. *Історія розвитку, предмет та сучасні напрямки психофізіології.* Предмет і задачі ПФ.

2. *Розвиток наукових уявлень про мозок, психіку та поведінку.* Інформаційний підхід у психофізіології. Досягнення ПФ кінця ХХ-поч ХХІ ст.

3. *Галузі психофізіології :* ПФ відчуття і сприймання (сенсорних процесів), ПФ емоцій, ПФ уваги, ПФ довільних рухів, ПФ мовлення та мислення, диференційна ПФ, ПФ свідомості, системна ПФ, ПФ профес діяльності, порівняльна ПФ, клінічна ПФ, екологічна ПФ, соціальна ПФ, педагогічна ПФ, нейрофізіологія (вікова, клінічна), фізіологія вищої нервової діяльності, нейропсихологія.

4. *Методи дослідження в психофізіології:* спостереження, дослідження потовиділення, кімографія, плетизмографія, електроміографія, шкірногальванічний рефлекс, нейрофізіологічні дослідження, методи дослідження серцево-судинної системи в психофізіології, електрокардіографія, дослідження системи травлення, папілометрія, біохімічні дослідження, електроенцефалографія, викликані потенціали, магнітоенцефалографія, позитронно-емісійна томографія, термоенцефалоскопія, вимірювання локального мозкового кровотоку, детектор брехні.

5. *Функціональна анатомія мозку.* Функціональна організація мозку. Сенсорні та модулюючі системи мозку. Анатомічна структура та функціональне значення структурно-функціональних блоків мозку. Інтегративна діяльність мозку. Системна організація функцій головного мозку; роль асоціативної кори в мисленні; функціональна асиметрія великих півкуль, генетичні та біохімічні чинники розвитку асиметрії великих півкуль.

Змістовий модуль 2.

6. *Функціональні системи (ФС): універсальні механізми ФС.* Поняття функціональна система. Універсальні механізми ФС. Постулати теорії ФС.

7. *Психофізіологія відчуття та сприймання.* Психофізіологія 1) зорового, 2) слухового; 3) тактильного; 4) смакового та нюхового; 5) інтрацептивного, больового; 6) руху

та положення тіла відчуття та сприймання. Загальні закономірності функціонування сенсорних систем. Соматотопічний принцип організації аналізаторів. Проналізувати психофізіологічні закономірності, які зумовлюють властивості та закономірності відчуття та сприймання (якість, пороги, адаптація,..... предметність, структурність....). Психофізіологія ілюзії (нейрофізіологічні властивості та закономірності, які зумовлюють можливість ілюзії).

8. *Закономірності умовнорефлекторної діяльності.* Безумовний рефлекс, класифікація. Умовний рефлекс. Приклади умовних та безумовних рефлексів у тварин. Правила формування умовних рефлексів, їхні загальні ознаки та класифікація. Принцип конвергенції у формуванні умовних рефлексів. Клітинні механізми умовного рефлексу. Домінанта та умовний рефлекс; властивості домінанти. Біологічний зворотний зв'язок.

9. *Психофізіологія пам'яті.* Фізіологічні основи пам'яті. Структури мозку, пов'язані з пам'яттю (нейроанатомія пам'яті). Часова організація пам'яті. Структурно-функціональні основи пам'яті і навчіння. Психофізіологічні теорії пам'яті. Психофізіологія 1) короткочасної та 2) довгочасної пам'яті. Психофізіологічні чинники особливостей пам'яті.

10. *Фізіологічні чинники регуляції поведінки.* Психофізіологія емоцій. Фізіологічні теорії емоцій (З. Фрейда, Джеймса-Ланге, Кеннона-Барда, Папеса, Екмана); теорія когнітивної активації Шехтера, потребно-інформаційна теорія Сімонова. Нейроанатомія емоцій. Роль вегетативної нервової системи в емоціях. Фізіологічні вияви емоцій. Функціональна асиметрія мозку та емоції. Емоції, стрес і почуття тривоги. Психофізіологічні кореляти тривоги.

11. *Психофізіологія мотивації.* Нейроанатомія мотивації. Нейрохімія мотивації. Реципрокні зв'язки. Детермінанти потреб та класифікація потреб. Біологічна мотивація як внутрішня детермінанта поведінки. Загальні властивості різних видів мотивації; психологічні «наслідки» психофізіологічних закономірностей мотивації.

12. *Гомеостаз як основна умова життєдіяльності організму.* Поняття гомеостазу. Гуморальна регуляція гомеостазу. Гормони та механізм їхньої біологічної дії. Нейропептиди.

13. Поняття про *функціональні стани психіки.* Функціональні стани в структурі поведінки. Фізіологічні індикатори функціональних станів. Психофізіологічні особливості сну та бадьорості. Способи корекції та прийоми саморегуляції ФС.

Змістовий модуль 3.

14. *Психофізіологія стресу.* Психофізіологічні принципи саморегуляції. Емоційно-вольовий та інформаційно-енергетичний принципи саморегуляції. Фізичний та психологічний стрес. Концепція стресу Г.Сельє. Еустрес та дистрес. Психофізіологічний феномен стресу. Загальний адаптаційний синдром. Системні механізми емоційного стресу.

Вплив стресу на психічну діяльність. Фізіологічні закономірності стресу. Основні осі стресу. Фізіологічні вияви гормонів стресу. Стрес та серцево-судинна діяльність.

15. *Введення в психосоматику. Діагностика в психосоматиці.* Поняття „психосоматика”. Історія виникнення. Психосоматичні теорії і моделі. Сучасні уявлення про психосоматичні захворювання. Вклад Ф. Александера, Ф. Данбар, А. Маслоу та ін. в розвиток теорії. Поняття алексітимії.

Психологічні тести в психосоматичній практиці. Торонтська алексітимична шкала. Проективні методики (тести Роршаха, Сонди, ТАТ, малюнкові проективні тести). Особистісні опитувальники. Тести для виявлення різних форм психічних розладів (тривожних, депресивних та інші).

16. *Загальні питання терапії психосоматичних розладів.* Поняття неврозу та межових пограничних розладів. Джерела емоційно обумовлених (психосоматичних) захворювань. Розподіл психосоматичних хворих при виборі тактики терапії.

Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних захворюваннях. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній. Особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3				30	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
6	6	6	6	4	4	4	4	6	6	6	6	6		

T1, T2 ... T14 – теми змістових модулів.

Курсовий проект (робота)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
20	30	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	--

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно» (90–100 балів)	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре» (75–89 балів)	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно» (60–74 балів)	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно» (0–59 балів)	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Підсумковий контроль знань студентів з дисципліни «Психосоматика» здійснюється на основі результатів поточного й підсумкового контролю.

11. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

- 1) робоча програма навчальної дисципліни;
- 2) плани практичного заняття та семінарського заняття;
- 3) конспект лекцій;
- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 7) екзаменаційні білетів;
- 8) питання для проведення заліку та/або екзамену.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література(психофізіологія)

Базова

1. Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер Л. Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М.: Мир, 1988. – 248 с.
2. Горго Ю.П. Психофізіологія (прикладні аспекти). – К.: МАУП, 1999. – 128 с.
3. Греченко Т.Н. Психофізіологія. – М.: Гардарики, 1999. – 358 с.
4. Данилова Н.Н. Психофізіологія. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 373 с.
5. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности. – Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – 480 с.
6. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
7. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология. – СПб.: Питер, 2001. – 464 с.
8. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 400 с.
9. Кэндел Э. Клеточные основы поведения / Пер. с англ. – М.: Мир, 1980. – 599 с.
10. Лекции по общей психологии / А.Р. Лурия. – СПб.: Питер, 2004. – 320 с.

11. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М.: МПСИ: Флинта, 2002. – 400 с.
12. Милнер П. Физиологическая психология / Пер. с англ. – М.: Мир, 1973. – 648 с.
13. Мозг: Пер. с англ. / Пер. Н.Ю.Алексеевко; Под ред. П.В.Симонова. – М.: Мир, 1984. – 280 с.
14. Немов Р.С. Психологія. – У 3-х кн., Кн. 1: Загальні основи психології; Пер. з рос. – Рівне: Вертекс, 2002. – 576 с.
15. Николаева Е.И. Психофизиология: Психофизиологическая физиология с основами физиологической психологии. – М.: ПЭР СЭ, Логос, 2003. – 544 с.
16. Общий курс физиологии человека и животных. Физиология нервной, мышечной и сенсорной систем. – В 2 кн. / А.Д. Ноздрачев, И.А. Баранникова, А.С. Батуев и др.; Под ред. А.Д. Ноздрачева. – М.: Высш. шк., 1991. – Кн. 1. – 512 с.; Кн. 2 – 528 с.
17. Основы психофизиологии / Отв. ред. Ю.И. Александров. – М.: ИНФА, 1998. – 432 с.
18. Психологія / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
19. Психофизиология / Под ред. Ю.И. Александрова. – СПб.: Питер, 2003. – 496 с.
20. Харченко П.Д., Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. – К.: Вища школа, 1977. – 390 с.
21. Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. – К.: Либідь, 1993. – 218 с.
22. Чайченко Г.М., Цибенко В.О., Сокур В.Д. Фізіологія людини і тварин: За ред. В.О. Цибенка. – К.: Вища шк., 2003. – 463 с.

Допоміжна

1. Анатомия, физиология, психология человека: Иллюстрированный краткий словарь / Под ред. А.С. Батуева. – СПб.: Изд-во Лань, 1998. – 256 с.
2. Глибовець М.М., Олецкий О.В. Штучний інтелект. – К.: Вид. дім «ЖМ Академія», 2003. – 366 с.
3. Горелов А.А. Концепции современного естествознания. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 380 с.
4. Денисов В.Г., Скрипец А.В., Онищенко В.Ф. Человек, твои психофизиологические возможности. – К.: Здоров'я, 1980. – 144 с.
5. Драчова З.М., Блейхер В.М., Крук І.В. Нервові і психічні хвороби. – К.: Вища шк., 1993. – 270 с.
6. Коган А.Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности. – М.: Высш. шк., 1988. – 368 с.
7. Козлов В.И., Цехмистренко Т.А. Анатомия нервной системы. – М.: Мир: ООО Изд-во АСТ, 2003. – 208 с.
8. Молдавська С.І. Нервова система і ваша професія. – К.: Наукова думка, 1974. – 111 с.
9. Основы професіографії / С.Я. Карпіловська, Р.Й. Мітельман, В.В. Синявський та ін. – К.: МАУП, 1997. – 148 с.
10. Основы психології / За ред. О.В. Киричука, А.В. Роменця. – К.: Либідь, 2002. – 632 с.
11. Словарь физиологических терминов /Отв.ред. О.Г. Газенко. – М.: Наука, 1987. – 446 с.
12. Ткачук В.Г., Хапко В.Е. Анатомия и эволюция нервной системы. – К.: МАУП, 2003. – 56 с.
13. Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 1 – Метафизика. Трактат «О душе» / Ред. В.Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1976. – 550 с.
14. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. – М.: Медицина, 1975. – 448 с.
15. Дарвин Ч. О выражении эмоций у человека и животных. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
16. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных / Сборник статей, докладов, лекций и речей. – М.: Медгиз, 1951. – 506 с.
17. Сеченов И.М. Элементы мысли. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.

18. Ухтомский А.А. Доминанта. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
19. Буреш Я., Бурешова О., Хьюстон Д. П. Методики и основные эксперименты по изучению мозга и поведения: Пер. с англ; Под ред. А.С.Батуева. – М.: Высш. шк., 1991. – 399 с.
20. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М.: Поросвещение, 1986. – 272 с.
21. Коробков А.В., Чеснокова С.А. Атлас по нормальной физиологии / Под ред. Н.А. Агаджаняна. – М.: Высш. шк., 1986. – 351 с.
22. Липченко В.Я., Самусев Р.П. Атлас нормальной анатомии человека. – М.: Медицина, 1989. – 320 с.
23. Людина: Навчальний посібник з анатомії та фізіології / Наук. пер. з англ. – Львів: БаК, 2002. – 240 с.
24. Малый практикум по физиологии человека и животных / А.С. Батуев, И.П. Никитина, В.Л. Журавлев, Н.Н. Соколова; Под ред. А.С. Батуева. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – 348 с.
25. Математическое моделирование жизненных процессов / Редколлегия // М.Ф. Веденов, В.С. Гурфинкель, Н.Н. Ливши, А.А. Ляпунов. – М.: Мысль, 1968. – 284 с.
26. Методичні вказівки до практикуму з фізіології людини і тварин / М.Ю. Макарчук, В.О. Цибенко, О.М. Пасічніченко та ін. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 128 с.
27. Практикум по нормальной физиологии / А.В. Коробков, А.А. Башкиров, К.Т. Ветчинкина и др.; Под ред. Н.А. Агаджаняна, А.В. Коробкова. – М.: Высш. шк., 1983. – 328 с.
28. Электрофизиологическая и фотометрическая медицинская техника: теория и проектирование / Попечителей Е.П., Кореневский Н.А.; Под ред. Е.П. Попечителя. – М.: Высш. шк., 2002. – 470 с.

12.1 Рекомендована література (психосоматика)

Базова

1. Воронов М. Психосоматика: практ. рук. / Марк Воронов. – К.: Ника-Центр, 2011. – 254 с.
2. Воронов М. Психосоматика: Практик. руководство / М. Воронов. - К. : Ника-Центр, 2002. - 256 с.
3. Дідковська Л. І. Психосоматика: основи психодіагностики та психотерапії: навч. посіб. / Л. І. Дідковська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 264 с.
4. Крейслер О. Психосоматика в психопатологии младенчества. / О. Крейслер. - С .142-178.
5. Кулаков С. А. Основы психосоматики / С. А. Кулаков. - СПб. : Речь, 2003. - 288 с.
6. Курпатов А. В. Психосоматика. Психотерапевтический подход / А. В. Курпатов, Г. Г. Аверьянов. - М. : ОЛМА Медиа Групп, 2007. – 478 с.
7. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика. Нейро-лингвистическое программирование (НЛП). Самовнушение. Семейная психотерапия. Танцевально-двигательная терапия: [справ. пособие] / И. Г. Малкина-Пых. - М. : Эксмо, 2008. - 1023 с.
8. Менегетти А. Психосоматика. Новейшие достижения: пер. с итал. / А. Менегетти. - М. : Онтопсихология, 2007. - 354 с.
9. Менегетти А. Психосоматика: Новейшие достижения / А. Менегетти; пер. с ит., науч. ред. М. А. Родик, Е. Н. Ус. - М. : ННБФ "Онтопсихология", 2002. - 318 с.
10. Мозгова Г. Психосоматика: психологія і практика / Г. Мозгова, Т. Андрущенко. - С .148-155.
11. Наказна І. М. Психосоматика: навч. посіб. / Наказна І. М. – Ніжин, 2010. – 132 с.
12. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия: Межкультурные и междисциплинарные аспекты на примере 40 историй болезни / Н. Пезешкиан ; пер. Т. В. Куличенко. - М. : Медицина, 1996. - 464 с.
13. Психиатрия, психосоматика, психотерапия / М. Бауэр [и др.] ; пер.с нем. И. Я. Сапожникова, Э. Л. Гушанский ; ред.-сост. К. П. Кискер [и др.]. - М.: Алетейа, 1999. – 504 с.

14. Сандомирский М.Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство / М.Е.Сандомирский. – М: Независимая фирма «Класс», 2005. – 592 с.
15. Хомуленко Т. Б. Основы психосоматики: навч.-метод. посіб. / Т. Б. Хомуленко. - Вінниця: Нова Книга, 2009. – 120 с.

Допоміжна:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей /А. Адлер. – М.:Изд-во: Ин-та психотерапии, 2002. – 214с.
2. Алексадер Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение / Ф.Александр. – М.: Эксмо, 2002.
3. Александр Ф. Человек и его душа: познание и врачевание от древности и до наших дней. / Ф.Александр, Ш.Селесник – М., 1995. – 605 с.
4. Алекситимия и методы ее определения при пограничных психосоматических расстройствах: метод. пособие/ Д.Б. Ерьсько, Г.С. Исурина, Е.В. Койдановский и др. – СПб., 2004.
5. Балашова Е.Ю. Некоторые аспекты проблемы нормы в клинической психологии / Е.Ю. Балашова // Вопросы психологии. – 2006. – т. 1. – С. 112–117.
6. Ващенко Ю.А. Загальні та специфічні психологічні фактори в етіології пептичної виразки / Ю.А. Ващенко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. – 1998. – Вип.6. – С.47-50.
7. Ващенко Ю.А. Причины психосоматических расстройств (Психоаналитическая точка зрения) / Ю.А. Ващенко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – т. 2. – С.21– 24.
8. Ващенко Ю.А. Язвенная болезнь: психологические особенности пациентов / Ю.А. Ващенко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – т. 9. – С.34-38.
9. Вітенко І.С. Зміни психіки при соматичних розладах – актуальна проблема медичної психології // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – т.4 . – С. 31–32.
10. Володарська Н. Почуття самотності в особистості із соматичними вадами здоров'я та його психокорекція / Н. Володарська // Психологія і суспільство. – 2004. – т. 4. – С. 197–210.
11. Гиндикин В. Я. Справочник: соматогенные и соматоформные психические расстройства. / В. Я. Гиндикин – М.: Триада-Х, 2000. – 256 с.
12. Заболевания вегетативной нервной системы / Под ред. А. М. Вейна. – М.: Медицина, 1991. – 624 с.
13. Захаржевский В. Б. Физиологические аспекты невротической и психосоматической патологии: механизмы специфичности психовегетативного эффекта. / В. Б.Захаржевский – Л.: Наука, 1990. – 175 с.
14. Исаев Д.Н. Психосоматические расстройства у детей. / Д.Н.Исаев – СПб. 2000.
15. Коркина М.В. Психосоматические расстройства / М.В. Коркина, В. В. Марилов. – М.: Медицина, 1995. –502 с..
16. Кулаков С.А. Основы психосоматики / С.А. Кулаков. – СПб.: Речь, 2003. – 215 с/
17. Любан-Плоцца Б. Психосоматические расстройства в общей медицинской практике. / Б.Любан-Плоцца, В.Пельдингер, Ф.Крегер, К.Педерак-Хофман – СПб., 2000. – 287 с.
18. Максименко С.Д. Психологічна допомога тяжким соматично хворим: Навчальний посібник. / С.Д.Максименко, Н.Ф. Шевченко. – Київ: Міланік, 2007. – 115 с.
19. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика: справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005. – 992с.
20. Марута Н.А. Соматические проявления при неврозах, их диагностика и психотерапия / Н.А. Марута // Український вісник психоневрології. – 1996. –Т. 4, вип. 5. – С. 240–241.
21. Методика объективизации эффективности психотерапии соматических больных:

- Методические рекомендации /Сост. А. И. Сердюк, Б. В. Михайлов, А. Ф. Короп, В. В. Чугунов. – Харьков: ХИУВ, 1998. – 28 с.
22. Нормативні документи, які регламентують діяльність психотерапевтичної мережі України: Методичні рекомендації /Уклад. Б. В. Михайлов, О. І. Сердюк, В. А. Федосєєв. - Харків: ХМАПО, 2002. – 11 с.
23. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная терапия. / Н.Пезешкиан. – М. 1996. – 145 с.
24. Пезешкиан Н. Психосоматическая медицина и позитивная психотерапия / Н. Пезешкиан – М., 1996.
25. Підкоритов В.С. Організаційна модель амбулаторної допомоги хворим на соматоформну вегетативну дисфункцію органів травлення / В.С. Підкоритов, О.В. Скринник // Архів психіатрії. – 2004. – Т. 10, № 2. – С. 61–63.
26. Платонов К. К. Личностный подход в понимании психосоматических
27. И. А. Бабюка. – Донецк-Харьков: ПРОФИ-Донетчина, 2003. – 284 с.

13. Інформаційні ресурси

Журнали України: Наука та наукознавство, Філософська думка, Проблемы старения и долголетия, Світ науки.

Журнали Російської Федерації: В мире науки, Вопросы психологии, Психологический журнал, Вопросы философии, Наука и жизнь, Наука и химия, Наука и религия.

Інтернет: <http://www.google.com.ua>, <http://www.ukr.net>, та ін.

Нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

Програма з дисципліни «Основи психокорекції»

Укладач програми: Ханецька Т.І

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 4	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 180		Семестр	
		5-6-й	4-5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3-2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		28/ год.	6/4 год.
		Лабораторні	
		18 год.	4 год.
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
102 год.	156 год.		
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 78/102/
для заочної форми навчання – 24/156/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи психокорекції» полягає у забезпеченні майбутніх психологів основами психологічних знань з корекційної психології як базового напрямку практичної психології; забезпеченні оволодіння майбутніми фахівцями–психологами категоріальним апаратом сучасних психотехнологій психокорекції, розуміння основних принципів та положень даної галузі психології; озброєнні студентів глибокими теоретичними знаннями, вміннями і навичками надання психологічної допомоги, що дозволить студентам у майбутній професійній діяльності ставити об'єктивні психологічні діагнози клієнтам, проводити аналіз їх проблемних ситуацій, надавати психокорекційну допомогу, враховуючи індивідуальні та вікові особливості клієнтів, їх психологічний статус та психічний стан.

1. Завданнями вивчення курсу «Основи психокорекції» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психокорекції, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформувані його основні питання та **завдання:**

1. Формування у майбутніх фахівців системи професійно-важливих знань, умінь та навичок, на яких ґрунтується психокорекційна складова професійної діяльності психолога у різних галузях соціальної й психологічної практики.
2. Вивчення основних закономірностей та особливостей вирішення психокорекційних завдань практики, що дозволять вирішувати різноманітні професійні завдання надання психологічної допомоги, а саме: постановки психологічного діагнозу скарги та проблеми клієнта, проведення аналізу психологічної ситуації клієнта та можливостей її врегулювання, надання клієнту необхідної психотерапевтичної та психокорекційної допомоги, враховуючи при цьому його індивідуальні-типологічні, особистісні, гендерні та вікові особливості, психічний стан, соціальний і психологічний статус, обставини життя й розвитку.
3. Оволодіння сучасними методами психодіагностики, психопрофілактики, засобами та прийомами психокорекції нервових, соматичних й психічних розладів клієнтів.
4. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати :**

- предмет, мету та завдання психокорекції як провідного напрямку практичної психології;
- принципи та етичні норми психокорекції;
- особливості психоконсультативного контакту та діалогічного спілкування в системі «психодог-клієнт»;
- професійні та особистісні вимоги до психолога;
- фази, види і стадії психокорекції;
- засоби, прийоми та технології психокорекційної роботи психолога за різними психотерапевтичними напрямами;

- можливості та обмеження індивідуальної й групової психокорекції;
- особливості сучасних напрямів, можливості та техніки провідних напрямів психотерапії з метою їх ефективного застосування у психокорекції (трансактний аналіз, гештальттерапія, психосинтез, психодрама тощо).

вміти :

На основі цих знань у студентів повинна бути сформована здатність вирішувати проблеми й задачі професійної діяльності та уміння, що її відображають, а саме: забезпечувати необхідний рівень особистої фізичної підготовленості та психічного здоров'я в умовах професійної діяльності; застосовувати усні контакти та будувати діалог у процесі ділового контакту з клієнтом; враховувати моральні переконання при здійсненні безпечної та ефективної діяльності; поєднувати теоретичні та практичні аспекти культури в процесі професійної діяльності тощо.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- здійснювати психодіагностику особистості клієнта, його психологічної ситуації та проблеми;
- збирати та інтерпретувати матеріал для психологічного аналізу проблемної ситуації клієнта і формулювати психологічний запит;
- проводити діагностичне диференціювання клієнтів-дітей у групи з факторами ризику порушення психологічного здоров'я;
- діагностувати емоційні стани та властивості особистості у поведінці клієнта;
- діагностувати внутрішньоособистісні конфлікти, фрустраційні реакції та конфліктні ситуації клієнтів;
- здійснювати та регулювати професійне спілкування у системі «психолог-клієнт»;
- використовувати різні прийоми та методи психокорекції у процесі надання психологічної допомоги тощо.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції:

Тема 1. Мета, предмет, завдання психокорекції. Види психокорекції.

Визначення основних понять, мети та предмету курсу. Основні завдання дисципліни. Місце психокорекції у практичній діяльності психолога. Галузі застосування психокорекції. Взаємозв'язок із психологічною допомогою (психоконсультаванням, психотерапією). Відмінності психокорекції від психотерапії. Види психокорекції та їх особливості: за характером спрямованості; за змістом; за формою роботи з клієнтом; за наявністю програми; за характером керування коригуючими впливами; за тривалістю; за масштабом вирішуваних завдань.

Тема 2. Професійні та особистісні якості психолога. Модель особистості фахівця.

Професійні та особистісні вимоги, знання, вміння, навички практичного психолога. Особливості професійного спілкування «психолог-клієнт». Діалогічна інтенція та установка психолога на діалог з клієнтом (клієнтами), зі значимим оточенням клієнта у процесі психокорекційної діяльності. Когнітивні та рефлексивні вимоги до особистості фахівця.

Тема 3. Структура психокорекційної діяльності, основні стадії.

Структура психокорекційної діяльності. Стадії (етапи) психокорекції: підготовчо-діагностична стадія; настановча стадія; власне корекційна стадія; стадія перевірки

ефективності психокорекційної роботи. Особливості стадій психокорекційної роботи, цілі та методи. Специфіка поєднання етапів психокорекції із методами, прийомами, засобами, що використовуються, та з принципами психокорекційної діяльності.

Тема 4. Принципи психокорекції. Основні вимоги до складання психокорекційної програми.
Принципи психокорекції: системності психокорекційних, психопрофілактичних, психогігієнічних та розвиваючих впливів; єдності психодіагностики та психокорекції; пріоритетності психокорекції каузального типу; діяльнісний принцип; врахування вікових та індивідуальних особливостей клієнта; комплексності та системності способів психологічного впливу; активного залучення найближчого соціального оточення клієнта до психокорекційної роботи. Значення врахування принципів психокорекції у практичній діяльності психолога.

Особливості та структура психокорекційної програми як базового і технологічно необхідного засобу психокорекційної роботи. Специфіка визначення об'єкта, предмета, мети, завдань та методів психокорекції. Особливості типових і індивідуальних програм психокорекційної роботи.

Змістовий модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах

Тема 5. Основні теоретичні принципи психокорекції у психодинамічному напрямі психотерапії та раціонально-емотивній терапії, консультативний контакт.

Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту у психодинамічному напрямі психотерапії та основні технології у класичному психоаналізі З.Фрейда; у індивідуальній психотерапії А.Адлера. Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту та основні технології у раціонально-емотивній терапії (А.Елліс).

Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у гуманістичному та біхевіоральному напрямках психотерапії, консультативний контакт.

Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту гуманістичного напрямку психотерапії та основні технології у клієнт-центрованій психотерапії К.Роджерса; у екзистенційній терапії (Р.Мей, І.Ялом); у гештальт-терапії Ф.Перлса. Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту біхевіорального напрямку психотерапії та основні технології у поведінковому консультуванні (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер); у терапії реальності (У.Глассер); у транзактному аналізі Е.Берна.

Тема 7. Етичні аспекти професійної діяльності психолога в Україні.

Професійно-етичний кодекс психолога-консультанта України. Обов'язки практичного психолога. Напрями роботи практичного психолога. Основні права психолога. Етичні принципи роботи психолога. Роль загальної культурної та юридичної підготовки у прогнозуванні та вирішенні етичних проблем у процесі професійної діяльності психологом. Виконання та додержання домовленостей. Етичні проблеми приватності та конфіденційності. Етичні проблеми психологічної безпеки клієнта.

Змістовий модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції

Тема 8. Форми психокорекційної роботи: індивідуальна та групова психокорекція.

Специфіка індивідуальної психокорекції. Обмеження та умови ефективності індивідуальної психокорекції. Психологічні впливи на різні сторони особистості. Відмінності групової психотерапії. Особливості груп та спрямованості групової

психокорекції. Умови ефективності та обмеження у застосуванні. Специфіка психологічних впливів на різні сторони особистості.

Тема 9. Фактори ризику порушення психологічного здоров'я та прогностичні фактори у психокорекційній діяльності.

Фактори ризику у постановці психологічного діагнозу клієнта: фактори ризику для дошкільного та молодшого шкільного віку; фактори ризику для підліткового віку; фактори ризику для юнацького та зрілого віку. Особливості їх використання у психокорекційній роботі. Роль прогностичної роботи у психокорекційній і консультативній роботі. Прогностичні фактори: для дітей дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку; для юнацького та зрілого віку. Місце та роль самосвідомості та дієвості системи саморегуляції у подоланні життєвих проблем і труднощів особистості.

Тема 10. Арттерапевтичні методи та особливості їх використання у психокорекційній роботі.

Особливості арттерапії як напряму й комплексу психотерапії та психокорекції. Складові арттерапії, їх особливості. Малюнок психотерапія як арттерапевтичний напрям психокорекції, умови об'єктивної інтерпретації малюнків клієнтів. Рухова (танцювальна) психотерапія, особливості використання; бібліотерапія, особливості використання різних жанрів бібліотерапії у психокорекції. Специфіка врахування та аналізу результатів психокорекційних ефектів у використанні засобів арттерапії у психокорекції клієнтів.

Тема 11. Музикотерапія як метод психокорекції

Музика, її естетичний та терапевтичний вплив на особистість. Механізми корекційного впливу музичними засобами. Види музикотерапії. Музика як ритмічний подразник та класичний метод боротьби з перевтомою. Особливості використання музикотерапії у психокорекції дітей та дорослих.

Тема 12. Ігрова психокорекція, види та особливості використання у різних вікових групах.

Гра та її роль у розвитку дитини. Гра як основний засіб психокорекції й психотерапії. Особливості різних напрямів ігрової психотерапії. Засоби та прийоми ігрової психотерапії. Ефекти ігрової психотерапії у контексті психічного розвитку дитини. Особливості ігрових прийомів у роботі з дорослими клієнтами.

Тема 13. Казкотерапія як метод психокорекції

Казка як засіб психокорекції. Корекційні функції казки. Види казкових творів. Можливості роботи з казкою у різних вікових групах. Основні прийоми роботи з казкою. Ефекти казкотерапії у контексті психічного розвитку дитини. Особливості використання казкотерапії у роботі з дорослими клієнтами.

Тема 14. Психокорекція неврозів

Поняття невроз, неврастенія (гіперстенічний, астеноіпохондричний типи), невроз страху та тривожного очікування. Дитяча нервовість (нервова поведінка) як типовий запит психокорекції. Види дитячої нервової поведінки. Відмінності між невропатичною та психопатичною поведінкою у дитячому віці. Принципи психотерапії та психокорекції неврозів у дітей та дорослих. Напрямки, методи, прийоми та техніки психокорекції неврозів. Особливості психопрофілактики неврозів.

Тема 15. Психокорекція тривожності.

Поняття тривоги, страх та тривожність. Вікові особливості прояву тривожності. Портрет тривожної дитини. Критерії визначення тривожності у клієнта. Методи психодіагностики

тривожності. Напрями, етапи та завдання психокорекції підвищеного рівня тривожності. Психотехнічні засоби психокорекції тривожності. Рекомендації дорослим щодо поведінки з тривожними дітьми.

Тема 16. Психокорекція агресивності.

Поняття агресія та агресивність. Вікові особливості прояву агресивності. Портрет агресивної дитини. Критерії визначення агресивності у клієнта. Методи психодіагностики агресивності. Напрями, етапи та завдання психокорекції агресивності. Психотехнічні засоби психокорекції агресивності. Рекомендації дорослим щодо поведінки з агресивними дітьми

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	лаб	с.р.		Л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції										
Тема 1. Мета, предмет та завдання психокорекції. Види психокорекції.	10	2	2/		6		2			
Тема 2. Професійні та особистісні якості психолога. Модель особистості фахівця	12	2	2/	2	6					
Тема 3. Структура психокорекційної роботи, основні стадії	10	2	2/		6		2			
Тема 4. Принципи психокорекції. Основні вимоги до складання психокорекційної програми	10	2	2/		6		2			
Разом за змістовим модулем 1	42	8	8	2	24		6			
Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах										
Тема 5. Основні теоретичні принципи психокорекції у психодинамічному	14	2	2/	2	8					

напрямі психотерапії та раціонально-емотивній терапії, консультативний Контакт										
Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у гуманістичному та біхевіоральному напрямах психотерапії, консультативний контакт	14	2	2/	2	8			/2		
Тема 7. Етичні аспекти професійної діяльності психолога в Україні	8	2			6					
Разом за змістовим модулем 2	36	6	4/	4	22			/2		
Модуль 3										
Змістовий модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції										
Тема 8. Форми психокорекційної роботи: індивідуальна та групова психокорекція	8	2	2/		4		2			
Тема 9. Фактори ризику порушення психологічного здоров'я та прогностичні фактори у психокорекційній діяльності	8	2	2/		4					
Тема 10. Арттерапевтичні методи та особливості їх використання у психокорекційній роботі	14	2	2/	2	8		2	/2		
Тема 11. Музикотерапія як метод психокорекції	14	2	2/	2	8					
Тема 12. Ігрова психокорекція, види та особливості	12	2	2/	2	6			2/		

використання у різних вікових групах										
Тема 13. Казкотерапія як метод психокорекції	12	2	2/		8					
Тема 14. Психокорекція неврозів	12	2	2/	2	6			2/		
Тема 15. Психокорекція тривожності	12	2	2/	2	6				2	
Тема 16. Психокорекція агресивності	10	2		2	6				2	
Разом за змістовим модулем 3	102	18	16/	12	56		4	4/2	4	
Усього годин	180	32	28/	18	102	180	10	6/4	4	156

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин

6. Теми лабораторних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Активні методи психокорекції.	2
2	Методи та прийоми індивідуальної психокорекції.	2
3	Методи та прийоми групової психокорекції.	2
4	Ігрова терапія як метод психокорекції.	2
5	Малюнкова терапія як метод психокорекції.	2
6	Музикотерапія як метод психокорекції.	2
7	Казкотерапія як метод психокорекції.	2
8	Бібліотерапія як метод психокорекції.	2
9	Техніки психотерапевтичних напрямів.	2

7. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Професійно важливі якості практичного психолога, рефлексія своїх можливостей	2
2	Тема 2. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи психолога	2
3	Тема 3. Основні стадії психокорекційної роботи.	2
4	Тема 4. Психодіагностика психологічної ситуації і проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запиту на психологічну допомогу.	2
5	Тема 5. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультування	2

	та психокорекції. П'ятикрокова модель процесу інтерв'ю.	
6	Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних напрямках та парадигмах, консультативний контакт.	2
7	Тема 7. Індивідуальна та групова психокорекція.	2
8	Тема 8. Рефлексивні мініігри зі зміною позицій «психолог-клієнт»	2
9	Тема 9. Ігрова психокорекція.	2
10	Тема 10. Арттерапевтичні методи психокорекції.	2
11	Тема 11. Психокорекція та психотерапія неврозів.	2
12	Тема 12. Психотехнічні ігри на оволодіння уміннями та навичками заспокійливого впливу на клієнта	2
13	Тема 13. Психокорекція тривожності.	2
14	Тема 14. Психокорекція агресивності.	2
Всього		28

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Медична та немедична модель психологічної допомоги клієнту.	4/6
2	Зв'язок психокорекції з іншими науками.	2/4
3	Спільні риси та відмінності психоконсультації, психокорекції та психотерапії.	2/4
4	Етичний кодекс практичного психолога.	4/6
5	Психічне здоров'я, критерії та ознаки (за Уставом ВООЗ).	4/6
6	Консультативний контакт, його значення у психокорекційному процесі.	4/6
7	Діалогічна інтенція та особливості діалогічних професійних стосунків у професійній діяльності психолога.	4/4
8	Емпатія як процес та емпатійність як професійна властивість практичного психолога.	4/6
9	Методи психологічного впливу на клієнта.	4/4
10	Техніки психоконсультації.	4/4
11	Засоби та особливості первинної та вторинної психодіагностики у психокорекції	4/4
12	Відмінності та взаємозв'язок психоконсультації, психотерапії і психокорекції.	2/4
13	Бесіда як основний метод психоконсультації роботи	4/4
14	Психотерапевтичний клімат як фактор консультативного контакту.	2/4
15	Принципи та передумови створення консультативного контакту «психолог-клієнт».	2/2
16	Дитяча нервовість як вид запиту: види, особливості, психологічні наслідки та поведінкові ознаки.	4/8
17	Психокорекція дитячих страхів.	4/8
18	Психокорекція готовності дітей до навчання у школі.	4/8
19	Засоби та прийоми транзактного аналізу з метою психокорекції.	4/4
20	Сучасні психотерапевтичні засоби й напрями індивідуальної та групової психокорекційної роботи з актуальних проблем клієнтів.	4/8
21	Психокорекція дитячо-батьківських стосунків.	4/8
22	Психокорекція страхів у дітей та дорослих.	4/8
23	Психокорекція психотравм у дітей та дорослих.	4/6

24	Психокорекція в різних корекційних групах (гендерні, вікові, професійні групи).	4/6
25	Казкотерапія, особливості її використання у психокорекції.	4/6
26	Бібліотерапія, особливості її використання у психокорекції..	4/6
27	Лялькотерапія, особливості її використання у психокорекції. .	4/6
28	Пісочна терапія у психокорекційних цілях.	4/6
	Разом	102/156

9. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та підготовка доповідей.
2. Підбір батареї методик для психодіагностики різних проблем клієнтів.
3. Розкриття змісту діяльності психолога, працюючого у освітніх закладах.
4. Розкриття змісту діяльності психолога, працюючого в організації.
5. Підбір вправ, ігор для психокорекції різних проблем клієнтів різних вікових груп.
6. Розробка психокорекційної програми.

10. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, ділові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

11. Методи контролю

11.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Основи психокорекції»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Які компоненти не входять до психологічної культури особистості:
  - а) самопізнання та самооцінка;
  - б) пізнання інших людей;
  - в) вміння керувати поведінкою інших людей;
  - г) вміння керувати своєю поведінкою, емоціями, спілкуванням.
2. Психологічна допомога включає в себе:
  - а) психодіагностику;
  - б) психокорекцію;
  - в) психоконсультавання;
  - г) всі відповіді правильні.
3. Яке визначення поняття «психокорекція» є правильним:
  - а) Психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психології або поведінки людини з допомогою спеціальних засобів психологічного впливу;
  - б) Психокорекція – це вид психологічної допомоги клієнтам, які опинилися у складній життєвій ситуації, і має на меті створення сприятливих психологічних умов для повноцінного особистісного розвитку;
  - в) Психокорекція – це галузь психології, яка розробляє методи виявлення індивідуальних особливостей та перспектив розвитку особистості;

- г) Психокорекція – це надання психологічної допомоги людям при різноманітних психологічних утрудненнях – комплексний лікувальний вербальний та невербальний вплив на емоції, судження, самосвідомість людини при багатьох захворюваннях психічних, нервових та психосоматичних.
4. У психокорекції психолог частіше орієнтується на:
    - а) теперішнє клієнта;
    - б) минуле клієнта;
    - в) майбутнє клієнта;
    - г) всі відповіді правильні.
  5. Зазвичай психокорекція орієнтується на:
    - а) короткотривалу допомогу;
    - б) середньотривалу допомогу;
    - в) довготривалу допомогу;
    - г) разову допомогу.
  6. У яких аспектах реалізується принцип єдності психодіагностики та психокорекції:
    - а) психокорекцію потрібно починати з психодіагностики;
    - б) психокорекція потребує постійного контролю динаміки змін особистості, поведінки, діяльності клієнта;
    - в) психокорекцію необхідно завершувати психодіагностикою;
    - г) всі відповіді правильні.
  7. Комплекс прийомів і методик, які спрямовані на виправлення наслідків неправильного виховання, що порушило гармонійний розвиток, соціалізацію особистості клієнта - це:
    - а) загальна психокорекція;
    - б) конкретна психокорекція;
    - в) спеціальна психокорекція;
    - г) директивна психокорекція.
  8. Каузальна психокорекція передбачає:
    - а) короткочасний вплив на клієнта з метою зняття гострих симптомів відхилень у його розвитку;
    - б) середньотривалий вплив на клієнта з метою виявлення та подолання причин його відхилень;
    - в) разовий вплив на клієнта з метою зняття гострих симптомів відхилень у його розвитку;
    - г) довготривалий вплив на клієнта з метою подолання відхилень у його розвитку.
  9. За характером керування коригуючими впливами психокорекцію поділяють на:
    - а) програмовану;
    - б) імпровізовану;
    - в) директивну;
    - г) недирективну.
  10. У яких випадках обирається індивідуальна психокорекція:
    - а) якщо проблема клієнта носить міжособистісний характер;
    - б) якщо клієнт відмовляється працювати у групі;
    - в) при проблемах недостатнього усвідомлення самого себе клієнтом;
    - г) всі відповіді правильні.
  11. Методами індивідуального психокорекційного впливу виступають;
    - а) переконання;
    - б) заохочення;
    - в) навіювання;
    - г) всі відповіді правильні.
  12. Основним інструментом впливу на клієнта при груповій психокорекції виступає:
    - а) психолог;
    - б) група клієнтів;

- в) сам клієнт;
  - г) всі відповіді правильні.
13. Який етап не входить до структури психокорекційної роботи:
- а) етап оцінки та аналізу поглядів клієнта на проблему;
  - б) настановчий етап;
  - в) власне психокорекційний етап;
  - г) етап оцінки ефективності психокорекційної роботи.
14. Підготовчо-діагностичний етап психокорекції виконує такі цілі:
- а) уточнювальна діагностика психологічних чинників (факторів) ризику клієнта;
  - б) збір психологічного анамнезу клієнта;
  - в) психологічний аналіз дитячо-батьківських, сімейних стосунків клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
15. Наставчий етап психокорекції виконує такі цілі:
- а) встановлення діалогічної інтенції;
  - б) патопсихологічне обстеження клієнта;
  - в) досягнення полегшуючого та розслаблюючого ефекту у клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
16. Які цілі не входять до власне психокорекційного етапу:
- а) досягнення переходу від негативної до позитивної фази критичного періоду клієнта;
  - б) гармонізація процесу розвитку клієнта;
  - в) формулювання мети і завдань психокорекційної програми;
  - г) досягнення відкриття «Я» та прийняття себе клієнтом.
17. Які цілі входять до етапу оцінки ефекту психокорекційної роботи:
- а) психологічний аналіз самозвітів клієнта;
  - б) спеціальні тестові експериментальні процедури (контрольні зрізи);
  - в) оцінка «сталості» результатів психокорекційної роботи;
  - г) всі відповіді правильні.
18. Ігротерапія використовується при таких проблемах:
- а) замкнутість клієнта;
  - б) некоммунікабельність клієнта;
  - в) шкідливі звички у клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
19. Які ігри не відносяться до структурованих ігор:
- а) агресивні ігри;
  - б) ігри у сім'ю;
  - в) ігри з водою;
  - г) будівельні ігри.
20. Які ігри відносяться до неструктурованих:
- а) рухливі ігри;
  - б) ігри з водою, піском, пластиліном;
  - в) малювання;
  - г) всі відповіді правильні.
21. Які іграшки не належать до тих, які допомагають відреагувати агресію, гнів:
- а) солдатика;
  - б) іграшкові пістолети та ножі;
  - в) машинки;
  - г) глина.
22. Які методи не належать до арттерапевтичних:
- а) музикотерапія;
  - б) біблеотерапія;
  - в) малюнкова терапія;

- г) логотерапія.
- 23. Активна музикотерапія включає:
  - а) відтворення музичних творів;
  - б) імпровізація з допомогою голосу;
  - в) імпровізація з допомогою музичних інструментів;
  - г) всі відповіді правильні.
- 24. Музикотерапія виступає:
  - а) симптоматичним психокорекційним методом;
  - б) профілактичним методом;
  - в) каузальним психокорекційним методом.;
  - г) всі відповіді правильні.
- 25. В якому віці використання малюнкової терапії є одним із провідних засобів психокорекції:
  - а) підлітковий вік;
  - б) 3-6 років;
  - в) 6-10 років;
  - г) юнацький вік.
- 26. Проективний малюнок використовується:
  - а) у індивідуальній роботі;
  - б) у груповій роботі;
  - в) у змішаній формі роботи;
  - г) всі відповіді правильні.
- 27. При об'єктивній інтерпретації дитячих малюнків необхідно враховувати:
  - а) рівень розвитку зображувальної діяльності дитини;
  - б) особливості процесу малювання;
  - в) динаміку зміни малюнків на одну і ту ж тему протягом певного часу;
  - г) всі відповіді правильні.
- 28. Корекційні функції казки:
  - а) психологічна підготовка до напружених емоційних ситуацій;
  - б) символічне відреагування фізіологічних та емоційних стресів;
  - в) прийняття у символічній формі своєї фізичної активності;
  - г) всі відповіді правильні.
- 29. З якою метою не використовується спеціальна література у бібліотерапії:
  - а) для правильної оптимістичної орієнтації знань клієнта;
  - б) для подолання неправильних уявлень про себе у клієнта;
  - в) для стимулювання уяви клієнта;
  - г) для стимулювання активності клієнта.
- 30. При читанні автобіографічної літератури клієнт може краще зрозуміти себе, використовуючи:
  - а) проекцію;
  - б) ідентифікацію;
  - в) компенсацію;
  - г) всі відповіді правильні.

11.2. Питання до екзамену з дисципліни «Основи психокорекції»

1. Поняття про психокорекцію. Мета, предмет та завдання.
2. Принципи психокорекційної роботи.
3. Види психокорекції за характером спрямованості та їх характеристика.
4. Види психокорекції за змістом та їх характеристика.
5. Види психокорекції за формою роботи з клієнтом та за характером керування коригуючими процесами.
6. Види психокорекції за тривалістю.

7. Види психокорекції за масштабом завдань, які вирішуються.
8. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи практичного психолога.
9. Психотерапевтичний клімат як фактор ефективного консультативного контакту.
10. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультації та психокорекції. П'ятикрокова модель процесу інтерв'ю.
11. Комунікативні техніки та прийоми бесіди.
12. Бесіда як основний метод психоконсультації та психокорекції. Особливості використання директив.
13. Етапи психоконсультації, їх характеристика.
14. Індивідуальна психокорекція, її особливості та обмеження.
15. Особливості використання групової психокорекції.
16. Структура психокорекційної роботи, основні стадії та прийоми.
17. Вимоги до складання психокорекційної програми, її зміст та структура.
18. Мета, особливості та методи підготовчо-діагностичної стадії психокорекційної роботи.
19. Особливості первинної та вторинної психодіагностики психокорекційної роботи.
20. Мета, особливості та методи настановчої стадії психокорекційної роботи.
21. Мета, особливості та методи власне корекційної стадії психокорекційної роботи.
22. Мета, особливості та методи стадії перевірки ефективності психокорекційної роботи.
23. Фактори ризику в постановці діагнозу для дітей дошкільного віку у консультативно-корекційній роботі.
24. Фактори ризику у постановці діагнозу для дітей молодшого шкільного віку в консультативно-корекційній роботі.
25. Фактори ризику у постановці діагнозу для дітей підліткового віку в консультативно-корекційній роботі.
26. Ігротерапія як метод психокорекції. Основні психологічні механізми корекційного впливу гри.
27. Ігротерапія як метод психокорекції. Директивна та недирективна ігротерапія, їх характеристика.
28. Ігротерапія як метод психокорекції. Індивідуальна та групова ігротерапія, особливості їх використання.
29. Ігротерапія як метод психокорекції. Іграшки та ігрові матеріали, особливості їх використання.
30. Арттерапія як метод психокорекції. Техніки та механізми арттерапевтичного впливу.
31. Арттерапія як метод психокорекції. Цілі арттерапії.
32. Арттерапія як метод психокорекції. Малюнкova терапія, особливості інтерпретації дитячого малюнку.
33. Арттерапія як метод психокорекції. Вікові особливості використання арттерапевтичних методів впливу.
34. Малюнкova терапія. Типи завдань малюнкovoї терапії.
35. Бібліотерапія як метод психокорекції. Етапи бібліотерапії.
36. Бібліотерапія як метод психокорекції. Аналіз жанрів літератури з точки зору їх можливості використання у бібліотерапії.
37. Особливості використання проєктивного малюнку в психокорекційній роботі з дітьми.
38. Казкотерапія та лялькотерапія як методи психокорекції. Можливості роботи з казкою.
39. Казкотерапія як метод психокорекції. Основні прийоми роботи з казкою.
40. Музикотерапія як метод психокорекції. Механізми корекційного впливу музичними засобами.
41. Музикотерапія як метод психокорекції. Види музикотерапії.
42. Психодрама як метод психокорекції. Основні компоненти психодрами.
43. Психодрама як метод психокорекції. Методики психодрами.
44. Психокорекція пізнавальної сфери дитини: особливості, цілі, методи.

45. Психокорекція агресивності дитини: особливості, цілі, методи.
46. Психокорекція дитячих страхів: особливості, цілі, методи.
47. Дитяча нервова поведінка як запит психокорекції. Види дитячої нервовості.
48. Невроз страху та тривожного очікування, особливості їх психокорекції.
49. Відмінності між невропатичною та психопатичною поведінкою в дитячому віці.
50. Психокорекція тривожності дитини: особливості, цілі, методи.
51. Теоретичні принципи класичного психоаналізу З.Фрейда.
52. Цілі та особливості консультативного контакту у класичному психоаналізі З. Фрейда. Структура особистості за З.Фрейдом.
53. Стадії психосексуального розвитку особистості, фіксації фаз психосексуального розвитку (З.Фрейд).
54. Захисні механізми особистості, їх характеристика.
55. Техніки класичного психоаналізу З.Фрейда.
56. Теоретичні принципи клієнт-центрованої психотерапії К.Роджерса. Погляд на людську природу за К.Роджерсом.
57. Цілі та особливості консультативного контакту клієнт-центрованої психотерапії К.Роджерса.
58. Етапи корекційного процесу клієнт-центрованого підходу К.Роджерса.
59. Цілі та особливості консультативного контакту у транзактному аналізі Е.Берна.
60. Теоретичні принципи транзактного аналізу Е.Берна.
61. Теорія особистості Е.Берна. Паттерни поведінки (его-стани).
62. Теоретичні принципи індивідуальної психотерапії А.Адлера.
63. Цілі та особливості консультативного контакту у індивідуальній психотерапії А.Адлера.
64. Етапи психокорекції у аналітичній індивідуальній психотерапії А.Адлера.
65. Теоретичні принципи екзистенційної терапії (Р.Мей, І.Ялом). Характеристики природи екзистенціальної людини за Р.Меем.
66. Цілі та особливості консультативного контакту у екзистенційній терапії (Р.Мей, І.Ялом).
67. Техніки екзистенціального підходу у психокорекції.
68. Теоретичні принципи гештальт-терапії Ф.Перлса.
69. Цілі та особливості консультативного контакту у гештальт-терапії Ф.Перлса.
70. Техніки гештальт-терапії Ф.Перлса.
71. Теоретичні принципи поведінкового консультування (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер). Погляд на природу людини у поведінковому консультуванні.
72. Цілі та особливості консультативного контакту у поведінковому консультуванні (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер).
73. Теоретичні принципи терапії реальності (У.Глассер).
74. Теоретичні принципи раціонально-емотивної терапії (А.Елліс).
75. Цілі та особливості консультативного контакту у раціонально-емотивній терапії (А.Елліс).

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота																Сума
Змістовий модуль ґ 1				Змістовий модуль ґ 2			Змістовий модуль ґ 3									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	200/2
8	8	8	6	6	6	6	8	6	6	6	6	4	6	6	4	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума

до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100
--------------	--------------	--------------	-----

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

13.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII		
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції		Модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах		Модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції				
Теми практичних занять	Тема 1. Професійно важливі якості практичного психолога, рефлексія своїх можливостей Тема 2. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи Тема 3. Основні стадії психокорекційної роботи. Тема 4. Психодіагностика психологічної ситуації і проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запити на психологічну допомогу.		Тема 5. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультації та психокорекції. П'ятифазова модель процесу інтерв'ю, проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запити на психологічну допомогу		Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних напрямках та парадигмах, консультативний контакт. Тема 7. Індивідуальна та групова психокорекція, контакт. Тема 8. Рефлексивні мінігри зі зміною позицій «психолог-клієнт» Тема 9. Ігрова психокорекція. Тема 10. Арттерапевтичні методи психокорекції.			Тема 11. Психокорекція та психотерапія неврозів. Тема 12. Психотехнічні ігри на оволодіння уміннями та навичками заспокійливого впливу на клієнта Тема 13. Психокорекція тривожності. Тема 13. Психокорекція агресивності.	
Самостійна робота	Підготувати повідомлення			Підготувати повідомлення					
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота					

14. Рекомендована література

Основна:

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – Брест: БГПИ, 1993.
2. Абрамова Г.С. Практическая психология. – М.: ИЦ «Академия», 1997.

3. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: учб. посібн.. – Харків: Фоліо, 1996.
4. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – К., 1997.
5. Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков. – К., 1992.
6. Гарбузов Б.И., Захаров А.И., Исеев Д.М. Неврозы у детей и их лечение. – Л.: Медицина., 1977.
7. Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. – М., 1987.
8. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков. – Л.: Медицина,1988.
9. Захаров А.И. Как помочь нашим детям избавиться от страха. – СПб: Гиппократ, 1994.
10. Карабанова О. А. Игра в коррекции психического развития ребенка: Учеб. пособие. — М., 1997.
11. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений. – пер. с англ. – М., 1994.
12. Лещинская Е.А. Тренинг общения для учащихся. В помощь школьному психологу. – К., 1994.
13. Методы эффективной психокоррекции : хрестоматия / [сост. К. В. Сельченко]. – Мн. : Харвест, 1999. – 816 с.
14. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Пер. с англ. – М.: Независимая фирма «Класс», 1994.
15. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: ТЦ «Сфера», 2000.
16. Основи практичної психології : [підр. для студ. вищ. навч. закл.] / [упоряд. : В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
17. Основи психолого-управлінського консультування: Навч. посіб. / Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, М. В. Войтович та ін.; За наук. ред. Л. М. Карамушки. — К.: МАУП, 2002.
18. Психокоррекция. Теория и практика / Под ред. Ю.С.Шевченко, В.П.Добриденя, О.Н.Усановой. – М., 1995.
19. Скиннер Р., Клииз Д. Семья и как в ней уцелеть. — М.: Независимая фирма «Класс».
20. Сמיד Р. Групповая работа с детьми и подростками. — М.: Генезис, 1999.
21. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия. — М.: Независимая фирма «Класс».
22. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. Комплексная психологическая коррекция. – М., 1988.
23. Спиваковская А.С. Нарушения игровой деятельности. – М., 1980.
24. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1980.
25. Улучшаем память в любом возрасте. – пер. с франц. – М., 1993.
26. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка практикуючого психолога / Н. В. Чепелева // Основи практичної психології ; за ред. В. Панка, Т. Титаренко, Н. Чепелевої та ін. – К. : Либідь, 1999. – С.242-249.
27. Чистякова М.И. Психогимнастика. Комплексная коррекция психики детей дошкольного и младшего школьного возраста. – Под ред. М.И. Буянова. М., 1990.
28. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотренинг. Игры и упражнения. – М., 1988.
29. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотехнические игры в спорте. – М., 1995.
30. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика и ее методы. Учебно-методическое пособие. – Ч.1 и П. – К.: МАУП, 1992.

Додаткова:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. — М.: Прогрессе, 1995.
2. Акимова М.К., Козлова В.Т. Психологическая коррекции умственного развития школьников: учебн. пос. – М., 2002. – 160 с.
3. Ассанджолли Р. Психосинтез. Теория и практика. – Пер. с англ. – М.- 1994.

4. Беляускайте Р.Ф. Рисуночные пробы как средство диагностики развития личности ребенка // Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога. – М., 1988.
5. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Под общ. ред. М.С.Машковского – пер. с англ. – М.: Прогресс. – 1983.
6. Берн Э. Трансакционный анализ и психокоррекция. – СПб, 1992.
7. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – Пер. с англ. – М., 1986.
8. Брусиловский Л.С. Музыкалотерапия: Руководство по психотерапии / Под ред. Е.В.Рожнова. – Ташкент, 1979.
9. Бурковский Г.В. и др. Использование изобразительного творчества в психотерапии // Исследование механизмов и эффективности терапии. – Л., 1982.
10. Бурлачук Л.Ф., Грабская И.А., Кочарян А.С. Основы психотерапии. – К: Ника-Центр, 1999.
11. Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков. – К.: Вища школа, 1990.
12. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций. – М.: МГУ, 1984.
13. Васьковская С.В., Горностай П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. – К.: Вища школа, 1996.
14. Введение в психотерапию / Под ред. С.Блоха // Пер. с англ. – Амстердам – Киев: Изд-во Фера, 1997.
15. Газман О.С., Харитоновна И.Е. В школу – с игрой. – М., 1991.
16. Горностай П.П., Васьковская С.В. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход. – К.: Наукова думка, 1995.
17. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – Л.: ЛГУ, 1984.
18. Джеймс М., Джонгвард Д. Рожденные выигрывать. Трансакционный анализ с гештальтупражнениями. – М.: Прогресс., 1993.
19. Завьялов В.Ю. Музыкальная релаксационная терапия: Практическое руководство. – Новосибирск, 1995.
20. Зиннер Дж. В поисках хорошей формы. Гештальт-терапия с супружескими парами и семьями. — М.: Независимая фирма «Класс», 2000. — 320 с.
21. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Испр. недостатков характера у детей и подростков: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1992.
22. Крадохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. – пер. с чехск. – М.: Медицина, 1991.
23. Леонгард К. Акцентуировані особистості. – К., 2000.
24. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. – Петрозаводск, 1992.
25. Миллс Дж., Кроули Р. Терапевтические метафоры для детей и «внутреннего ребенка» — М.: Независимая фирма «Класс».
26. Овчинникова Т. Музыка для здоровья. – СПб, 2004.
27. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии. — М.: Независимая фирма «Класс».
28. Перлз Ф. Опыты психологического самопознания. Практикум по гештальттерапии. – Пер. с англ. – М., 1993.
29. Петровская Л.А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. – М., 1982.
30. Пиз А. Язык телодвижений. – М., 1992.
31. Петрушин С. В. Игротека для взрослых (200 упражнений СПТ) : метод. реком. / С. В. Петрушин. – Москва - Казань: НМЦ, 1989. – 70 с.
32. Практическая психология образования / Под ред. И.В.Дубровиной: учебник для студ. высших и средних уч. заведений. - М.: ТЦ Сфера, 1997.

33. Психоанализ и культура // Избр. труды Карен Хорни и Эриха Фромма. — М.: Юристь, 1995.
34. Психологія особистості / Словник-довідник / За ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко // Авт. кол. П.П.Горноста́й, Т.М.Титаренко, С.В.Васьківська, І.А.Грабська, Л.А.Лепіхова, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелєва. — К.: Рута, 2001.
35. Раттер М. Помощь тяжелым детям. — М., 2003.
36. Рейноутер Дж. Это в ваших силах: как стать собственным психотерапевтом / Дж.Рейноутер. — М.: Прогресс, 1994. — 480 с.
37. Ричардсон Р.У. Силы семейных уз. Руководство по психотерапии и помощь семье. — пер. с англ. — СПб. — 1994.
38. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебное пособие. — М.: ВЛАДОС, 1995.
39. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. — пер. с англ. — М.: Прогресс. — 2004.
40. Романин А.Н. Основы психотерапии: Учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. — М.: Изд. Центр «Академия», 1999.
41. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. — М., 1990.
42. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома. Психотехнические упражнения. Коррекционные программы. — М., 1995.
43. Франкл В. Человек в поисках смысла. — Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1991.
44. Фрейд З. Введение в психоанализ. — Пер. с англ.- М.: Наука, 1991.
45. Фромм Э. Человек для себя. — пер. с англ. — М., 1992.
46. Холмс П. и Карп М. (редакция). Психодрама: Вдохновение и техника. — М.: Независимая фирма «Класс»
47. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. — Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1993.
48. Хрестоматия по гуманистической психотерапии / Сост. М. Пакуш. — М., 1995.
49. Шанских Г. Музыка як засіб корекційної роботи // Мистецтво в школі. — 2003. - ф 5.
50. Школа эйдетики. Развитие памяти. Мышления, воображения. — Т.1 и Т.П. — Авт. Матюшин И.Ю. и др. — М., 1994.
51. Шмаков С., Безбородова Н. От игры к самовопитанию. Сб. игр-коррекций. - М.: Новая школа, 1995.
52. Шострем Э. Анти-Карнеги или человек-манипулятор. — Пер. с англ. — Минск, 1992.
53. Эберлейн Г. Страхи здоровых детей / Пер. с нем. - М., 1981.
54. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. — Ленинград: Медицина, 1990.
55. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції / Т. С. Яценко. — К.: Либідь, 1996. — 264 с.
56. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т. С. Яценко. — К. : Вища школа, 1987. — 110 с.
57. Яценко Т. С. Активне соціально-психологічне навчання : теорія, процес, практика : навч. посіб. / Т. С. Яценко. — Хмельницький : НАПВУ, 2002.— 792 с.
58. Ялом И. Лечение от любви и другие психотерапевтические новеллы. — М.: Независимая фирма «Класс».

Програма з дисципліни «Реабілітаційна психологія»

Укладачі програми: Вольнова Л.М., Кушмірук Є.С.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
	5-й	4-5-й	
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 34 год в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 56 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	12 год.
		Практичні, семінарські	
		10+10 год.	6+6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
56 год.	78 год.		
Форма контролю			
Залік – 5 семестр			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 37,77%/62,23%

для заочної форми навчання – 13,34%/86,66%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Реабілітаційна психологія» є формування у студентів знань про реабілітаційну психологію як галузь знань та розкриття загальних засад організації психологічної реабілітації як практичної роботи, засвоєння принципів впровадження окремих форм і методів психологічної реабілітації різних груп клієнтів.

Завданнями вивчення дисципліни «Реабілітаційна психологія» є:

- сформувати у студентів знання про сутність реабілітаційної психології як галузі знань та цілісне уявлення про психологічну реабілітацію як вид психологічної допомоги, її мету і завдання, принципи та етапи, напрями та форми;
- розкрити зміст проблем, типологію клієнтів, специфіку психотравмуючих ситуацій, які є предметом вивчення саме реабілітаційної психології;
- ознайомити студентів з особливостями організації психологічної допомоги в руслі психологічної реабілітації, специфікою постановки реабілітаційного діагнозу, формування реабілітаційного прогнозу, а також складання індивідуальної програми психологічної реабілітації;
- сприяти формуванню у студентів навичок надання психологічної реабілітаційної допомоги; доцільного використання методів і прийомів у процесі вирішення практичних завдань психологічної реабілітаційної роботи; розвивати психологічну компетентність в області практичної психології.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1	<i>Знати:</i> теоретичні основи реабілітаційної допомоги (концепції, структуру, заходи та етапи реабілітаційного процесу); <i>Вміти:</i> знаходити, відбирати і використовувати інформацію, необхідну в реабілітаційній діяльності; враховувати передовий вітчизняний і зарубіжний досвід реабілітаційної діяльності.	Загальнонауков а
2	<i>Знати:</i> сутність, напрями, мету, завдання, принципи та етапи психологічної реабілітації; типологію клієнтів, що потребують психологічної реабілітації, а також особливості різних типів дезадаптивних станів (ПТСР, гострого стресу тощо); <i>Вміти:</i> відрізнити особливості реабілітаційної допомоги від інших видів психологічної допомоги, сформулювати мету і завдання психологічної реабілітації під час роботи з певними типами психотравмуючих ситуації чи їх наслідками, а також певними групами клієнтів-реабілітантів;	Загальнонауков а; Інструментальні, професійні
3	<i>Знати:</i> функції психолога-реабілітолога, етичні та правові засади психологічної реабілітації; зміст реабілітаційної компетентності фахівця; <i>Вміти:</i> дотримуватися етичних і деонтологічних принципів у професійній реабілітаційній діяльності; будувати взаємини і спілкування з людьми в конкретній ситуації;	Соціально-особистісні, інструментальні, професійні
4	<i>Знати:</i> основи психологічної діагностики в процесі психологічної реабілітації та її складові, сутність реабілітаційного діагнозу, реабілітаційного прогнозу та реабілітаційного потенціалу клієнта; <i>Вміти:</i> осмислити реабілітаційний потенціал клієнта і сформулювати реабілітаційний діагноз та прогнозу з урахуванням оцінки особливостей його психічного розвитку, фізичного стану, клінічних проявів та результатів диференційної діагностики;	Інструментальні, професійні
5	<i>Знати:</i> загальні методи корекції і терапії ПТСР, сутність дебрифінгу як форми групової роботи з психічною травмою, комплекс терапевтичних методів у процесі психологічної реабілітації; <i>Вміти:</i> доцільно підбирати і практично використовувати методи психокорекційного та психотерапевтичного впливу в процесі психологічної реабілітації різних груп клієнтів; використовувати техніки психологічної реабілітації, методи поновлення окремих	Інструментальні, професійні

	психічних функцій;	
6	<p><i>Знати:</i> що таке індивідуальна програма реабілітації, етапи її розробки, особливості відбору до програми та протипоказання, напрями реабілітаційних програм та основні структурні компоненти;</p> <p><i>Вміти:</i> самостійно розробляти стратегію психологічного реабілітаційного процесу; будувати індивідуальну програму психологічної реабілітації; оцінювати результати її впровадження.</p>	Інструментальні, професійні

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальні засади психологічної реабілітації

Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації

Предмет і завдання реабілітаційної психології. Історія розвитку знань про реабілітологію. Поняття та концепції реабілітації. Структура та заходи реабілітації. Місце і роль реабілітації в процесі психологічної роботи. Підходи до тлумачення поняття «психологічна реабілітація» в сучасній науці. Складові психологічної реабілітації (соціально-психологічна та психічна реабілітація, психосоціальна реабілітація). Напрями соціально-психологічної реабілітації: психологічне консультування, індивідуальна і групова психотерапія, психокорекція, соціально-психологічні тренінги, соціально-психологічний патронаж сім'ї, психопрофілактична і психогігієнічна робота, залучення реабілітованих до участі в групах підтримки, клубах спілкування. Принципи психологічної реабілітації. Етапи психологічної реабілітації у відповідності до переживання клієнтів ситуації кризи.

Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації

Клієнт як суб'єкт психологічної реабілітації. Роль особистості клієнта в процесі реабілітації (характерологічні, вікові, гендерні та інші особливості). Типологія клієнтів у процесі психологічної реабілітації (з урахуванням «універсальних» та «специфічних» ознак). Психологічна проблема як підстава для надання реабілітаційної допомоги, її індикатори. Типологія психологічних проблем особистості. Класифікації груп осіб, сімей, верств і спільнот людей, котрі потребують соціально-психологічної реабілітації (за П. Д. Павленком та М. Я. Рудневою). Роль і функції практичного психолога в процесі психологічної реабілітації. Поняття, зміст та структура реабілітаційної компетенції практичного психолога.

Тема 1.3. Постстресові дезадаптивні стани.

Нормальна та патологічна реакція на стрес. Етапи розвитку психічного стресу. Постстресові психічні розлади. Стани дезадаптації: поняття розладів адаптації, клінічні діагностичні критерії, типологія за сферою прояву. Травматичний стрес: поняття та фази. Гостра реакція на стрес: поняття, клінічні діагностичні критерії. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): поняття і сфери прояву (емоційна, когнітивна, соматовегетативна, поведінкова). Критерії діагностики та основні симптоми ПТСР. Чинники ризику виникнення ПТСР у дорослих. Типологія, психопатологічні кластери та критерії ПТСР (за DSM-V). Індивідуальні реакції на психотравму у дитини. Типові реакції травматичного стресу у дітей. Особливості посттравматичних розладів у дітей.

Горе як форма травматичного переживання. Стадії переживання горя. Типові та нетипові (патологічні) симптоми переживання горя. Синдромом передбаченого горя. Хворобливі реакції горя.

Тема 1.4. Психологія жертви.

Поняття жертви та віктимна поведінка. Віктимність. Віктимні відхилення. Жертва несприятливих умов соціалізації. Жертви булінгу. Цькування. Типологія жертв шкільного насильства. Насильство та типологія видів. Жертви насильства. Особливості поведінки в період до скоєння насильства. Динаміка емоційних фаз при сексуальному насильстві. Терор. Сфери тероризму. Жертви терору. Поведінка заручників. Психопатологічні феномени у жертв тероризму. Катастрофа. «Синдром катастрофи». Жертви катастроф. Типові реакції на катастрофу. Фази психічні реакції при катастрофах.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти надання реабілітаційної допомоги

Тема 2.1. Психодіагностика особистості у процесі психологічної реабілітації.

Психодіагностика і обстеження особистості у системі психологічної реабілітації. Завданнями психодіагностики в реабілітації. Реабілітаційно-експертна діагностика. Основні компоненти діагностики в процесі реабілітації клієнта. Реабілітаційно-експертний висновок. Реабілітаційний діагноз та його складові (клініко-функціональний діагноз, психологічний діагноз і соціальний діагноз). Реабілітаційний прогноз: поняття та градації (сприятливий, відносно сприятливий, несприятливий, сумнівний). Реабілітаційний потенціал особистості: поняття, біологічний, особистісний і соціальний рівні, градація (високий, задовільний, низький, відсутній). Психологічний реабілітаційний потенціал та його структура.

Поняття «психічний стан» та його діагностика у процесі психологічної реабілітації. Стрес та його діагностика у процесі психологічної реабілітації. Методи діагностики посттравматичних стресових розладів.

Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації

Поняття та структура індивідуальної програми реабілітації. Державна типова програма реабілітації інвалідів та індивідуальна програма реабілітації. Протипоказання для реабілітаційних інтервенцій. Етапи розробки ІПР. Напрями реабілітаційних програм (психологічний, соціально-культурний, професійний, соціально-реабілітаційний). Оцінка ефективності впровадження програми. Психологічні критерії результативності. Алгоритм визначення ефективності реабілітації інвалідів на індивідуальному рівні.

Тема 2.3. Форми і методи роботи з ПТСР

Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою. Сутність, завдання та функції дебрифінгу. Принципи організації та проведення дебрифінгу. Структура і фази дебрифінгу. Загальні підходи до методів корекції і терапії ПТСР. Метод десенсибілізації і переробки рухами очей (ДПДО). Метод ослаблення травматичного інциденту (ОТІ). Візуально-кінестетична дисоціація (ВКД).

Тема 2.4. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

Арттерапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації осіб, що стали жертвами (злочину, насильства, катастрофи, військового конфлікту тощо). Ігрова терапія та казкотерапія у процесі психологічної реабілітації дітей. Гарденотерапія, натуротерапія, пет-терапія у процесі психологічної реабілітації клієнтів, що пережили втрату. Йога та іппотерапія у процесі психологічної реабілітації клієнтів, що мають проблеми здоров'я. Терапія творчим самовираженням у процесі психологічної реабілітації клієнтів з психічними порушеннями. Психодрама і драмотерапія у процесі реабілітаційної роботи з сім'єю. Терапевтична анімація у процесі психологічної реабілітації осіб з інвалідністю.

4. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	Усього аудит орних	у тому числі				усьог о	у тому числі			
		л	с	пр	с.р.		л	с	пр	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Загальні засади психологічної реабілітації										
Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації	6	4	2		8	2	2			10
Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації. Клієнт у психологічної реабілітації	4	2	2		8	2	2			18
Тема 1.3. Постстресові дезадаптивні стани	8	2	6		7	6	2		4	10
Тема 1.4. Психологія жертви	2	2				2	2			
Разом за змістовим модулем 1	20	10	10		23	12	8		4	38
Тема 2.1. Психологічна діагностика у процесі психологічної реабілітації	4	2		2	8	2	2			10
Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації	2	2			12	2	2			12
Тема 2.3. Форми і методи роботи з ПТСР. Дебрифінг	4			4	6	4		4		16
Тема 2.4. Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації	4			4	7	4		2	2	2
Разом за змістовим модулем 2	14	4		10	33	4	4	6	2	40
Усього годин	34	14	10	10	56	24	12	6	6	78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації	2
2	Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації. Клієнт у психологічної реабілітації	2
3	Тема 1.3. Посттравматичний стресовий розлад	2
4	Тема 1.4. Психотравма і травматичний стрес у дітей	2
5	Тема 1.5. Горе як форма травматичного переживання	2
	Всього	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 2.1. Психологічна діагностика у процесі психологічної реабілітації	2
2	Тема 2.2. Методи роботи з ПТСР	2
3	Тема 2.4. Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою	2
4	Тема 2.5. Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації	4
Всього		10

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Теоретичні основи реабілітаційної допомоги	8/10
2	Особистісний аспект психологічної реабілітації.	8/18
3	Постстресові дезадаптивні стани	7/10
4	Психологічна діагностика у процесі психологічної реабілітації	8/10
5	Методи роботи з ПТСР	7/12
6	Індивідуальна програма реабілітації	12/12
7	Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою	6/6
Всього		56/78

8. Індивідуальні завдання

Модуль І. Загальні засади психологічної реабілітації

Завдання 1. Створіть порівняльну таблицю щодо сутності, мети і змісту систем заходів таких видів реабілітації, як нейрореабілітація, психологічна реабілітація, психолого-педагогічна реабілітація, соціальна реабілітація, професійна реабілітація.

Завдання 2. Напишіть твір-роздум «Особливості та труднощі роботи психолога в процесі психологічної реабілітації». Висловіть свої думки з цього приводу, а також підтвердіть їх прикладами з практики та/або цитатами фахівців в означеній сфері.

МОДУЛЬ 2. Практичні аспекти надання реабілітаційної допомоги

Завдання 1. Ознайомтеся із нижче переліченими методиками (за книгами А.О.Прохорова і Н.В.Тарабриної). Проведіть діагностику 3-4 клієнтів з однією з них. Складіть психологічний прогноз їх стану.

- Методы исследования временной перспективы: Методика изучения временной перспективы Ф. Зимбардо, Методика «Линия жизни», Шкала ожидаемой продолжительности жизни DuRant, Шкала безнадежности Бека (BESK), Шкала оценки протяженности субъективной картины будущего Alvos.

- Методы психологической диагностики стрессовых переживаний и депрессии: Методика «Духовный кризис», Семантический дифференциал, Методика «Психологическое благополучие личности», Опросник «Синдром эмоционального выгорания» В.Бойко, Опросник, определяющий склонность к развитию стресса (по Т. А. Немчину и Тейлору), Опросник способов совладания (Адаптация методики WCQ), Методика дифференциальной диагностики депрессивных состояний В. Зунга (адаптирована Т. И. Балашовой), Методика дифференциальной диагностики депрессивных состояний В. А. Жмурова, Шкала депрессии Э. Бека

- Методы исследования уровня нервно-психического напряжения: Психодиагностическая методика для определения невротических и неврозоподобных нарушений (ОНР), Методика «Прогноз».

- Методы диагностики психических состояний: Шкала-градусник, Методика диагностики уровня субъективного ощущения одиночества Д. Рассела и М. Фергюсона, Шкала ситуативной (реактивной) тревожности, Оценка функционального состояния «САН», Методика «Рельеф психического состояния», Тест «СР-45» (методика определения склонности к суицидальным реакциям П.И. Юнацкевича), Методика диагностики уровня социальной фрустрированности Л.И.Вассермана, Методика диагностики психических состояний (по Г. Айзенку).

- Методи діагностики посттравматичних стресових розладів : Шкала для клинической диагностики ПТСР (Clinical-administered PTSD Scale - CAPS), Шкала оценки влияния травматического события (Impact of Event Scale-R — IES-R), Миссисипская шкала для оценки посттравматических реакций, Опросник выраженности психопатологической симптоматики (Symptom Check List-90-Revised — SCL-90-R), Опросник перитравматической диссоциации, Шкала диссоциации (Dissociative Experience Scale — DES), Родительская анкета для оценки травматических переживаний детей, Полуструктурированное интервью для оценки травматических переживаний детей

Завдання 2. Підготуйте доповідь на одну з наведених тем.

Структура доповіді: актуальність проблеми і автори, що вивчали це питання (0,5-1 сторінка), погляди різних вчених на проблему (1-1,5 сторінки), ваші власні роздуми з проблеми (1 сторінка), висновки (0,5 сторінки).

Технічні вимоги: кегль 14, інтервал одиничний, параметри сторінки – 2 см зі всіх боків.

Тематика доповідей:

ТЕОРІЯ

- Етичні та правові засади психологічної реабілітації
- Історичні аспекти виникнення реабілітології як науки та практичної дисципліни.
- Місце психологічної реабілітації в цілісному реабілітаційному процесі.
- Реабілітація та абілітація: спільне й відмінне.
- Нейропсихологічна реабілітація.
- Роль відновлення соціальних та професійних зв'язків людини в процесі реабілітації.

КЛІЄНТ

- Особистісний аспект психологічної реабілітації;
- Клієнт у процесі психологічної реабілітації (поняття клієнта та їх типологія).
- Індивідуальна уразливість і психологічні наслідки травматичної події.
- Мотивація людини до реабілітації.
- Особливості дитячої реакції на травматичні події
- Професійне вигорання психолога-реабітолога.
- Психологія жертви.

ДЕЗАДАПТИВНІ СТАНИ

- Постстресовий дезадаптивний стани: поняття та типологія.
- Психоаналітичний підхід до розуміння механізму дії травми;
- Горе як форма травматичного переживання.
- Гострий стрес як наслідок травматичної події.
- Посттравматичний стресовий розлад як наслідок травматичної події.
- Групова робота (групи само і взаємодопомоги) із клієнтами, що переживають наслідки травматичного стресу.
- Дебрифінг: спрямування, процедура, принципи проведення.

- Дисоціація, як захисний механізм, що діє при психологічній травмі: сутність, основні прояви, наслідки для розвитку особистості.

- Стокгольмський синдром: сутність, основні прояви, наслідки та шляхи психологічної реабілітації.

ФОРМИ РОБОТИ

- Основні принципи надання екстреної психологічної допомоги;
- Метод десенсибілізації і переробки рухами очей (ДПДО) у реабілітаційній роботі з ПТСР.

- Метод ослаблення травматичного інциденту (ОТИ) у реабілітаційній роботі з ПТСР.

- Візуально-кінестетична дисоціація (ВКД) у реабілітаційній роботі з ПТСР.

- Основні принципи роботи психолога з гострим стресовим порушенням;

- Психогігієна, психопрофілактика, психологічна реабілітація: міжпредметні зв'язки.

- Психокорекція як метод психологічної реабілітації.

- Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації.

Завдання 3. Розробіть індивідуальну програму психологічної реабілітації клієнта на півріччя. З наведеного нижче переліку клієнтів виберіть того, з яким ви «знайомі» - працювали, навчалися, надавали реальну допомогу. Це має бути знайома вам людина, яка належить до групи ризику.

Програма має охопити такі блоки:

Діагностичний блок.

1. Опишіть вашого клієнта за вказаними нижче пунктами (А-D). Можете спиратися як на дані діагностичних методик, так і на результати ваших власних спостережень.

Основні компоненти реабілітаційного (психологічного) потенціалу клієнта:

a. стан емоційно-вольової, сенсомоторної, інтелектуальної сфери;

b. розвиток комунікативних навичок;

c. виявлення найбільш «збережених» психічних функцій, найбільш сильних сторін особистості;

d. діагностики психічних розладів.

2. Подайте інформацію про вашого клієнта згідно з вказаними нижче пунктами Е-Г.

Основні компоненти клінічного стану клієнта:

e. профільний діагноз (наявні клінічні розлади та стабільність стану);

f. супутні захворювання;

g. наявність функціональних обмежень (інвалідність) та ступінь їх вираженості – здатність до самообслуговування, самостійного пересування, навчання, трудової діяльності, орієнтації, спілкування, контролювання своєї поведінки;

3. Подайте інформацію про вашого клієнта згідно з вказаними нижче пунктами Н-К.

Основні соціальні та оточуючі фактори клієнта:

h. наявність близьких та ступінь їх участі у підтримці клієнта;

i. етнічна приналежність та мова спілкування;

j. характер пристосування клієнта та його сім'ї до ситуації;

k. яким моментам віддають перевагу клієнта і його близькі та що вони очікують від реабілітації.

2. Прогностичний блок.

1. Спираючись на результати здійсненої діагностики напишіть, як ви оцінюєте рівень реабілітаційного потенціалу (високий, задовільний, низький, відсутній) та

реабілітаційного прогнозу (сприятливий, відносно сприятливий, несприятливий, сумнівний) вашого клієнта. При потребі дайте пояснення щодо вашого висновку.

3. Блок реабілітаційної роботи з клієнтом.

1. Підберіть доцільні форми і методи психологічної реабілітації, які можна застосувати при роботі з вашим клієнтом впродовж півроку.

Потрібно писати не просто «арттерапія», а перераховувати назви вправ, технік чи проєктивних методик, які будуть застосовані. І так щодо всіх методів.

2. Заповніть нижче наведену таблицю. Вкажіть, які засоби вам будуть потрібні для реалізації запланованих форм, методів чи заходів (відео, аудіо, фарби тощо), а також строки реалізації того чи іншого заходу (наприклад, щотижня в середу чи з 12.01 по 12.04 тощо).

Методи	Засоби	Строки	Відповідальні

9. Методи навчання

-словесні (усне опитування),
-практичні (письмове опитування, розв'язання проблемних ситуацій),
-методи самостійної роботи (есе, заповнення таблиці, доповідь, діагностична робота, розробка програми реабілітації).

10. Форми контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛІК.

Завдання до заліку

Завдання №1 (обов'язкове для всіх). Дайте визначення понять: «реабілітаційна психологія» та «психологічна реабілітація».

Завдання №2. Розподіліть запропоновані нижче поняття на три групи.

В 1 групу включіть поняття, що позначають «клієнтів».

В 2 групу включіть поняття, що позначають «психотравмуючі ситуації».

В 3 групу включіть поняття, що позначають «проблеми» (труднощі, наслідки впливу ситуації), які може переживати людина в своєму житті під впливом певних негативних обставин.

Клієнти	Психотравмуючі ситуації	Проблеми
...		

Кількість «клієнтів», «психотравмуючих ситуацій» та «проблем» може не співпадати, тому не шукайте між ними якогось кількісного зв'язку. Просто розподіліть за групами.

Будьте готові пояснити, чому саме ви розподілили так, а не інакше.

ПЕРЕЛІК ПОНЯТЬ, ЯКІ СЛІД РОЗПОДІЛИТИ:

Суїцидальні думки, раптове звільнення з роботи, трудові мігранти, розлучення, біженці, занижена самооцінка, труднощі у взаємостосунках, порушення гендерної ідентичності, госпіталізація, жертви насильства, ув'язнені, людина, що пережила втрату, горе, розпад родини, смерть близької людини, зрада чоловіка, раптова важка хвороба, інвалідність, безробітні, страх смерті, дискримінація мікросоціумі, втрата довіри людям, самогубство члена сім'ї, нереалізація в сімейному житті, фізична недієздатність, порушення сну, дорожньо-транспортні катастрофи, самотність, безпритульність, почуття

провини; наркомани, пограбування, дратівливість або вибухи гніву, суїциденти, відчуття приниження, проблеми самореалізації, міжособистісні конфлікти, полон, дисгармонійна Я-концепція, збройний конфлікт, терористичний акт, переїзд на нове місце проживання, стихійне лихо, паліативні хворі, нервова анорексія, жертви звалтування, емоційне (професійне) вигорання, нічні кошмари, учасники АТО, втрата життєвої перспективи, почуття безпомічності, волонтери, що працюють із постраждалими, невдача під час вступу до вищого навчального закладу, неповнолітні злочинці, сім'ї у розлученні, посттравматичні ігри, жорстоке ставлення, надмірна сором'язливість, ненависть до свого тіла, нестійкий емоційний стан, безпліддя, жертви злочинів, нав'язливі стани, депресивні реакції, сексуальні проблеми, хвороба, наркотична залежність, неадекватний рівень домагань, землетрус, оперативне хірургічне лікування, психосоматичні порушення, серйозна хвороба дитини; підвищена тривожність, відчуття втрати; тривога і депресія, почуття відчуженості, інтенсивне почуття сорому; втрата сенсу життя, звалтування, народження дитини з інвалідністю.

Завдання №3. Проаналізуйте одну (на ваш вибір) із нижче наведених ситуацій за таким планом:

1. Тип психотравмуючої ситуації.
2. Проблеми, які уже є в клієнта.
3. Проблеми, які можуть проявитися у клієнта, якщо не надати психологічну допомогу.
4. Діагностичні методики, які можна використати на початку роботи з клієнтом (3-5 назв).
5. Питання, які можна задати клієнту для уточнення його стану (10-15 питань).
6. Форми, методи чи техніки, які можна запропонувати, щоб допомогти клієнту (вказати назви та пояснити, ЧОМУ саме такі ви вибрали та ЯК вони можуть допомогти клієнту).

Ситуація 1

Клієнтка – Маша Н. (5 років). У неї рік тому помер батько, але мати переконує її, що батько "у відрядженні". Мати привела дівчинку до психолога, тому що дівчинці "всюди бачаться труни", які вона весь час малює. Наприклад, вона сидить в гостях, раптом у неї з'являється відсутній погляд, після чого вона повідомляє, що в кутку кімнати бачила як стоїть труна. Мати водила її до психіатра, який не знайшов ніякої патології, і вона вирішила звернутися до психолога.

Ситуація 2

Клієнтка – молода жінка (23 роки). Розповіла, як в дитинстві батько карав її за звичайні помилки та упущення: він бив її, вголос рахуючи удари. Якщо при цьому був присутній її шкільний друг, то вона могла розраховувати на менше число ударів, ніж коли вони були наодинці. В кінці, коли вона втрачала контроль над собою і починала плакати, батько велів їй підійти до нього, щоб обійняти її. І дівчинка переживала почуття провини за те, що, не бажаючи, ображала свого батька. Навіть тепер, коли вона виросла, вона переконана, що заслуговувала такого покарання, і відчуває почуття провини за те, що недостатньо сильно любила батька.

Питання до МКР 1

- Дайте визначення поняття «реабілітаційна психологія»
- Назвіть три ключових події в історії розвитку знань про реабілітологію
- На яких трьох рівнях розглядається вплив хвороби на організм людини згідно тривимірної концепції хвороби?
  - Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність медичної моделі реабілітації

- Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність соціальних моделей реабілітації
  - Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність антропологічної моделі реабілітації
  - Чим відрізняються такі види психологічної допомоги як психологічна підтримка та психологічна реабілітація?
  - Які базові завдання виконує психологічна реабілітація?
  - психологічна реабілітація як вид психологічної допомоги складається з двох частин: соціально-психологічної реабілітації та психічної реабілітації. Поясніть, чим відрізняються їх завдання?
  - Чим відрізняється психосоціальна реабілітація від психологічної реабілітації?
- Щодо яких саме категорій клієнтів та з якою метою застосовується?
- Які завдання психолога під час гострого періоду реабілітації?
  - Які завдання психолога під час підгострого періоду реабілітації?
  - Які завдання психолога під час пізнього періоду реабілітації?
  - Назвіть хоча б 4 ознаки, згідно з якими клієнтів можна вважати реабілітантом?
  - Поясніть, чим відрізняються основні форми самовиявлення особистості в реабілітаційному процесі:
  - Охарактеризуйте хоча б 2 типології клієнтів у процесі психологічної реабілітації.
  - Перелічіть найбільш поширені проблеми особистості, які вимагають звернення до психолога-реабілітолога?
  - Перелічіть чинники, які визначають ступінь розладів після психотравмуючої ситуації?
  - Чим відрізняються основні типи дезадаптивних станів?
  - Чим відрізняється дезадаптивний стан від гострої стресової реакції?
  - Чим відрізняється дезадаптивний стан від посттравматичного стресового розладу?
  - Чим відрізняється гостра стресова реакція від посттравматичного стресового розладу?
  - Перелічіть клінічні критерії гострої стресової реакції
  - Перелічіть клінічні критерії дезадаптивного стану
  - Перелічіть клінічні критерії ПТСР

Питання до МКР 2

1. Дайте визначення поняття:
  - реабілітаційний прогноз – це ...
  - реабілітаційний діагноз – це ...
  - реабілітаційний потенціал – це ...
2. Діагностичний висновок щодо теперішнього клінічного стану охоплює ...
3. До показників реабілітаційного профілю хворого відносять ...
4. Назвіть обов'язкові розділи стандартної карти для відбору клієнта на реабілітацію.
5. Горювання. Основні етапи та особливості протікання.
6. Дебрифінг як форма психологічної реабілітації.
7. Дебрифінг. Етапи роботи.
8. Дебрифінг, зміст та особливості проведення.
9. Терапевтичні методи психологічної реабілітації.
10. Методи психологічної реабілітації дітей.
11. В які психотравмуючі ситуації може бути включений клієнт та які проблеми можуть виникати у клієнта? (Клієнти: інвалід війни / особа з невиліковною чи важкою хворобою / бездоглядна дитина чи підліток).

11. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Тиж-день	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модулі	Модуль І. Загальні засади психологічної реабілітації										
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тема лекції	Лекція	Лекція	Лекція	Лекція	лекція	6	7				
Теоретичні основи реабіліт. допомоги	Сутність психол. реабіліт.	Клієнт у процесі психологічної реабілітації	Посттравмові дезадаптивні стани	Психологія жертви	Психол. діагностика у процесі психол. реабілітації	Індивідуальна програма реабілітації					
Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)
Теоретичні основи реабіліт. допомоги	Особистісний аспект психол. реабіліт.	Посттравматичний стресовий розлад	Психотравматичний стрес у дітей	Горе як форма травматичного переживання	Методи роботи з ПТСР	Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою					
Самостійна робота	Заповніть порівняльну таблицю щодо видів реабілітації. Напишіть есе на тему «Специфіка та труднощі роботи психолога в системі психологічної реабілітації»										
Види контролю	Опитування (5×4=20 балів), Таблиця (4 бали) Есе (5 балів) Модульна контрольна робота (10 балів)										
ЗАЛІК											

13. Рекомендована література

Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги

- Маруніч В. В., Шевчук В. І., Яворовенко О. Б. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів: Посібник. – Вінниця: О. Власюк, 2006. – 212 с.
- Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
- Словарь по комплексной реабилитации инвалидов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / под науч. ред. В. А. Бронникова; Перм. гос. ун-т. – Пермь, 2010. – 530 с.
- Трошин О.В., Жулина Е.В., Кудрявцев В.А. Основы социальной реабилитации и профориентации: Учебное пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2005. — 384 с. — (Учебное пособие).
- Чубко О.Б., Романченко Л.В. Роль та місце психосоціальної реабілітації в процесі психіатричної допомоги // *НейроNEWS : психоневрологія і нейропсихіатрія*. – 2012. – № 3 (38).

Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації

- Адаптации и реабилитации в социальной работе: учебное пособие. – 2-е изд., испр. и доп./ Под общей ред. Н.Ш.Валеевой. – Казань: Изд-во Казан, гос. технол. ун-та, 2011. – 586 с.
- Тема 4. Клієнт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://psuhologia.in.ua/images/dustan/pskons4.pdf>

Тема 1.3. Посттравматичний стресовий розлад як наслідок психотравмуючої ситуації

- Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання / Н. Є. Гоцуляк // *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки*. - 2015. - № 1. - С. 378-390.
- Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.
- Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.
- Селюкова Т.В., Федосеев В.А. Патопсихологічні і психопатологічні прояви посттравматичних стресових розладів // *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Збірник наукових праць. Вип. 2. – Харків: УЦЗУ, 2007. – С. 256-266.
- Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Психосоціальна дезадаптація при посттравматичному стресовому розладі у жінок: монографія. - Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016.- 167 с.
- Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с. – (Серия «Практикум по психологии»).
- Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП «Вид. дім «Нерсонал», 2017. – 160 с

Тема 1.4. Психотравма і травматичний стрес у дітей

- Венгер А.Л., Морозова Е.И. Психологическая помощь детям и подросткам после Бесланской трагедии. – Владимир: Транзит-ИКС, 2009. – 150 с.
- Музиченко І. В. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / Музиченко І.В., Ткачук І.І. - Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 88 с.

- Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // *Право і Безпека*. - 2012. - № 1. - С. 317-321.
- Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад. : Г.Б.Растроста. – Суми. НВВ КЗ СОППО : 2018. 64с.
- Селюкова Т.В., Федосеев В.А., Литвинова В.Я. Клинические варианты нарушения поведения в отдаленном периоде у детей переживших экстремальные ситуации // *Проблеми екстремальної та кризової психології*. Збірник наукових праць. Вип. 16. – Харків: НУЦЗУ, 2014. – С. 196-201.
- Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с -

Тема 1.5. Горе як форма травматичного переживання

- Гнездилов, Андрей Владимирович. Психология и психотерапия потерь : [пособие по паллиатив. медицине и сказкотерапии для врачей, психологов, волонтеров и всех интересующихся проблемой] / Гнездилов А. В. – К. : АДФУ-Україна, 2013. – 255 с.
- Оніщенко Н. В. Горе як реакція постраждалого на втрату / Н. В. Оніщенко // *Проблеми екстремальної та кризової психології* : зб. наук. пр. Вип. 12, ч. II. – Харків : НУЦЗУ, 2012. – С. 33-39.
- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.

Тема 2.1. Психодіагностика особистості у процесі психологічної реабілітації

- Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
- Практикум по психологии состояний: Учебное пособие / Под ред. проф. А. О. Прохорова. – СПб: Речь, 2004. – 480 с.
- Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.
- Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с. – (Серия «Практикум по психологии»).

Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації

- Адаптации и реабилитации в социальной работе: учебное пособие. - 2-е изд., испр. и доп./ Под общей ред. Н.Ш.Валеевой. - Казань: Изд-во Казан, гос. технол. ун-та, 2011. – 586 с.
- Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
- Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV, Редакція від 09.12.2015 "Про реабілітацію інвалідів в Україні"
- Мороз О. М. Основи складання індивідуальної програми реабілітації / О. М. Мороз // *Український вісник медико-соціальної експертизи*. - 2013. - № 1. - С. 18-32.
- Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції / Лисенюк В.П., Самосюк І.З., Самосюк Н.І., Ткаліна А.В. // *Международный неврологический журнал* 8 (54) 2012. –
- Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини / Ред. В.П.Лисенюк. — К.: НМУ, 2001. — 71 с.
- Шевчук В.І., Яворовенко О.Б., Беляєва Н.М., Шевчук С.В. Реабілітація інвалідів: Монографія. – Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2012. – 216 с.

Тема 2.3. Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою

- Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях - М. : Изд-во Эксмо, 2005. - 960 с.

- Мульована Л. І. Психологічний дебрифінг як метод групової психологічної корекції посттравматичних стресових розладів в учасників бойових дій / Л. І. Мульована // Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2014. - № 1. - С. 64-69.
- Пергаменщик Л.А. Кризисная психология. Учебное пособие. -- Мн.: Вышэйшая школа, 2004. - 288 с.

Тема 2.4. Методи роботи з ПТСР

- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.
- Трошин О.В., Жулина Е.В., Кудрявцев В.А. Основы социальной реабилитации и профориентации: Учебное пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2005. — 384 с. — (Учебное пособие).
- Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. – 160 с.

Тема 2.5.1. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

- Игровая терапия как метод интеграции и реабилитации: Учебное пособие / Перевод с немецкого; Ответственный редактор и составитель С.В. Колкова. – М.: Права человека, 2001. – 88 с.
- Копытин А.И., Корт Б. Техники ландшафтной арт-терапии. – Москва: Когито-Центр, 2013. – 104 с..
- Копытин А.С. Арт-терапия жертв насилия. М.: Институт психотерапии, 2009. – 144 с.
- Психологическая поддержка и игротерапия в детской паллиативной помощи / Под редакцией Харьковской О. А., Савва Н. Н., Лавровой К. С.. — М., 2015 — 96 с.
- Федій О. А. Естетотерапія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – 304 с.

Тема 2.5.2. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

- Бурно М.Е. Терапия творческим самовыражением: клиническая терапия творчеством, духовной культурой // Московский психотерапевтический журнал. – 1999. – № 1. – С.19-42.
- Кипнис М. Драматерапия. Театр как инструмент решения конфликтов и способ самовыражения. - М.: О.сь-89, 2002. - 192 с.

Програма з дисципліни «Організація психологічної служби»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання

Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 38 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		20 год.	4 год.
		Практичні	
		18 год.	-
		Семінарські	
		14 год.	6 год.
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		38 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 58/42
- для заочної форми навчання – 11/89

• Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Організація психологічної служби» є забезпечення майбутніх спеціалістів теоретичними знаннями з основ організації діяльності психологічної служби, озброєння студентів вміннями забезпечити необхідні соціально-психологічні умови підвищення ефективності діяльності людини в усіх сферах суспільного життя, сприяти розвитку і захисту психічного здоров'я особистості.

Завданнями вивчення дисципліни «Організація психологічної служби» є ознайомити слухачів з основами загальнотеоретичні питаннями організації психологічної служби, її завданнями, структурою та функціями; познайомити із законодавчими актами про психологічну службу України; формами професійної взаємодії практикуючих психологів; висвітлити специфіку основних напрямків діяльності психологічної служби; проаналізувати етичні принципи діяльності практичного психолога, освітньо-кваліфікаційні характеристики, права та обов'язки психолога; проаналізувати особливості психологічної служби системи освіти; показати технологію роботи організаційних психологів; виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності; активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та завдання:

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями організації психології служби, її завданнями, структурою та функціями.
2. Сприяти усвідомленню студентами законодавчих актів психологічної служби України.

3. Сформувати у студентів знання про основні напрямки діяльності психологічної служби, етичні принципи діяльності практичного психолога, освітньо-кваліфікаційні характеристики, права та обов'язки психолога.
4. Сприяти усвідомленню особистісної значущості діяльності практичного психолога у професійному становленні студентів.
5. Підвищити рівень сформованості ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності.
6. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з різними групами клієнтів у процесі фахової діяльності та підвищення етичної культури у повсякденному житті.
7. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
8. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу та нормативну документацію.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- предмет, мету та завдання психологічної служби України;
- основи організації психологічної служби: завдання, структуру, функції;
- особливості основних принципів, напрямків діяльності психологічної служби: діагностику, профілактику, корекцію, навчальну діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіту;
- специфіку діяльності складових системи психологічної служби;
- вимоги до особистості та професійних характеристик практикуючого психолога.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови професійної взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- застосовувати отримані теоретичні знання для організації психологічної служби, яка функціонує у різних відомствах України;
- забезпечення культури роботи з основними законодавчими та інструктивними документами організації психологічної служби;
- засвоїти техніки творчої професійної діяльності практикуючого психолога у різних структурних складових системи психологічної служби;
- забезпечити належний рівень психічного здоров'я, соціально-психологічний захист і підтримку індивідуального розвитку громадян, з урахуванням їх здібностей, особливостей життя та праці;
- сформувати вміння та навички організації та проведення психопрофілактичної, консультативної, психодіагностичної та психокорекційної роботи у різноманітних соціальних інститутах для забезпечення умов, які б сприяли розвитку особистості, розкриттю її потенціалу, збереженню психічного здоров'я та оптимізації діяльності.

• Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальноосвітні питання організації психологічної служби.

Тема 1. Поняття про психологічну службу України.

Основні законодавчі акти, нормативні документи, які регламентують та забезпечують діяльність Національної системи соціально-психологічної служби України. Мета та завдання Національної системи психологічної служби. Специфіка нормативної та правової бази психологічної служби в інших сферах суспільної практики (бізнес, економіка, органи внутрішніх справ та збройних сил, політика, соціальна служба для молоді, охорона здоров'я тощо). Законодавча та правова база психологічної служби в галузі освіти. Декларації ООН про права дитини та людини. Положення про ПС. Положення про психологічний кабінет. Національна система соціально-психологічної служби: психологічні та соціально-психологічні служби і підрозділи, які функціонують у різних відомствах; соціально-психологічні служби державної адміністрації; територіальні (муніципальні) структури (об'єднання), які надають соціально-психологічні послуги населенню (структура психологічної служби України). Моделі функціонування психологічної служби України. Групи клієнтів практичного психолога в закладах освіти і особливості роботи з ними: внутрішні клієнти та зовнішні клієнти.

Тема 2. Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби

Специфіка змісту діяльності психологічної служби системи освіти: мета, функції, завдання, рівні (науковий, прикладний та практичний), спрямування (актуальне та перспективне), напрямки діяльності (діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта). Організація діяльності практичного психолога. Вимоги до працівників психологічної служби. Принципи роботи практичного психолога. Етичний кодекс в роботі психологічної служби. Вимоги до оформлення психологічного кабінету. Вимоги до ведення документації практичного психолога (групи документації, основні документи психолога). Особистісні якості та професійні знання, уміння практичного психолога. Кваліфікаційні характеристики і вимоги до практичного психолога. Обов'язки і права практичного психолога. Вимоги до психолога консультанта.

Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби.

Основні функції (діагностично-прогностична, організаційно-методична, корекційно-розвиткова, консультативна, просвітницько-профілактична, соціально-захисна) та напрямки діяльності працівників психологічної служби (діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта). Поняття психологічної діагностики. Вимоги до психодіагностичної діяльності. Психодіагностичний процес. Організація корекційної роботи. Особливості розвивальної роботи. Шляхи корекції і розвитку в роботі психолога. Зміст психопрофілактичної роботи. Психолого-педагогічний консиліум. Психологічна просвіта. Призначення профілактичної та просвітницької роботи психологічної служби освіти. Психологічна корекція. Завдання психокорекції залежно від адресату та змісту корекційної роботи. Консультування. Техніки психологічного консультування. Зміст психологічного консультування в сфері психологічної служби. Характеристика процесу психологічного консультування. Просвітницька робота серед населення (у широкому і вузькому розумінні). Завдання просвітницької роботи. Основні форми просвітницької діяльності. Основні моменти просвітницька робота: пропаганду діяльності психологічної служби; ознайомлення певного контингенту людей із психологічними знаннями, які відповідають їх актуальним потребам і запитам; вибір таких форм просвіти, які полегшують сприймання психологічної інформації, викликають інтерес до психологічних знань, формують потребу користуватися ними у житті. Форми просвітницької діяльності шкільної психологічна

служба. Просвітницька діяльність психологічної служби у вищих навчальних закладах, її форми.

Змістовий модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах.

Тема 4. Психологічна служба в закладах освіти України.

Історія розвитку психологічної служби освіти. Роль психологічної служби у вирішенні проблем садочку, школи, позашкільних закладах, інтернатів. Вимоги до організації психологічної служби. Моделі психологічної служби в Україні. Рівні та напрямки функціонування психологічної служби. Специфіка змісту діяльності психологічної служби системи освіти. Структура, напрямки та форми діяльності психологічної служби освіти в Україні. Основні форми роботи практичного психолога з адміністрацією, педагогічним колективом, з батьками та дітьми. ПМПК. Психологічна служба вищих навчальних закладах, технікумів, училищ. Інклюзивна освіта – цілі, перспективи, бар'єри.

Тема 5. Технології роботи організаційних психологів.

Основні види, напрямки діяльності організаційних психологів (просвіта, діагностика, прогнозування, профілактика, психокорекція, психоконсультавання та психотерапія). Використання інтерактивних технік у роботі організаційних психологів (поняття, роль інтерактивних технік, їх використання, застосування рольових ігор та тренінгів). Технологія профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації (поняття про комунікативні бар'єри в організації, їх види та причини виникнення; система діагностичних методик для вивчення комунікативних бар'єрів в організації; тренінгова програма для профілактики та подолання комунікативних бар'єрів із організації). Технологія запобігання та розв'язання організаційних конфліктів (організаційні конфлікти: основні види, причини виникнення та шляхи подолання; система діагностичних методик для вивчення особливостей організаційних конфліктів; модель психолого-організаційного консультування з проблеми розв'язання конфліктів в організації). Технологія формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації (зміст, структура та види соціально-психологічного клімату в організації; методики для діагностики соціально-психологічного клімату в організації; тренінгова програма формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації). Технологія профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях (поняття про зміст, структуру та основні прояви синдрому «професійного вигорання» у менеджерів і персоналу організацій; методики для діагностики синдрому «професійного вигорання» в організаціях; індивідуальна та групова програми для профілактики і подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усьог о	у тому числі					усьог о	у тому числі					
		Л	ПР	С	інд	с.р		Л	П Р	С	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Змістовий модуль I. Загальноосвітні питання організації психологічної служби													
Тема 1. Поняття про психологічну службу України	16	4	2	4		6	14	2		2			10
Тема 2. Особливості	16	4	4	2		6	15						15

діяльності та професійні якості працівника психологічної служби												
Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	24	6	8	2		8	19	2		2		15
Разом за змістовим модулем 1	56	14	14	8		20	48	4		4		40
Модуль 2												
Змістовий модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах												
Тема 4. Психологічна служба в закладах освіти України	12	2	2	2		6	12			2		10
Тема 5. Технології роботи організаційних психологів	22	4	2	4		12	30					30
Разом за змістовим модулем 1	34	6	4	6		18	42			2		40
Усього годин	90	20	18	14		38	90	4		6		80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Поняття про психологічну службу України	2
2.	Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби	2
3.	Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	4
4.	Психологічна служба в закладах освіти України	2
5.	Технології роботи організаційних психологів	4
Всього		14

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Ознайомлення з основною документацією психолога	2
2	Захист Етичного кодексу психолога та Положення про психологічну службу освіти України	4
3	Основні напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби (діагностика, профілактика, корекція + розвиток, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта)	8
4	Психологічна служба в закладах освіти України (моделі, структура, функції)	2

5	Технології роботи організаційних психологів	2
Всього		18

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Законодавчі акти України про соціально-психологічну службу, її завдання, структура та функції	6/10
2	Особливості діяльності практичного психолога	3/10
3	Особистісні та професійні якості працівника психологічної служби	3/5
4	Діагностична робота практичного психолога	2/3
5	Корекційна і розвиваюча робота практичного психолога	2/4
6	Психопрофілактична та просвітницька робота практичного психолога	2/4
7	Психологічне консультування в діяльності психологічної служби	2/4
8	Психологічна служба освіти	6/10
9	Технології роботи організаційних психологів	12/30
Разом		38/80

8. Індивідуальні завдання

1. Написання доповідей та тез.
2. Скласти 5 діагностичних програм з визначення психологічної готовності дітей до шкільного навчання; визначення готовності учнів початкової школи до переходу в середню школу; дослідження особливостей шкільної дезадаптації першокласників; проведення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками; виявлення підлітків «групи ризику».
3. Розробити 4 заняття: розвиваюче, корекційне, профілактичне (тема, напрямок на вибір студента) та розвиваюче або корекційне заняття з інклюзії.
4. Ознайомитися з документацією (Декларація прав дитини; Декларація прав людини) + захист: Положення про психологічну службу освіти України; Положення про кабінет практичного психолога; Етичний кодекс психолога.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: дискусія, мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Організація психологічної служби»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Психологічна служба розглядається як інтегральне утворення, яке має такі 3 рівні:
  - а) практичний,
  - б) актуальний,
  - в) перспективний,
  - г) прикладний,
  - д) науковий,
  - ж) актуально-перспективний.
2. Завдання психологічної служби (3):

- а) сприяння повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі,
- б) проведення експертизи,
- в) консультативно-методична допомога,
- г) забезпечення індивідуального підходу,
- д) профілактика і корекція відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку дитини.

3. Доступ до яких документів, що є в кабінеті практичного психолога регулюється лише психологом (позначте літерою П) та документи, які можуть переглянути адміністрація (позначте літерою А):

- план роботи на рік, місяць, щотижневий - _____
- журнал реєстрації індивідуальних консультацій - _____
- індивідуальні картки психолого-педагогічного обстеження - _____
- література з питань психології, в тому числі періодичні видання - _____
- тексти та матеріали тестів, опитувальників, бланки методик - _____

4. Поєднайте поняття і його визначення (а=а):

а) психодіагностика	а=	а) це сукупність впливів спрямованих на виправлення недоліків, відхилень, зрушень в розвитку
б) корекція	б=	б) розробляє методи вияву і вибору індивідуально-психологічних особливостей особистості
в) розвиток	в=	в) це система заходів які застосовуються для запобігання виникненню певного явища
г) профілактика	г=	г) характеризується якісними змінами, появою нових механізмів, процесів, структур

5. Поєднайте термін і змістом (а=а):

а) науковий аспект ПС	а=	а) це соціально-психологічне забезпечення всього процесу навчально-виховної роботи закладу, включаючи розробку програм, підручників, професійну підготовку і підвищення кваліфікації фахівці.
б) практичний аспект ПС	б=	б) вивчає закономірності психічного розвитку і формування особистості; розробляє шляхи, методи і методики професійного застосування психологічних знань в умовах навчально-виховного закладу.
в) прикладний аспект ПС	в=	в) це пряма робота психолога з батьками, вчителями, дітьми в закладах різного типу.

6. Етичний кодекс –

- а) ґрунтується на нормах моралі та права;
- б) є сукупністю етичних норм та правил поведінки;
- в) це збірник моральних правил поведінки, на базі яких будується діяльність і взаємини людей.

7. Для забезпечення результативності та ефективності психологічної роботи необхідно дотримуватися певних принципів, що прописані в етичному кодексі психолога. Знайдіть 2 принципи:

- а) принцип доброзичливого й оцінного ставлення до клієнта;
- б) забезпечення конфіденційності зустрічі;
- в) принцип самостійності;
- г) принцип нормативності;
- д) розмежування особистих і професійних відносин.

8. Пронумеруйте етапи психодіагностичного процесу:

- _____ Обробка та інтерпретація даних.
- _____ Визначення психологічної проблеми та висунення гіпотези про причини явища.
- _____ Вивчення психологічного запиту.
- _____ Добір методів дослідження та використання методів.

9. Мета психолога в педагогічному консилиумі:

- зрушити негативні установки і стереотипи кожного вчителя (запобігає виникненню помилок сприймання людини людиною, втілює принцип гуманістичної психології)	так	ні
- подати характеристику учня підкресливши його сильні, позитивні сторони; подати результати психодіагностичних досліджень;	так	ні
- спрямувати педколектив на висунення та доведення припущення щодо причин проблем учня і можливості корекції, розвитку	так	ні
- робить прагнення і бажання вчителів приймати участь в подальшій роботі з учнями (класом) за виробленою програмою	так	ні

10. Головною умовою ефективності консультативної роботи є позитивна установка консультанта по відношенню до клієнта яка має такі складові (поєднайте назву із змістом):

а) Безоцінність	а) щирість, відверте вираження свої почуттів і намірів, сумнів клієнта у щирості знижує довіру до психолога
б) Безумовне прийняття	б) відсутність оцінного ставлення до клієнта, тому він приймається без оцінок, без умов, незалежно від його заслуг, незважаючи на його недоліки
в) Аутентичність	в) клієнта прийматимуть таким, який він є
г) Схвалення	г) незважаючи на власні культурні цінності та переконання, психолог повинен прагнути розвивати в собі гнучкість та відкритість по відношенню до інших культурних цінностей
д) Гнучка позиція	д) позитивне ставлення до клієнта; вираження підтвердження того, що клієнт має право думати, відчувати, вести себе так, як вважає можливим і потрібним

11. В практиці консультативної роботи виділяють 2 моделі (шляхи) діяльності психолога-консультанта. Дайте назву:

а) _____ – це надання конкретних рекомендацій, порад. Надання такої допомоги, яку прагне одержати клієнт (якщо це не суперечить нормам і вимогам суспільного життя).

б) _____. Консультант, надаючи допомогу, повинен макс активізувати внутрішні ресурси клієнта, повинен допомогти самому клієнту справитись із труднощами.

12. Основними вимогами до психодіагностичних методів є:

- а) стандартизація інструментарію, в основі якої лежить поняття відхилення від норми;
- б) надійність і валідність інструментарію;
- в) нежорстка регламентація процедури обстеження.

11. Якщо погоджуєтесь з твердженням поставте «+», якщо ні, то «-».

	На етапі діагностики треба орієнтуватись на можливості і перспективи учнів.
	Психологи застосовують лише ті знання, якими володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.
	Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях.
	Запис на магнітну стрічку і відеоплівку, фотографування і занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних не здійснюються за згодою учасників.
	Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.
	Для демонстрації і прослуховування будь-яких матеріалів потрібний усний дозвіл людини, за чією згодою вони були записані.

12. Серед загальних прийомів психологічного консультування виділяють:

а) Контакт очей	а) консультант повинен показати, що він зацікавлений в тому що говорить клієнт, слідує за його думкою. Це виражається: позою, жестами, голосом (інтонацією), допоміжними словами
-----------------	--

		(так, угу).
б) Ефективне слухання		б) якщо клієнт визначає певний симптом, як негативний, психолог допомагає йому самому побачити в цьому симптомі позитивний бік, якусь корисну інформацію.
в) Розуміння		в) уважний погляд, спрямований в очі клієнта, який схиляє клієнта до контакту. Неможна спрямовувати невідривний погляд на клієнта.
г) Перейменування симптомів		г) це необхідність викликати у клієнта відчуття того, що тебе зрозуміли; дати зворотній зв'язок.

13. Психологічне консультування можна поділити на види залежно від індивідуальних особливостей клієнтів і тих проблем, з приводу яких вони звертаються за психологічною допомогою. Які виділяють 4 **види** психологічного консультування:

- а) інтимно-особистісне консультування;
- б) сімейне консультування;
- в) психолого-педагогічне, психолого-управлінське консультування;
- г) ділове консультування;
- д) разова консультація;
- е) короткотермінове консультування;
- ж) середньотермінове консультування;
- з) тривале консультування.

14. Які виділяють 4 **види** психологічного консультування за тривалістю:

- а) інтимно-особистісне консультування;
- б) сімейне консультування;
- в) психолого-педагогічне, психолого-управлінське консультування;
- г) ділове консультування;
- д) разова консультація;
- е) короткотермінове консультування;
- ж) середньотермінове консультування;
- з) тривале консультування.

15. На яких принципах ґрунтується психокорекційна робота пр. психолога. Підкресліть 3:

- а) єдність діагностики і корекції;
- б) принцип самостійності;
- в) принцип нормативності;
- г) розмежування особистих і професійних відносин;
- д) принцип наступності;
- е) принцип доброзичливого й неоцінного ставлення.

16. Які можна виділити 2 форми просвітницької діяльності:

- а) навчання та праця;
- б) тренінг та консультація;
- в) гра та навчання;
- г) диспут та бесіда.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Організація психологічної служби»

1. Розвиток і становлення психологічної служби в Україні.
2. Законодавча та правова база психологічної служби.
3. Предмет та рівні функціонування психологічної служби.
4. Місце психологічної служби в системі народної освіти.
5. Структура управління національною системою психологічних служб України з 2018 р..
6. Основні напрямки професійної діяльності психолога.
7. Просвітницька робота психолога та психологічної служби.
8. Профілактична робота психолога та психологічної служби.

9. Діагностична робота психолога та психологічної служби.
10. Корекційна робота психолога та психологічної служби.
11. Психологічне консультування як напрям діяльності психолога в психологічній службі.
12. Навчальна діяльність та зв'язки з громадськістю як напрями діяльності психологічної служби.
13. Функції діяльності психологічної служби.
14. Принципи діяльності практичного психолога та психологічної служби.
15. Етичний кодекс в діяльності психолога.
16. Особливості підготовки психологів для різних соціальних сфер.
17. Нерівномірність розвитку психологічної служби в різних соціальних сферах.
18. Організаційні моделі діяльності психологічних служб.
19. Переваги і недоліки внутрішньоорганізаційної моделі діяльності психологічних служб.
20. Переваги і недоліки зовнішньоорганізаційної моделі діяльності психологічних служб.
21. Організація психологічної служби в системі освіти.
22. Освітньо-кваліфікаційні характеристики і вимоги до практичного психолога.
23. Обов'язки і права практичного психолога. Посадова інструкція психолога.
24. Особистісні якості та професійні знання, уміння практичного психолога.
25. Комунікативна та мовленнєва компетентності психолога.
26. Участь психолога у медико-психолого-педагогічній консультаціях та психолого-педагогічних консиліумах.
27. Основні види та напрямки роботи практичного психолога з педагогічним колективом, учнями та батьками.
28. Особливості роботи практичного психолога в системі соціальних служб для молоді.
29. Робота психолога в агенстві зайнятості.
30. Служби негайної психологічної допомоги та роль психолога в них.
31. Специфіка роботи та основні напрями діяльності психолога у закладах інтернатного типу.
32. Фактори ефективності психічного розвитку дітей у закладах інтернатного типу. Збагачення досвіду дитини.
33. Організація психологічної служби в системі охорони здоров'я.
34. Основні напрями роботи практичного психолога в системі охорони здоров'я.
35. Організація психологічної служби у сферах державної служби та політики.
36. Організація психологічної служби у сфері бізнесу.
37. Основні напрями роботи практичного психолога у сфері бізнесу.
38. Використання інтерактивних технік у роботі організаційних психологів.
39. Технологія профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації.
40. Технологія запобігання та розв'язання організаційних конфліктів.
41. Технологія формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації.
42. Технологія профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях.

10.3. Творчі завдання та ситуації до заліку з дисципліни «Організація психологічної служби»

Завдання 1. Визначте психологи якої сфери практики вирішують перераховані нижче

завдання.

Діагностика профпридатності; проведення тренінгу особистісного зросту; професійне навчання; навчання спортивним навичкам; допомога людям у важких соціальних ситуаціях; вивчення характеру втоми; пристосування параметрів технічних засобів до людини; аналіз факторів монотонії; вивчення вікових особливостей; допомога людям в стресовій ситуації; робота з людьми, що мають функціональні розлади емоційного, сексуального чи особистісного плану; розробка ефективних методів та умов навчання; навчання ораторському мистецтву та навичкам публічних виступів; робота з політиками по формуванню іміджу; посттравматична реабілітація; робота в службі „Шлюб та сім'я”; вивчення індивідуально-особистісних особливостей; аналіз впливу алкоголю та наркотиків на людину; вивчення факторів професійного травматизму; аналіз впливу плакату і реклами на сприймання; дослідження творчої діяльності; робота в службі „Телефон довіри”; допомога людям, що страждають від депресій; вивчення та врахування індивідуальних особливостей у навчанні; аналіз готовності дитини до школи; вивчення передстартових станів спортсменів; аналіз вікових факторів розвитку особистості; вивчення групових процесів та групової динаміки; розробка психологічних засад нових педагогічних технологій.

Завдання 2. Визначте які із висловлювань належать кваліфікованому психологу, а які – не професіональному психологу. Чому?

1. У мене талант розуміти людей, цього ніхто не може заперечувати.
2. Я обов'язково допоможу вам змінити себе.
3. Ми разом з вами постараємось побачити ваші проблеми з іншого боку.
4. Хто би міг подумати, що таке молода і красива жінка буде думати про смерть.
5. Ви серйозно ставитесь до того, що з вами відбувається.
6. Ви можете розраховувати на мої професійні знання та досвід.
7. Важко почати роботу при такому опорі з вашого боку.
8. Ви би себе пожаліли, чим скоріше будете говорити правду, тим легше знайдемо рішення.
9. Думаю, що з цим завданням краще справиться мій колега.
10. Ви вже розчаровані! Чим? (Г.С.Абрамова).

Завдання 3. Прокоментуйте наступні етичні запитання психологічної практики, аргументуйте свою відповідь.

1. Чим відрізняється діяльність „продавця психологічних послуг” від роботи практичного психолога?
2. Що є більш значущим для практичного психолога – теоретична професійна підготовка чи велика практика та віра в себе?
3. Про талановитих музикантів, артистів говорять, що в дитинстві їх поцілувала муза музики чи театру. Чи є муза психології? Чи можливо переживання себе „психологом від Бога”?
4. Чи можна займатися психологічною роботою з людьми, не маючи спеціальної психологічної освіти?
5. Чи несе психолог юридичну та моральну відповідальність за дії клієнта, які той здійснив під його впливом?

Завдання 4. Які із перерахованих якостей та чому, на вашу думку, можна вважати професійно значущими якостями практичного психолога?

Впевненість в собі, доброта, цілеспрямованість, емпатія, висока емоційність, особистісна стабільність, вдумливість, рефлексивність, самоприйняття, екстраверсія, інтуїція, пізнавальна активність, високий інтелект, моральність, уважність, артистизм, трудолюбство, воля, висока самооцінка, сильний тип нервової системи, гуманність, агресивність, креативність, красномовність, вміння переконувати,

авторитарність, почуття гумору, толерантність, консерватизм, постійність звичок.

Завдання 5. Виберіть із наведеного списку функції, які може здійснювати практичний психолог. Обґрунтуйте свою відповідь. Поясніть, чому деякі функції він не може виконувати.

Надавати людям допомогу в ситуаціях стресу, лікувати психічні розлади, надавати допомогу в складних життєвих проблемах, ставити медико-психіатричний діагноз, надавати допомогу у випадках емоційно-особистісного дискомфорту, виводити із депресії та суїцидальних станів, настановлювати на самостійні рішення в ситуаціях вибору, допомагати адаптуватися після життєвих криз, займатися профілактикою виникнення психологічного неблагополуччя, допомагати людям в максимальному розкритті своїх якостей і можливостей, вчити клієнтів самопізнанню, розвивати навички психогігієни у клієнтів, проводити судово-медичну експертизу.

Завдання 6. Виберіть правильний варіант. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. *Методи практичного психолога ... а)універсальні для всіх галузей психології; б)залежать від певних психологічних теорій; в) не змінюються з часом і під впливом культури; г)всі відповіді вірні; д) всі відповіді не вірні.*

2. *Професійна свідомість психолога вирізняється ... а)гуманним, емпатійним ставленням до людей; б) моральною відповідальністю в прийнятті професійних рішень; в) високою мірою рефлексивності по відношенню до людей; г) відстороненістю від проблем клієнтів; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.*

3. *Людина для психолога – це, в першу чергу, ... а)об'єкт професійних впливів; б) партнер професійних впливів; в)суб'єкт спілкування та професійної діяльності; г)предмет дослідження та перетворення; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.*

4. *Робота психолога частіше ... а)інтуїтивна; б)творча; в)алгоритмізована; г) всі відповіді вірні; д) всі відповіді не вірні.*

5. *Робота психолога це, скоріше ... а)ремесло, реалізація професійних навичок; б)процес психологічного маніпулювання клієнтом; в)магія, навіювання, сугестія; г)особисте мистецтво; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.*

Завдання 7. Вставте пропущені слова в наступні твердження.

1. *Психолог-консультант „добуває” інформацію для роботи з клієнтом не тільки із його ... і даних об'єктивного обстеження, але й спостерігаючи за його ..., ..., ... і т.д.*

2. *Психолог підходить до клієнта як до ..., здатної до життя в контексті сучасної культури, що має необхідний рівень ..., щоб прийняти різні варіанти підходів до проблем свого життя.*

3. *В роботі професійного психолога виділяють такі види діяльності: ..., ..., ..., ..., ..*

Завдання 8. Проаналізуйте наведені висловлювання. Які позиції займають психологи стосовно іншої людини? Які із них Ви вважаєте найбільш оптимальними і чому?

1. *Психолог – це професія, що формує особистісні якості людини.*

2. *Психолог – це професія, яка вивчає душу людини, її думки, емоції. Психолог повинен допомагати людям.*

3. *Психолог – це професія, необхідна в сучасній школі для нормальної практичної роботи.*

4. *Психолог – це професія, що дозволяє надавати допомогу людям, які не знають виходу із складної ситуації, знаходити причини стресів, незадоволеності людей собою та оточуючими.*

5. *Психолог – це професія, яка передбачає знання законів, особливостей психіки різних типів людей і вміння користуватися своїми знаннями для того, щоб коригувати відносини, небажані моменти в поведінці і світосприйнятті особистості в сторону їх поліпшення.*

6. *Психолог – це професія, що потребує відповідальності, терпимості, знань про іншу*

людину, про себе та ін.

7. Психолог – це професія, яка дозволяє глибше зрозуміти мотиви вчинків і усвідомити всі внутрішні процеси, що відбуваються як з самим собою, так і з іншими людьми.

8. Психолог – це професія, яка допомагає людям пізнати себе, знайти своє місце в житті.

9. Психолог – це професія, яка дає можливість правильно допомагати людям в їх проблемах, розбиратися в самих собі, саморозкриватися, самоутверджуватися.

10. Професія психолога потребує високого рівня знань, як професійних, так і загально культурних, а також таких якостей, як тактовність, уважність.

Завдання 9.

1. Проаналізуйте Етичний кодекс психолога та назвіть основні принципи, що покладені в його основу. Які існують механізми управління та контролю діяльності практичних психологів у вітчизняній практичній психології.

2. Вкажіть напрямки роботи практичного психолога з „важкими підлітками”. Якими теоретичним знаннями та практичним навичками роботи повинен володіти такий психолог?

Завдання 10. Виступаючи на колегії, А.Г.Асмолов сказав: ”Психологія вистраждала свій шлях в світ освіти. Перші розчарування окремих психологів в школах переконали мене в тому, що „один в полі не воїн”. Тоді стало очевидним наступне: не стільки психологи повинні йти в народ, скільки педагоги, народ повинні були піти в психологію. Хочете називайте це чудом, хочете ні: на наших очах почалася психологізація шкільного життя, що ознаменувала нову еру – еру розвиваючої освіти” („Вестник образования”, 1995, ф 7). Чи поділяєте Ви думку А.Г.Асмолова про те, що психолог може сформуватися із шкільного вчителя? Обґрунтуйте свої міркування.

Завдання 11. Розкрийте психологічні механізми формування психологічної залежності. Які об’єктивні та суб’єктивні фактори визначають особливості та динаміку формування психологічної залежності особистості? Чим може допомогти практичний психолог людині, що хоче позбавитися від психологічної залежності?

Завдання 12.

1. Визначте орієнтовну модель взаємодії психологічних служб, які функціонують у різних соціальних сферах. Обґрунтуйте свою думку.

2. Чи можна займатися психологічною роботою з людьми в соціальних службах, в закладах освіти, не маючи спеціальної психологічної освіти? Які особливості теоретичної та практичної підготовки фахівців психологічних служб є професійно значущими? Обґрунтуйте свою думку.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Змістовий модуль ф 1			Змістовий модуль ф 2		
T1	T2	T3	T4	T5	
15	15	20	25	25	100

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	
80-89	B	добре	

70-79	C	задовільно	Зараховано
65-69	D		
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань студентів

A 5 (відмінно) Студент ґрунтовно знає фактичний та теоретичний матеріал, вільно оперує широким колом джерел, володіє понятійним апаратом, знайомий з головними науковими проблемами, поглядами дослідників. Він (вона) вміє використовувати та аналізувати джерела та наукову літературу. Має навички самостійної роботи з різними видами джерел, їх співставлення.

B 4,5 (добре) Студент вільно володіє фактичним та теоретичним матеріалом, оперує значним колом джерел і наукової літератури із заданої тематики. Вміє використовувати теоретичні знання під час аналізу джерел. Має навички роботи з наукової літератури.

C 4 (добре) Студент знає матеріал навчального курсу, ознайомлений з науковою літературою. Бракує вмінь самостійного аналізу джерел, критики джерела, самостійного формулювання питання. Має первинні навички роботи з науковою літературою.

D 3,5 (задовільно) Студент має основний теоретичний матеріал, має уявлення про значення різних видів історичних джерел, але помиляється, має певні прогалини в розумінні теоретичного курсу. Не вміє окреслити коло проблем, визначити головні теми і поняття. Має навички роботи з джерелами, але не критично сприймає інформацію.

E 3 (задовільно) Студент має загальні уявлення з тематики та проблематики курсу, оперує головними дефініціями, але не розуміє

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III - V	VI - XI	XII - XIII	XIV - XVI
Модулі	Модуль 1. Загальноосвітні питання організації психологічної служби.			Модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах	
Теми семінарських та практичних занять	Тема 1. Поняття про психологічну службу України	Тема 2. Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби	Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	Тема 4. Психологічна служба освіти	Тема 4. Технології роботи організаційних психологів
Самостійна робота	Складання 5 діагностичних програм, розробка 4 занять з основних напрямків роботи практичного психолога			Написання тез до студентської конференції	
Види	Контрольна робота			Контрольна робота	

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ до спеціальності. 2-ге вид. Навч. посіб. – Центр учбової літератури, 2010. – 256 с
2. Легка Л.М., Семенча Л.Г. Організація діяльності психологічних служб: навч. посіб. / Л.М. Легка, Л.Г. Семенча, Львів: «Новий Світ – 2000», 2015. – 372 с.
3. Основи практичної психології / Панок В. Г., Титаренко Т. М., Чепелева Н. В. та ін. : Підручник – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
4. Положення про кабінет практичного психолога в закладах освіти // Практична психологія та соціальна робота . – 2001. - № 1. – С. 27.
5. Положення про психологічну службу системи освіти України 2018 // <http://psychology.com.ua/studentam/psichologichna-sluzhba/polozhennya-pro-psi-2018>
6. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.

Додаткова література:

1. Березовська Л.І. Самовиховання та саморегуляція особистості. Навчальний посібник для ВНЗ (рек. МОН України) Изд-во «Видавничий Дім «Слово»», 2011.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: Навч. посібник для студентів ст. курсів психол. фак. та відділень ун-тів . – Харків: Фоліо, 1996. - 237с.
3. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія: вступ до спеціальності: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 288 с.
4. Бучельников В. Організація виховної та соціально-психологічної служби в органах СБУ // Виховна робота в СБУ: 3б. наук. прак. матеріалів. – К., 1998. – 254 с.
5. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми. – М.: Педагогика, 1991. – 144 с.
6. Васютинський В.О. Вибір влади: між ідеологією і психологією // Українські варіанти. – 1998. - № 2. – С.34-36.
7. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. – М.: Ось-89, 1999. – 176 с.
8. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Готов ли ваш ребенок к школе.- М., 1997.- 143 с.
9. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
10. Венгер А. Л. В 29 Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 1 и 2. — М.: Генезис, 2001.
11. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – 5.изд., испр. и доп. – СПб.: Речь, 2003. – 655с.
12. Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі . – К.: Лібра, 1998. – 270с.
13. Имидж лидера: психологическое пособие для политиков / под. Ред. Е.В.Егоровой-Гартман. – М., 1994. – 265с.
14. Карамушка Л.М. Особливості психологічного консультування керівників освітніх закладів з проблем управління // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матер. методол. семінару АПН України 12 листопада 1998р. – К., 1998. – С.202-208.
15. Кісарчук З.Г. Теоретико-методологічні проблеми діяльності практикуючого психолога//Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997. – С.18-27.
16. Кісарчук З.Г., Журавльова Н.Ю., Онищенко Г.І., Юрченко Т.П. Спеціалізована психологічна служба: основні види психологічної допомоги населенню: Метод. Рекомендації для психологів-практиків. – К.:Мін чорнобиль, 1995. – 46с.
17. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001. – 223 с.

18. Козлов Н.И. Лучшие психологические игры и упражнения. – Екатеринбург: Издательство АРД ЛТД, 1997. – 144 с.
19. Матвеева М.П. Організація роботи шкільного психолога. – К., 2001. – 198 с.
20. Практикум з психології. – Чернівці: Рута, 2006. – 360 с.
21. Нельсон-Джоунс В. Теория и практика консультирования. – СПб.: Издательство «Нитер», 2000. – 464 с.
22. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. - М.: «Юрайт-М», 2001. – 448 с.
23. Панок В.Г., Лазаревський С.В. Основи психологічних знань: Факультативний курс для старших класів середньої загальноосвітньої школи. – К., 1995. – 67 с.
24. Пов'якель Н.І. Психологічні вимоги та методичні засади конструювання психокорекційних програм як технологічної компоненти професійної діяльності практичного психолога // Психологія: Зб. Наук. Пр. – В. 1. – К.: НПУ, 2000. – С. 204-212.
25. Практикум по арт-терапии. / Под ред. А.И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – 443 с.
26. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара, 1998. – 672 с.
27. Прихожан А.М. Психология неудачника: Тренинг уверенности в себе. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 192 с.
28. Професійна діагностика / Упорядник Т.Гончаренко. – К.: Ред.загальнопед.газ., 2004. – 120 с.
29. Профессиональное консультирование. Профорентация. / Под ред. В. Хохликова. – М., 2000. – 145 с.
30. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми: Учебное пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: «Академия», 1998. – 160 с.
31. Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В. Дубровиной. – М., 1995. – 376 с.
32. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М., 1998. – 480 с.
33. Романов А. Направленная игротерапия агрессивности у детей. – М., 2001. – 98 с.
34. Руководство практического психолога. Психолог в школе: практическое пособие / И.В. Дубровина [и др.]; под редакцией И. В. Дубровиной. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2017. — 255 с
35. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома: психотехнические упражнения и коррекционные программы. - М.: Новая школа, 1993.- 144 с.
36. Синягина Н.Ю. Психолого-педагогическая коррекция детско-родительских отношений. – М., 2001. – 56 с.
37. Скоков С.І. Психологічна служба в установах кримінально-виконавчої системи України // Практична психологія та соціальна робота - ф 6. – 2002. – С.54-58.
38. Слюсаревский Н.Н., Карамушка Л.Н., Федоришин А.Б. Слово, рисунок, цвет: Психологический анализ наглядных средств политической агитации. – К.: АТ „Реклама”, 1995. – 178с.
39. Соловьева О.В. Стратегии работы психолога-практика: Введение в практическую социальную психологию/ Под.ред. Ю.М. Жукова, Л.А. Петровской, О.В. Соловьевой. – М.: Смысл, 1996. – С.35-45.
40. Соціальна робота з дітьми, молоддю, жінками, різними категоріями сімей (з досвіду центрів соціальних служб для молоді країни)/Упоряд. Р.Г. Драпушко, З.Г. Зайцев, А.Г. Зінченко та ін. – К., 1998.
41. Строяновская Е.В. Тренинг эффективного решения психологических проблем (руководство для психологов, работающих с инвалидами). – К.: «Вива-принт». - 2003. – 94 с.
42. Управленческое консультирование: Пер. с англ./ под ред. М. Кубра. – 2-е изд., пере раб. – М.: СП «Интерэксперт», 1992, - Т.1.-319с; Т.2. – 350с.

43. Шоттенлоэр Г. Рисунок и образ в гештальттерапии. Пер. с нем. СПб.: «Издательство Пирожкова», 2001. –224 с.

Інформаційні ресурси

1. *Наказ про психологічну службу системі освіти 2018* / [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1kX--tmR5YnW0QmzB1WatXduf0ufMM2hB/view>
2. <http://psychology.com.ua/> – сайт психолога
3. <http://dopomoha.kiev.ua/forum326/list.php?f=15> – Медичинський портал «ШВИДКА ДОПОМОГА»
4. <http://www.pht.kiev.ua/> – Ваш персональн. гипнотерапевт, психолог, консультант
5. <https://www.koob.ru/> - електронне сховище психологічних книг
6. <https://pidru4niki.com/> - книги різних галузей
7. <http://psylib.ukrweb.net/books/index.htm> - психологічна електронна бібліотека
8. <http://www.ussf.kiev.ua/> - Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
9. <https://mon.gov.ua/ua>
10. <http://www.canada-ukraine.org/>
11. <http://www.defectology.ru/> – Дефектологічний словник
12. http://www.education-inclusive.com/uk/project_rationale.php
13. <http://www.disabilitystudies.ca/>
14. http://ispukr.org.ua/institut_specialnoyi_pedagogiki_apn_ukrayini.html

Програма з дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		3-4-й	3-4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		30 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		22/22 год.	6/4 год.

в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 76	Лабораторні	
	Індивідуальна робота	
	Самостійна робота	
	76 год.	130 год.
	Індивідуальні завдання: год.	
	Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 74/76/

для заочної форми навчання – 20/130/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору» полягає у забезпеченні майбутніх психологів основами психологічних знань з профорієнтації як базового напрямку практичної психології; забезпеченні оволодіння майбутніми фахівцями–психологами категоріальним апаратом сучасних психотехнологій профконсультування, розуміння основних принципів та положень профорієнтації та профвідбору; озброєнні студентів глибокими теоретичними знаннями, уміннями і навичками надання профдіагностичної, профінформаційної та профконсультативної допомоги, що дозволить студентам у майбутній професійній діяльності вірно, системно та з високою ефективністю здійснювати профорієнтаційну роботу.

1. Завданнями вивчення дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань профорієнтації, профвідбору та професійного самовизначення клієнтів, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з профорієнтацією як системою, формами та методами профорієнтаційної роботи у ситуації профвідбору (профдоброру), профконсультування, професійної адаптації, психологічного супроводу персоналу організації тощо.
2. Розкрити психологічні особливості професійного самовизначення на різних стадіях вікового розвитку особистості та його специфіку й важливість на етапах юності та зрілості.
3. Визначити значимість врахування психологічних особливостей та здібностей особистості клієнта при профсамовизначенні, профдоброрі та профвідборі.
4. Розглянути особливості професіографії, можливості її використання у профорієнтаційній роботі психолога у освітніх закладах та у кадровій роботі в організації.
5. Сформувати уміння використовувати різноманітні методи, прийоми професійної діагностики особистості (визначення професійної придатності, професійної спрямованості, професійних уподобань, професійної мотивації учнів тощо).
6. Сформувати уміння використовувати різноманітні методи, прийоми професійного консультування з питань профорієнтації особистості клієнта.
7. Розробити програму психокорекції особистого професійного плану учня (за необхідності).

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

- предмет, завдання та принципи професійної орієнтації, історію її виникнення, розвитку та сучасний стан;
- теоретичні основи структурних елементів професійної орієнтації: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійний добір, професіографія;
- психологічні основи професійного самовизначення особистості;
- особливості врахування психологічних особливостей особистості учнів та їх здібностей при профдобрі та профвідборі;
- методи проведення профорієнтаційної роботи як системи.

На основі цих знань у студентів повинна бути сформована здатність вирішувати проблеми й задачі професійної орієнтації та уміння, що її відображають, а саме: забезпечувати необхідний рівень особистої фізичної підготовленості та психічного здоров'я в умовах професійної діяльності; виявляти та враховувати індивідуально-психологічні особливості та здібності особистості при профорієнтації; застосовувати усні контакти та будувати діалог у процесі ділового контакту; враховувати моральні переконання при здійсненні безпечної та ефективної діяльності; поєднувати теоретичні та практичні аспекти культури у процесі професійної діяльності тощо.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- збирати та інтерпретувати матеріал для психологічного аналізу проблемної ситуації клієнта з вибору чи перевибору професії, формулювати психологічний запит;
- здійснювати системну профорієнтаційну діяльність за запитом клієнта;
- проводити профдіагностичне обстеження клієнтів;
- враховувати індивідуально-психологічні особливості та здібності особистості учнів при записі на профконсультації (індивідуальної, групової);
- здійснювати профконсультативну роботу;
- використовувати методи та прийоми активізації професійного самовизначення клієнтів;
- здійснювати профдобрі та профвідбір;
- надавати допомогу у професійній адаптації клієнту;
- використовувати різні прийоми та методи профорієнтації у процесі надання психологічної підтримки учнів;
- здійснювати та регулювати професійне спілкування у системі «психолог-клієнт» тощо.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Профорієнтація як система.

Тема 1. Система та функції профорієнтаційної роботи.

Основні поняття та категорії профорієнтації (професія, спеціальність, кваліфікація, посада, придатність до праці, професійна придатність, професійне самовизначення, кар'єра). Мета, завдання, принципи та функції профорієнтації згідно з Концепцією державної системи профорієнтації населення. Основні складові профорієнтації. Профорієнтаційна робота у закладах освіти. Етапи профорієнтаційної роботи у школі.

Тема 2. Історія розвитку, становлення та сучасний стан профорієнтації в Україні.

Перше дослідження здібностей людини до наук (16 ст. Іспанія). Книга Хуане Уарте «Дослідження здібностей до наук» (16 ст. Іспанія). Перший кабінет профорієнтації (1903 р., Австрія). Перші кабінети профорієнтації, профбюро, НДІ профтехосвіти, центри профорієнтації (У.Джеймс, Д.Дьюї, Р.Вудсворт, Е.Торндайк – початок 20 ст.). Перше профорієнтаційне бюро (1927 р., Росія) (Шпільрейн І.Н., Левітов М.Д., Толчинський

О.О.). Перший НДІ профтехосвіти (70-ті р.р. 20 ст., Росія) (Є.О.Клімов). Нова концепція професійної орієнтації (Б.О.Федоришин – 80-ті р.р. 20 ст.). Київський міський центр профорієнтації (1987-1995 р.р.). Єдина технологія надання соціальних послуг (ЄТНаСП, 2007 р.). Сучасний стан профорієнтації в Україні. Відділ профорієнтації у Міському центрі зайнятості.

Тема 3. Методи профорієнтації.

Групи методів профорієнтації (інформаційно-довідкові, просвітницькі методи; методи професійної психодіагностики: об'єктивні методи, тести-опитувальники, методики суб'єктивного шкалування, інтерактивні, проєктивні методики у профорієнтації та профконсультаційній допомозі; методи морально-емоційної підтримки клієнтів; методи надання допомоги у конкретному виборі та ухваленні рішення). Психодіагностичне поле діяльності профорієнтолога.

Тема 4. Психологічні особливості профконсультаційної роботи.

Поняття профконсультаування. Мета, завдання та принципи профконсультаування. Види профконсультацій. Завдання профконсультаанта. Причини звернення за профконсультаційною допомогою (Є.А.Клімов). Завдання, види, етапи профконсультаційної роботи у школі. Індивідуальна профконсультаційна робота. Особливості взаємодії профконсультаанта та оптанта. Основні психологічні труднощі у роботі профконсультаанта. Етика профконсультаційної роботи.

Тема 5. Форми профконсультаування: індивідуальна та групова

Особливості індивідуальної профконсультації. Цілі та завдання індивідуальної профконсультації. Переваги та недоліки індивідуальних форм профконсультаування. Особливості групової профконсультації. Цілі та завдання групової профконсультації. Види індивідуальних та групових профконсультацій. Переваги та недоліки групових форм профконсультаування. Прийоми профконсультаування. Етичні норми профконсультаування.

Тема 6. Професійна просвіта як складова профорієнтації.

Форми професійної просвіти. Сутність, структура, функції та завдання профінформації. Вимоги до профінформації, профагітації та профпропаганди. Результати неправильної професійної пропаганди. План проведення бесід, лекцій з учнями про професії. Особливості організації та форми профінформації у сучасній школі.

Тема 7. Професійне виховання як складова профорієнтації.

Поняття про професійне виховання. Принципи гуманістичного підходу професійного виховання молоді. Функції професійного виховання у процесі становлення особистості учня. Ефективні методи професійного виховання та самовиховання учнів. Формування професійно важливих якостей суб'єкта діяльності. Прийоми психолого-педагогічного впливу на молодь.

Тема 8. Профдобір як складова профорієнтації.

Поняття про профдобір. Мета, завдання, принципи профдобору. Важливість врахування індивідуально-психологічних особливостей, здібностей та можливостей учнів при профдоборі на основі профдіагностичного обстеження. Поняття про особистий професійний план учня (його складання (за відсутності), корекція (за необхідності), ствердження (за умов врахування вимог до його формування).

Тема 9. Профвідбір як складові профорієнтації.

Поняття про профвідбір. Мета, завдання, принципи профвідбору. Етапи професійного відбору персоналу (попередній відбір претендентів; проведення первинної співбесіди; оцінка претендента; перевірка документації, збір і перевірка рекомендацій; результати медичного огляду; проведення підсумкової співбесіди щодо наймання на посаду;

прийняття остаточного рішення про наймання на посаду чи відмову претенденту). Види резюме претендента на посаду. Інтерв'ю як основний метод опитування кандидата на посаду. Визначення профпридатності, професійно важливих якостей особистості претендента на посаду (за результатами профдіагностичного обстеження та приладного (апаратного) обстеження). Оцінка досвіду роботи кандидата на посаду. Заклучення трудового договору (контракту) з працівником.

Тема 10. Професійна адаптація особистості.

Поняття про професійну адаптацію. Зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на процес професійної адаптації особистості. Основні предметні області професійної взаємодії суб'єкта діяльності та середовища при адаптації (професійно-діяльнісна, організаційно-нормативна, соціально-професійна, соціально-психологічна, соціальна в широкому сенсі). Напрямки адаптації. Види адаптації. Стадії процесу пристосування до трудового колективу. Умови успішної професійної адаптації працівника та причини ускладнення чи неуспішної адаптації.

Змістовий модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала.

Тема 11. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості.

Поняття про професійне самовизначення особистості. Зовнішні та внутрішні фактори професійного самовизначення. Типи професійного самовизначення. Професійне самовизначення учнів, етапи та завдання. Особистий професійний план учнів. Типи впливу сім'ї на професійне самовизначення учнів. Основні типи помилок та упередження, можливі при виборі професії. «Восьмикутник основних факторів вибору професії» (Є.О.Клімов).

Тема 12. Методи активізації професійного самовизначення учнів.

Загальна характеристика методів активізації професійного самовизначення учнів. Ігрові методики активізації професійного самовизначення (ціннісно-моральні профорієнтаційні ігри; пробно-ознайомлювальні ігри). Ігри: «Асоціація», «Вгадай професію», «Прибульці», «Порадник», «Профконсультація», «Захист професії перед батьками», «Автопортрет», «Людина-професія» та умови їх використання з учнями. Ігрові профорієнтаційні вправи.

Тема 13. Професійна спрямованість та професійна придатність особистості.

Поняття про професійну спрямованість та професійну придатність, їх співвідношення. Чинники вибору професії. Компоненти професійної спрямованості особистості (емоційний, мотиваційно-потребовий, перспективно-цільовий). Проблема та умови формування професійної придатності та становлення професіонала. Типи професійної придатності. Професійна придатність як категорія системи «людина-професія». Роль професійного та особистісного самовизначення у формуванні та прояві професійної придатності суб'єкта діяльності.

Тема 14. Стадії професійного становлення особистості.

Концептуальні положення професійного становлення особистості. Вплив соціально-економічних факторів на професійне становлення особистості. Стадії професійного становлення особистості. Особливості особистості як суб'єкта праці. Роль біографічних криз у професійному становленні та розвитку особистості.

Тема 15. Професіографія та її місце в системі профорієнтації.

Поняття про професіографію. Принципи професіографії. Поняття про професіограму, План-схема професіограми. Поняття про психограму. Класифікація професій (Є.О.Клімов) (людина - жива природа; людина - техніка; людина - людина; людина – знакова система;

людина – художній образ). Формула вибору професії. Професії та спеціальності. Професійно важливі якості різних типів професій.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	Лаб	с.р.		л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Профорієнтація як система										
Тема 1. Система та функції профорієнтаційної роботи	10	2	2/		6	12	2			10
Тема 2. Історія розвитку, становлення та сучасний стан профорієнтації в Україні	8	2	/2		4	8				8
Тема 3. Методи профорієнтації	12	2	2/2		6	14	2	2/		10
Тема 4. Психологічні особливості профконсультативної роботи	10	2	2/2		4	12	2			10
Тема 5. Форми профконсультування: індивідуальна та групова	10	2	2/		6	12		/2		10
Тема 6. Професійна просвіта як складова профорієнтації	8	2	/2		4	10				10
Тема 7. Професійне виховання як складова профорієнтації	10	2	2/		6	8				8
Тема 8. Профдобрі як складова профорієнтації	10	2	2/2		4	8				8
Тема 9. Профвідбір	12	2	2/2		6	8				8

як складова профорієнтації										
Тема 10. Професійна адаптація особистості	8	2	/2		4	8				8
Разом за змістовим модулем 1	98	20	14/14		50	100	6	2/2		90
Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала										
Тема 11. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості	12	2	2/2		6	10		2/		8
Тема 12. Методи активізації професійного самовизначення учнів	8	2	2/		4	6				6
Тема 13. Професійна спрямованість та професійна придатність особистості	12	2	/2		6	6				6
Тема 14. Стадії професійного становлення особистості	10	2	2/2		6	14	2	2/		10
Тема 15. Професіографія та її місце в системі профорієнтації.	10	2	2/2		4	14	2	/2		10
Разом за змістовим модулем 2	52	6	8/8		26	50	4	4/2		40
<i>Всього годин</i>	150	30	22/22		76	150	10	6/4		130

5. Темі семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія становлення та розвитку профорієнтації	2
2	Сучасний стан профорієнтації в Україні	2
3	Етичні проблеми профорієнтації	2
4	Вимоги до профосвіти сучасної молоді	2

5	Профконсультаційна допомога особистості на сучасному етапі	2
6	Проблеми професії та професійного вибору у сучасній вітчизняній психології	2
7	Аналіз та класифікація існуючих психодіагностичних методик з профорієнтації молоді	2
8	Конфлікти професійного самовизначення особистості	2
9	Психологічний супровід професійного становлення особистості	2
10	Концепція державної системи професійної орієнтації населення	2
11	Державний класифікатор України	2
	Всього:	22

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Професійна орієнтація як система	2
2	Тема 2. Методи профорієнтації	2
3	Тема 3. Психологічні особливості профконсультативної роботи	2
4	Тема 4. Форми профконсультування: індивідуальна та групова	2
5	Тема 5. Професійне виховання як складова профорієнтації	2
6	Тема 6. Профдобір як складова профорієнтації	
7	Тема 7. Профвідбір як складова профорієнтації	2
8	Тема 8. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості	2
9	Тема 9. Методи активізації професійного самовизначення учнів	2
10	Тема 10. Стадії професійного становлення особистості	2
11	Тема 11. Професіографія та її місце в системі профорієнтації	2
	Всього	22

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Історія розвитку профорієнтації в освіті та на виробництві.	4/8
2	Розвиток та сучасний стан профорієнтації в Україні	4/6
3	Зв'язок профорієнтації з іншими науками	4/8
4	Профорієнтаційна робота у центрах зайнятості та у закладах освіти.	6/8
5	Етичний кодекс практичного психолога	4/8
6	Нормативно-правове забезпечення професійної орієнтації України	4/6
7	Система єдиної технології надання соціальних послуг в Україні	6/8
8	Вимоги до професійного відбору кандидатів на посаду	6/8
9	Консультативний контакт, його значення у профорієнтаційному процесі.	4/8
10	Професійний розвиток особистості як основа професійної кар'єри	4/8
11	Методи психологічного супроводу працівників організації	6/6
12	Психологічний зміст праці з точки зору логотерапії	4/8
13	Роль біографічних криз у професійному розвитку особистості працівника	4/8
14	Роль самоактуалізації особистості у професійній кар'єрі	4/8
15	Психологічні фактори професійного зростання особистості	4/8

16	Професійна спрямованість особистості	4/8
17	Професійна придатність особистості	4/8
	Разом	76/130

8. Індивідуальні завдання

1. Підібрати батарею методик для профдіагностики клієнтів.
2. Розкрити зміст діяльності психолога-профорієнтолога, працюючого у освітніх закладах.
3. Розкрити зміст діяльності психолога-профорієнтолога, працюючого в організації.
4. Підібрати вправи, ігри для активізації професійного самовизначення учнів.
5. Розробити програму психокорекції особистого профорієнтаційного плану (ОПП) клієнта.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, ділові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Основи профорієнтації»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Професійна орієнтація як система включає в себе:
  - а) процес надання допомоги людині у вивченні професії;
  - б) галузі професійної діяльності;
  - в) профінформацію, профконсультацію, профвідбір, профдобір та професійну адаптацію.
  - г) систему професійних знань з надання психологічної допомоги у виборі професії.
2. Професійна орієнтація:
  - а) є актуальною протягом всього життя людини;
  - б) є актуальною протягом всього професійного життя людини;
  - в) є актуальною протягом навчання у професійному навчальному закладі;
  - г) є актуальною у момент закінчення середнього загальноосвітнього закладу.
3. Об'єктом профорієнтації є:
  - а) особистість, яка обирає професію;
  - б) особистість, яка переобирає професію;
  - в) особистість, яка має професійні деструкції;
  - г) особистість, яка переживає професійну кризу.
4. Завдання та мета профорієнтації – це:
  - а) змінні категорії;
  - б) незмінні категорії;
  - в) категорії, яка особистість сама може змінювати;
  - г) асиметричні категорії.
5. Функції профорієнтації:
  - а) соціально-економічна;
  - б) медико-фізіологічна;
  - в) психолого-педагогічна;
  - г) всі відповіді правильні.
6. Професійна інформація – це:
  - а) активізація у молоді бажання до засвоєння професій сучасного виробництва;
  - б) система заходів щодо накопичення і розповсюдження відомостей про зміст і перспективи сучасних професій і вимоги, що висуваються до особи, яка бажає їх набути;

в) система профдіагностичного обстеження, спрямованого на визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами;

г) перелік форм та умов оволодіння різними спеціальностями, можливостей професійно-кваліфікаційного зростання.

7. Професійна консультація – це:

а) система психолого-педагогічного вивчення особистості для надання їй суттєвої допомоги в успішній реалізації професійного самовизначення;

б) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення ступеню її психологічної придатності до окремих видів професійної діяльності;

в) система заходів з організації та надання інформації про зміст та перспективи сучасних професій;

г) система заходів з надання інформації про ринок праці на сучасному етапі.

8. Психологічні відмінності профконсультації та профвідбору:

а) у профконсультації професії підбирають до особистості, а у профвідборі особистості підбирають до професії;

б) у профконсультації проводиться психодіагностичне обстеження особистості, а у профвідборі – ні;

в) профвідбір забезпечує психологічний підбір особистості до конкретної професії, а у профконсультації – ні;

г) профвідбір проводиться у школі, а профконсультавання – ні.

9. Профконсультація необхідна при:

а) виборі першої професії або отриманні першої роботи;

б) вирішенні проблем, які виникли під час роботи внаслідок особистісної чи професійної невідповідності або незадоволення нею;

в) втраті роботи;

г) всі відповіді правильні.

10. Професійний підбір – це:

а) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення ступеню її психологічної придатності до окремих видів професійної діяльності;

б) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення конкретних професій, найбільш придатних для оволодіння ними конкретною людиною;

в) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення професійних інтересів особистості;

г) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення мотивів професійного вибору особистості.

11. При професійному відборі:

а) підбирають найбільш відповідну даній професії особистість;

б) підбирають відповідну даній особистості професію;

в) підбирають навчальні предмети, які відповідають професійним інтересам особистості;

г) підбирають навчальні заклади, у яких особистість зможе оволодіти обраною професією.

12. Який період не входить у допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти:

а) початковий;

б) пізнавально-пошуковий;

в) орієнтовний;

г) базовий.

13. Професіограма являє собою:

а) документ, в якому дається повний опис психологічних характеристик і професійно важливих особистісних якостей спеціаліста;

б) документ, в якому дається комплексний, систематизований та всебічний опис об'єктивних характеристик професії та сукупності її вимог до індивідуально-психологічних особливостей людини;

- в) документ, в якому дається опис об'єктивних характеристик професії;
 г) документ, у якому дається опис вакансій на ринку праці.
14. Згідно класифікації професій за Є.Клімовим, професія психолога має таку формулу:
 а) ЗПАМ;
 б) ЛПФМ;
 в) ЛГМН;
 г) ПГАН.
15. Під професійним самовизначенням у профорієнтації розуміють:
 а) сукупність психологічних особливостей людини, необхідних та достатніх для досягнення суспільно прийнятої ефективності праці в тій чи іншій професії;
 б) сукупність сталих мотивів, які спонукають особистість до якоїсь конкретної професійної діяльності;
 в) свідомий акт виявлення та ствердження власної позиції особистості у проблемній ситуації, пов'язаній з вибором професії;
 г) сукупність сталих професійних інтересів, які спонукають особистість до вибору професії.
16. Професійна придатність – це:
 а) сукупність сталих мотивів, які спонукають особистість до якоїсь конкретної професійної діяльності;
 б) сукупність психічних якостей особистості, необхідних та достатніх для досягнення суспільно прийнятої ефективної праці в тій чи іншій професії;
 в) сукупність сталих професійних інтересів, які спонукають особистість до вибору професії;
 г) свідомий акт виявлення та ствердження власної позиції особистості у проблемній ситуації, пов'язаній з вибором професії.
17. Найважливішими ознаками психологічної готовності до професійного самовизначення є:
 а) усвідомлення факту наявності проблеми, розуміння її змісту та активна спрямованість на пошук необхідних засобів для її вирішення;
 б) уявлення про ланцюг найближчих та більш віддалених цілей на шляху до оволодіння професією;
 в) наявність схильностей, здібностей та умінь в обраній сфері професійної діяльності;
 г) уявлення про професійні інтереси та мотиви вибору майбутньої професії.
18. Основні фази професійного зростання:
 а) адаптант, майстер, інтернал, фахівець, авторитет, спеціаліст, професіонал;
 б) оптант, працівник, інтернал, спеціаліст, професіонал, фахівець, майстер;
 в) оптант, адепт, адаптант, інтернал, майстер, авторитет, наставник;
 г) адепт, інтернал, фахівець, професіонал, спеціаліст, авторитет, наставник.
19. У процесі професійного розвитку особистості можливі наступні біографічні кризи:
 а) нереалізованості, спустошеності, безперспективності;
 б) незадоволення, нереальності, втомленості;
 в) відчаю, неповноцінності, некомпетентності;
 г) нереалізованості, відчаю, втомленості.
20. Самоактуалізація особистості у професійній діяльності полягає у:
 а) захопленні своєю професійною справою;
 б) відповідальності при виконанні професійних обов'язків;
 в) професійному самовдосконаленні особистості;
 г) прагненні до професійної кар'єри.
21. До допустимих стратегій професійного консультування відносяться:
 а) директивне консультування;
 б) адаптивно-маніпулятивна стратегія;
 в) інформаційно-просвітницька стратегія;
 г) деструктивно-рекомендаційна стратегія.

22. До недопустимих стратегій професійного консультивання відносяться:
- а) тестологічна;
  - б) інформаційно-просвітницька;
  - в) організаційно-управлінська;
  - г) деструктивно-рекомендаційна.
23. Основним завданням профорієнтаційної роботи у школі виступає:
- а) збір та систематизація інформації про характер професійних інтересів старшокласників;
  - б) підготовка випускників до свідомого вибору професії;
  - в) знайомство учнів з основними професіями та спеціальностями;
  - г) діагностика особистісних якостей та спеціальних здібностей випускників школи.
24. Основною (ідеальною) метою профорієнтації виступає:
- а) надання суб'єкту професійного самовизначення конкретної допомоги у виборі професії;
  - б) поступове формування у клієнта внутрішньої готовності самостійно та свідомо планувати, коректувати та реалізовувати перспективи свого розвитку;
  - в) надання клієнту інформації та розширення системи знань про світ різноманітних професій;
  - г) морально-емоційна підтримка клієнта у процесі вибору професійного покликання.
25. Тип професій «людина-знакова система» відносяться до:
- а) соціономічних;
  - б) артономічних;
  - в) сигномічних;
  - г) біономічних.
26. Гностичні, перетворюючі та пошукові типи професій виділені за ознакою:
- а) цілей;
  - б) основних засобів праці;
  - в) умов праці;
  - г) об'єктів праці.
27. Визначення та опис якостей людини, необхідних для успішного виконання даної трудової діяльності – це:
- а) професіограма;
  - б) портфоліо;
  - в) формула професії;
  - г) психограма.
28. Індивідуально-психологічні властивості особистості, які відрізняють його від інших, і які відповідають вимогам даної професійної діяльності та виступають умовою її успішного виконання – це:
- а) спрямованість особистості;
  - б) професійні властивості;
  - в) професійні знання та вміння;
  - г) професійні інтереси.
29. Період, коли людина має стурбованість питаннями вибору чи змушеної зміни професії та робить цей вибір, називається:
- а) фаза оптанта;
  - б) фаза адаптанта;
  - в) фаза інтернала;
  - г) фаза авторитета.
30. Майстер справи, гарно відомий, як мінімум, у професійному колі (у галузі, на міжгалузевому рівні, у країні) – це:
- а) адаптант;
  - б) авторитет;
  - в) інтернал;
  - г) оптант.

10.2. Питання до екзамену

з дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору»

1. Поняття про профорієнтацію. Об'єкт, предмет профорієнтації.
2. Мета, завдання профорієнтації.
3. Функції профорієнтації.
4. Принципи профорієнтації.
5. Основні складові профорієнтації, їх характеристика.
6. Поняття про професійну просвіту, форми професійної просвіти.
7. Вимоги щодо професійної інформації.
8. Професійна пропаганда. Результати неправильної професійної пропаганди.
9. Концепція державної системи профорієнтації населення України.
10. Поняття про професійний добір, особливості його проведення.
11. Поняття про професійний відбір, особливості його проведення.
12. Поняття про професійний відбір, етапи відбору персоналу.
13. Основні теми для первинного інтерв'ю при профвідборі.
14. Якості працівників, які виявляються при профвідборі на посаду.
15. Поняття про професійну придатність: абсолютна, відносна.
16. Співвідношення понять професійна спрямованість та професійна придатність, їх врахування при профорієнтації.
17. Поняття про професійну придатність, критерії її оцінювання при профвідборі.
18. Професійно важливі якості особистості.
19. Особливості професійної діагностики. Методи профорієнтації.
20. Принципи професійної діагностики.
21. Методи професійного відбору персоналу.
22. Основні блоки відбіркової співбесіди психолога з претендентом на заміщення посади.
23. Оцінка досвіду роботи кандидата на посаду.
24. Психодіагностичне поле профорієнтолога.
25. Особливості діагностики професійного самовизначення особистості.
26. Особливості діагностики професійної придатності особистості.
27. Особливості діагностики професійної адаптації особистості.
28. Особливості діагностики реалізації професійно-психологічного потенціалу особистості.
29. Особливості діагностики професійного росту, кар'єри особистості.
30. Особливості діагностики професійних деструкцій (стагнації, кризи, конфлікти).
31. Особливості професійної реабілітації особистості.
32. Поняття про професійну консультацію. Основні завдання професійної консультації.
33. Поетапна схема профконсультаування.
34. Етапи профконсультаційної роботи у школі, їх особливості.
35. Види профконсультацій, їх особливості.
36. Індивідуальна профконсультація, види, умови проведення.
37. Групова профконсультація, види, умови проведення.
38. Основні вимоги до роботи профконсультаанта.
39. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, у яких відсутні виражені усвідомлені інтереси до професій.
40. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, у яких виражена широка сфера позитивного ставлення та інтересів до професій.
41. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, які обрали професію, що не відповідає їх можливостям.
42. Поняття про професійну адаптацію, її види.
43. Поняття про професійну адаптацію особистості. Зовнішні та внутрішні фактори професійної адаптації.

44. Поняття про виробничу адаптацію, її види.
45. Умови успішної професійної адаптації особистості.
46. Етапи професійної адаптації майбутнього фахівця, їх характеристика.
47. Стадії пристосування до трудового колективу.
48. Поняття про професійну активізацію особистості.
49. Особливості професійного виховання особистості, його методи та прийоми.
50. Особливості професійного виховання особистості у різних професійних навчальних закладах, його завдання.
51. Профорієнтаційна робота з незайнятим населенням у центрах зайнятості.
52. Структура центрів зайнятості населення.
53. Особливості профорієнтаційної роботи психолога у закладах освіти.
54. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: початковий (пропедевтичний) етап, його результати.
55. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: пізнавально-пошуковий етап, його результати.
56. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: базовий (визначальний) етап, його результати.
57. Вимоги до діяльності профорієнтолога в реорієнтації незайнятого населення.
58. Основні компоненти реорієнтаційної роботи психолога в системі профорієнтації.
59. Основні методи роботи психолога з людьми в умовах реорієнтації.
60. Концептуальні положення професійного становлення особистості.
61. Стадії професійного становлення особистості.
62. Стадія оптації, її характеристика.
63. Стадія професійної підготовки особистості працівника (адепт), її характеристика.
64. Стадія професійної адаптації (адаптант), її характеристика.
65. Стадія первинної професіоналізації та становлення спеціаліста (інтернал), її характеристика.
66. Другий рівень професіоналізації (стадія професійної майстерності), його характеристика.
67. Стадія авторитета, її характеристика.
68. Стадія наставництва, її характеристика.
69. Роль біографічних криз у професійному розвитку особистості.
70. Поняття про професійне самовизначення особистості.
71. Готовність до свідомого вибору професії особистістю, її компоненти.
72. Завдання професійного самовизначення учнів.
73. Етапи професійного самовизначення особистості.
74. Психологічні фактори професійного самовизначення учнів.
75. Структура особистого професійного плану (ОПП) учня.
76. Основні утруднення та помилки при виборі професії (за Є.О.Клімовим).
77. Типи впливу сім'ї на професійне самовизначення особистості, їх характеристика.
78. Психологічні проблеми та помилки, пов'язані з вибором професії
79. Методи активізації професійного самовизначення: методика «Восьмикутник основних факторів вибору професії» (Є.Щ.Клімов), особливості її використання.
80. Методи активізації професійного самовизначення: ігри «Асоціація», «Вгадай професію», умови їх проведення.
81. Методи активізації професійного самовизначення: ігри «Профконсультація», «Захист професії перед батьками», умови їх проведення.
82. Поняття про професіографію.
83. Принципи професіографії.
84. Основні напрямки у вивченні професій.
85. План-схема професіограми.
86. Психограма як основна складова професіографії, її характеристика.
87. Класифікація професій (за Є.О.Клімовим).

88. Професіограма професії психолога.
 89. Свідома зміна професії в контексті професійного розвитку особистості.
 90. Роль професійної діяльності в особистісному зростанні індивіда.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота															Сума
Змістовий модуль № 1										Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	200/2
8	8	6	6	6	6	8	6	6	6	8	6	6	6	8	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Модуль 1. Профорієнтація як система				Модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала		
Теми практичних занять	Тема 1. Профес	Тема 2. Методи	Тема 3. Психол	Тема 4. Форми	Тема 5. Професійне	Тема 6. Профдо	Тема 7. Профві
	Тема 8. Психол	Тема 9. огчні особли	Тема 10. Профес	Тема 11. Профес			

Самостійна робота	Підготувати повідомлення						Підготувати повідомлення				
Види контролю	Контрольна робота						Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна:

1. Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. – К., 1991.
2. Баріхашвілі І. І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення : навч.-метод. посіб. / Баріхашвілі І. І., Ворона М. П., Старіков І. М. ; Держ. центр зайнятості, Миколаїв. облас. центр зайнятості, Південнослов'ян. ін-т Київ. славіст. ун-ту. – Миколаїв : Атол, 2006. – 223 с.
3. Волков Б.С. Основы профессиональной ориентации. – М., 2007.
4. Гейжан Н.Ф. Теория и практика профессиональной консультации. - М., 1991.
5. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы / К. М. Гуревич. – М. : Издательство «Наука», 1970. – 272 с.
6. Гладкова В.М. Профорієнтація: навчальний посібник [Текст] / В.М. 2 Гладкова. - Л. : Новий Світ - 2000, 2007. - 160 с.
7. Дегтярова Т.П., Антропов В.А. Найм и отбор персонала: учеб. пособие. – Екатеринбург, 1994. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников. – М.:Просвещение, 1988.
8. Захаров И. Н. Профессиональная ориентация школьников / И. Н. Захаров, В.Д. Симоненко. – М.: Просвещение, 1989. – 198 с.
9. Збірник нормативних, інструктивних та методичних матеріалів з питань професійної орієнтації незайнятого населення та інших категорій громадян. – Київ, 1997.
10. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Практикум по основам профориентологии. – Екатеринбург, 2004.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий: [учеб. пособие для студентов вузов]. – 4 изд. – М.: Акад. Проект: Фонд «Мир», 2006 – 336 с.
12. Зеер Э. Ф. Профориентология: теория и практика : [учеб. пособие для высшей школы] / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовникова. – М. : Акад. Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2006. – 192 с.
13. Згурский В.С. Человек и профессия. – М., 1972.
14. Иванова Б.М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности М., 1980.
15. Исмагилова Ф.С. Основы профессионального консультирования. – М., 2003.
16. Карпенко Г. В. Психологія праці та вибір професії : навч.-метод. посіб. : [для студ. вищ. навч. закл.] / Г. В. Карпенко. – Суми : Унів. книга, 2008. – 167 с.

17. Карпіловська С.Я., Міттельман Р.Й., Синявський В.В. та ін. Основи професіографії. – К., 1997.
18. Климов Е.А. Как выбрать профессию. – М., 1984.
19. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. 031000, 031300, 033400] / Е. А. Климов. – М. : АCADEMIA, 2004. – 301 с.
20. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Коропецька ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ , 2005. – 234 с.
21. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М., 1984. – С. 8-12, 54-68.
22. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации / Под ред. А.Ф.Кудряшова. – Петрозаводск, 1992.
23. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : наук.-метод. посіб. для вчителів / [Мельник О. В.] ; АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Мегапринт, 2008. – 74 с.
24. Митина Л.М. Психология развития конкурентноспособной личности. – М., 2002.
25. Некраш Л., Стрільник М. Вибір професії: як діяти, щоб не помилитися. – К., 2011.
26. Павлова Т.Л. Профорієнтація старшекласників: Диагностика и развитие профессиональной зрелости. – М., 2005.
27. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К., 1983.
28. Положення про організацію професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] - Режим доступу: [www:// mozdocs.kiev.ua/view.php](http://www://mozdocs.kiev.ua/view.php).
29. Професіограми і професіокарти основних професій. – К., 1996.
30. Профессиональная ориентация как детерминанта карьеры личности : школа профессионального самоопределения : учеб.-метод. пособ. / [Носков В. И., Кальянов А. В., Ефросинина О. В. и др.] ; Донец. ин-т управления ; под общ. ред. В. И. Носкова. – Донецк : Норд-Пресс, 2006. – 169 с.
31. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: наук.- метод.посіб. Вип.1. / АПН України, Ін-т проблем виховання; [за ред. О.В.Мельника]. – К.: Четверта хвиля,2009. – 230с.
32. Профконсультационная работа со старшекласниками. – К., 1980.
33. Профорієнтаційна робота психолога / [упоряд. Т. Гончаренко]. – К. : Шкіл. світ, 2007. – 127 с.
34. Пряжников Н.С. Игровой метод в профориентации. – Пермь, 1989.
35. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.; Воронеж, 1996.
36. Пряжникова Е. Ю. Профорієнтація : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальностям психологии / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – 4-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 494 с.
37. Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения. – М.; Воронеж, 2002.
38. Психодіагностика в службі зайнятості /За ред. Синявського В.В., Ящишин О.О. – К., 1998.
39. Рогов Е.И. Выбор профессии: становление профессионала. – М., 2003.
40. Романова Е.С. 99 популярных профессий: Психологический анализ и профессиограммы. – СПб: Питер, 2003. – 464 с.
41. Романова Е.С., Суворова Г.А. Психологические основы профессиографии: Практикум. – М., 1990.
42. Сборник тестов по отбору кандидатов при приеме на работу (методика США). – Воронеж, 1992. – С. 35-37. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних

закладів.

43. Система профинформационной работы со старшеклассниками /Под ред. Б.А.Федоришина. – К., 1988.
44. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : навч. посіб. / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 322 с.
45. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности. – М., 2004.
46. Степанов В.Г. Профорентация. – М., 2008.
47. Степанский В.И. Психологические проблемы выбора профессии. – М., 1995.
48. Сыманюк Э.Э. Психология профессионально обусловленных кризисов. – М., 2004.
49. Чернявская А.П. Психологическое консультирование профессиональной ориентации М., 2004.
50. Чистякова С. Н. Педагогическое сопровождение самоопределения школьников: метод. пособие : [для профил. и проф. ориентации и профил. обучения школьников] / С. Н. Чистякова. – М. : Academia, 2005. – 122 с.
51. Царенко, О. М. Теорія і методика профорієнтаційної роботи: лекц. матер. для студ. спец. «Технологічна освіта» [Електронний ресурс] / Олександр Царенко. – 2015 // Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer>.
52. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М., 1998.

Додаткова

1. Барко В.І. та ін. Психологічна діагностика здібностей особистості до навчання у вузі / Практична психологія та соціальна робота – 1998, № 9.
2. Батаршев А. В. Базовые психологические свойства и профессиональное самоопределение личности : практ. рук. по психол. диагностике / А. В. Батаршев. – СПб. : Речь, 2005. – 208 с.
3. Белов В. И. Система профессионального воспитания в современных социально-экономических условиях развития образования : док-ра пед. наук : 13.00.08 / В. И. Белов. – С.- Петербург, 2006. – 385с.
4. Буракова М. Г. Пробы учебных достижений по Фукуяме : [система профориентации, предложенная проф. Фукуямой (Япония)] // Пед. диагностика. – 2009. – № 2. – С. 65–81.
5. Даниленко, М. Профорієнтація для випускників : тренінг / М. Даниленко // Психолог. – 2009. – Верес. (№ 36). – С. 20–22.
6. Зеличенко А.И., Степанов Т.И. Психосемантика и изучение профессионального сознания/ Вестник Моск.ун-та, сер 14, Психология – 1989 - № 3.
7. Енциклопедія професій. [Т. 1] / Держ. центр зайнятості України, Київ. міськ. центр зайнятості ; [під заг. ред. В. Ярошенко, О. Мельник]. – К. : [б. в.], 2005. – 412 с.
8. Енциклопедія професій : (додаток) / Держ. центр зайнятості України, Київ. міськ. центр зайнятості ; [уклад.: Лиса Я. О., Власюк В. І.]. – К. : [б. в.], 2005 (вид. ФО–П Красюк Г. А.). – 186 с.
9. Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность. /Психол.журнал. – 2001 - № 4.
10. Жижова О. Перспектива успеха: тренинговое занятие «Нужно ли в профессию, или В поисках призвания» : [для учащихся 9–11 кл.] / Ольга Жижова // Шк. психолог. – 2006. – 1–15 сент. (№ 17). – С. 6–8.
11. Зубенко С. У світі професій : брейн-ринг [для старшокласників] / Світлана Зубенко // Шкіл. світ. – 2009. – Берез. (№ 10). – С. 20–24.

12. Исмагилова Ф.С. К проблеме психологического анализа профессионального опыта / Вестник Моск.ун-та, Сер.14, Психология –2000 - ф 2.
13. –Жар‘єра-центр” вищого навчального закладу і сучасні технології працевлаштування випускників : [з досвіду роботи Одес. нац. політехн. ун-ту] / В. Малахов, Ю. Ямпольський, Г. Оборський [та ін.] // Вища освіта України. – 2004. – ф 2. – С. 37–42.
14. Каспрік Н. М. Профорієнтаційна робота в закладах профтехосвіти : метод. посіб. для керівників та пед. працівників закл. проф.-техн. освіти / Каспрік Н. М. ; Наук.-метод. центр проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельниц. обл. – Хмельницький , 2006. – 59 с.
15. Клищевская М.В. Сознательная смена профессий в контексте профессионального развития / Вестник Моск. Ун-та, Сер 14, Психология – 2000 - ф 4.
16. Клищевская М.В. К проблеме профессионального развития/ Вестник.Моск.ун-та Сер.14 – 2001, ф 4.
17. Козловский О. В. Как правильно выбрать профессию : методики, тесты, рекомендации / [О. В. Козловский]. – Донецк : ООО ПКФ “БАО”, 2006. – 800 с.
18. Кривошаєва Г. Обери своє майбутнє! : тренінг проф. самовизначення / Г. Кривошаєва // Психолог. – 2006. – Берез. (ф 11). – С. 25–27.
19. Кузьмина Н.В. Способности, одаренности, талант учителя. – Л., 1985. – С. 5-9.
20. Листопад М. П. Професійне самовизначення старшокласників : прогр. тренінг-курсу з психології / М. П. Листопад // Практ. психологія та соц. робота. – 2009. – ф 5. – С. 25–38.
21. Лінніченко В. М. Програма розвивальних заходів для учнів 9–10-х класів щодо формування самовизначення та життєвої перспективи : [тренінг. прогр.] / В. М. Лінніченко // Практ. психологія та соц. робота. – 2008. – ф 1. – С. 52–60 .
22. Людина і світ професій : прогр. для 8–9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України ; [наук. консультант І. Д. Бех ; уклад.: О. В. Мельник, Л. А. Гуцан, С. М. Дятленко та ін.]. – К. : Мегапринт, 2007. – 34 с.
23. Мельниченко О. Ким бути? : комплекс занять із профорієнтації : [для підлітків 15–16 років] / Оксана Мельниченко // Психолог. – 2008. – Листоп. (ф 41/42). – Вкладка : Профорієнтаційні заняття психолога. – С. 9–48 .
24. Методи психодіагностики в системі профвідбору : метод. посіб / [авт.- уклад. В. В. Синявський та ін.] ; М-во праці соц. політики України, Держ. центр зайнятості. – К. : [б. в.], 2007. – 287 с.
25. Михалевська Н. Вибір професії, або задача з багатьма невідомими : психол.-пед. тренінг для учнів 9–11 кл. / Н. Михалевська, О. Тригук // Психолог. – 2004. – Груд. (ф 45). – С. 18–22 .
26. Михайлюк Т. Місто батьківських професій : година спілкування : 8- й кл. / Тамара Михайлюк // Сіл. школа України. – 2007. – Листоп. (ф 11). – С. 39–41.
27. Набиуллина Н. П. Профессиональное воспитание студентов в среднем профессиональном учебном заведении системы потребительской кооперации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. П. Набиуллина. – Казань, 2002. – 234с.
28. Носков В. Психолого-педагогічний консиліум у профорієнтаційній роботі : проф. наміри й можливості учнів класу / В. Носков // Психолог. – 2006. – Лют. (ф 5). – С. 28–29.
29. Перепада О. Тренінг розвитку профорієнтаційних знань старшокласників : [профорієнтац. ігри] / О. Перепада // Психолог. – 2005. – Квіт. (ф 15). – С. 22–26.
30. Петрів О. Психолого-педагогічні аспекти профконсультаційної роботи зі старшокласниками : [методика проф. консультації та рек. щодо вибору й оволодіння певною професією] / Ольга Петрів // Наук. зап. Сер.: Педагогіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка [та ін.]. – Т., 2007. – ф 8. – С. 145–149 .

31. Побудова кар'єри : прогр. для 10–11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України ; [наук. консультант І. Д. Бех ; уклад.: О. В. Мельник, Л. А. Гуцан, С. М. Дятленко та ін.]. – К. : Мегапринт, 2007. – 34 с.
32. Портал професійного консультування [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – К., 2000– . – Режим доступу: <http://profi.org.ua>. – Заголовок з екрана.
33. Пряжников Н.С. Профессиональные самоопределения в культурно- исторической перспективе / Вопросы психологии – 1996 - № 1.
34. Пряжников Н.С. Игровой метод в профориентации – Пермь, 1989.
35. Психолого-педагогічні основи професійної адаптації майбутніх фахівців : монографія / [Григорій Васянович, Олександр Галус, Лариса Зданевич та ін. ; за ред. Г. П. Васяновича] ; АПН України, Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти. – Л. : СПОЛОМ, 2008. – 461 с.
36. Резапкина Г. Экскурсия на предприятие, встреча с профессионалом : рекомендации к седьмым занятиям в 5–9 кл. : [материалы к авт. курсу „Уроки самоопределения”] / Галина Резапкина // Клас. руководство и воспитание школьников. – 2008. – 16–29 февр. (№ 4). – С. 39–40.
37. Сапогова Е.Е. Профессиональное психологическое сознание: рефлексия вслух / Журнал практического психолога – 1997 - № 6.
38. Сиданич С. А. Профорієнтаційний клуб „Профи” : [матеріали з досвіду роботи профорієнтац. клубу : розробки занять для школярів] / С. А. Сиданич // Вихов. робота в школі. – 2008. – № 10. – С. 40–47.
39. Сидоренко, В. К. Системний підхід до визначення компонентів профорієнтаційної роботи з молоддю / В. К. Сидоренко, В. Б. Харламенко // Науковий вісник НАУ. – К.: НПУ, 2000. – Вип. 30. – С. 230-238.
40. Сорочинська В.Є. Соціальна адаптація молоді в сучасних умовах [Текст] / В.Є. Сорочинська // Нові технології навчання. - К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. - Вип. 35. - С. 259-174.
41. Фонарев А.Ф. Формы становления личности в процессе ее профессионализации / Вопросы психологии – 1997 № 2.
42. Тимонин А. И. Профессиональное воспитание как воспитание социальное / А. И. Тимонин // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Серия Гуманитарные науки : Педагогика. Психология. Социальная работа. Акмеология. Ювенология. Социокинетика. – Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова, 2012. – Вып. № 1. – Т. 18. – С. 55-58.
43. Тхоржевський, Д. О. Загальні засади методик трудового навчання: Частина II. Методика трудового навчання / Д. О. Тхоржевський. – К.: Дініт, 2001. – 168 с.

Нормативно-правове забезпечення професійної орієнтації України:

1. Закон Верховної Ради України № 137-V від 14. 09. 2006 „Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)”. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006. – № 43. – ст. 418.
2. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення : постанова Каб. Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 842 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 72. – Ст. 2426.
3. Про затвердження Положення про Раду з питань професійної орієнтації населення: постанова Каб. Міністрів України від 21 січня 2009 р. № 28 // Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науковометодичний посібник / За ред. О. В. Мельника. – К.: „Четверта хвиля”, 2009. – Вип. № 1. – С. 166 – 169.
4. Орієнтовний перелік робіт та професій, де є потреба у професійному відборі // Збірник нормативних та методичних матеріалів з питань професійної орієнтації незайнятого

населення та інших категорій громадян / Держ. центр зайнятості, Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості. – К., 1997.–С. 55–58.

5. Про затвердження Державного класифікатора України [Електронний ресурс] : наказ Держ. комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 27 лип. 1995 р. № 257. – Електрон. дані. – К., [б. р.]. – Режим доступу: <http://profі.org.ua/liga/liga1.html>.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

Програма з дисципліни «Психологія творчості»

Укладач програми: Праченко О.К.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		7-й	7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. самостійної роботи студента - 26	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	4/4год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 56//

для заочної форми навчання – 78//

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Психологія творчості» полягає у формуванні комплексу компетенцій для підготовки бакалавра в області теорії і практики психології творчості, у формуванні у студентів цілісного уявлення про психологічні особливості творчості, розкритті методологічних, теоретичних та методичних основ психології творчості, висвітленні основних проблем психологічної науки в області психології творчості.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія творчості» є ознайомлення студентів з системою знань про психологію творчості людини, розглянути витoki особистісної активності, природу творчих здібностей та закономірностей творчої діяльності людини, розкрити основних проблем творчості в контексті загальнопсихологічного вивчення психічних явищ, сформувані у студентів навички психологічної діагностики творчих здібностей, сприяти розвитку практичних умінь, володіння навичками професійної та особистісної рефлексії та саморозвитку, сприяти розвитку умінь в застосуванні психологічних знань з психології творчості при вивченні інших дисциплін, сформувані вміння у вирішенні проблемних ситуацій при взаємодії в професійних і позапрофесійних умовах творчими способами.

Завдання курсу:

1. сформувані у студентів цілісне уявлення про психологічні особливості творчості;
2. розкриті методологічні, теоретичні та методичні основи психології творчості;
3. висвітлити основні проблеми психологічної науки стосовно психології творчості
4. ознайомлення студентів з теоретико-методологічними засадами психології творчості;
5. розкриття ролі творчості в психічному розвитку і психічного життя людини;
6. виявлення специфіки творчої діяльності, а також якостей і життєвих відносин творчої особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- аспекти саморозвитку, самореалізації та характеристик творчого потенціалу особистості;
- специфіку розумових операцій аналізу і синтезу;
- сутність психологічного сприяння в забезпеченні творчого підходу до освітньої діяльності на основі вікових можливостей учнів знаходити оптимальні;
- психологічні прийоми навчання і виховання;
- мати уявлення про закономірності психологічного впливу творчості на виникнення переконань, формування ціннісних орієнтацій;
- вміти підбирати і використовувати діагностичний інструментарій для виявлення рівня і особливостей творчих здібностей.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- формулювати цілі і завдання професійної діяльності;
- розробляти програму психологічного обстеження та розвитку в соот- повідно до проблемою;
- здійснювати аналіз конкретних видів діяльності і ситуацій в контексті вікового і соціального розвитку;
- підбирати методичні інструменти, адекватні поставленим завданням;
- застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Програма навчальної дисципліни Модуль 1.

Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.

Тема 1: Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.

Предмет, завдання і основні напрями досліджень у психології творчості. Дослідження ролі уваги, мислення, інтуїції, натхнення, надситуативної активності. Визначення індивідуально-психологічних особливостей, що виявляються в процесі творчості (здібностей, обдарованості, таланту, геніальності тощо). Вивчення особливостей соціальної фасилітації - впливів, що надаються на особистість творчим колективом. Проблема творчості в історії наукового знання. Роль свідомих і неусвідомлюваних мотивів. Природа та сфера дій інтенції творчої особистості. Біологічні (психофізіологічних, нейродинамічних і т. д.) передумови творчої обдарованості, творчої діяльності (Ауербах, Тандлер).

Тема 2: Методологічна основа творчого розвитку особистості.

Методологічна основа і наукові принципи побудови змісту творчого розвитку особистості. Метапринципи творчого розвитку (аксіологічний, антропологічний, синергетичний). Конкретно-наукові методи психології творчості: спостереження, експеримент, аналіз продуктів діяльності, інтерв'ювання, біографічний метод тощо. Специфічні методи дослідження в психології творчості. Методи дослідження креативності: опитувальник Джонсона, тест ідей, проба Кулюткіна, числовий квадрат, числа і букви, тест Мюнстенберга на сприйняття, тести пам'яті та ін. Методи діагностики творчих здібностей особистості.

Тема 3: Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.

Формування і розвиток таланту. Геніальність як вища ступінь проявів особистості. Психологічні передумови геніальності і таланту. Внесок генотипу в варіативність інтелекту. Вибір діяльності відповідно до індивідуальних даруваннями. Здатність до творчості та інтелектуальні здібності. Креативність як найважливіший фактор обдарованості. Фактори ефективності творчого процесу, пов'язані з комбінацією різних здібностей: здібності до формування вдалої системи пріоритетів серед варіантів зв'язків, що готуються до перебору; здібності до формування нових понять (вузлів).

Натхнення, інтуїція і творча увага як психологічний феномен.

Тема 4: Психологія образотворчої творчості.

З. Фрейд про природу творчості. Проблема в акмеології творчості (А. А. Мелік-Пашаєв). Пізнання мистецтвом (Б. М. Неменський). Проблеми і пошуки у вивченні творчості (Н.В.Різдвяна). Світ творчої особистості: проблема творчого «Я» (А. А. Мелік-Пашаєв). Взаємозв'язок

сприйняття і творчого мислення. Практичний підхід до геніальності Леонардо да Вінчі (М. Дж.Гебл). Особливості зорової пам'яті та уявлень у творчої особистості (І. П. Павлов, В. М. Сеченов). Взаємодія образу і матеріалу творчій діяльності. (В. П. Бранський).

Сприйняття часу, руху, простору в процесі творчої активності (В. С. Кузін). Сприйняття як творчий процес. Колір в культурі Давньої Русі: слово і спосіб (Е. В. Гмызіна). Сприйняття і символіка кольору в процесі синтезу творчості (Н.М.Сокольникова). Арт-терапія у вітчизняній і зарубіжній психології.

Модуль 2.

Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.

Тема 5: Психологічні характеристики творчої особистості.

Вплив стійких станів, що супроводжують творчий акт, на особливості особистості. Проблема взаємовпливу, єдності і творчої біографії творчої особистості, що дозволяє осмислити її як особливий психологічний тип. Творчий процес як єдине ціле з життєвим процесом митця. Проблема ширості і сформованості внутрішнього переживання

автора. Лабільність психіки як результат переживання високої амплітуди почуттів, максимального «збирання себе» у процесі творчого акту. Позитивний і негативний типи самотності творця.

Тема 6: Емоційно-вольова сфера творчої особистості.

Види емоцій та почуттів, їх роль у житті людини. Психологічні проблеми виховання емоційної сфери творчої особистості. Емоційні риси особистості. Виховання і самовиховання почуттів творчої особистості. Управління емоціями і почуттями. Саморегулювання у сфері почуттів. Воля і особливості вольової діяльності. Вольові дії. Вольові якості особистості, їх класифікація. Емоційно-вольова регуляція творчої діяльності. Поняття про психофізіологічних станів. Динаміка розвитку станів. Зв'язок етапів творчої діяльності та психофізіологічних станів. Емоційна регуляція творчої діяльності художника. Довільне керування і регулювання творчої діяльності. Художньо-образна природа творчості.

Тема 7: Діагностика і розвиток художньо-творчих здібностей.

Діагностика творчих здібностей дітей шкільного віку. Методи діагностики творчих здібностей молодших школярів: методи вивчення уяви (тест креативності Е. Торренса; методи психодіагностики мислення молодшого школяра (Р. С. Немов); діагностика емоційно-ціннісного ставлення до себе у дітей 5-9 років («Автопортрет» А. М. Парафіян, З. Василяйсайте).

Методи психодіагностики творчих здібностей підлітків і юнаків. Порівняння методів творчих рішень. Кероване уяву: «Іграшки для уяви»; «Образ букви» (символу); конструювання вербального образу (В. Я. Пропп, Д. Б. Богоявленська).

Обробка і аналіз результатів дослідження.

Методи дослідження креативності: опитувальник Джонсона, тест ідей, проба Кулюткіна, числовий квадрат, числа і букви, тест Мюнстенберга на сприйняття, тести пам'яті та ін. Методи діагностики творчих здібностей особистості. Концепції творчого інтелекту Дж. Гілфорда і Е. Торренса. Тренінг розвитку креативності (С. В. Гіппіус).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/с	лаб	інд	с.р.		л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.												
Тема 1: Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.		2	2			8		2				10
Тема 2: Методологічна основа творчого розвитку особистості.		2	2			8		2				12
Тема 3: Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.		2	4			8		2				12
Тема 4: Психологія образотворчої творчості.		2	2			8						10
Разом за змістовим	50	8	10			32	50	2	4			44

модулем 1												
Модуль 2.												
Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.												
Тема 5: Психологічні характеристики творчої особистості.		2	2			8			2			12
Тема 6: Емоційно-вольова сфера творчої особистості.		2	4			8			2			10
Тема 7: Діагностика і розвиток художньо-творчих здібностей.		2	4			8		2				12
Разом за змістовим модулем 1	40	6	10			24	40	2	4			34
Усього годин	90	14	20			56	90	4	8			78

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Системно-типологічний підхід до дослідження творчості	2
2	Тема 2. Методи дослідження творчих здібностей	2
	Всього:	4

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.	2
2	Тема 2. Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.	2
3	Тема 3. Психологічні характеристики творчої особистості	4
4	Тема 4. Емоційно-вольова сфера творчої особистості.	2/2
5	Тема 5 Розвиток творчої особистості в системі освіти.	2/2
6	Тема 6. Діагностика творчих здібностей учнів	4
7	Тема 7. Методи дослідження творчих здібностей	4
	Всього	20/4

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розробка типологічної структури особистості: обдарованість, талант, геній (Ф.Гальтон, Н.В.Гончаренко, А.Моль, В.Ф.Овчинников); «Пульсація талановитості» (В. І. Вернадський); збереження творчої енергії, активності («пасіонарної енергії духу» по Л.Н.Гумилеву)	8/10
2	Аналіз творчого процесу і його результатів. Опис особливостей творчої особистості (на прикладі конкретного людини), на основі моделі характеру самоактуалізації особистості.	8/12
3	Опис теорії, що лежить в основі методики вимірювання вербальної креативності С.Медніка.	8/12
4	Формула розрахунку індексу оригінальності в методиці вимірювання невербальної креативності Е.Торренса і методикою вимірювання	8/10

	особливостей творчого мислення Дж.Гілфорда «Використання предметів».	
5	Апробація діагностичної методики семантичного диференціалу по відношенню до поняття творчість і обробка результатів за основними факторами розвитку творчості.	8/12
6	Фактори, що впливають на розвиток творчих здібностей, їх класифікація.	8/10
7	Арт-терапія як стимуляція творчого потенціалу	8/12
Разом		56/78

8. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

9. Методи контролю

9.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

1. Основний критерій, який відрізняє творчість від виготовлення - ....

- А. унікальність результату;
- Б. тривалість творчого процесу;
- В. властивість даної характеристики лише «обраним»;

2. Вставте пропущені слова та словосполучення

Творчість— _____ людської діяльності,
_____ якісно нові _____ або підсумок

створення суб'єктивно нового.

3. Як співвідносяться поняття «творчість» і «креативність»?

- А. Поняття-синоніми;
- Б. Креативність - здатність до творчості;
- В. Творчість є передумовою креативності;

4. Автором самої відомої і популярної книги - «Психології мистецтва», присвяченій психології творчості в радянську епоху є

- А. Виготський Л. С.;
- Б. Бодров В. А.;
- В. Ломов Б. Ф.;

5. Автор «Психології мистецтва» розглядає мистецтво і творчість як

- А. компенсацію;
- Б. пізнання і як прийом;
- В. потреба;

6. Початковим імпульсом до творчості є

- А. прагнення до розвитку;
- Б. потреба соціалізації;
- В. виділення проблеми;

7. Виберіть три основні характеристики творчості.

- А. Продуктивна форма активності і самостійності людини;
- Б. Обдарованість і видатні здібності.;

В. Особливий психічний стан особистості, насамперед емоційний, що виникає при досягненні бажаного.

Г. Прорив у невідоме, підготовлений попередньою розумовою роботою, може виникнути «раптом».

Д. Постановка питання, мобілізація знань і особистого досвіду, висунення гіпотези, визначення шляхів і способів вирішення завдань і оформлення їх у вигляді образних структур.

8. Співвіднесіть поняття з їх визначеннями. Афект, уяву, інсайт, інтелект, сензитивність.

А. Властивість особистості, що виражається в здатності глибоко і точно відображати у свідомості предмети і явища об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і закономірності, а також у творчому перетворенні досвіду. Проявляється у всіх розумових процесах, але в першу чергу в мисленні і творчому уяві.

Б. Загальний для даної людини спосіб чутливості. Періоди «підвищеної сприйнятливості до зовнішніх впливів, особливо до впливів процесу навчання і виховання, тобто формування соціального інтелекту і особистості» (Б. Р. Ананьєв.).

В.«Стрімко і бурхливо протікає емоційний процес вибухового характеру, який може дати не підпорядковану свідомому вольовому контролю розрядку в дії» (С. Л. Рубінштейн).

Г.«Осяяння». Термін використовується при характеристиці закономірностей протікання розумових процесів.

Д. Це створення в процесі мислення нових образів на основі минулих сприйнятів і наявних понять.

9. Пізнавальні процеси і творчість. виправте помилки, усунути невідповідності поняття і визначення.

А. Уява - «процес свідомого відображення дійсності в таких об'єктивних її властивостях, зв'язках і відносинах, в які включаються і недоступні безпосередньому чуттєвому сприйняттю». (А.Н.Леонтьєв) Психічний процес, за допомогою якого вирішується проблема, виробляється нова стратегія, виявляється щось нове.

Б. Мислення - цілісне відображення предметів, ситуацій і подій, що виникає при безпосередньому впливі подразників на рецептори органів чуття.

В. Сприйняття - відображення реальної дійсності в нових незвичних, несподіваних поєднаннях і зв'язках. Перетворення уявлень пам'яті, забезпечують створення попередньо нової, що раніше не виникала ситуації.

Г. Пам'ять - історично сформована форма спілкування, опосередкована мовою. Нерозривно пов'язана зі свідомістю, мисленням, емоціями. Особливий вид психологічної діяльності.

Д. Мова - організація і збереження минулого досвіду, що робить можливим співвіднесення минулого, сьогодення і майбутнього, і є найважливішою пізнавальною функцією, лежить в основі розвитку і навчання.

10. До основних видів творчості відносяться:

А.Художня творчість;

Б. Наукова творчість;

В. Технічна творчість;

Г. Педагогічна творчість;

Д. Всі відповіді

11. На думку С. Л. Рубінштейна творчі здібності виявляються

А. в процесі мислення;

Б. в спілкуванні;

В. у діяльності;

12. Задатки є

А. природними передумовами здібностей;

Б. когнітивним фактором;

В. набором характерологічних особливостей.

13. За структурою здібності класифікуються на

А. загальні та спеціальні;

Б. вроджені і набуті;

- В. ефективні та неефективні;
14. Функціональна асиметрія великих півкуль є
- А. виразом просторово-тимчасової організації мозку;
- Б. ознакою розвиненого інтелекту;
- В. способом саморегуляції особистості.
15. Права півкуля забезпечує
- А. цілісне, синтетичне, аналогове опис світу;
- Б. планування і аналіз;
- В. нормальне функціонування органів травлення;
16. У вчених зазвичай домінує
- А. ліва півкуля;
- Б. праве півкуля;
- В. мозочок.
17. Дайте характеристику наступним поняттям.

Поняття: 1. Загальна обдарованість. 2. Задатки. 3. Геніальність. 4. Здібності. 5.

Талант.

Характеристика:

- 1) Індивідуально-психологічні особливості, що визначають успішність виконання ряду діяльностей, мають спадкову детермінацію.
- 2) Вища ступінь творчих проявів особистості, що виражається в творчості, що має визначне значення для життя суспільства.
- 3) Типологічні властивості нервової системи та індивідуальні особливості будови аналізаторів, окремих областей кори головного мозку і т. п.
- 4) Рівень розвитку здібностей, який визначає діапазон діяльностей яких людина може досягти великих успіхів.
- 5) Високий рівень розвитку, проявляється в творчих досягненнях; соціальна характеристика людини, яка внесла значний вклад в розвиток культури, промисловості, науки.

18. Визначте основні ознаки здібностей (по Б. М. Теплову)

- А. Здібності є вродженими і являють собою генетичну схильність до діяльності. Вони визначають вибір діяльності людини;
- Б. Це характерологічні особливості людини, що відрізняють його від інших людей;
- В. Це індивідуально-психологічні особливості людини;
- Г. Це такі особливості людини, які забезпечують легкість і швидкість придбання знань і умінь;
- Д. Це знання, вміння, навички, актуалізовані у конкретній діяльності і сприяють досягненню необхідного результату;
- Е. Здатності створюються і розвиваються в конкретній діяльності.

19. Що позитивно впливає на силу реально діючого мотиву?

- А. Висока ступінь усвідомлення мети;
- Б. Висока ступінь усвідомлення мотиву;
- В. Висока ймовірність здійснення мети;
- Г. Швидке досягнення мети;
- Д. Висока ступінь складності мети;
- Ж. Тобто Високий соціальний статус людини і його соціальні зобов'язання;
- З. Високий рівень освіченості людини.

20..... – «це вроджені, обумовлені частково генним фондом, частково умовами пренатального розвитку потенційні можливості розвитку морфологічних, фізіологічних і психологічних властивостей індивіда» (К. К. Платонов).

- А. Здібності;
- Б. Задатки;
- В. Індивідуальні характеристики;
- Г. Таланти;

21. Катарсис – це

А. релігійно – філософська система поглядів на вдосконалення людини, пов'язана з психофізичною тренуванням;

Б. метод пізнання, пов'язаний з узагальненням результатів спостереження і експериментів;

В. ціннісне ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї інших людей;

Г. душевна розрядка, випробувана людиною під впливом творів мистецтва;

Д. сукупність вищих психічних явищ, а також свідомість окремої особистості.

22. Креативність – це

А. духовний стан, що включає інтелектуальний, емоційний і вольовий компоненти, що виражають відношення людини до дійсності⁴

Б. дотримання норм і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у різних умовах спілкування;

В. спонтанна або майстерна подача особистісних якостей за допомогою поведінки і виразних засобів мови;

Г. морально-психологічна риса особистості, що передбачає делікатність, такт, уважність і доброзичливість до людей;

Д. здатність до розумових перетворень і творчості. Вихід за межі вже наявних знань, взаємодія, що веде до розвитку.

23. Як називається залежність сприйняття від минулого досвіду, запасу знань і загальної спрямованості особистості?

А. Вибірковість.

Б. Аперцепція.

В. Сенсорика.

Г. Спостережливість.

Д. Константність.

24. Визначте види уяви за критеріями їх класифікації.

Критерії класифікації: 1. За ступенем значущості. 2. За характером образів. 3. За ступеня унікальності. 4. По відношенню до можливого майбутнього. 5. По відношенню до неосуществимому майбутньому.

Види уяви:

1) Мрії.

2) Творче.

3) Конкретне.

4) Фантазії.

5) Активне.

6) Репродуктивне.

7) Абстрактне.

8) Пасивне.

25. Розставте в правильному порядку стадії творчого мислення Р. Воллеса

А. Осяяння.

Б. Підготовка.

В. Перевірка.

Р. Інкубація.

26. До специфічних особливостей арт-терапії належать:

А. моменти образотворчого творчості і сприйняття рознесені в часі;

Б. малюнок відчужений від його автора;

В. драма-, музичної терапії сам автор одночасно є творцем мистецького продукту і самим художнім продуктом;

Г. зміна ролей: автор малюнка – спостерігач, новий стан особистості;

Д. трансформація художнього продукту;

Ж. співтворчість;

З. всі відповіді вірні

27. Хто є автором терміну «Арт-терапія»

- А. А. Маслоу
- Б. А. Хілл
- В. Р. Уоллес
- Р. А. Пуанкаре

28. Задатки є

- А. природними передумовами здібностей;
- Б. когнітивним фактором;
- В. набором характерологічних особливостей;

29. Виберіть три основні характеристики творчості.

- А. Продуктивна форма активності і самостійності людини.
- Б. Обдарованість і видатні здібності.

В. Особливий психічний стан особистості, перш за все емоційне, що виникає при досягненні бажаного.

Г. Прорив в невідоме, підготовлений попередньої розумової роботою, може виникнути «раптом».

Д. Постановка питання, мобілізація знань і особистого досвіду, висунення гіпотези, визначення шляхів і способів вирішення завдань і оформлення їх у вигляді образних структур.

30. Протипоказанням до терапії творчим самовираження є:

- А. шизофренічні розлади особистості;
- Б. обмежені можливості здоров'я;
- В. глибока психотична депресія з суїцидальними мотивами;
- Г. протипоказань немає.

9.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія творчості»

1. Предмет психології творчості. Визначення творчості з точки зору основних психологічних шкіл та напрямлень.
2. Античне та ренесансне розуміння творчості.
3. Система ідей про творчість в роботах С.Л. Рубінштейна.
4. Психоаналітичні аспекти розуміння творчості та творчої особистості.
5. Поняття про образи та продуктивне мислення в творчості з позиції гештальт-психології.
6. Психологічні умови творчості.
7. Творчий процес, його складові та динаміка.
8. Структура творчого процесу.
9. Стадії творчого процесу.
10. Поєднання свідомого та несвідомого в творчості.
11. Психологічне визначення суб'єкта творчості.
12. Зміни суб'єкта та об'єкта в динаміці творчості.
13. Ознаки творчої діяльності.
14. Поняття творчого продукту.
15. Експериментальна парадигма у дослідженні творчого стилю.
16. Психоаналітична парадигма у дослідженні творчого стилю.
17. Образ творця, автора.
18. Типологія творчої діяльності. Поняття творчої самостійності
19. Особистісні та ситуативні детермінанти творчої діяльності.
20. Індивідуальна структура інтелекту та творча діяльність.
21. Особливості та якості творчої особистості.
22. Психологічні особливості обдарованості особистості.
23. Здібності та творчість.
24. Архетипи творчого початку особистості.

25. Творче ставлення особистості до життя, життя як творчість.
26. Типи творчих досягнень відомих особистостей.
27. Творча самоактуалізація особистості.
28. Творчість у сферах переживань, уявлень, мрій, та мислення.
29. Системно-типологічний підхід до дослідження творчості.
30. Психотип та творчий стиль.
31. Роль рефлексії в особистій детермінації творчості.
32. Творча дія, вчинок, вплив.
33. Роль оточення у розвитку творчих здібностей.
34. Методи розвитку творчого потенціалу особистості.
35. Арт-терапія як стимулятор творчого потенціалу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота							Сума
Змістовий модуль ф 1				Змістовий модуль ф 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	100
10	10	10	20	10	20	20	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

11.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.				Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.		

Теми практичних занять	Тема 1. Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.	Тема 2. Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.	Тема 3. Психологічні характеристики творчої особистості	Тема 4. Емоційно-вольова сфера творчої особистості.	Тема 5 Розвиток творчої особистості в системі освіти.	Тема 6. Діагностика творчих здібностей учнів	Тема 7. Методи дослідження творчих здібностей
Самостійна робота	Підготувати повідомлення			Підготувати повідомлення			
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота			

12. Рекомендована література

Основна

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. / А. Анджейчак. - Обдарована дитина. – 2000 р. - №5. - С.8-13.
2. Антонюк Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. / Л. В. Антонюк. – Шкільна бібліотека. – 2016. – №5. – С.41-43.
3. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально – виховній роботі. / Г.О. Балл. - К.: Дніпро, 1992. – 230 с.
4. Баракова Ю.Є. Інтелектуальні ігри в початковій школі/ Ю.Є. Баракова. - Х.: Вид. група "Основа", 2005. - 192 с.
5. Баракова Ю.Є. Універсальні інтелектуальні ігри. Педагогічна академія пані Софії. / Ю.Є. Баракова. - Х.: Вид. Група "Основа", 2005. - 32 с.
6. Барко В.В, Панок Л.В., Лазаревський С.П. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі: Методичні рекомендації./ В.В Барко, Л.В. Панок, С.П. Лазаревський. - Тернопіль, 2000. - 85 с.
7. Барко В.В., Тютюнников А.С. Як визначити творчі здібності дитини?/ В.В. Барко, А.С. Тютюнникова - К.: «Основа», 1991. - С.79.
8. Бухлова Н.Б. Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід / Н.Б. Бухлова. – К. : Шкільний світ, 2013. – 104 с.
9. Вауліна О. М. Закордонний досвід у роботі з обдарованими дітьми /О.М.Вауліна, Є.М.Бурилова //Початкове навчання та виховання.– 2015.– №31- 32. – С.36-39.
10. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів./Т.Б. Волобуєва. - Харків, 2005. - 110 с.
11. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна. – Харків : Основа, 2010. – 190 с.
12. Голуб Т.І. Виховуємо обдарованих дітей (Батьківський катехізис, або Закони розумно-організованого сімейного виховання школярів) / Завуч. - 2004. - №22. - С.47-53.
13. Каряка Л. Г. Обдаровані діти, які вони? / Л. Г. Каряка, С. І. Кузіна // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – №1. – С.6-10.
14. Котляревська О. О. Обдарована дитина: знахідка чи проблема / О. О. Котляревська. –К.: «Каравела», 2014. – С.40-47.

15. Кочерга О.П. Психофізіологія творчості дітей / О.П. Кочерга. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
16. Матвійчук В. Виявлення та підтримка обдарованих дітей / В. Матвійчук // Психолог. – 2014. – №9. – С.18-19. 49
17. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
18. Міщиха Л. П. Творчий потенціал у період пізньої дорослості : монографія / Л. П. Міщиха. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. – 400 с.
19. Пелех Н. В. Обдарована дитина: заняття з розвитку творчих здібностей дошкільників старшого віку /Н.В.Пелех //Дошкільний навчальний заклад.– 2015. – №9. – С.7-14.
20. Роменець, В. А. Психологія творчості : навчальний посіб. для студ. вищ. навч. закл / В. А. Роменець. - К. : Либідь, 2004. - 288 с.
21. Серапулова Є.П. Виховання обдарованої дитини/Є.П. Серапулова // Початкова школа. - 2000. - №2. - С.3-5.
22. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. / Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. гр «Основа», 2008. – С.122.

Додаткова

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. – СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
2. Клименко В.В. Как воспитать вундеркинда. – Харьков: Фолио, 1996. – 464 с.
3. Моляко В.А. Психологические проблемы творческой одарённости. – К.: Ваклер, 1995. – 271 с.
4. Никитин Б.П., Никитина Л.А. Мы, наши дети и внуки. – М.: Мол. Гвардия, 1989. – 303 с.
5. Панфилова А.П. Игротехнический менеджмент. – СПб., 2003. – 429 с.
6. Пономарёв Я.А. Психология творения. – М.; Воронеж, 1999. – 304 с. Психологія творчості: Навч. посібник / Автор укладач Т.В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський, 2003. – 216 с.
7. Рибалко В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: ІЗМО, 1996. – 312 с.
8. Ткач Р.В. Психологічні особливості творчої активності особистості. – Запоріжжя, 1999. – 320 с.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

Програма з дисципліни «Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях»

Укладач програми: Праченко О.К.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		5-6-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-3 в т.ч. самостійної роботи студента – 38	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		22/20 год.	6/4год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		76 год.	130 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 76//

для заочної форми навчання – 130//

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях» полягає у формуванні комплексу компетенцій для підготовки бакалавра в області теорії і практики психології екстремальних ситуацій, у володінні спеціальними знаннями, вміннями і

навичками в області психологічних аспектів екстреної допомоги в кризових ситуаціях, згідно з останніми науковими дослідженнями.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях» є опанування знань і навичок надання психологічної допомоги в екстремальних ситуаціях, що виступає важливою умовою для кваліфікованого рішення фахівцем широкого спектру завдань в різних екстремальних умовах, в ситуації дефіциту часу, а також підвищує рівень власної психологічної безпеки.

Завдання курсу:

1. Ознайомити студентів з понятійно-категоріальним науковим апаратом, умінням надати екстрену психологічну допомогу в перші моменти після надзвичайної ситуації та під час надзвичайної травмуючої події
2. Надати студентам інформацію щодо особливостей поведінки людини в екстремальній ситуації;
3. Навчити студентів практично використовувати базові знання психологічних особливостей екстремальних та кризових ситуацій в процесі надання допомоги постраждалим, відповідно до їх індивідуальних та вікових особливостей;
4. Сформувані практичні вміння та навички підбору та використання методів психологічної реабілітації для подолання дезадаптивних процесів, порушення функціональних станів особистості, зниження регулятивних процесів, що виникають в структурі в посттравматичний період;
5. Підвищити рівень сформованості особистісних та професійно-значущих компетенцій психолога-реабітолога, який працює в осередку екстремальної ситуації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- методологічні принципи надання психологічної допомоги в умовах екстремальних ситуацій;
- основні методи і техніки психологічної допомоги в умовах кризової ситуації
- принципи розробки і реалізації превентивних програм;
- напрямки, форми психологічної роботи, що попереджає відхилення в соціальному і особистісному статусі і розвитку;
- наявні методи діагностики рівня психічного функціонування індивіда, групи, спільноти в різних сферах життєдіяльності;
- особливості психологічного впливу з метою оптимізації психічного функціонування індивіда, групи, спільноти в різних сферах життєдіяльності;
- способи професійних дій в рамках психологічної діагностики, з урахуванням особливостей вікових етапів, криз розвитку і факторів ризику, приналежності особистості до гендерної, етнічної, професійної та іншим соціальним групам.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі уміння безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти **повинні вміти** :

- виявляти індикатори психічних відхилень;
- прогнозувати зміни рівня розвитку психіки людини в умовах кризових ситуацій;
- реалізовувати наявні програми, направлені на запобігання відхилень у соціальному і особистісному статусі і розвитку, професійних ризиків в різних видах діяльності;
- використовувати методи психологічного супроводу та технології і техніки психологічного впливу;
- оцінювати обрані способи і результати своїх професійних дій;
- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови професійної взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- формулювати професійні висловлювання, адекватні цілям психологічної реабілітації клієнтів, та об'єктивно інтерпретувати їх висловлювання.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1: Основні поняття екстремальної психології та психології катастроф. Психологічні особливості реакції людей на екстремальну ситуацію.

Тема 1. Предмет, мета та задачі психології екстремальних ситуацій.

Предмет, задачі, область застосування психології екстремальних ситуацій. Визначення основних понять (ситуація, екстремальна ситуація, оптимальні умови (проживання, діяльності), екстремальні умови та ін) та їх аналіз в контексті життєвого шляху особистості

Тема 2. Поняття про нормальні та екстремальні ситуації в житті людини.

Класифікація Р. Бендлера і Дж. Гріндера: 5 рівнів складності ситуацій у повсякденному житті та у ситуацій виживання. Класифікація ситуацій Р. Бернлера і Л. Юнссона, в основі якої розглянуто ступінь відхилення у функціонуванні особистості (від тимчасового відхилення до зламу). Класифікація екстремальних і надзвичайних ситуацій. Екстремальні фактори, ознаки екстремальних ситуацій. Об'єктивний і суб'єктивний аспекти екстремальних ситуацій. Інтерпретація ситуацій особистістю, суб'єктом. Розгляд прикладів екстремальних та надзвичайних ситуацій в житті людини і в історії.

Тема 3. Психічні стани людей в екстремальних ситуаціях лекційне заняття.

Психологія стресу. Сучасні уявлення про стрес, еустрессе, дистрес, психологічний стрес, травматичний стрес. Типи стресорів: повсякденні складності (мікростресори), критичні життєві події (макростресори), травматичні стресори, хронічні стресори. Роль особистості у формуванні стресу. Стресові реакції.

Тема 4. Поведінка людей в екстремальних ситуаціях.

Форми поведінки (пасивна, активна конструктивна, активна деструктивна). Емоційні реакції (тривога, страх, жаж) та їх поведінкові наслідки (паніка, агресія, апатія). Групова та масова стихійна поведінка людей в екстремальних та надзвичайних ситуаціях. Психологія натовпу. Методи профілактики та подолання страху і панічних реакцій.

Тема 5. Психологічні механізми адаптації до стресових ситуацій

Критерії адаптації. Стратегії подолання (копінг). Умови, що знижують захист від стресора (формування ірраціональних концептів). Психологічний захист. Психологічна стійкість особистості до впливу екстремальних ситуацій. Поняття психологічна стійкість, психологічна готовність особистості. Психологічна стійкість як опірність особистості. Фактори психологічної стійкості. Ресурси подолання особистістю травмуючих факторів екстремальних ситуацій. Розлад адаптації. Види та ознаки дезадаптації

Тема 6. Сучасні класифікації криз.

Історія вивчення криз. Види криз. Причини виникнення криз: роль особистісних і соціальних факторів у генезі кризових станів. Концепції криз з точки зору різних шкіл, напрямків і теорій особистості (психодинамічний, гуманістичний, когнітивний, біхевіоризм).

Стадії протікання кризи (Дж. Каплан). Негативне і позитивне вирішення кризи. Динаміка зміни самосвідомості в період кризи. Криза як психологічний наслідок впливу екстремальної ситуації. Криза адаптації до життя.

Тема 7. Кризи і конфлікти

Кризи: міжетнічні, міжрелігійні, сімейні, особистісні, професійні. Теорії національної ідентичності. Криза індивідуальної та колективної ідентичності. Поняття маргіальності. Проблема толерантності та адаптації до нових соціальних умов. Психологічні аспекти міграції.

Змістовний модуль 2: Психологічні особливості формування посттравматичного стресового розладу. Специфіка роботи психолога-реабілітолога в умовах екстремальної ситуації

Тема 8. Травматичний стрес і його наслідки.

Психологія травматичного стресу як складова частина галузі психологічних знань про стрес. Методологічні відмінності між дослідженнями в області стресу і травматичного стресу. Основні концепції психічної травми. Роль дисоціації у подоланні психічної травми. Дисоціації, травматичний і посттравматичний стрес. Теоретичні моделі ПТСР. Типи травматичних ситуацій. Трансформація особистості і її поведінкові прояви у осіб, що пережили психічний (травматичний) стрес.

Тема 9. Особливості психологічної діагностики ПТСР і методи, спрямовані на виявлення в анамнезі випробуваного травматичної події.

Діагностичні критерії ПТСР, встановлені в DSM IV і МКБ-10. Структурована клінічне діагностичне інтерв'ю СКІД (Structured Clinical Interview for DSM SCID), Опитувальник травматичних ситуацій (Life Experience Questionnaire - LEQ), Шкала оцінки інтенсивності бойового досвіду. Основні діагностичні клініко-психологічні інструменти: Структурована клінічне діагностичне інтерв'ю СКІД і Клінічна діагностична шкала (Clinical-administered PTSD Scale CAPS).

Тема 10. Психологічне забезпечення осіб, які працюють в екстремальних ситуаціях.

Особливості організації психологічного забезпечення фахівців, які працюють у екстремальних ситуаціях. Технологія та методики професійного психологічного відбору. Фактори ризику та ресурси особистості фахівця, що працює в екстремальних умовах. Основні методи підвищення психологічної готовності і підготовленості до діяльності в екстремальних умовах. Ознаки готовності людини до діяльності в екстремальних ситуаціях. Провідні психічні і психофізіологічні детермінанти психологічної придатності до діяльності в екстремальних ситуаціях. Способи організації невідкладної психологічної допомоги при діяльності в екстремальних ситуаціях. Психологічна підготовка, як система навчальних, тренінгових, психологічних впливів з урахуванням умов. Роль і місце інформаційної, бойової та фізичної підготовки співробітників екстремального профілю діяльності. Вплив матеріально-технічного забезпечення на психологічну стійкість співробітників. Основні методи психологічної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях.

Тема 11. Особливості психологічного втручання в екстремальних ситуаціях, при ОСР та ПТСР.

Цілі, завдання психотерапії пацієнтів з ПТСР. Послідовність цілей і завдань психологічної реабілітації у відповідності з фазами реакцій пацієнта на травматичну подію. Особливості і основні труднощі реабілітації ПТСР. Стратегії поведінки психологів і реабілітологів. Превентивна психологічна стратегія психологічного втручання при переживанні травматичних подій з метою профілактики постстресових станів. Основні напрями, форми, методи і техніки психологічної допомоги при ПТСР.

Тема 12. Специфіка роботи психолога в екстремальних ситуаціях.

Вимоги до психолога, який надає допомогу постраждалим в екстремальних ситуаціях. Етичні аспекти в роботі практичного психолога з особами, що перенесли травматичний стрес. Робота з "травмою свідка". Поняття вторинної травми. Профілактика психічного ефекту "згоряння" психологів, які працюють з травматизованими пацієнтами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма		Заочна і вечірня форма	
	усього	у тому числі	усього	у тому числі

		Л	п/с	лаб	інд	с.р.		л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовний модуль 1: Основні поняття екстремальної психології та психології катастроф. Психологічні особливості реакції людей на екстремальну ситуацію.												
Тема 1. Предмет, мета та задачі психології екстремальних ситуацій.		2	2			4						10
Тема 2. Поняття про нормальні та екстремальні ситуації в житті людини.		2	2			6		2				10
Тема 3. Психічні стани людей в екстремальних ситуаціях лекційне заняття.		4	4			6		2	2			10
Тема 4. Поведінка людей в екстремальних ситуаціях.		4	4			6			2			10
Тема 5. Психологічні механізми адаптації до стресових ситуацій		2	4			4		2	2			12
Тема 6. Сучасні класифікації криз.		2	2			6						10
Тема 7. Кризи і конфлікти		2	4			4						10
Разом за змістовим модулем 1	76	18	22			36		6	6			72
Модуль 2.												
Змістовний модуль 2: Психологічні особливості формування посттравматичного стресового розладу. Специфіка роботи психолога-реабілітолога в умовах екстремальної ситуації												
Тема 8. Травматичний стрес і його наслідки		2	4			8						10
Тема 9. Особливості психологічної діагностики ПТСР і методи, спрямовані на		4	4			8		2	2			18

виявлення в анамнезі випробуваного травматичної події.											
Тема 10. Психологічне забезпечення осіб, які працюють в екстремальних ситуаціях.		2	4			6					10
Тема 11. Особливості психологічного втручання в екстремальних ситуаціях, при ОСР та ПТСР.		4	4			8		2			14
Тема 12. Специфіка роботи психолога в екстремальних ситуаціях.		4	4			10			2		6
Разом за змістовим модулем 2	74	14	20			40		4	4		58
Усього годин	150	32	42			76		10	10		130

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Класифікація Р. Бендлера і Дж. Гріндера: 5 рівнів складності ситуацій у повсякденному житті та у ситуацій виживання.	2
2	Тема 2. Взаємозв'язок об'єктивних та суб'єктивних факторів екстремальної ситуації.	2
3	Тема 3. Первинна та вторинна травматизація населення в умовах екстремальних ситуацій	2
4	Тема 4. Психологічна травма та її наслідки	2
5	Тема 5. Особливості екстренної психологічної допомоги, в залежності від реакції постраждалого на надзвичайну ситуацію.	2/2
6	Тема 6. Закономірності протікання індивідуальних та сімейних кризових ситуацій	2
7	Тема 7. Термінальні стани: особливості переживання процесу вмирання	2/2
8	Тема 8. Особливості переживання жертв в ситуації терористичного акту	2
9	Тема 9. Особливості надання допомоги дітя в дитячих будинка.	2
10	Тема 10. Суїцидальна поведінка помираючої людини: проблема евтаназії.	2
	Всього:	20/4

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Класифікація екстремальних і надзвичайних ситуацій	2
2	Тема 2. Роль особистості у формуванні стресу. Стресові реакції	2
3	Тема 3. Групова та масова стихійна поведінка людей в екстремальних та надзвичайних ситуаціях	2
4	Тема 4. Психологічна стійкість особистості до впливу екстремальних ситуацій.	2
5	Тема 5. Криза як психологічний наслідок впливу екстремальної ситуації.	2
6	Тема 6. Проблема толерантності та адаптації до нових соціальних умов	2
7	Тема 7. Трансформація особистості і її поведінкові прояви у осіб, що пережили психічний (травматичний) стрес	2/2
8	Тема 8. Особливості психологічної діагностики ПТСР і методи, спрямовані на виявлення в анамнезі випробуваного травматичної події.	2/2
9	Тема 9. Психологічна підготовка, як система навчальних, тренінгових, психологічних впливів з урахуванням умов екстремальної ситуації	2/2
10	Тема 10. Превентивна психологічна стратегія психологічного втручання при переживанні травматичних подій з метою профілактики постстрессових станів.	2
11	Тема 11. Профілактика психічного ефекту "згоряння" психологів, які працюють з травматизованими пацієнтами.	2
Всього		22/6

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Психогенні розлади до та після екстремальних ситуацій	4/10
2	Класифікація факторів впливаючих на розвиток та компенсацію психічних розладів при надзвичайних ситуаціях	4/10
3	Психологія тероризму	4/10
4	Стихійна масова поведінка людей в екстремальних ситуаціях	6/10
5	Психологічний дебрифінг	6/12
6	Значення методів підтримання психосоматичного здоров'я для психологів практиків за звичайних та екстремальних ситуацій професійної діяльності	6/10
7	Робота психолога в осередку надзвичайної (екстремальної ситуації)	6/10
8	Екстрена психологічна допомога в надзвичайних (екстремальних) ситуаціях	8/10
9	Екстремальні ситуації(насильство) пов'язані з загрозою для життя	6/18
10	Індивідуально-психологічні особливості психолога в осередку екстремальної ситуації та ефективність професійної діяльності	8/10
11	Індивідуально-групова психодіагностика. Побудова власного індивідуально-психологічного портрету на основі самоаналізу дванадцяти тестів	10/14
12	Екстрена психологічна допомога в надзвичайних (екстремальних) ситуаціях	8/6
Разом		76/130

8. Індивідуальні завдання

1. Класифікація існуючих психодіагностичних методик для застосування у осередку екстремальної ситуації. Відбір методик для традиційного та візуально-діагностичного застосування з особами, що постраждали від наслідків природного, техногенного, біолого-соціального характеру.
2. Рекомендації для поведінки у якості заручника. Захват терористами літаку.
3. Психотерапія посттравматичного стресового розладу (ПСТР). Характеристика загальних підходів.
4. Способи організації невідкладної психологічної допомоги при діяльності в екстремальних ситуаціях.
5. Особливості травматичного стресу у дітей і методи діагностики посттравматичного стресового розладу у дітей.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

1. Порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті, спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат-

- а) кризова ситуація;
- б) екстремальна ситуація;
- в) ситуація напруження.

2. Тяжкий перехідний стан людини, що викликаний внутрішнім чи зовнішнім чинником або різкою зміною статусу життя-

- а) криза;
- б) стрес;
- в) психотравма.

3. Стани людини, які характеризуються сильним напруженням і які виникають у відповідь на різноманітні екстремальні впливи -

- а) психотравма;
- б) посттравматичний розлад;
- в) стрес.

4. Психічні прояви загального адаптаційного синдрому, тобто різні афективні переживання, які завжди супроводжують стрес і призводять до небажаних порушень в організмі людини, отримали назву

- а) емоційний стрес;
- б) психотравма;
- в) ПТСТР.

5. Реакція організму на стресову подію, що проявляється як відключення лімбічної і кортикальної системи мозку, спостерігається функціонування лише ствольової частини, активізація парасимпатичної нервової системи

- а) розрядка;
- б) шок;
- в) збудження.

6. Етап реагування на екстремальну подію, що характеризується, тремтінням тіла (воно може тривати кілька годин), психосоматичними розладами шлунковокишкового тракту, артеріально гіпертензією

- а) збудження;
- б) втома;
- в) розрядка.

7. Варіант психопатологічної реакції, що характеризується хибним сприйняття, різким психомоторним збудженням, дезорганізацією поведінки (різкі рухи, часто безцільні, безглузді дії, неадекватні й небезпечні для життя вчинки), ненормально голосним мовленням або підвищеною мовною активністю (мовлення без зупинки, іноді абсолютно безглузде).

- а) реакція страху;
- б) галюцинації;
- в) реактивний психоз.

8. Група загальних симптомів посттравматичного розладу при яких спостерігається труднощі у засинанні та підтримуванні сну, дратівливість чи спалахи гніву, зниження концентрації уваги, неспокій, постійний стан готовності до небезпеки, підвищена пильність, реакції надмірного переляку

- а) симптоми уникнення та заціпеніння;
- б) стійкий симптом підвищеного збудження, нездатність розслабитися;
- в) симптоми повторного переживання.

9. Ситуація емоційного та інтелектуального стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу

- а) кризова ситуація;
- б) екстремальна ситуація;
- в) ситуація напруження.

10. Перехідний етап розвитку особистості, коли протиріччя мають уже глобальний характер і стосуються основ життя людини.

- а) стан переживання;
- б) кризовий стан;
- в) стан розслаблення.

11. Обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самостійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку із старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо)

- а) кризова ситуація;
- б) надзвичайною ситуацією техногенного та природного характеру;
- в) складні життєві обставини.

12. Для визначення рівня надзвичайної ситуації встановлюються такі категорії:

- а) територіальне поширення та обсяги технічних і матеріальних ресурсів, що необхідні для ліквідації;
- б) несприятливі наслідки X (обсяги ураження);
- в) протидіючі чинники Z (ресурси захисту);
- г) наслідків надзвичайних ситуацій;
- д) кількість людей, які постраждали або умови життєдіяльності яких було порушено внаслідок надзвичайної ситуації;
- е) розмір заподіяних (очікуваних) збитків.

13. Надзвичайні ситуації, які пов'язані з протиправними діями терористичного й антиконституційного спрямування називаються:

- а) соціально-політичні;
- б) техногенні;

в) територіальні.

14. Надзвичайна ситуація, яка розгортається на території двох та більше адміністративних районів називається:

- а) місцева;
- б) загальнодержавна;
- в) регіональна.

15. Вид переживання кризової ситуації, що характеризується визнанням наявності кризи, але відкидає пасивне прийняття ударів долі

- а) гедоністичне;
- б) реалістичне;
- в) цінністне.

16. До кризових ситуацій відносять:

- а) ситуації, пов'язані з переходом до наступного віковою етапу (Вікова криза);
- б) ситуації втрати;
- в) надзвичайні, психотравмуючі ситуації.

17. Транзиторний розлад значною тяжкості, який розвивається у відповідь на винятковий фізичний і психологічний стрес і зазвичай проходить протягом годин або днів.

- а) ПТСР (F43.1);
- б) гостра реакція на стрес (F43.0);
- в) дисоціація.

18. Процес поступового розставання з чимось або кимось, хто мав вітальний сенс і велике значення для скорботного

- а) скорбота;
- б) горювання;
- в) страждання.

19. Фаза гострого горя продовжується

- а) 2-3 тижні;
- б) 6-7 тижнів;
- в) 1-2 місяців.

20. Для якої фази переживання горя характерні переживання нереальності того що відбувається, неможливості, оглушення, дисоціативні феномени.

- а) стадія шоку;
- б) стадія примирення;
- в) стадія пошуку.

21. Цілеспрямоване обмеження свободи, поведінки, вимога підпорядкування, порушення прав людини і нанесення збитку особистості називається:

- а) арешт;
- б) насилля;
- в) виховання.

22. Ізоляція від навколишнього світу, загрози, критика в адреса партнера, ігнорування – це:

- а) психологічне насилля;
- б) економічне насилля;
- в) фізичне насилля.

23. Агресор і жертва мають:

- а) схожі психологічні особливості;
- б) агресор має більш високу самооцінку, ніж жертва;
- в) жертва має більш високу сенситивність, ніж агресор;
- г) і агресор, і жертва мають низьку самооцінку, але тривожність агресора менше, ніж у жертви.

24. Вкажіть причини суїцидогенного конфлікту:

- а) реальні;
- б) фантастичні;

- в) маревні;
- г) афективні.

25. Ваш клієнт - дівчина-підліток 16 років, направлена на консультацію освітньою установою в зв'язку з тим, що висловлювала суїцидальні думки. Про неї відомо, що з 12 років вона живе в прийомній родині. У віці 13 і 14 років зробила дві суїцидальні спроби (різала вени): порізи були поверхневими і розташовувалися вище області зап'ястя. Її рідна мати загинула в результаті

завершеного суїциду, коли дівчинці виповнилося 13. З чого Ви почнете роботу:

- а) почнете з'ясовувати характер відносин між дівчинкою і її рідної матір'ю;
- б) почнете розпитувати її про суїцидальні думки, про які Вам попередньо повідомили;
- в) проявите інтерес до її життям зараз, інтересам і переживань;
- г) спробуєте дізнатися, чи хотіла вона сама прийти на цю зустріч.

26. Критеріями секти є:

- а) віра в Бога;
- б) ізоляція від навколишнього середовища;
- в) наявність харизматичного лідера;
- г) наявність ритуалу поклоніння.

27. Хто з перелічених осіб менше вразливий для потрапляння в секту:

- а) Бізнесмен 40 років, який зробив блискучу кар'єру і досяг цілей, поставлених їм багато років тому;
- б) Молода заміжня жінка 29 років, яка має двох маленьких дітей, перебуває у відпустці по догляду за дитиною;
- в) Самотня пенсіонерка, діти якої живуть в іншому місті і рідко відвідують її;
- г) Студент 5 курсу, який живе в гуртожитку, поєднує навчання з роботою, яку почав ще на третьому курсі, щоб знизити матеріальне тягар для батьків.

28. При роботі з пацієнтом, що переживає горе, слід:

- а) втішати і заспокоювати його;
- б) зупиняти негативні висловлювання на адресу померлого;
- в) обіцяти, що стан скоро зміниться;
- г) дати йому можливість плакати.

29. Основними труднощами у відносинах між консультантом і клієнтом, який постраждав від дій секти, є:

- а) ворожість клієнта по відношенню до консультанта;
- б) ворожість консультанта по відношенню до клієнта;
- в) сором клієнта;
- г) страх консультанта.

30. При роботі з кризовим пацієнтом, що знаходиться в гострому стані, психологу необхідно:

- а) ділитися своїми почуттями;
- б) проінформувати про те, що відбулося;
- в) пропонувати воду;
- г) пропонувати вправи для дослідження почуттів.

10.2. Питання до екзамену з дисципліни

«Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях»

1. Розкрийте особливості психології екстремальних ситуацій як галузі психологічної науки.
2. Перерахуйте основні проблеми досліджень в області психології екстремальних ситуацій.
3. Дайте визначення поняттям «кризова ситуація», «нормативний криза розвитку», «стрес».

4. Визначте відмінності у розумінні термінів «екстремальна ситуація» і «надзвичайна ситуація»
5. Дайте визначення і розкрийте зміст понять «екстремальна ситуація», «кризова ситуація».
6. Перелічіть фактори, що визначають екстремальність ситуації.
7. За якими ознаками класифікуються екстремальні (надзвичайні) ситуації.
8. Перелічіть суб'єктів екстремальних ситуацій.
9. Перелічіть види психічної напруженості при роботі в екстремальних умовах.
10. Розкрийте вплив різних факторів на працездатність в екстремальних умовах.
11. Перерахуйте зміни в поведінці та функціональний стан в екстремальних умовах.
12. Розкрийте вплив нервово-психічної нестійкості особистості на переносимість екстремальних умов.
13. Зміни в поведінці та функціональний стан в екстремальних умовах
14. Закономірності діяльності в екстремальних умовах
15. Криза як психологічний наслідок важких і екстремальних ситуацій. Критерії кризового стану.
16. Поняття про вражаючих факторах у кризовій (психотравмуючій) ситуації. Види факторів.
17. Типи і види кризових станів.
18. Стадії розвитку кризового стану.
19. Переживання як подолання критичної ситуації. Типи переживань у кризовій ситуації.
20. Клінічна та психологічна теорії кризи та кризового стану. Розкрийте сутність понять: «криза», «кризові стани», «кризова ситуація», «переживання».
21. Охарактеризуйте вражаючі фактори в кризовій (психотравмуючій) ситуації. Перелічіть види факторів.
22. Розкрийте сутність поняття «переживання» з позиції теорії Ф. Е. Василюка.
23. Проведіть аналіз клінічних і психологічних теорій кризи та кризового стану.
24. Розкрийте зміст понять: «екстремальні стани», «афект», «фрустрація», «страх», «психологічний криза».
25. Опишіть ознаки екстремальних станів.
26. Охарактеризуйте стадії в динаміці екстремальних станів.
27. Опишіть стан афекту, його види, ознаки та особливості перебігу.
28. Охарактеризуйте види фрустраційної поведінки та їх ознаки.
29. Проведіть аналіз станів страху і паніки в ситуації екстремального впливу.
30. Розкрийте зміст понять: «передстартовий стан», «реакції входу», «реакції дозволу», «реакції виходу».
31. Охарактеризуйте основні види передстартових станів і їх фізіологічні механізми.
32. Опишіть реакції людини на екстремальну ситуацію (вегетативні, моторні і поведінкові) і виділіть їх діагностично значимі ознаки.
33. Опишіть види гіпоксії та їх прояви.
34. Охарактеризуйте рефлексії орального автоматизму.
35. Проведіть аналіз проявів ажитації і ступору в екстремальній ситуації. Опишіть варіанти ступорозних станів.
36. Дайте визначення професійного стресу.
37. Перелічіть фактори, що спричиняють виробничий стрес.
38. Опишіть наслідки професійного стресу.
39. Опишіть прояви дезорганізації діяльності та порушення психічної адаптації.
40. Опишіть етапи порушення психічної адаптації в умовах хронічної стресогенною ситуації.
41. Дайте визначення професійного стресу.
42. Перелічіть фактори, що спричиняють виробничий стрес.
43. Опишіть наслідки професійного стресу.
44. Опишіть прояви дезорганізації діяльності та порушення психічної адаптації.

45. Опишіть етапи порушення психічної адаптації в умовах хронічної стресогенною ситуації.
46. Дайте визначення поняття «дисоціація».
47. Охарактеризуйте диссоциативні феномени.
48. Назвіть основні адаптивні функції дисоціації за А. М. Людвігу.
49. Перерахуйте методи діагностики диссоціативний станів.
50. Дайте визначення стресовій ситуації.
51. Дайте визначення відстроченої реакції на психотравмуючий стрес.
52. Опишіть механізм дії стресу на імунну систему.
53. Через деякий час після стресу проявляються відстрочені реакції на стресову ситуацію.
54. Перелічіть, що відносять до відстрочених реакцій на стресову ситуацію.
55. Дайте визначення поняття психічна і психологічна травма.
56. Опишіть відстрочені реакції на стресову ситуацію.
57. Охарактеризуйте внутрішні і зовнішні форми суїцидальної активності.
58. Назвіть принципи психологічної корекції та реабілітації осіб з постстресовими станами.
59. Опишіть реакцію «нормального» горя.
60. Перерахуйте розлади, які можуть розвиватися на тлі депресивних і субдепресивних станів.
61. Опишіть специфічні психологічні установки, характерні для людей з ускладненим горем.
62. Перерахуйте різні аспекти допомоги людям, що переживають втрату близької людини.
63. Проаналізуйте психологічний і медичний розуміння визначення «горя».
64. Наведіть приклади факторів, що визначають «зони стабільності» професійного здоров'я.
65. Наведіть приклади прийомів саморегуляції.
66. Перерахуйте методи саморегуляції, що застосовуються для профілактики професійного вигорання.
67. Наведіть приклади реалізації здорового способу життя (в рамках концепції турботи про себе) конкретною людиною.
68. Дайте визначення поняття гостре стресовий розлад.
69. Перерахуйте можливі реакції, викликані стресовою ситуацією.
70. Перерахуйте основні правила надання екстреної психологічної допомоги.
71. Розкажіть про прийоми допомоги при галюцинації і маренні.
72. Розкажіть про прийоми само- та взаємодопомоги при тривозі
73. Назвіть основні принципи надання кризової психологічної допомоги.
74. Перелічіть вимоги до особистості консультанта.
75. Охарактеризуйте особливості першого контакту з людьми, які опинилися в кризовій або надзвичайної ситуації.
76. Особливості термінової психологічної допомоги в залежності від реакції потерпілого на надзвичайну подію.
77. Перерахуйте методи надання психологічної допомоги в кризових або надзвичайних ситуаціях.
78. Назвіть основні правила здійснення кризової допомоги.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота												Сума
Змістовий модуль ф 1							Змістовий модуль ф 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	100
8	10	8	10	10	4	10	10	10	10	6	4	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

13.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI
Модулі	Змістовний модуль 1: Теоретичні основи і методологічні проблеми клінічної психології.							Змістовний модуль 2: Приватна клінічна психологія.			
Теми практичних занять	Тема 1. Класифікація екстремальних і надзвичайних ситуацій	Тема 2. Роль особистості у формуванні стресу. Стресові реакції	Тема 3. Групова та масова стихійна поведінка людей в екстремальних та надзвичайних ситуаціях	Тема 4. Психологічна стійкість особистості до впливу екстремальних ситуацій.	Тема 5. Криза як психологічний наслідок впливу екстремальної ситуації.	Тема 6. Проблема толерантності та адаптації до нових соціальних умов	Тема 7. Трансформація особистості і її поведінкові прояви у осіб, що пережили психічний (травматичний) стрес	Тема 8. Особливості психологічної діагностики ПТСР і методи, спрямовані на виявлення в анамнезі випробуваного травматичної події	Тема 9. Психологічна підготовка, як система навчальних, тренінгових, психологічних впливів з урахуванням умов екстремальної ситуації	Тема 10. Превентивна психологічна стратегія психологічного втручання при переживанні травматичних подій з метою профілактики постстресових станів.	Тема 11. Профілактика психічного ефекту "згоряння" психологів, які працюють з травматизованими пацієнтами.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення							Підготувати повідомлення			
Види контролю	Контрольна робота							Контрольна робота			

13. Рекомендована література

Основна

1. Александровский Ю.А. и др. Психогении в экстремальных ситуациях//Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия/Сост. А.Е. Тарас, К.В. Сельченко. – Мн.: Харвест, 2000. – С. 154-220.

2. Амбрумова А.Г. Психология самоубийства//Социальная и клиническая психиатрия. – 1994.– ф 4.
3. Амбрумова А.Г., Тихоненко В.А. Диагностика суицидального поведения. – М.: б/и, 1980. – 48 с. 106
4. АнаньевБ.Г. Избранные психологические труды: В 2 т. Т. 1. – М.: Педагогика, 1980. – 232 с.
5. Анциферова Л.И. Психология повседневности: жизненный мир личности и "техники" ее бытия / Психологический журнал. – 1993. – ф 2. – С. 3-16.
6. Бассин Ф.В. К развитию проблемы значения и смысла // Вопросы психологии, 1973. – ф 6. – С. 13-22.
7. Бассин Ф.В. О силе "Я" и психологической защите // Вопросы философии. – 1969. – ф 2. – С. 118-125.
8. Бек А. Методы работы с суицидальным пациентом//Журнал практической психологии и психоанализа. – 2003. - ф 1.
9. Бердяев Н.А. О самоубийстве. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 23 с.
10. Бермант-Полякова О.В. Посттравма: диагностика и терапия. – СПб.: Речь, 2006. – 248 с.
11. Блюм Г. Психоаналитические теории личности. – М.: Издательство «КСП», 1996. – 247 с.
12. Боулби Д. Создание и разрушение эмоциональных связей. – М.: Академический проект, 2006. – 240 с.
13. Брызгунов И.П. и др. Психосоматика у детей. – М.: Психотерапия, 2009. – 480 с.
14. Бурлакова Н.С., Олешкевич В.И. Детский психоанализ: Школа Анны Фрейд: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 288 с.
15. Бурлачук А.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций. Учебное пособие. – М.: Российское педагогическое агентство, 1998. – 263 с.
16. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. – М.: Издательство «Корвет», 2011. – 320 с.
17. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб.: Питер, 1997. – 336 с.
18. Василюк Ф.Е. Методика психотерапевтического облегчения боли // Московский психотерапевтический журнал, 1997, ф 4 (18). С.123-146.
19. Василюк Ф.Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций. – М.: Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
20. Винникот Д. Игра и Реальность. – М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2002. – 288 с.
21. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т. 4. Детская психология/Под ред. Д.Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – 432 с.
22. Гиндикин В.Я., Гурьева В.А. Личностная патология. – М.: «Триада-Х», 1999. – 266 с.
23. Джиамбалва К. Консультирование о выходе: Семейное воздействие. Как помочь близким, попавшим в деструктивный культ. – Нижний Новгород: ННГУ, 1995. – 118 с.
24. Духновский С.В. Влияние переживания критических ситуаций на развитие девиантного поведения подростков. Канд...псих. наук. – Казань, 2002 – 187 с. 107
25. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд. Пер. с франц. М.: Мысль, 1994. – с.
26. Заманаева Ю.В. Переживание утраты близкого как процесс изменений во внутреннем личности. Дис. канд...психол. наук. – СПб., 2004. – 320 с.
27. Зиновьева Н.О., Михайлова Н.Ф. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации. – СПб.: Речь, 2003. – 248 с.
28. Зинченко В.П. Миры и структура сознания // Вопросы психологии. – 1991. – ф 2. – С. 15-37.

29. Игумнов С.А. Клиническая психотерапия детей и подростков: Справ.пособие. – Мн.: Белорусская наука,1999. – 189 с.
30. Калшед Д. Внутренний мир травмы: архетипические защиты личностного духа. – М.: Академический проект, 2001. – 368 с.

Додаткова

1. Карпинский К.В. Психология жизненного пути личности: Учеб.пособие. – Гродно: ГрГУ, 2002. – 167 с.
2. Карцева Т.Б. Личностные изменения в ситуациях жизненных перемен // Психологический журнал. – 1988. – т. 5. – С.121-128.
3. Кернберг О.Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии.- М.: «Класс», 2001. – 464 с.
4. Копытин А.И., Свистовская Е.Е. Арт-терапия детей и подростков. – М.: «Когито-Центр», 2010. – 197 с.
5. Кохут Х. Анализ самости: Систематический подход к лечению нарциссических нарушений личности. – М.: «Когито-Центр», 2003. – 368 с.
6. Кристалл Г. Интеграция и самоисцеление. Аффект – Травма – Алекситимия. – М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2006. – 800 с.
7. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: Учеб.пособие. – М.: «ФОРУМ – ИНФРА-М», 1998. – 216 с.
8. Кэдьусон Х., Шефер Ч. Практикум по игровой психотерапии. – СПб.: Питер, 2000. – 416 с.
9. Лазебная Е.О. Травматическая стрессовая ситуация и посттравматический адаптационный процесс. В кн. Психология психических состояний: Сб-к статей. Вып. 4 / Под ред. проф.А.О. Прохорова. – Казань: Изд-во "Центр инновационных технологий", 2002. – С. 387-399.
10. Левин П. Пробуждение тигра – исцеление травмы. – М.: АСТ, 2007. – 320 с.
11. Линдемманн Э. Клиника острого горя//Психология эмоций. Тексты /Под ред. В.К. Вилюнаса, Ю.Б. Гиппенрейтор.- М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 224-232. 108
12. Лири Т., Стюарт М. Технологии изменения сознания в деструктивных культурах/Под ред. И. Митрофановой. – СПб.: «Экслибрис», 2002. – 224 с.
13. Логинова Н. А. Развитие личности и ее жизненный путь. В кн.: Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб.: Издательство "Питер", 2000. – С. 238-246.
14. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – С. 20-121.
15. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений: Пер. с англ. / Предисл. А. Я.Варга. – М.: Институт практической психологии, 1998. – 368 с.
16. Лэсли Б. Кейдис, Рут МакКлендон. Супружеская и семейная терапия: учебное пособие. – М.: НОУ ВПО Московский психолого-социальный институт, 2008. – 208 с.
17. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. – М.: Психоаналитическая ассоциация РФ, 1998. – 496 с. 48.Мамардашвили М.О. О философии//Вопросы философии. – 1991. – т. 5. – С. 4-6. .Меньшикова Е.С. Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия // Психологический журнал. - 1993. – т. 14, т. 6. – С. 110-118.
18. Многоосевая классификация психических расстройств в детском и подростковом возрасте. Классификация психических и поведенческих расстройств у детей и подростков в соответствии с МКБ-10. – М.: Смысл; СПб.: Речь, 2003. – 407 с.

Програма з дисципліни «Психологія стресу»

Укладач програми: Дьоміна Г.А

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-4-й	3-4-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		6-7-й	6-7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-4 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 80	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	12 год.
		Практичні	
		26 год.	8 год.
		Семінарські	
		12 год.	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
80 год.	130 год.		
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 47/53

для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія стресу» полягає у формуванні у студентів системних уявлень про стрес, його причини, прояви і наслідки; формування умінь проводити науково обґрунтовану діагностику стресу і станів зниженої працездатності і реалізовувати програми навчання прийомом психокорекції стресу; формування професійної культури і етики практичного психолога.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія стресу» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психології стресу,

а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями психології стресу відповідно до сучасних наукових уявлень.
2. Сформувати у студентів уявлень про основні психічні реакції людини на стрес.
3. Сформувати у студентів базові практичні уміння і навички психологічної допомоги.
4. Ознайомити із сучасними підходами до практики психологічної діагностики, корекції стресу.
5. Підвищити соціально-психологічну компетентність студентів при зіткненні з стресом, при наданні кваліфікованої психологічної допомоги людям.
6. Націлити студентів на постійну самоосвіту і підвищення професійної кваліфікації в галузі розвитку професійної допомоги стресу різного роду
7. Активізувати у студентів мотивацію професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
8. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- понятійний апарат в області психологічних досліджень професійного стресу;
- основні систематизації стресогених чинників і ситуацій;
- підстави для диференціації різних форм і видів професійного стресу;
- систематизацію прийомів і засобів психопрофілактики і корекції стресу;
- базові схеми побудови тренінгових програм, призначених для корекції стресогених станів;
- основні організаційні форми впровадження програм і психологічних технологій управління станом.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- аналізувати умови і фактори, що сприяють розвитку професійного стресу;
- успішно орієнтуватися в області психопрофілактичних і психокорекційних методів і засобів, допустимих до застосування з метою ефективною корекції стресових станів;
- обґрунтувати необхідність застосування психологічних впливів з метою формування оптимального функціонального стану, адекватного професійним завданням фахівця;
- реалізовувати освоєні в рамках курсу навчання прикладні програми управління стресом;
- володіти методом диференціації різних форм і видів професійного стресу та систематизації стресогених чинників і ситуацій;
- володіти прийомами і засобами психопрофілактики і корекції стресу;
- схематично будувати тренінгові програми, що призначені для корекції стресогених станів;
- користуватись методом психологічних впливів з метою формування оптимального функціонального стану, адекватного професійним завданням фахівця.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Введення до психології стресу.

Тема 1. Визначення стресу. Основні концепції стресу, його види та форми виявлення.

Поняття про психологічний стрес. Історія учіння про стрес. Підходи до вивчення стресу. Основні положення про стрес (загальний адаптаційний синдром) за Г. Сельє – класична концепція. Теорії та моделі психологічного стресу. Загальне уявлення про стресори. Стресова реактивність. Характеристика основних моделей та теорій дії стресу на особистість. Модель протилежних процесів. Модель посилення відхилень. Модель теорії хаоса. Концепції стресу Р. Хоккі, П. Хамільтона, Р. Лазаруса, Г. Сельє, К. Гуревича, В. Венди, В. Зазикіна.

Тема 2. Особливості розвитку психологічного стресу. Форми прояву стресу.

Особливості психологічного стресу. Причини виникнення стресу. Диференціація стресу та інших станів. Критерії та класифікація. Области стресу у повсякденному житті: міжособистісний, внутрішньоособистісний, сімейний, екологічний, робочий. Зміна поведінкових реакцій при стресі. Зміна інтелектуальних процесів при стресі. Зміна фізіологічних процесів при стресі. Емоційні прояви стресу.

Тема 3. Динаміка стресових станів.

Загальні закономірності розвитку стресу. Класична динаміка розвитку стресу. Три стадії розвитку стресу: стадія тривоги; стадія опору; стадія виснаження. Вплив характеристик стресора на рівень стресу. Розвиток психологічного стресу на прикладі розвитку екзаменаційного стресу. Фактори, що впливають на розвиток стресу. Вроджені особливості організму і ранній дитячий досвід, батьківські сценарії, особистісні особливості. Фактори соціального середовища, когнітивні чинники. Негативні наслідки тривалого стресу. Психосоматичні захворювання і стрес, посттравматичний синдром.

Тема 4. Причини виникнення психологічного стресу.

Суб'єктивні причини виникнення психологічного стресу. Невідповідність генетичних програм сучасним умовами. Стрес від реалізації негативних батьківських програм. Стрес, викликаний когнітивним дисонансом і механізми психологічного захисту. Стрес, пов'язаний з неадекватними установками і переконаннями особистості. Неможливість реалізації актуальної потреби. Стрес, пов'язаний з неправильною комунікацією. Стрес від неадекватної реалізації умовних рефлексів. Невміння поводитися з часом (Стрес і час). Об'єктивні причини виникнення психологічного стресу. Умови життя і роботи (постійні компоненти існування). Взаємодія з іншими людьми. Політичні та економічні фактори. Надзвичайні обставини. Каузальна класифікація стрессорів. Ступінь підконтрольності стрессора, локалізація стрессора. Шляхи подолання стрессорів різного типу. Підвищені ситуативна і особистісна тривожність як стрессори.

Тема 5. Особливість професійних стресів.

Загальні закономірності професійних стресів. Професійний стрес. Феномен професійного вигорання. Приклади професійних стресів. Навчальний стрес. Спортивний стрес. Стрес медичних працівників. Стрес керівника.

Змістовий модуль II. Комплексна методологія оцінки психологічного стресу.

Тема 6. Оцінка рівня стресу.

Об'єктивні методи оцінки рівня стресу. Суб'єктивні методи оцінки рівня стресу. Прогноз рівня стресу.

Тема 7. Методи діагностики стресових станів.

Оцінка стресових станів (метод Холмса-Раге; тест самопочуття Вісмана і Ріке; САН: тест Г.Айзенка; диференційна шкала емоцій К.Ізарда; тест М.Люшера тощо). Симптоми стресу: фізичні ознаки (головні болі, серцебиття, запаморочення, часті простудні та інфекційні захворювання тощо); інтелектуальні ознаки (зниження здатності запам'ятовування, концентрації уваги, втрата ініціативи, імпульсивність мислення, постійні негативні думки та прийняття необміркованих рішень); емоційні ознаки (нерішучість, роздратованість, знижений настрій, відчуття напруги, занижена самооцінка, незадоволеність собою і роботою); ознаки на рівні поведінки (відчуття відчуженості, порушення мовлення, нераціональний розподіл часу, антисоціальна поведінка). Методики оцінки та самооцінки стресових станів та адаптивних індивідуально-психологічних властивостей особистості. Диференціювання стресу та інших станів.

Змістовий модуль III. Методи оптимізації рівня стресу.

Тема 8. Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.

Загальні підходи до нейтралізації стресу. Тактика боротьби зі стресом в залежності від часу його настання. Усунення причин стресу шляхом вдосконалення поведінкових навичок. Комунікативні навички. Впевнена поведінка. Ефективне цілепокладання як метод профілактики стресів. Профілактика стресу (аутогенне тренування та дихальна гімнастика). Антистресовий спосіб життя. Антистрес-профілактика. Техніка ефективного самопозиціонування.

Тема 9. Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу.

Ефективне спілкування як метод нейтралізації стресу. Вдосконалення комунікативних навичок як шлях профілактики та нейтралізації стресу. Аутогенне тренування. Метод біологічного зворотного зв'язку. Дихальні техніки. М'язова релаксація. Раціональна психотерапія. Дисоціювання від стресу. Використання позитивних образів (Візуалізація). Нейролінгвістичне програмування. Фізичні вправи. Релігія як спосіб боротьби зі стресами. Медитація.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	Пр	Сем	інд	с.р		Л	Пр	Сем	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Введення до психології стресу.												
Тема 1. Визначення стресу. Основні концепції стресу, його види та форми виявлення.	6	4		2		5	2	2				14
Тема 2. Особливості розвитку психологічного стресу. Форми прояву стресу.	6	4	2			5	2		2			14

Тема 3. Динаміка стресових станів.	4	2	2			10	2		2			14
Тема 4. Причини виникнення психологічного стресу.	6	4		2		10	2	2				14
Тема 5. Особливість професійних стресів.	6	2	2	2		10	2	2				14
За модуль I	28	16	6	6		40	10	6	4			70
Змістовий модуль II. Комплексна методологія оцінки психологічного стресу.												
Тема 6. Оцінка рівня стресу.	8	4	4			10	2	2				14
Тема 7. Методи діагностики стресових станів.	10	4	4	2		10	2		2			14
За модуль II	18	8	8	2		20	4	2	2			28
Змістовий модуль III. Методи оптимізації рівня стресу.												
Тема 8. Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.	12	4	6	2		10	4	2	2			14
Тема 9. Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу.	12	4	6	2		10	2	2				18
За модуль III	24	8	12	4		20	6	4	2			32
Усього годин	150	32	26	12		80	150	12	8			130

12. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Визначення стресу. Основні концепції стресу, його види та форми виявлення.	2
2	Причини виникнення психологічного стресу.	2
3	Особливість професійних стресів.	2
4	Методи діагностики стресових станів.	2
5	Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.	2
6	Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу.	2
Всього		12

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Особливості розвитку психологічного стресу. Форми прояву стресу.	2

2	Динаміка стресових станів.	2
3	Особливість професійних стресів.	2
4	Оцінка рівня стресу.	4
5	Методи діагностики стресових станів.	4
6	Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.	6
7	Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу	6
Всього		26

7. Самостійна робота

Р з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Визначення стресу. Основні концепції стресу, його види та форми виявлення.	5/14
2	Особливості розвитку психологічного стресу. Форми прояву стресу.	5/14
3	Динаміка стресових станів.	10/14
4	Причини виникнення психологічного стресу.	10/14
5	Особливість професійних стресів.	10/14
6	Оцінка рівня стресу.	10/14
7	Методи діагностики стресових станів.	10/14
8	Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.	10/14
9	Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу.	10/18
	Разом	80/130

8. Індивідуальні завдання

1. Підібрати банк психодіагностичних методик для стресу різних вікових категорій.
2. Самодіагностика.
3. Підібрати техніки, вправи, ігри для роботи з профілактики стресу.
4. Розробити тренінг по стресостійкості, запобігання негативним наслідкам стресу, ..
5. Написати творчу роботу / тези до студентської конференції. Теми:
  1. Поняття професійного стресу
  2. Подолання стресу як ресурс розвитку професіонала
  3. Управління стресом у професійній діяльності
  4. Сучасні технології стрес-менеджменту в професійній діяльності
  5. Стадії розвитку стресових реакцій по Г. Сельє, рівні адаптації. Особистісні деформації стресового типу.
  6. Гендерні відмінності у формуванні проявів професійного стресу.
  7. Особливості вибору стратегій впораття поведінки в важких професійних ситуаціях
  8. Психологічні технології управління стресом в організації
  9. Вплив професійної мотивації на особливості формування стресових станів
  10. Гендерні / вікові особливості впораття поведінки

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія стресу»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. З якою стадії починається стрес?
  - а) зі стадії адаптації;
  - б) зі стадії тривоги;
  - в) зі стадії резистентності;
  - г) зі стадії виснаження.
2. Які залози відіграють найбільш важливу роль у формуванні відповідних реакцій організму під час стресу?
  - а) шитовидна залоза;
  - б) підшлункова залоза;
  - в) мозкова речовина надниркових залоз;
  - г) кіркова речовина надниркових залоз.
3. Яка з перерахованих умов сприяє переходу стресу в дістрес?
  - а) позитивний емоційний фон;
  - б) наявність достатніх ресурсів для подолання стресу;
  - в) досвід вирішення подібних проблем в минулому;
  - г) негативний прогноз на майбутнє.
4. Яка з перерахованих умов сприяє переходу стресу в еустресс?
  - а) надмірна сила стресу;
  - б) велика тривалість стресового впливу;
  - в) схвалення дій індивідуума з боку соціального середовища;
  - г) нестача потрібної інформації.
5. Що спільного у біологічного і психологічного стресу?
  - а) участь гормонів надниркових залоз;
  - б) переважне вплив на соціальний статус людини;
  - в) наявність реальної загрози життю і здоров'ю;
  - г) «розмиті» тимчасові рамки.
6. Вкажіть приклад «психологічного» стресу.
  - а) запальна реакція після опіку;
  - б) хвороба, викликана вірусною інфекцією;
  - в) підвищення артеріального тиску після сімейної сварки;
  - г) травма, пов'язана з падінням.
7. До якої форми прояву стресу відноситься порушення концентрації уваги?
  - а) до поведінкової;
  - б) до емоційної;
  - в) до інтелектуальної;
  - г) до фізіологічної.
8. До якої форми прояву стресу відноситься головний біль?
  - а) до поведінкової;
  - б) до емоціональної;
  - в) до інтелектуальної;
  - г) до фізіологічної.
9. До якої групи емоційних змін відноситься зниження самооцінки, яке має місце у деяких людей при психологічному стресі?
  - а) до зміни загального емоційного фону »;
  - б) до виражених негативних емоційних реакцій;
  - в) до змін в характері;
  - г) до невротичних станів.

10. До якого рівня ситуативної тривожності можна віднести показник 57 балів за Спілбергером?
- а) до низького;
  - б) до середнього;
  - в) до високого;
  - г) до надвисокого.
11. Який елемент не входить до складу тріади поведінки при структурному аналізі стресу?
- а) думки;
  - б) дії;
  - в) почуття;
  - г) наслідки.
12. До якої з нижче перерахованих груп методів прогнозування рівня стресу відноситься метод множинної регресії?
- а) використання дозованих тестових стресів в лабораторних умовах;
  - б) уявне моделювання стресових ситуацій;
  - в) прогнози на основі психологічних тестів;
  - г) математичні моделі.
13. На якій стадії розвитку стресу найбільш вірогідним є перехід стресу в хворобу?
- а) тривоги;
  - б) адаптації;
  - в) виснаження;
  - г) на будь-який з перерахованих.
14. Яка фаза розвитку стресу підрозділяється на три періоди?
- а) стадія адаптації;
  - б) стадія тривоги;
  - в) стадія виснаження.
15. Який рівень емоційного збудження, згідно з правилом Р. Йеркса і Аж. Додсона, відповідає еустресса?
- а) відсутність емоцій;
  - б) середній рівень емоційного збудження;
  - в) надмірно виражені емоції.
16. Який характер стресу більш шкідливий для організму людини (за інших рівних особливостей)?
- а) слабкий і короткий;
  - б) слабкий і тривалий;
  - в) сильний і короткий.
17. Які вроджені фактори, а також події перших років життя більше впливають на формування стресостійкості людини?
- а) рівень самооцінки;
  - б) характер людини;
  - в) спрямованість психіки;
  - г) характер протікання вагітності у матері.
18. Який з перерахованих елементів, що впливають на розвиток стресу, відноситься до когнітивних факторів?
- а) тип вищої нервової діяльності;
  - б) батьківські сценарії;
  - в) умови праці;
  - г) прогноз майбутнього.
19. Який з перерахованих елементів, що впливають на розвиток стресу, що не відноситься до соціальних факторів?
- а) ближнє соціальне оточення (батьки, друзі, колеги);
  - б) громадський статус;
  - в) умови праці;

г) установки і цінності людини.

20. Який з перерахованих елементів, що впливають на розвиток стресу, формується найпізніше?

- а) спадкові особливості стресостійкості;
- б) характер протікання вагітності у матері;
- в) риси особистості;
- г) ранній дитячий досвід;
- г) тип вищої нервової діяльності.

21. Якими якостями володіють люди типу «А» (володіють підвищеною вразливістю до стресу)?

- а) запальні, енергійні і честолюбні;
- б) акуратні і добродушні;
- в) спокійні і розважливі;
- г) швидко приймають рішення і які прагнуть до кар'єрного росту.

22. Що не впливає безпосередньо на рівень сенситивності людини?

- а) чутливість рецепторів;
- б) тип вищої нервової діяльності;
- в) легкість освіти умовно-рефлекторних зв'язків в корі мозку;
- г) особливість процесів мислення;
- д) зміна чутливості в процесі індивідуального досвіду.

23. Психосоматичні хвороби виникають в результаті ослаблення захисних сил організму і зриву роботи органів за принципом «слабкої ланки» після:

- а) стресу;
- б) внутрішнього конфлікту;
- в) депресії?

24. Застійний осередок збудження в корі великих півкулі мозку є причиною ПТСР в межах:

- а) фізіологічної концепції;
- б) біохімічної концепції;
- в) психоаналітичної концепції;
- г) когнітивної концепції;
- д) інформаційної концепції?

25. Яка причина стресу пов'язана з довго діючими програмами поведінки?

- а) стрес, викликаний помилками мислення;
- б) стрес, викликаний неможливістю задовольнити фізіологічні потреби;
- в) стрес, викликаний зіткненням протилежних умовних рефлексів;
- г) стрес, викликаний неадекватними батьківськими програмами.

26. Яка причина стресу пов'язана з динамічно змінюваними програмами поведінки?

- а) стрес, пов'язаний з генетичними особливостями організму;
- б) стрес, викликаний неможливістю задовольнити «вищі» потреби особистості;
- в) стрес, викликаний невмінням розпоряджатися часом;
- г) стрес, викликаний неадекватними установками і переконаннями особистості.

27. Як називається «невдарадумное» пояснення людиною своїх вчинків в разі, якщо визнання їх дійсних причин загрожує втратою самоповаги або руйнує сформовану картину світу?

- а) заперечення;
- б) сублімація;
- в) витіснення;
- г) раціоналізація.

28. Яке слово-маркер сигналізує про наявність неадекватною установки негативної генералізації?

- а) ніколи;
- б) повинен;

- в) зобов'язаний;
  - г) будь-що-будь.
29. До якої групи потреб, по А. Маслоу, відноситься стрес, викликаний нерозділеним коханням?
- а) фізіологічні потреби;
  - б) безпеки і стабільності;
  - в) власності;
  - г) поваги і визнання;
  - д) самореалізації.
30. Яка стратегія вирішення конфлікту найбільш прийнятна, якщо потрібно отримати хоч якісь переваги і є що запропонувати натомість?
- а) догляд (з конфлікту і зони стресу);
  - б) компроміс (мінімізація стресу);
  - в) суперництво (введення в стрес другого учасника);
  - г) уступка (заміна стресу на інший, більш прийнятний);
  - д) співробітництво (заміна дистресу на еустресс).
31. Яка стратегія вирішення конфлікту є найбільш трудомісткою, але найбільш вигідною в довгостроковому плані?
- а) догляд (з конфлікту і зони стресу);
  - б) компроміс (мінімізація стресу);
  - в) суперництво (введення в стрес другого учасника);
  - г) уступка (заміна стресу на інший, більш прийнятний);
  - д) співробітництво (заміна дистресу на еустресс).
32. До якої групи об'єктивних причин стресу можна віднести техногенні катастрофи?
- а) до умов життя і роботи;
  - б) до міжособистісних факторів;
  - в) до політичних і економічних чинників;
  - г) до надзвичайних обставин.
33. До якої області каузальної класифікації стресів відноситься страх темряви?
- а) до області мудрого прийняття;
  - б) до області конструктивних дій;
  - в) до області суб'єктивних стресів;
  - г) до області саморегуляції?
34. Яка причина стресу не відноситься до групи об'єктивних чинників?
- а) шкідливі характеристики виробничого середовища;
  - б) важкі умови роботи;
  - в) відносини з керівництвом;
  - г) надзвичайні обставини.
35. Яка причина стресу не характерна для праці шахтарів?
- а) умови замкнутого простору;
  - б) вугільний пил;
  - в) низька температура;
  - г) очікування можливої аварії.
36. Який фактор стресу відноситься до форс-мажорних обставин?
- а) зрив поставок продукції;
  - б) тривала робота;
  - в) високий темп діяльності;
  - г) підвищена відповідальність;
  - д) значні фізичні навантаження.
37. Яка причина стресу відноситься до групи професійних суб'єктивних причин?
- а) низька самооцінка;
  - б) невпевненість в собі;
  - в) страх невдачі;

г) нестача знань, умінь і навичок.

38. Явище деперсоналізації, яке супроводжує синдром емоційного вигорання, це:

- а) почуття емоційної спустошеності, зменшення кількості позитивних емоцій, що виникають в зв'язку зі своєю роботою;
- б) цинічне ставлення до праці та об'єктам своєї праці (байдуже ставлення до пацієнтів, клієнтів, відвідувачів);
- в) формування почуття некомпетентності, фіксація на невдачах в своїй професії.

39. Яка професія, за результатами дослідження англійських психологів, вважається найбільш стресогеною?

- а) бібліотекарі;
- б) пілоти;
- в) шахтарі;
- г) поліцейські;
- д) журналісти.

40. Який фактор навчальної сесії знижує рівень стресу?

- а) підвищена статичне навантаження;
- б) зміна режиму сну і неспання;
- в) емоційні переживання;
- г) впевненість в собі;
- д) не впевненість в собі.

41. Який фактор, викликає стрес у медичних працівників, названий невірно?

- а) відповідальність за життя і здоров'я пацієнтів;
- б) тривале перебування в «поле» негативних емоцій пацієнтів;
- в) монотонний режим роботи;
- г) низька заробітна плата.

42. Який з перерахованих факторів, що впливає на розвиток стресу, відсутній у бізнесмена - власника компанії?

- а) ближнє соціальне оточення (батьки, друзі, колеги);
- б) некомпетентні підлеглі;
- в) несумлінні партнери;
- г) конкуренти;
- д) залежність від свого начальника.

43. До якої групи антистресового впливу відноситься аутотренінг?

- а) до фізичних;
- б) до фізіологічних;
- в) до біохімічних;
- г) до психологічних.

44. До якої групи антистресового впливу відноситься алкоголь?

- а) до фізичних;
- б) до фізіологічних;
- в) до біохімічних;
- г) до психологічних.

45. До якої групи антистресового впливу відноситься масаж?

- а) до фізичних;
- б) до фізіологічних;
- в) до біохімічних;
- г) до психологічних.

46. До якого різновиду антистресових методів відноситься біологічний зворотний зв'язок?

- а) до методів самопомоги;
- б) до методів, що вимагають участі іншої людини;
- в) до технічних методів.

47. Який з наведених нижче методів не відноситься до організаційних?

- а) удосконалення знарядь і засобів праці;

- б) вплив кольором і функціональної музикою;
- в) розробка оптимальних режимів праці та відпочинку;
- г) раціональна організація робочих місць.

48. Хто є засновником аутогенного тренування?

- а) І. Шульц;
- б) У. Джеймс;
- в) А. Ромен;
- г) Е. Джекобсон.

49. Який з основних навичок аутогенного тренування названий невірно?

- а) вміння викликати відчуття тяжкості в кінцівках;
- б) вміння викликати відчуття тепла в кінцівках;
- в) вміння викликати відчуття тепла в епігастральній ділянці;
- г) вміння викликати о відчуття тепла в області чола.

50. Який з перерахованих нижче антистресових методів заснований на вдосконаленні поведінкових навичок?

- а) аутогенне тренування;
- б) медитація;
- в) візуалізація;
- г) активне слухання.

10.2. Питання до іспиту з дисципліни «Психологія стресу»

1. Проблема стресу в житті сучасного суспільства. Основні сфери вивчення стресу в прикладних психологічних дослідженнях.
2. Стрес і адаптація. Рівні адаптації та форми проявів дезадаптації на особистісному і поведінковому рівнях.
3. Стрес і здоров'я людини. Поняття «психічне здоров'я», «професійне здороає». Критерії оцінки впливу стресу на здоров'я людини.
4. Історія розвитку досліджень стресу в фізіології і психології. Основні етапи.
5. Класична концепція стресу Г. Сельє. Загальний адаптаційний синдром, основні закономірності проявів і розвитку.
6. Фізіологічний і психологічний стрес, відмінності в механізмах формування. Основні субсиндромов проявів стресу.
7. Комплексний підхід до аналізу проявів стресу. Основні класи діагностичних методів, приклади конкретних методик.
8. Основні сучасні підходи до вивчення стресу. Порівняльна характеристика підходів.
9. Екологічний підхід до вивчення стресу. Трактуювання поняття стрес в рамках парадигми відповідності «особистість-середовище» і методологія досліджень.
10. Когнітивна модель психологічного стресу Р. Лазаруса. Суб'єктивний образ проблемної ситуації і роль механізмів когнітивної оцінки у формуванні стресових реакцій.
11. Стратегії подолання стресу (копінг-механізми). Індивідуальні стилі «впоратється поведінки» (модель С. Хобфолл).
12. Трансактний підхід до вивчення стресу. Модель Т. Кокса та можливості її практичного використання.
13. Регуляторний підхід до вивчення стресу. Синдроми гострого і хронічного стресу, їх негативні наслідки.
14. Поняття «екстремальності» і екстремальних умов діяльності. Абсолютна і відносна екстремальність.
15. Стрес і стану психічної напруженості. Операційна і емоційна напруженість, роль мотиваційно-особистісних факторів в їх розвитку. Форми прояви станів емоційної напруженості.
16. Стадії переживання критичних життєвих ситуацій (модель М. Хоровітцу). Закономірності динаміки і психологічна характеристика кожної з стадій. Особливості психологічної допомоги на кожній з них.

17. Основні психологічні складові переживань хронічного стресу. Фіксація негативних проявів у формі стійких індивідуально-особистісних характеристик поведінкових порушень.
18. Зміни в поведінці при тривалому переживанні стресу. Формування поведінкових ризик-факторів для здоров'я людини. Тип А поведінки.
19. Розвиток особистісних деформацій у процесі тривалого переживання стресу. Синдром вигорання.
20. Розвиток прикордонних невротичних станів як наслідок інтенсивного переживання стресу. Посттравматичний стрес.
21. Проблема управління стресом. Взаємозв'язок діагностичної та профілактичної спрямованості роботи як основа сучасних технологій стрес-менеджменту.
22. Психопрофілактика і корекція стресу. Об'єктна і суб'єктна парадигми. Загальна класифікація методів боротьби зі стресом.
23. Опосередковані методи профілактики і корекції стресу (об'єктна парадигма). Приклади використовуваних засобів.
24. Безпосередні методи впливу на стан людини. «Пасивний» і активний суб'єкт психопрофілактики. Приклади засобів «зовнішнього» впливу на стан людини.
25. Психологічна саморегуляція станів. Основні класи методів і технік. Програми навчання навичкам саморегуляції та управління стресом.
26. Організаційні форми використання методів профілактики і управління стресом в прикладних умовах.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Іспит	Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		100	300/3
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		
100					40		60			
100					100				100	300/3

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні/семінарські заняття	5	8	40
2.	Модуль	20	3	60
3.	Підбір та проведення психодіагностичних методик	5	4	20
4.	Складання тренінгової програми	40	1	40
5.	Проведення технік з Т-програми	10	2	20
6.	Творча робота / тези	20	1	20
	Підсумковий рейтинговий бал:			200

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV	V- VI	VII - VII I	I-II	III- V	VI-IX	X-XII
Модулі	Модуль 1. Введення до психології стресу.					Модуль II. Комплексна методологія оцінки психологічного стресу.		Модуль III. Методи оптимізації рівня стресу.	
Теми практичних/семінарських занять	Тема 1. Визначення стресу. Основні концепції стресу, його види та форми виявлення.	Тема 2. Особливості розвитку психологічного стресу. Форми прояву стресу.	Тема 3. Динаміка стресових станів.	Тема 4. Причини виникнення психологічного стресу.	Тема 5. Особливості професійних стресів	Тема 6. Оцінка рівня стресу.	Тема 7. Методи діагностики стресових станів.	Тема 8. Профілактика стресу. Антистресовий спосіб життя.	Тема 9. Способи саморегуляції психічного стану під час стресу. Запобігання негативним наслідкам стресу.
Самостійна робота	Підготувати творчу роботу								
Види контролю	Контрольна робота								

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Абабков В.А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии. – СПб.: Речь, 2004. – 166с.
2. Игумнов С.А. Управление стрессом: современные психологические и медикаментозные подходы. – СПб.: Речь, 2007. – 112с.
3. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. Психологическая антропология стресса. – М.: Академический проект, 2009.
4. Леонова А.Б., Кузнецова А.С. Психологические технологии управления состоянием человека. - М: Смысл, 2009.
5. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю. С. Шойгу. - М.: Смысл, 2009.

6. Психология деятельности в экстремальных условиях: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / под ред. В.В. Непопалова, А.В. Родионова и др. - М.: «академия», 2008.
7. Психологическая защита в чрезвычайных ситуациях: Учебное пособие / Под ред. Л.А. Михайлова. - СПб, 2009.
8. Розов В.І. Адаптивні антистресові психотехнології: Навч. пос.- К., Кондор, 2005 – 278с.
9. Шапарь В.Б. Психология кризисных ситуаций / В.Б. Шапарь. - Ростов н/Д: Феникс, 2008.
10. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. – СПб.: Питер, 2006.

Додаткова література:

1. Безносков С.П. Профессиональная деформация личности. - СПб.: Речь, 2004.
2. Брайт Д., Джонс Ф. Стресс. Теории, исследования, мифы. - СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003.
3. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление. - М: ПЕР СЭ, 2006.
4. Водопьянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. – СПб: Изд-во «Питер», 2008
5. Величковская С.Б. Проблема развития профессионального «выгорания». Синдром «выгорания» у преподавателей иностранного языка // Психологические и педагогические проблемы развития образования. Вестник МГЛУ. – Выпуск 484. – М.: Изд-во МГЛУ, 2004.
6. Гринберг Дж. Управление стрессом. – 7-е изд. – СПб.: Изд-во «Питер», 2004.
7. Журавлев А.Л., Крюкова Т.Л., Сергиенко Е.А. (ред.). Совладающее поведение: Современное состояние и перспективы. - М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008.
8. Купер К.Л., О’Драйсколл, Дэйв Ф.Дж. Организационный стресс. Теории, исследования и практическое применение. - Харьков: Изд-во «Гуманитарный центр», 2007.
9. Леонова А.Б. Комплексная стратегия анализа стресса: от диагностики к профилактике и коррекции. Психологический журнал, 2004, т. 25, с. 75-85.
10. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации (Справочник практического психолога). – М.: Изд-во ЭКСМО, 2005.
11. Моница Г.Б., Раннала Н.В. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивости». – СПб.: Речь, 2009.
12. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности. - М., изд-во ИП РАН, 2005.
13. Реан А.А., Кудашев А.Р., Баранов А.А. Психология адаптации личности. Анализ, теория, практика. – СПб: прайм-ЕВРОЗНАК, 2006.
14. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. – СПб.: Речь, 2005.
15. Саенко Ю.В. Регуляция эмоций: тренинги управления чувствами и настроениями. – СПб.: Речь, 2010.
16. Столяренко Л. Д Психология. Учебник для вузов. – СПб.: Лидер, 2005.
17. Тарабрина Н.В., Агарков В.А., Быховец Ю.В., Калмыкова Е.С., Макаручук А.В., Падун М.А., Удачина Е.Г., Химчан З.Г., Шаталова Н.Е., Щепина А.И. Практическое руководство по психологии посттравматического стресса. Ч.1. Теория и методы. – М.: Изд-во «Когито-центр», 2007.
18. Толочек В. А. Современная психология труда: Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2005.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека психологічної літератури: <http://psylib.kiev.ua/>
2. Українські підручники он-лайн: <http://pidruchniki.ws/>
3. Психологічна бібліотека Псі-фактор: <http://psyfactor.org>
4. <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського.
5. <http://hklib.npu.edu.ua/> - Наукова бібліотека НПУ ім. М.П. Драгоманова.
6. <http://www.koob.ru/> - електронна бібліотека «Куб»
7. Електронні бібліотеки: <http://psychology.com.ua>, <https://elibrary.ru>,
<http://vsetesti.ru>, <http://azps.ru>, <http://www.imaton.ru>, <http://ihtik.lib.ru>,
<http://www.iprbookshop.ru/>.

Програма з дисципліни «Психологічна реабілітація посттравматичних розладів»

Укладач програми: Кушмірук Є.С.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		7-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 5 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 94	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		28 год.	
		Практичні, семінарські	
		14 год./14 год.	
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		94 год.	
Самостійна робота			
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 150/94

для заочної форми навчання-

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація посттравматичних розладів» полягає у розкритті сутності, структури, видів, функцій, принципів і значення психологічної реабілітації посттравматичних розладів, розробці рекомендацій, спрямованих на профілактику розвитку та психологічну допомогу особам з ПТСР.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологічна реабілітація посттравматичних розладів» є становлення професійного мислення психолога щодо діагностики та вирішення практичних завдань психологічної реабілітації дорослих та дітей з посттравматичними розладами, формування навичок складання реабілітаційної програми та використання методологічного інструментарію для подолання ПТСР майбутнім фахівцем.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями психологічної реабілітації, та роботі з ПТСР, зокрема, сформувані у студентів знання про феномен ПТСР.
2. Сприяти оволодінню студентами методів діагностування ПТСР.
3. Сформувані у студентів знання про детермінанти розвитку та протікання посттравматичних розладів.
4. Ознайомити студентів з дієвими напрямками психотерапії у психологічній реабілітації клієнтів с ПТСР.
5. Підвищити рівень сформованості особистісних детермінант, актуалізації та закріплення професійно важливих знань, а також активізації раніше сформованих вмінь, навичок та особистісних якостей для профілактики розвитку посттравматичного стресового розладу у дорослих та дітей.
6. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами з ПТСР у процесі фахової діяльності.
7. Підвищити рівень сформованості стресостійкості та навичок самореабілітації у повсякденному житті.
8. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації, самовдосконалення та розвитку психологічного благополуччя.
9. Навчити студентів самостійно створювати реабілітаційну програму та підбирати методологічний інструментарій для психологічної реабілітації чи профілактики ПТСР.
10. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

- предмет, мету та завдання психологічної реабілітації посттравматичних розладів;
- особливості розвитку та протікання ПТСР;
- критерії діагностики ПТСР;
- методологічний інструментарій дослідження та діагностики ПТСР;
- методи реабілітації клієнтів з посттравматичним стресовим розладом;

- напрями психотерапії у психологічній реабілітації посттравматичного розладу;
- особливості протікання ПТСР у дітей;
- особливості психологічної реабілітації ПТСР у дітей;
- засади створення реабілітаційної програми;
- важливість профілактичної роботи та самореабілітації;
- стесостійкість як шлях до психологічного благополуччя особистості.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками визначати категорію клієнтів, які потребують психологічної реабілітації;
- діагностувати ПТСР за симптоматикою;
- доцільно використовувати методологічний інструментарій;
- володіти теоретичними знаннями стосовно методів на напрямів психотерапії у рамках психологічної реабілітації клієнтів з посттравматичними розладами;
- правильно інтерпретувати діагностичні результати;
- володіти техніками психологічної реабілітації ПТСР (дебріфінг, десенсебілізація та ін.);
- знаходити причини виникнення та знати особливості протікання ПТСР у дітей;
- володіти теоретичними та практичними знаннями для реабілітації дітей з ПТСР;
- володіти достатнім рівнем комунікативної компетентності психолога-реабілітолога;
- володіти достатнім рівнем професійних знань для створення реабілітаційної програми;
- володіти психологічними технологіями та засобами ефективною психологічної реабілітації клієнтів з посттравматичними розладами, використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи психологічної реабілітації.

Тема 1. Реабілітаційна психологія, теоретичні основи.

Сутність поняття реабілітація. Предмет, мета та завдання курсу. Концептуальні основи розробки проблеми впливу стресу на особистість у психології та інших науках. Співвідношення понять «психологічна реабілітація» та «реабілітаційна психологія», їх специфіка. Функції, структура, види та допомоги.

Тема 2. Теорія Г. Сельє. Тріада стресу.

Історія виникнення та теорії Ганса Сельє. Основні положення тріади стресу. Визначення стадій стресу. Розмежування понять «стрес», «аутстрес», «дистрес», «травматичний стрес» у психології та їх відмінності впливу на особистість людини. Копінг-стратегії, як спосіб опанування стресу.

Тема 3. Передумови розвитку та особливості протікання ПТСР.

Стадії реагування на травматичний стрес. Дисоціація, як характерний захисний механізм у випадку травматизації. Визначення та узагальнення умов переживання гострого стресового розладу. Відмінності протікання гострої стресової реакції та посттравматичного стресового розладу. Принципи первинної психологічної допомоги. Основні положення та цілі екстремальної психологічної інтервенції у випадку гострої стресової реакції

Змістовий модуль 2. Психологічна допомога особам з посттравматичними розладами

Тема 4. ПТСР. Психологічна діагностика.

Визначення критеріїв діагностики посттравматичного стресового розладу (DSM-V та ін.). Структурні компоненти діагностики. Значення наявності симптомів. Методи психологічної реабілітації посттравматичного стресового розладу, особливості та умови проведення (дебрифінг, десенсебілізація та ін.).

Тема 5. Методологічний інструментарій для дослідження ПТСР психологом-реабілітологом.

Визначення обсягу та специфіки використання методологічного матеріалу; умови застосування, огляд та підбір відповідних технік та опитувальників. Проведення методик для створення власної батареї методик для дослідження посттравматичного розладу. Особливості інтерпретації отриманих результатів. Використання їх у подальшому реабілітаційному процесі.

Тема 6. Основні принципи психотерапії ПТСР.

Загальні принципи психотерапії ПТСР. Когнітивно-поведінкова психотерапія в психопрофілактиці та психотерапії ПТСР. Психоаналіз в психопрофілактиці та психотерапії ПТСР. Місце та роль екзистенційного напрямку психотерапії в роботі із ПТСР.

Тема 7. Психотравмуючі події. Особливості реабілітації.

Відмінності та особливості надання психологічної реабілітації особам з ПТСР після психотравмуючих подій (бойові дії, катастрофи, терористичні акти, насильницькі дії, звалтування, розлучення, втрата, хірургічне втручання, звільнення, ДТП та інші).

Тема 8. Особливості травматичного стресу та посттравматичного розладу у дітей.

Визначення особливостей переживання травматичного стресу дітьми. Відмінності у симптоматиці ПТСР у дітей та дорослих. Використання методичного матеріалу у психологічній реабілітації посттравматичних розладів у дітей. Особливості реабілітації, труднощі під час реабілітаційного процесу. Профілактичні заходи.

Тема 9. Психопрофілактика як шлях до психологічного благополуччя.

Визначення особливостей самореабілітації. Профілактика травматичного стресу. Підвищення рівня стресостійкості. Формування навичок інтроспекції, рефлексії для аналізу власного психологічного стану. Психогігієна.

Тема 10. Реабілітаційна програма-запорука вдалої психологічної реабілітація.

Сутність реабілітаційної програми. Особливості написання: структура, багатofакторність. Використання програми у реабілітаційному процесі.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
Л		п/с	Лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи психологічної реабілітації.						
Тема 1. Реабілітаційна психологія, теоретичні основи.	12	2	/2			8
Тема 2. Теорія Г. Сельє. Тріада стресу.	12	2	/2			8
Тема 3. Передумови розвитку та особливості протікання ПТСР.	16	2	2/2			10
Разом за змістовим модулем 1	40	6	2/6			26

Модуль 2						
Змістовий модуль 2. Психологічна допомога особам з посттравматичними розладами						
Тема 4. ПТСР. Психологічна діагностика.	18	4	2/2			10
Тема 5. Методологічний інструментарій для дослідження ПТСР психологом-реабітологом.	16	4	/2			10
Тема 6. Основні принципи психотерапії ПТСР.	16	2	4/			10
Тема 7. Психотравмуючі події. Особливості реабілітації.	16	4	/2			10
Тема 8. Особливості травматичного стресу та посттравматичного розладу у дітей	16	4	2/			10
Тема 9. Психопрофілактика як шлях до психологічного благополуччя .	12	2	/2			8
Тема 10. Розробка психопрофілактичного тренінгу для запобігання розвитку посттравматичних розладів.	16	2	4/			10
Разом за змістовим модулем 1	110	22	12/8			70
Усього годин	150	28	14/14			94

5. Теми семінарських занять

Р з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Реабілітаційна психологія, теоретичні основи.	2
2	Тема 2. Теорія Г. Сельє. Тріада стресу.	2
3	Тема 3. Передумови розвитку та особливості протікання ПТСР. Модульний контроль 1.	2
4	Тема 4. Психологічна діагностика. Вивчення критеріїв ПТСР за DSM-5	2
5	Тема 5. Методологічний інструментарій для дослідження ПТСР психологом-реабітологом.	2
6	Тема 7. Психотравмуючі події. Особливості реабілітації.	2
7	Тема 9. Психопрофілактика як шлях до психологічного благополуччя .	2
	Всього:	14

6. Теми практичних занять

Р з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 3. Передумови розвитку та особливості протікання ПТСР.	2
2	Тема 4. Особливості психологічної діагностики ПТСР.	2
3	Тема 6. Когнітивно-поведінкова психотерапія та психоаналіз в	4

	психопрофілактиці та психотерапії ПТСР. Місце та роль екзистенційного напрямку психотерапії в роботі із ПТСР.	
4	Тема 8. Особливості травматичного стресу та посттравматичного розладу у дітей.	2
5	Тема 10. Захист тренінгу. Модульний контроль 2. Підведення підсумків.	4
Всього		14

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Психологічна реабілітація, вимоги до психолога-реабітолога.	4
2	Особливості надання психологічної допомоги відповідно до етапів реагування на травматичний стрес .	2
3	Розробка рекомендацій щодо попередження надмірного стресу в ситуації соціально-політичної нестабільності.	3
4	Основні принципи первинної психологічної допомоги.	4
5	Дисоціація, як характерний захисний механізм у випадку травматизації.	4
6	Психологічна діагностика посттравматичного стресового розладу.	4
7	Загальні принципи психотерапії посттравматичних розладів. Актуальні напрями роботи з ПТСР.	4
8	Техніка десенсибілізації та переробки травматичних переживань за допомогою рухів очима (ДПДГ).	5
9	Застосування арттерапевтичних технік, спрямованих на реабілітацію постраждалих.	3
10	Важливість висловлювань психолога у його взаємодії з клієнтами, що пережили травматичну подію.	4
11	«Провина того, хто вижив» – як специфічна реакція людини на травматичні події.	4
12	Стратегія реабілітаційної допомоги жертвам насилля.	4
13	Основні теоретичні моделі травми (психоаналітичний, когнітивний, біхевіоріальний напрямок).	4
14	Психологічна ситуація дорослої людини, що проживає в місцях, де ведуться бойові дії.	4
15	Психологічна ситуація вимушених переселенців.	2
16	Психологічні реакції людини в ситуації соціально-політичної нестабільності.	4
17	Психологічна ситуація дітей - вимушених переселенців.	2
18	Значення самореабілітації у процесі психологічної реабілітації.	4
19	Психологічна ситуація учасників бойових дій.	5
20	Втрата, як психотравмуюча ситуація.	4
21	Основні конфлікти дитини, що переживає розлучення батьків.	6
22	Методи і техніки реабілітаційної допомоги членам сімей, що переживають розлучення.	4
23	Розробка рекомендацій батькам для запобігання ситуацій сексуального насильства над дітьми.	4
24	Розробка рекомендацій для профілактики випадків насильства над дорослими.	4
	Разом	94

8. Індивідуальні завдання

1. Написання доповідей
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики ПТСР.
3. Підібрати вправи, техніки, ігри у рамках психопрофілактичного тренінгу посттравматичних розладів у клієнтів різних вікових груп.
5. Розробка комплексу психопрофілактичних рекомендацій щодо запобігання розвитку посттравматичних розладів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, тренінг.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до модульної контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни

«Психологічна реабілітація посттравматичних розладів»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Психологічна реабілітація:

- а) корекція відхилень;
- б) поновлення здатності до повноцінного життя;
- в) лікування;
- г) розвиток здібностей;

2. Самореабілітація пов'язана з:

- а) самостійним лікуванням;
- б) з виробленням вольових якостей;
- в) з активізацією функцій конструктивного реагування на дійсність;
- г) з активізацією мисленнєвої діяльності;

3. Травматичний стрес-це:

- а) нормальна реакція на ненормальну ситуацію;
- б) стан, що настає через перенавантаження;
- в) стан, що виникає в наслідок подій, які виходять за рамки звичайного досвіду людини;
- г) стан, що виникає в наслідок подій, які не виходять за рамки звичайного досвіду людини;

4. Травматичний стрес може виникнути внаслідок подій, що мають наступні характеристики

- а) подія, що відбулась, не усвідомлюється;
- б) стан обумовлений зовнішніми причинами;
- в) пережите руйнує звичний спосіб життя;
- г) подія була очікуваною;

5. Основні симптоми посттравматичного стресового порушення:

- а) вторгнення спогадів про травмуючу подію;
- б) шоківий стан;
- в) уникання обставин, що нагадують про травмуючу подію;
- г) депресивний настрій.

6. Симптоми посттравматичного стресового розладу з'являються:

- а) під час психотравмуючої події;
- б) через деякий час після психотравмуючої події;
- в) в результаті очікування психотравмуючої події ;

г) не з'являються зовсім;

7. Першою фазою психологічної реакції на екстремальну подію є:

а) депресія;

б) виражені емоційні реакції;

в) шок;

г) агресія;

8. Дисоціація - це:

---

9. Основними стратегіями психологічної реабілітації осіб із посттравматичним стресовим порушенням є:

а) створення безпечної атмосфери;

б) уникання травматичного матеріалу;

в) робота із спогадами і переживаннями, викликаними травматичним матеріалом;

г) робота із панічними та депресивними настроями;

10. Дебріфінг – це:

а) стратегія індивідуальної допомоги постраждалому внаслідок травматичного стресу;

б) форма групової допомоги людям, що переживають гостру стресову реакцію;

в) один з різновидів тілесної психотерапії, що допомагає опанувати гострий стрес;

г) один з симптомів ПТСР ;

11. Механізми дії травматичної ситуації в часі:

---

12. Відстрочений ПТСР:

а) проявляється через півроку і більше після впливу травмуючої ситуації. Як правило, ця форма посттравматичного синдрому розвивається після впливу будь-якого провокуючого фактору (додаткова психічна або фізична травма, нервові перенапруження, стрес, пов'язаний з переїздом і т.п.)

б) розвивається при тривалому хронічному перебігу ПТСР в тих випадках, коли пацієнт не отримав адекватної психологічної підтримки.

в) характеризується яскравими проявами всіх симптомів захворювання і триває не більше трьох місяців.

13. Основні соціальні фактори, що впливають на успішну адаптацію жертв після травмуючої події:

---

14. Види копінг-стратегій:

---

15. Етапи первинної психологічної допомоги постраждалим особам:

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологічна реабілітація посттравматичних розладів»

1. Основні поняття психологічної реабілітації
2. Особливості впровадження психологічної реабілітації
3. Теоретичні основи психологічної реабілітації.
4. Психологічні проблеми психологічної реабілітації.
5. Умови роботи психолога-реабітолога в процесі реабілітації.
6. Системи психологічної підтримки особистості.
7. Основні завдання психологічної реабілітації, система реабілітаційних заходів.
8. Методи психологічної допомоги в реабілітаційній психології.
9. Кризова психологічна допомога: особливості та умови надання.
10. Поняття стресу та стресостійкості.
11. Тріада стресу Г.Сельє.
12. Стрес: історія вивчення і сучасні уявлення.

13. Травматичний стрес: сила впливу.
14. Етапи реагування на травматичний стрес.
15. Вплив індивідуальних і особистих особливостей людини на виникнення і розвиток стресу.
16. Вплив стресу на життя людини
17. Аутстрес-позитивний вплив стресу на людину.
18. Дистрес-негативний вплив стресу.
19. Психосоматичні наслідки впливу стресу.
20. Відстрочені реакції на травматичний стрес
21. Динаміка переживання травматичної ситуації.
22. Суїцидальна поведінка. Реакції горя.
23. Посттравматичний стресовий розлад, особливості протікання.
24. Історія розвитку поняття посттравматичний стресовий розлад.
25. Теоретичні моделі ПТСР
26. Діагностичні критерії ПТСР
27. Критерії ПТСР в МКБ-10.
28. Критерії посттравматичного стресового розладу по DSM-V.
29. Діагностичні критерії гострої реакції на стрес по DSM-V.
30. Типи ПТСР за Волошиним. Типи травматичних ситуацій.
31. Посттравматичні стани та їх психологічна реабілітація.
32. Гостра реакція на стрес.
33. Фактори ризику та індивідуальна уразливість.
34. Стадії відновлення після травм.
35. Можливості різних напрямків психотерапії у роботі з дітьми, які постраждали від насильства;
36. Основні принципи надання екстреної психологічної допомоги;
37. Дії психолога у місці надзвичайних подій;
38. Індивідуальна уразливість і психологічні наслідки травматичної події;
39. Психоаналітичний підхід до розуміння механізму дії травми;
40. Патерн повторного переживання травматичних подій, як чинник насильства у суспільстві;
41. Основні принципи роботи психолога з гострим стресовим порушенням;
42. Копінг-стратегії, як стратегії опанування складної життєвої ситуації;
43. Дебріфінг: спрямування, процедура, принципи проведення.
44. Групова робота із клієнтами, що переживають наслідки травматичного стресу;
45. Психологічна реабілітація людей, що перебували у полоні (особливості травматичної ситуації, принципи допомоги);
46. Психологічна реабілітація учасників бойових дій (особливості травматичної ситуації, принципи допомоги);
47. Принципи та прийоми реабілітації постраждалих від насильства в сім'ї;
48. Психологічна реабілітація біженців та вимушено переміщених осіб;
49. Особливості дитячої реакції на травматичні події;
50. Особливості реабілітаційної допомоги дітям;
51. Психологічна реабілітація членів антигромадських організацій та сект;
52. Психологічна реабілітація дітей-інвалідів;
53. Віддалені психологічні наслідки розлучення: причини виникнення, наслідки та прийоми реабілітації;
54. Інцест, як вид насильства: сутність та прийоми психологічної реабілітації.
55. Надія, що приносить із собою розлучення: використання ресурсів в процесі реабілітаційної допомоги.
56. Стокгольмський синдром: сутність, основні прояви, наслідки та шляхи психологічної реабілітації.

57. Дисоціація, як захисний механізм, що діє при психологічній травмі: сутність, основні прояви, наслідки для розвитку особистості та шляхи психологічної реабілітації.
58. Основи самореабілітації.
59. Психопрофілактичні техніки передумання ПТСР.
60. Стресостійкість, як шлях до психологічного благополуччя особистості.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні/семінарські заняття	3	7/7	42
2.	Модульний контроль	15	2	30
3.	Тренінг	13	1	13
4.	Доповідь	5	1	5
5.	Творча робота (Розробка комплексу психопрофілактичних рекомендацій щодо запобігання розвитку посттравматичних розладів)	10	1	10
Підсумковий рейтинговий бал:				100

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль № 1					Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	200/2
3	3	6	6	3	6	3	3	3	6	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X-XI
---------	---	----	-----	----	---	----	-----	------	----	------

Модулі	Змістовий модуль І. Теоретико-методологічні основи психологічної реабілітації.		Змістовий модуль 2. Психологічна допомога особам з посттравматичними розладами							
Теми практичних та семінарських занять	Тема 1. Реабілітаційна психологія, теоретичні основи.	Тема 2. Теорія Г. Сельє. Тріада стресу.	Тема 3. Передумови розвитку та особливості протікання ПТСР. Модульний контроль 1.	Тема 4. Психологічна діагностика. Вивчення критеріїв ПТСР за DSM-5	Тема 5. Методологічний інструментарій для дослідження ПТСР психологом-реабілітологом.	Тема 6. Когнітивно-поведінкова психотерапія та психоаналіз в психопрофілактиці та психотерапії ПТСР. Місце та роль екзистенційного напрямку психотерапії в роботі із ПТСР.	Тема 7. Психотравмуючі події. Особливості реабілітації.	Тема 8. Особливості травматичного стресу та посттравматичного розладу у дітей.	Тема 9. Психопрофілактика як шлях до психологічного благополуччя .	Тема 10. Захист тренінгу. Модульний контроль 2. Підведення підсумків.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення		Підготувати повідомлення							
Види контролю	Контрольна робота		Контрольна робота							

13. Рекомендована література

1. Александровский Ю.А. Социально-стрессовые расстройства // Обозрение института психиатрии им. Бехтерева -1992. - No 12. - С.5-10.
2. Александровский Ю.А., Щукин Б.П. Психические расстройства во время и после стихийных бедствий и катастроф / Ю.А. Александровский, Б.П. Щукин // Журнал невропатологии и психиатрии им. С.С. Корсакова. - 1991.- No 5 -С. 5-15.
3. Анцыферова Ю.А. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психол. журнал. -1994. -Т. 15.No1.-С. 3-18.
4. Арнольд О.Р., Бушова Е.П. Психологические эффекты дельфинотерапии / О.Р. Арнольд, Е.П. Бушова // Психол. журнал - 2001.-Т. 20, No 5 - С. 98 – 104.
5. Ахмедова Х.Б. Посттравматические личностные изменения у гражданских лиц, переживших угрозу жизни // Вопр. психол.- 2004.- No 4. – С. 93 – 103.
6. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация / Ф.Б. Березин. - Л.: Наука, 1988. - 378с.
7. Бурлаков Б. Homo Gamer: Психология компьютерных игр. — М.: Независимая фирма «Класс», 2000.

8. Вайтхед М. Консультирование человека в состоянии горя: модель помощи / М. Вайтхед // Практична психологія та соціальна робота – 2003. – № 10. – С. 43 - 49.
9. Вайцванг П. «Десять заповедей творческой личности». - М.: Прогресс»,
10. Выготский Л.С. Собрание соч. в 6-ти томах. – М.:Педагогика, 1983. – т.5 – с.115-136
- Епифанов В.А. Медицинская реабилитация. – М.: МЕДпресс-информ, 2005. – 328 с.
- Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса. — СПб: Питер, 2001. — 272 с.
- Картер Р. Помогая людям, страдающим психическим заболеванием. – К.: Сфера, 2000. – 356 с.
- Лакосина Н. Д., Ушаков Г. К. Медицинская психология - 2 изд. - М.: Медицина, 1984. - 272 с.
- Мухин В.М. Физическая реабилитация. – Киев: Олимпийская литература, 2000.
- Козлов В.В. Социальная и психологическая работа с кризисной личностью. Методическое пособие. - Москва, 2001 - 228 с. Апчел В.Я., Цыган В.Н. Стресс и стрессоустойчивость человека. СПб.: 1999.-86 с
11. Гейссельхарт Р. Хофманн-Буркарт К. Прощай, стресс! Лучшие техники релаксации [пер. с нем. М. Э. Рёш]. - 2-е изд., испр. - М.: Омега-Л, 2006. - 118 с.
12. Герольд А. Нейрогенное дрожание при проведении TRE-
13. Гольдблат Ю.В. Медико-социальная реабилитация в неврологии / Ю.В. Гольдблат.- СПб.: Политехника, 2006. - 607 с.
14. Григорьева В.Н. Психосоматические аспекты нейрореабилитации. Хронические боли / В.Н. Григорьева - Нижний Новгород: Изд-во Нижегородской гос. Медицинской академии, 2004. – 420 с.
15. Гудонис В.П. Основы и перспективы социальной адаптации лиц с нарушенным зрением.– Избранные психологические труды. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 1999. – 304 с.
16. Даренский И.Д. Аддиктивный цикл. – М., 2008. – 324 с.
17. Дашкина М.Е. Основы групповой работы с детьми, пережившими
18. Дебрифинг как метод психологической коррекции посттравматических стрессовых нарушений/ Учебно-методическое пособие. Сост. Шестопалова Л.Ф., Алексис Лоренсо Руис, Курган Г.А., Лысенко В.И., Попова Г.В., Теличкин А.А., Тимченко А.В., Христенко В.Е., Шапарь В.Б.– Х.: Университет внутренних дел, МВД Украины, 1998. – 20 с.
19. Демьянов Ю.Г. Основы психопрофилактики и психотерапии. – М.:Сфера, 2004. – 126 с.
20. Дозорцева Е.Б., Самородская Н.Г. Оценка психологических состояний детей из зон вооруженных конфликтов / Е.Б. Дозорцева, Н.Г. Самородская // Социальная и клиническая психиатрия. – 1994. -Т. 4, № 2.- С. 62-67.
21. Ениколопов С.Н., Лебедев С.В., Бобосов Е.А. Влияние экстремального события на косвенных участников / С.Н. Ениколопов, С.В. Лебедев, Е.А. Бобосов // Психол. журнал- 2004.-Т. 25, № 6- С.73-77.
22. Зайцев В.П. Медико-психологическая реабилитация больных и инвалидов / Терапевтический архив. – 2013. - №10. – С. 3-11.
23. Исанова В.А. Нейрореабилитация : руководство по медико- социальной и педагогической реабилитации / В.А.Исанова. – Казань : Плутон,2004. - 288 с.
24. Іпатів А.В., Сергієні О.В., Войтчак Т.Г. Професійна реабілітація інвалідів. Дніпропетровськ, 2005. - 227 с.
25. Кабанов М.М. Реабилитация психических больных / М.М. Кабанов. Л. Медицина,1978. – 345 с.
26. Кабанов М.М. Реабилитация психических больных. - Л., Медицина, 1985.- 216 с.
27. Калшед Д. Внутренний мир травмы. – М., 2001

28. Карвасарский Б.Д.. Психотерапевтическая энциклопедия. – М.: 2000 – 876 с.
<http://www.koob.ru/karvasarskij/>
29. Катомик Г.В., Корнієнко І.О. Техногенні катастрофи: психологічна допомога очевидцям та постраждалим / Г.В. Катомик, І.О. Корнієнко // Практична психологія та соціальна робота – 2003. – № 6.– С. 30 –51.
30. Китаев-Смык Л. А. Стресс войны. Фронтовые наблюдения врача-
31. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. - М.,1983.-368 с.
32. Ковалев В.В., Асанова И.К. Посттравматические расстройства у детей и подростков вследствие стихийных бедствий и катастроф // Социальная и клиническая психиатрия. - 1992. - Т.2, № 2.- С. 31-35.
33. Коваленко Е.П. Украденное детство. Физическое и сексуальное насилие в семье. / Развитие детской аналитической психологии в Украине: теоретические и практические аспекты – К., 2011
34. Колесникова Г. И. Основы психопрофилактики и психокоррекции. – М.: Феникс, 2005. – 192 с.
35. Колодзин Б. Как жить после психической травмы. - М., 1992. -72 с.
36. Левин, П.А. Пробуждение тигра—исцеление травмы. Природная способность трансформировать экстремальные переживания : [пер. С англ.] / Питер А. Левин, Энн Фредерик; науч. Ред. Е.С. Мазур. — М: АСТ, 2007. — 316, [4] с.
37. Либерман Ю.И., Мороз И.Б., Михайлова И.В. Психические расстройства у пострадавших при землетрясении в Армении // Психол. журнал- 1990. - Т. 10, №5.- С. 42-46. 18.
38. Маар Н. Папа теперь живет на улице Генриха. – К., 2002
39. Маклаков А.Г. Личностный адаптационный потенциал, его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях / А.Г. Маклаков //Психол.Журнал-2000.-Т.19,№1- С.16–24.
40. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 960 с.
41. Марищук В.Л., Евдокимов В.И. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. F СПб, 2001. F 259 с
42. Медицинская реабилитация (руководство). / под ред.акад.РАМН, проф..В.М. Боголюбова. - Т.І. - 2007.- 676 с.
43. Медицинская реабилитация / Под ред. В. М. Боголюбова. Книга I. - Изд. 3-е, испр. и доп. - М.: Бином, 2010. - 416 с.
44. Миско Е.А., Тарабрина Н.В. Особенности жизненной перспективы у ветеранов войны в Афганистане и ликвидаторов аварии на ЧАЭС / Е.А. Миско, Н.В. Тарабрина // Психол. журнал-2004.-Т. 25, № 3 - С. 44-52.
45. Мэнделла Дж.Г., Дамон Г. Групповая психотерапевтическая работа с детьми, пережившими сексуальное насилие – М.: Генезис, 1998. – 160 с.
46. Насилие в семье: Особенности психологической реабилитации. Учебное пособие/ Под ред. Н.М. Платоновой, Ю.П. Платонова. – СПб.: Речь, 2004. – 154 с.;
47. Никишина В.Б. Системный подход как основание построения стратегии психореабилитационной работы с детьми с нарушениями в развитии / В.Б. Никишина // Мир психологии, 2004 - № 1, С. 271 –277.
48. Окесон Ким Фупс, Эриксон Эва. Как дедушка стал привидением. – М., 2010.
49. Опухова Н.Г. Возрождение из боли: Психодрама в работе с подростками, пережившими насилие / Н.Г. Опухова // Практична психологія та соціальна робота – 2003. – № 7.– С. 24 –34.
50. Організація психотерапевтичної допомоги в системі реабілітації хворих та інвалідів з психічними та поведінковими розладами, кризовими станами і потерпілих в результаті техногенних аварій і катастроф в умовах реформування охорони здоров'я. Методичні рекомендації. Донецьк, 2012. - 83 с.
51. Пилипенко Н.М. Адаптація особистості до життєвої кризи / Н.М. Пилипенко // Журн. практикуючого психолога – 2000, № 6. – С. 140- 147.

52. Психическое здоровье беженцев / перевод Т. Дивакова. - К.: Сфера, 1998. - 176 с.
53. психолога / Л.А. Китаев-Смык. - М.: Российский Институт культурологии,
54. Психологическая диагностика посттравматических стрессовых состояний /Учебно-методическое пособие. Сост. Алексис Лоренсо Руис, Лысенко В.И., Теличкин А.А., Тимченко А.В., Христенко В.Е.,. - Х.: Университет внутренних дел, МВД Украины, 1998. – 67 с.
55. Психология социальной работы / О.Н. Александрова, О.Н. Боголюбов, Н.Л. Васильева и др.; Под общей ред. М.А. Гулина. - СПб.: Питер, 2002.- 352 с. 23.
56. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник/ З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К.: ТОВ-Видавництво-«Дюгос», 2015 р. – 207 с
57. психотерапія. – 2015. – Т. 2, № 1-2. – С. 85-95.
58. Пуховский Н.Н. Психопатологические последствия чрезвычайных ситуаций/ Н.Н. Пуховский - М.: Академический Проект, 2000. – 286 с.
59. Пятницкая, Е. В. Психология травматического стресса : учеб. пособие / Е. В. Пятницкая. — Балашов : Николаев, 2007. — 140 с.
60. Ромек В.Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. F СПб, Речь, 2004. F 256 с.
61. Ромек, В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / В. Г. Ромек, В. А. Конторович, Е. И. Крукович. — СПб. : Речь, 2004. — 256 с.
62. Сандомирский М. Защита от стресса. – М.: 2001. – 188 с. Сатир В. Как строить себя и свою семью. Пер. с англ. М., 1992. Селье Г. Стресс без дистресса. – М.: Прогресс, 1979. – 123 с.
63. Селье Г. Очерки об адаптационном синдроме .- М.: МЕДГИЗ, 1960.- 178 с.
64. Сидорова Б.Ю. Четыре задачи горя / Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001, ф 1-2.
65. Смычек В.Б. Медико–социальная экспертиза и реабилитация / В.Б. Смычек, Г.Я. Хулуп, В.К. Милькаманович.- Минск: ЮНИПАК, 2005. - 420 с.
66. Соколова Е.Д., Березин Ф.Б., Барлас Т.В. Эмоциональный стресс: психологические механизмы, клинические проявления, психотерапия. // MateriaMedica. 1996. – N 1(9). – С. 5-25
67. Соловьева В.Л. Психология экстремальных состояний. – СПб.: ЭЛБИ-СПб, 2003. – 128 с.
68. Соломенко Д.В. Экстренная психологическая помощь. Консультирование. – Х., 2001.;
69. Социально- психологическая работа с семьями детей с ограниченными возможностями./ Н.В. Ялпаева; Мн-во труда и социал. развития Рос. Федерации и др. - М.: Просвещение, 2002. –480с.
70. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с.
71. Сборник материалов по профилактике и психотерапии посттравматического стрессового расстройства у детей: ПАДАП, 2014. – 122 с.
72. Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса.- СПб.: Питер, 2001.-272 с.
73. Тарабрина, Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. — СПб. : Питер, 2001. — 272 с.
74. Телешевская М.Э., Буртынский Д.Л., Филатов А.Г. Реабилитация больных неврозами. - К., 1980.- 231 с.
75. Тимченко А.В. Психогении в экстремальных условиях. Боевая психическая травма и пути ее коррекции. - Харьков: 1995. - 80 с.

76. Тимченко А.В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции: Дис... канд. психол. наук. -1997. -184 с.
77. Тохтамиш О.М. Застосування методу ескалації тактильного контакту у психологічній допомозі дітям з неврологічними захворюваннями та дисгармонійним розвитком // Тіло, свідомість, творчість. Матеріали II Кримського міжнародного симпозіуму з тілесно-орієнтованої та арт-терапії / ред. А Старовойтов, 2008
78. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой (психоаналитическое исследование). – М.: Наука, 1995. – 376 с.
79. Фигдор Г.. Беды развода и пути их преодоления. В помощь родителям и консультантам по вопросам воспитания /Пер. Дианы Видра. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2007. – 372 с.
80. Фонтана Д. Как справиться со стрессом. F М.: Педагогика-Пресс, 1995. F 351 с.
81. Черепанова Е.М. Психологический стресс.- М.: Академия, 1996.- 208 с.
82. Черепанова, Е. М. Психологический стресс: помощи себе и ребенку / Е. М. Черепанова. — М. : Академия, 1997. — 96 с.
83. Черненко М.І., Аршава І.Ф. Медико-соціальна і психологічна реабілітація хворих та інвалідів; Дніпропетровськ, 2007. - 606 с.
84. Шабанов П.Д., Штакельберг О.Ю. Наркомании: патопсихология, клиника, реабилитация / Под. Ред. А.Я. Гриненко. Серия «Мир медицины» - СПб.: Издательство «Лань», 2000. – 368 с.
85. Шевченко Н.Ф. Практикум із психологічної допомоги соматично хворим/ Н.Ф. Шевченко // Практична психологія та соціальна робота. - 2006. - No 4. - С. 17 - 29.
86. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции / Ю.В. Щербатых. — СПб.: Питер, 2006. — 256 с.
87. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкис В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, 2000. – 656 с.
88. Эффективная терапия посттравматического стрессового расстройства. Под ред. Эдны Фоа, Теренса М. Кина, Мэтью Фридмана. - М. : « Когито – Центр », 2005. - 467 с
89. Юмашев Г.С. Основы реабилитации / Г.С. Юмашев, К.Ренкер. - М., Медицина: 1973. - 140 с.
90. Явтушенко О.П. Аддиктивное поведение. / О.П. Явтушенко Днепропетровск. - 2005. - 65 с.
91. Янсон Ю. Развод: мои чувства. – М., 2001
92. Ярославцева Н.Д. Посттравматические стрессовые нарушения у детей-жертв сексуального насилия и оказания им психологической помощи // Мир психологии. - 1998. - Т. 14, No 2.- С.71-80.

Інтернет-ресурси

1. Закон України «Про охорону дитинства». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14>
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15>
3. Постанова Кабінету Міністрів України <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1545-2000-%EF>
4. Закон України «Про охорону дитинства» <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2402-14>
5. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2961-15>

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. No 1545 «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1545-2000-%EF>
7. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.10.2007 р. No 623 «Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини з інвалідністю та Порядку їх складання». <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1197-07>
8. Закон України «Просоціальні послуги» від 19 червня 2003 р. No 966-IV. <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с. <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/430805?download=true>
10. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. – Київ, 2018. – 240 с. <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/430829?download=true>
11. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. – Київ, 2018. – 236 с. <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/430841?download=true>

Програма з дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 34/12 год в т.ч. індивідуальна	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Лабораторні	

робота, самостійної роботи студента – 56/78 год	Індивідуальна робота	
	Самостійна робота	
	56 год.	78 год.
	Форма підсумкового контролю	
Залік – 5 семестр		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 37,78%/62,22%
- для заочної форми навчання – 13,34%/86,66%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» є поглиблене вивчення психологічного феномену «життєва криза», ознайомлення студентів із особливостями проживання різних видів життєвих криз, формування професійних навичок надання реабілітаційної допомоги у ситуації кризи.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз» є:

- оволодіння студентами знаннями щодо феноменології життєвих криз, набуття теоретичних знань щодо психологічних причин і закономірностей виникнення життєвих криз, особливостей їх протікання, впливу на життєдіяльність людини; їх ролі у формуванні та розвитку особистості, знаходженні нею власної індивідуальності;
- оволодіння прийомами та методами психологічного діагностування кризових станів;
- формування вмінь використання набутих знань у роботі з клієнтами на різних вікових етапах розвитку особистості; засвоєння студентами сучасних методів, прийомів і технік психологічної реабілітації особистості в ситуаціях життєвих криз та диференційованого їх застосування в психологічній практиці.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати:</i> специфічні ознаки кризової ситуації у житті людини; типологію життєвих криз особистості; термінологію, яка вживається для опису перебігу кризових станів; <i>Вміти:</i> враховувати витоки (причини) і специфіку різних типів криз у побудуванні системи заходів, спрямованих на реадaptaцію людини у стані життєвої кризи; визначити передумови кризових життєвих ситуацій та давати їм науково обґрунтовану психологічну інтерпретацію;	Загальні компетентності
2.	<i>Знати:</i> принципи та підходи, на яких мають ґрунтуватись психологічна діагностика осіб, що переживають життєву кризу; <i>Вміти:</i> застосовувати форми і методи діагностики психічних станів, поведінки осіб, що переживають життєву кризу; проводити емпіричне дослідження стресостійкості, емоційної врівноваженості, життєстійкості, спираючись на сучасні методики, керуючись сучасними дослідницькими стратегіями	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності Інтегральна компетентність

	вивчення кризової особистості та прийомами їх практичного застосування;	
3.	<i>Знати:</i> принципи та провідні стратегії психологічної реабілітації клієнтів в кризових станах різних типів; <i>Вміти:</i> використовувати на практиці теоретичні знання щодо психологічної реабілітації клієнтів, що переживають життєву кризу; коригувати певні відхилення в розвитку особистості, що виникають у гострих кризових ситуаціях, застосовувати здобуті знання для розв'язання хронічних конфліктів і кризових ситуацій	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності
4.	<i>Знати:</i> сутність та характерні прояви, чинники криз, що вивчаються в межах курсу; <i>Вміти:</i> планувати та застосовувати психокорекційні та психотерапевтичні методи і засоби з особами різного віку, що переживають життєві кризи різноманітної етіології та різного ступеню важкості; розробляти стратегію і тактику кризової допомоги; застосовувати варіанти «швидкої» допомоги кризовим клієнтам.	Спеціальні (фахові, предметні) компетентності Інтегральна компетентність
5.	<i>Знати:</i> зміст міжособистісної взаємодії та ефективного спілкування з іншими людьми в контексті психологічної допомоги в кризових ситуаціях; <i>Вміти:</i> взаємодіяти з фахівцями інших професій, які беруть участь у наданні допомоги постраждалим в кризових ситуаціях.	Загальні компетентності

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Криза у системі реабілітаційної психології

Тема 1.1. Кризові стани як психологічний феномен.

Поняття кризи. Типи критичних ситуацій. Суб'єктивна модель кризи. Фази кризи. Групи причин кризи: суб'єктивні, об'єктивні, чинники середовища. Психологічні особливості кризи. Психологічні особливості переживання кризи.

Тема 1.2. Типологія кризових станів. Загальна типологізація кризових станів: внутрішні та зовнішні, життєві (кризи розвитку) та випадкові (кризи обставин), біологічні та «біографічні». Концепція багатовимірності особистості у типології життєвих криз. Типологія криз за П. П. Горностаєм: кризи становлення особистості (кризи психічного розвитку, або вікові кризи), кризи здоров'я кризи здоров'я, термінальні кризи, кризи значущих відносин, кризи особистісної автономії, кризи самореалізації, кризи життєвих помилок.

Тема 1.3. Дослідження кризових станів. Поняття психодіагностичного дослідження та його етапи. Мета і етапи психодіагностичного дослідження. Психологічні методи вивчення особливостей і потреб клієнта. Принципи організації діагностичної діяльності. Поняття «психічний стан» та його діагностика. Стрес та його діагностика.

Тема 1.4. Зміст та напрями психологічної реабілітації клієнта в ситуації життєвих криз. Стратегії психосоціальної допомоги: соціальна підтримка, цілісне ставлення до здоров'я, бібліотерапія, власне психосоціальна допомога. Принцип супроводу як основа психосоціальної допомоги кризовій особистості. Кризова інтервенція. Методи кризової інтервенції (психотерапія (кризова психотерапія) та кризове консультування). Психологічний дебрифінг як форма кризової інтервенції. Подолання як модель вирішення проблем.

Змістовий модуль 2. Психологічна реабілітація клієнтів в ситуації окремих життєвих криз

Тема 2.1. Особистісні кризи. Вікові кризи. Специфіка вікових криз. Криза народження. Кризи дитячого та підліткового віку. Криза середнього віку. Криза „Я-інтеграції—прихильного віку. Криза 40 років. Особистісні та соціальні проблеми літніх людей. Пенсійна криза. Криза пізньої дорослості. Самотність у дорослому віці. Синдром «спустошення гнізда». Психологічна підтримка літніх людей. Адекватне сприйняття старості. Телефон довіри. Групи взаємодопомоги. Криза гендерної ідентичності. Психологія гомосексуалізму. Гендерні стереотипи. Квір-теорія. Усвідомлення власної гомосексуальності як криза ідентичності. Професійна криза: втрата професійної мотивації, втрата роботи. Психологічна реабілітація хронічно безробітних. Криза спустошеності та втрати сенсу життя.

Тема 2.2. Кризи значущих відносин та особистісної автономії. Кризи розвитку сім'ї. Розлучення як втрата шлюбного партнера. Зрада. Безпліддя як криза. Вимушена розлука при міграції. Криза втрати свободи. Психологічна підтримка засуджених. Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні. Попередження госпіталізму у дорослих, що перебувають на тривалому лікуванні.

Тема 2.3. Травматичні кризи. Термінальний період у житті людини. Поняття „термінальності” в психології. Динаміка переживання термінальних станів. Специфіка життєвої кризи в період термінальних захворювань. Вплив хвороби на особистість та психологічна реабілітація людини, що втратила здоров'я. Набута інвалідність як криза.

Тема 2.4. Особливості переживання кризових ситуацій дітьми. Специфіка переживання кризи у дітей. Види несприятливих психосоціальних чинників, що призводять до розвитку кризи у дітей і підлітків. Типові механізми психологічного захисту у дітей і підлітків. Стрес-чинники дошкільного дитинства. Криза 6 років та підліткова. Розлучення батьків як один з видів травматизації дитини. Криза значущих відносин у дітей трудових мігрантів. Вплив військових подій на психіку дитини.

4. Структура навчальної дисципліни

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	СРС	Аудиторні	Лекції	Практичні	Лабораторні	СРС
Змістовий модуль 1. Криза у системі реабілітаційної психології											
1	Кризові стани як психологічний феномен	4	2	2		2		2			4
2	Типологія кризових станів	2	2			2					4
3	Дослідження кризових станів	2		2		10					10
4	Зміст та напрями психологічної реабілітації клієнта в ситуації	2	4			4			2		10

	життєвих криз									
	Всього за 1 модулем	12	8	4		18		2	2	28
		Змістовий модуль 2. Психологічна реабілітація клієнтів в ситуації окремих життєвих криз								
1	Особистісні кризи	8	4	4		10			2	19
2	Кризи значущих відносин та особистісної автономії	5	2	4		10		2		19
3	Травматичні кризи	4	2	2		9		2		10
4	Особливості переживання кризових ситуацій дітьми	4	2	2		9			2	10
	Всього за 2 модулем	22	10	12		38				
	Разом:	34	18	16		56	12	6	6	78

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин

	Всього:	

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1.1. Кризові стани як психологічний феномен	2
2	Тема 1.2. Дослідження кризових станів	2
3	Тема 2.1. Особистісні кризи	2
4	Тема 2.2. Особистісні кризи	2
5	Тема 2.3. Кризи значущих відносин та особистісної автономії	2
6	Тема 2.4. Кризи особистісної автономії	2
7	Тема 2.3. Травматичні кризи	2
8	Тема 2.4. Особливості переживання кризових ситуацій дітьми	2
	Всього:	16

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Психологічні особливості кризи. Психологічні особливості переживання кризи.	2/4
2	Типологія криз за П. П. Горностаєм	2/4
3	Поняття «психічний стан» та його діагностика. Стрес та його діагностика.	10/10

4	Психологічний дебрифінг як форма кризової інтервенції. Подолання як модель вирішення проблем	4/10
5	Професійна криза: втрата професійної мотивації, втрата роботи. Психологічна реабілітація хронічно безробітних. Криза спустошеності та втрати сенсу життя	10/19
6	Криза втрати свободи. Психологічна підтримка засуджених.	10/19
7	Набута інвалідність як криза	9/10
8	Вплив військових подій на психіку дитини.	9/10
	Всього:	56/78

8. Індивідуальні завдання

Семінарське заняття 1.2. Дослідження кризових станів

Завдання 1. Ознайомтеся із нижче переліченими методиками (за книгами А.О.Прохорова і Н.В.Тарабриної).

- Тарабрина, Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса. – С.Пб.: Питер, 2001. – 272с. <https://klex.ru/8cw>

- Методики диагностики и измерения психических состояний личности/ Автор и составитель А.О.Прохоров. — М.:ПЕР СЭ, 2004.- 176 с. <https://klex.ru/b66>

Блоки методик:

- Методи дослідження часової перспективи:
- Методи психологічної діагностики стресових переживань і депресії
- Методи дослідження рівня нервно-психічної напруги
- Методи діагностики психічних станів
- Методи діагностики посттравматичних стресових розладів

Завдання 2. Виконайте наступну вправу. Вам буде потрібно папір і ручка. Згадайте кризу, яку ви пережили (краще в недалекому минулому). Для того, щоб з'ясувати природу взятої для аналізу кризи, запишіть відповіді на наступні питання.

- Яка подія або ускладнення викликало кризу? Опишіть, що сталося.
- Чи були які-небудь вихідні обставини, які ускладнили переживання даної події саме в той період часу? Опишіть загальний стан справ в той час, коли сталася криза.
- Чи була криза несподіваною? Скільки попереджувальних знаків, які говорять про те, що події розвиваються на гірше, ви отримали? Озирніться назад: чи була у вас якась можливість запобігти кризі?
- Коли криза сталася, якою мірою ви могли контролювати розвиток подій? Повертаючись до минулого, позначте, наскільки реалістична була ваша оцінка того, що відбувається.
- Якою мірою змінився ваш звичний спосіб життя в результаті кризи? Відзначте будь-які порушення звичних стереотипів поведінки під час роботи, відпочинку, сну, пробудження і зустрічей з різними людьми.
- Які почуття ви відчували під час переживання кризи?
- Наскільки невизначеним здавався спочатку вихід із кризи? Чи уявляли ви, що може трапитися в майбутньому? Якщо ні, то чому?
- Чи охопила криза якусь особисту втрату? Якщо так, то що це була за втрата (смерть коханої людини чи родича, втрата значущого ідеалу, статусу, незалежності, тілесних функцій)? Опишіть, що значила ця втрата для вас.
- Чи охопила криза будь-яку загрозу чи небезпека? Якщо так, то яку?

- Чи супроводжувалася криза вашим приниженням? Спробуйте пояснити, що саме ви визнали принизливим для себе.
- Чи супроводжувалася криза якимось неприємним відкриттям для вас, тобто виявленням чогось прикрого, про що ви до того не підозрювали?
- Озираючись назад, чи можете ви визначити, чи містилося в вашій кризі якесь приховане звернення до вас? На що у вашому житті в цей час відкрила вам очі криза?

Семінарське заняття 2.1. Особистісні кризи

Завдання 1. Перегляньте відео. Подумайте, які причини того, що герої передач не приймають себе? Психологічні? Соціальні? Фізіологічні? Обґрунтуйте свою думку і запропонуйте шляхи психологічної роботи з героями програм.

- Я живу в чужом теле (повний випуск) | Говорить Україна.
<https://www.youtube.com/watch?v=KdXD6VVlvG4>

Семінарське заняття 2.2. Кризи значущих відносин

Завдання 1. Напишіть есе за обраною темою

- Я-пряме та інвертоване.
- Життєві обмеження
- Нестандартні вчинки в моєму житті
- Мій приклад для наслідування
- Ресурсність особистості
- Будинок моєї мрії
- Нетривіальні способи психологічної підтримки в моєму житті
- Мої життєві перспективи

Завдання 2. Напишіть психотерапевтичний лист клієнту.

- Уточніть в листі можливості психолога і адресата.
  - Позначте свою позицію через зворотний зв'язок.
  - Постарайтеся висловити клієнту вашу підтримку.
  - Намітьте перспективи клієнта.
  - підлітку 15 років, який ненавидить людей;
  - жінці 36 років, яка втомилася від сімейного життя, постійних обов'язків і необхідності все робити самій і яка хоче знайти «внутрішню свободу»;
  - мамі хлопчика 9 років, який не хоче бути хлопчиком;
  - молодому директору школи (32 роки), який не знає, як завоювати авторитет у педагогів;
  - хлопчику-підлітку (14 років), який «Не хоче бути «чорним». Хоче бути, як усі».
- Хлопчик мігрант, не слов'янин, розмовляє з акцентом. Живе з батьками в Києві недавно.
- жінці 40 років, яка панічно боїться наближення старості і можливої самотності;

Семінарське заняття 2.3. Термінальні кризи та кризи здоров'я

Завдання 1. Подивіться рекомендовані відео

- "Неловкие вопросы": больные раком о том, чего не стоит бояться
<https://youtu.be/Qyv10neyRq8>
- Этапы восприятия смерти Кюблер-Росс. <https://youtu.be/6SWb-HbcuIo>
- Вебинар Alive IL-UA. Скорбь. вед. Гиля Петрова (Израиль).
<https://youtu.be/0US03ZM4TJ0>

Семінарське заняття 2.4. Особливості переживання кризових ситуацій дітьми

Завдання 1. Виберіть одну із кризових подій. На одному аркуші перелічіть особливості психічного стану дитини, її поведінки, що можуть стати наслідком кризової ситуації. Далі підберіть 5-10 методик чи технік, які можна застосувати при роботі з

такою дитиною (різних). Опишіть їх. При цьому враховуйте вік дитини (чи це дошкільник, чи підліток тощо).

Кризові події: • смерть родичів, • смерть друзів, • пограбування на вулиці, • стихійне лихо, • публічне приниження, • звалтування, • зрада коханого (коханої), • несподівано низька оцінка на іспиті, • розлучення батьків, • вимушена зміна місця проживання, • дорожня катастрофа, • фізичне каліцтво, • важка хвороба, • інвалідність, • перебування на території бойових дій, • провал при вступі до ВНЗ, • народження молодшої дитини з великою різницею у віці (від 10 і більше років), • перебування батьків у тривалій трудовій міграції.

9. Методи навчання

-словесні (усне опитування),
-практичні (розв'язання проблемних ситуацій),
-методи самостійної роботи (опрацювання діагностичних методик і проведення психолого-педагогічного дослідження).

Форми поточного контролю: модульна контрольна робота

10. Форми і методи контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛК.

Питання до заліку:

1. Поняття кризи. Фази кризи.
2. Групи причин кризи: суб'єктивні, об'єктивні, чинники середовища.
3. Психологічні особливості переживання кризи.
4. Концепція багатовимірності особистості у типології життєвих криз.
5. Мета і етапи психодіагностичного дослідження життєвих криз
6. Поняття «психічний стан» та його діагностика.
7. Стрес та його діагностика.
8. Вікові кризи. Специфіка вікових криз.
9. Криза народження. Кризи дитячого та підліткового віку.
10. Криза середнього віку. Криза 40 років.
11. Криза пізньої дорослості. Самотність у дорослому віці. Синдром «спустошення гнізда».
12. Особистісні та соціальні проблеми літніх людей. Пенсійна криза.
13. Криза гендерної ідентичності.
14. Усвідомлення власної гомосексуальності як криза ідентичності. Психологія гомосексуалізму. Гендерні стереотипи. Квір-теорія.
15. Професійна криза: втрата професійної мотивації, втрата роботи. Психологічна реабілітація хронічно безробітних.
16. Криза спустошеності та втрати сенсу життя.
17. Кризи розвитку сім'ї.
18. Розлучення як втрата шлюбного партнера.
19. Зрада як криза сімейних відносин.
20. Безпліддя як криза.
21. Вимушена розлука при міграції як криза.
22. Криза втрати свободи. Психологічна підтримка засуджених.
23. Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні.
24. Попередження госпіталізму у дорослих, що перебувають на тривалому лікуванні.
25. Термінальний період у житті людини. Поняття „термінальності” в психології.
26. Динаміка переживання термінальних станів. Специфіка життєвої кризи в період термінальних захворювань.

27. Вплив хвороби на особистість та психологічна реабілітація людини, що втратила здоров'я.
28. Набута інвалідність як криза.
29. Специфіка переживання кризи у дітей. Види несприятливих психосоціальних чинників, що призводять до розвитку кризи у дітей і підлітків.
30. Типові механізми психологічного захисту у дітей і підлітків.
31. Розлучення батьків як один з видів травматизації дитини.
32. Криза значущих відносин у дітей трудових мігрантів.
33. Вплив військових подій на психіку дитини.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Модулі	Змістовий модуль 1. Криза у системі реабілітаційної психології									
Лекції	Змістовий модуль 2. Психологічна реабілітація клієнтів в ситуації окремих життєвих криз									
<i>Тема лекції</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Кризові стани як психологічний феномен	Типологія кризових станів	Зміст та напрями психологічної реабілітації клієнта в ситуації життєвих криз	4	5	6	7	8	9	10
Семінари	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Тема семінар. заняття</i>	Кризові стани як психологічний феномен	Дослідження кризових станів	Дослідження кризових станів	4	5	6	7	8	9	10
					Особистісні кризи (вікові, кризи цілісності, кризи становлення, криза гендерної ідентичності тощо)	Кризи значущих відносин (розлучення, зрада, вимушена розлука при міграції, народження пізньої дитини, перебування позбавлення волі тощо)	Кризи значущих відносин та особистісної автономії	Травматичні кризи	Травматичні кризи (термінальні кризи - смерть, кризи здоров'я)	Особливості переживання кризових ситуацій дітьми
<i>Самостійна робота</i>	<ul style="list-style-type: none"> Аналіз життєвої кризи за Ромеком Програма реабілітації 									
<i>Види контролю</i>	<ul style="list-style-type: none"> Практичні 2*5=10 балів Аналіз кризи = 10 балів СР = 5 балів МКР = 10 балів Практичні 6*5=30 балів Програма =20 балів СР = 5 балів МКР = 10 балів 									
	ЗАЛІК									

13. Рекомендована література

Основна література

1. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник / О. О. Байер. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с
2. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості. – Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015.-110 с.
3. Життєві кризи особистості : У 2 ч. / [за ред. В. М. Донія, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін.]. – К., 1998. – Ч. 1 : Психологія життєвих криз особистості. – 360 с.
4. Кризова психологія. Навчальний посібник За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х. НУЦЗУ, 2010. - 401 с.
5. Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / И. Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2008. – 928 с.
6. Малкина-Пых, И.Г. Возрастные кризисы взрослости / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Изд-во «Эксмо», 2005. – 416с.
7. Пергаменщик Л. А. Кризисная психология. Курс лекций / Л. А. Пергаменщик. – Минск, 2003. – 150 с.
8. Поліщук В. М. Життєві кризи особистості : навч.-метод. посіб. / В. М. Поліщук; Глух. держ. пед. ун-т. – Глухів, 2005. – 98 с.
9. Психологія життєвої кризи / [відп. ред. Т. М. Титаренко]. – К. : Агропром-видав України, 1998. – 348 с.
10. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи – Л. М. Вольнова. – К. , 2012. – 275 с.
11. Ромек, В.Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях [Текст] / В.Г. Ромек, В.А. Конторович, Е.И. Крукович. – С.Пб.: Речь, 2005. – 256 с.
12. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування : навч. посіб. Ч. 1 / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2007. – 144 с. – (Психол. інструментарій).
13. Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2004. – 96 с. – (Психол. інструментарій).

Додаткова література

14. Албегова И. Техники адаптации к критическим ситуациям / И. Албегова // Психотехнологии в социальной работе / [Под ред. В. В. Козлова]. – Ярославль : МАПН, 1998. – С. 18-24.
15. Бендлер Р. Рефрейминг: ориентация личности с помощью речевых стратегий / Ричард Бендлер, Джон Гриндер ; [перев. с англ. И. М. Ребейко]. – Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 256 с.
16. Варбан Євген Олександрович. Стратегії подолання життєвих криз в юнацькому віці.: Дис... канд. наук: 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія. – ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», Київ, 2009.
17. Василюк Ф. Е. Психологический анализ переживания преодоления критических ситуаций : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / Ф. Е. Василюк. – М., 1981. – 18 с.
18. Василюк Ф. Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Федор Ефимович Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
19. Заїка В. М. Динамічна модель особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості / Віталій Заїка // Соціальна психологія. – 2009. – ф 1. – С. 69-76.
20. Заїка В.М. Особливості трансформації особистості людини в ході вирішення життєвої кризи.(Вид. 3-є, доп.) - Полтава, 2013. - 100с.

21. Нартова-Бочавер С. К. «Coping behavior» в системе понятий психологии личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – М., 1997. – Т. 18, № 5. – С. 20-51.
22. Олифиревич Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. - СПб.: Речь, 2006. - 360 с.
23. Санникова О. П. Психологический портрет кризисной личности / О. П. Санникова // Вісник Харківського університету. – 2000. – № 498. – С. 115-121. – (Серія «Психологія»).
24. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Навч.-метод. посібник. / за редакцією К.Б. Левченко, Трубавіної І.М., Цушка І.І. - К.: Видавництво, 2007. - 240 с.
25. Стрес і людина: медико-психологічна допомога при стресових розладах : метод. посіб. / за ред. Пінчук І.Я., Бабова К.Д., Гоженка А.І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 92 с
26. Ушакова І.М. Вік як можлива причина психологічної кризи. // Проблеми екстремальної та кризової психології, 2007. – № 1. – С.305-315.
27. Федоренко Р. П. Психологія молоді сім'ї і сімейна криза : моногр. / Р. П. Федоренко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2007. – 168 с.
28. Хухлаева О. В. Кризисы взрослой жизни. Книга о том, как можно быть счастливым и после юности / Ольга Хухлаева. – М. : Генезис, 2009. – 208 с.
29. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]. – Бердянськ, БДПУ, 2016. – 193 с.
30. Шевченко Н.Ф. Психологічна допомога тяжким соматично хворим. Максименко С.Д. Навчальний посібник. – К.: Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України; Ніжин: Міланік, 2007.–115 с.
31. Шихи Г. Возрастные кризисы : ступени личностного роста / Гейл Шихи. – СПб : Ювента, 1999. – 436 с.
32. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния / Людмила Николаевна Юрьева. – Днепропетровск : Арт-пресс, 1998. – 164 с.

Програма з дисципліни «Культура спілкування психолога-реабілітолога»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне	Рік підготовки:	

Змістових модулів – 2	спрямування): <u>психологія</u>	3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		5-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16/ год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 34/56/
- для заочної форми навчання – 10/78/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Культура спілкування психолога-реабілітолога» полягає у розкритті сутності, структури, видів, функцій, принципів і значення культури спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога, розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення професійної й комунікативної компетентності майбутнього психолога та формуванні комунікативних компетенцій.

Завданнями вивчення дисципліни «Культура спілкування психолога-реабілітолога» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психологічної реабілітації та професійної комунікації, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

11. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями психології спілкування, культури спілкування загалом та у професійній діяльності психолога-реабілітолога, зокрема, сформувати у студентів знання про феномен культури мовленнєвого спілкування як професійно важливої системи якостей та вмінь психолога.

12. Сприяти усвідомленню студентами суб'єктивного смислу поняття «культура спілкування» через суто професійне значення даного терміну.

13. Сформувати у студентів знання про особистісні детермінанти культури спілкування у процесі професійної підготовки та самопідготовки як процесу, що складає ціннісну та мотиваційну основу у професійному розвитку особистості психолога.

14. Сприяти усвідомленню особистісної значущості культури спілкування та культури мовленнєвого спілкування у професійному становленні студентів.

15. Підвищити рівень сформованості особистісних детермінант культури спілкування психолога на основі створення позитивної мотивації до навчання, актуалізації та закріплення професійно важливих знань, а також активізації раніше сформованих комунікативних вмінь, навичок та особистісних якостей.

16. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності та підвищення культури спілкування у повсякденному житті.

17. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.

18. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

- предмет, мету та завдання психології спілкування, культури спілкування психолога-реабілітолога;
- функції та структуру культури спілкування психолога-реабілітолога;
- співвідношення та сутність понять «спілкування» та «культура спілкування»;
- особливості культури спілкування психолога-реабілітолога;
- особистісні детермінанти культури спілкування психолога-реабілітолога;
- особливості вербальної та невербальної комунікації психолога-реабілітолога;
- особливості та критерії професійного висловлювання психолога;
- діалогічний аспект культури спілкування психолога-реабілітолога;
- шляхи розвитку професійної комунікативної компетентності психолога-реабілітолога та його культури спілкування.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти :**

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови професійної взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- формулювати професійні висловлювання, адекватні цілям психологічної реабілітації клієнтів, та об'єктивно інтерпретувати їх висловлювання;
- уважно слухати та «чути» клієнтів;
- оцінювати рівень взаєморозуміння у процесі професійної взаємодії та враховувати вікові й індивідуальні особливості клієнта або клієнтів;
- правильно інтерпретувати невербальні повідомлення клієнтів;
- слідкувати за відповідністю власних вербальних повідомлень невербальній поведінці;
- володіти комунікативною компетентністю у міжособистісному спілкуванні, груповому прийнятті рішень та публічному виступі;
- знаходити причини виникнення відмови від психологічної допомоги клієнтом, шляхи їх вирішення та запобігання;
- виявляти та долати комунікативні й психологічні бар'єри у професійній взаємодії з клієнтом (клієнтами);
- володіти достатнім рівнем комунікативної компетентності та культури спілкування психолога-реабілітолога;
- володіти достатнім рівнем професійних знань та професійним тезаурусом психолога;
- володіти психологічними технологіями та засобами ефективною комунікативною взаємодії, використовувати їх у майбутній професійній діяльності;
- володіти достатнім рівнем культури спілкування.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи культури спілкування.

Тема 1. Аналіз категорії спілкування у психологічній науці.

Сутність поняття спілкування. Предмет, мета та завдання курсу. Концептуальні основи розробки проблеми спілкування у психології та інших науках. Співвідношення понять «комунікація» та «спілкування», їх специфіка. Функції, структура, види та засоби спілкування.

Тема 2. Специфіка проблеми культури спілкування у сучасній психології.

Історія вивчення понять культура, культура спілкування та культура мовленнєвого спілкування у лінгвістичній та психологічній науковій літературі. Загальне уявлення про культуру спілкування як складову загальнолюдської культури. Культура спілкування як досвід людського суспільства та індивідуальний досвід міжособистісної взаємодії особистості. Визначення основних сучасних підходів до вивчення культури спілкування особистості (Б.В.Бушелева, В.С.Гозман, О.Б.Добрович, І.Я.Джидар'ян, Ю.М.Ємельянов, В.А.Кан-Калік, О.М.Корніяка, Т.К.Чмут та інші). Розмежування понять «комунікативні здібності», «здатність до спілкування», «комунікативні якості», «комунікативна компетентність», «культура поведінки», «культура спілкування», «культура мовленнєвого спілкування» особистості у психології.

Змістовий модуль 2. Культура спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога

Тема 3. Професійні та особистісні вимоги до психолога-реабілітолога. Модель фахівця.

Визначення та узагальнення професійних та особистісних вимог до психолога-реабілітолога, значимих у психологічній реабілітації (теоретична підготовка, загальнокультурна та мовна підготовка, професійні знання, професійно значимі якості особистості, гуманістична спрямованість професійної діяльності, діалогічність спілкування, самоактуалізація особистості як прагнення до професійного самовдосконалення, емпатія, культура спілкування тощо). Визначення підструктур моделі фахівця.

Тема 4. Культура спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога.

Визначення особливостей культури спілкування та культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога. Структурні компоненти культури мовленнєвого спілкування. Значення та необхідність володіння достатнім рівнем (високим, вище середнього) сформованості культури мовленнєвого спілкування фахівця для забезпечення ефективної професійної діяльності.

Тема 5. Комунікативно-мовленнєві знання та навички психолога-реабілітолога.

Визначення обсягу та специфіки комунікативно-мовленнєвих знань (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування та культури спілкування взагалі та професійного, зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю, про засоби спілкування; володіння професійним тезаурусом (сформованість системи професійних понять)) та комунікативно-мовленнєвих навичок психолога-реабілітолога, володіння якими забезпечує вміння формулювати професійні висловлювання за допомогою мовленнєвих засобів, що відповідають цілям професійної діяльності. Особливості розвитку психологічної культури, професійної та комунікативної компетентності, особистісного становлення фахівця. Структура комунікативної компетентності психолога (гностичний, конативний, емоційний компоненти, високий рівень ідентифікації). Визначення необхідності володіння достатнім рівнем професійних знань психолога для достатнього рівня його культури спілкування.

Тема 6. Професійно важливі особистісні детермінанти культури спілкування психолога-реабілітолога.

Визначення професійно важливих особистісних детермінант культури спілкування психолога (самоактуалізація як спрямованість особистості на професійне

самовдосконалення; емпатійність як спрямованість на допомогу клієнту; вміння встановлювати міжособистісний контакт з клієнтом (ставлення до інших у процесі діалогічно спрямованого спілкування на основі довірчих стосунків)), їх характеристика. Визначення основних теорій самоактуалізації особистості. Структурні компоненти самоактуалізації психолога. Виявлення зв'язку між самореалізацією особистості психолога-реабілітолога, його професійним самовизначенням та спрямованістю. Визначення основних поглядів на емпатію – емпатія як процес, як здібність, як здатність, як комунікативна навичка. Види емпатії та їх характеристика. Самоактуалізація та емпатійність як особистісні передумови культури спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога.

Тема 7. Діалогічна спрямованість професійного спілкування психолога-реабілітолога.

Визначення особливостей міжособистісної взаємодії психолога-реабілітолога і клієнта, факторів, які впливають на її ефективність. Встановлення міжособистісного контакту з клієнтом, що включає діалогічну спрямованість професійного спілкування. Установка на клієнта, ставлення до інших у процесі встановлення діалогічного міжособистісного контакту на основі довірчих стосунків та їх вплив на культуру спілкування психолога-реабілітолога.

Тема 8. Професійне висловлювання психолога-реабілітолога як основна одиниця психологічного впливу на клієнта.

Визначення особливостей професійних висловлювань психолога-реабілітолога. Критерії професійних висловлювань (правильності, доцільності, зрозумілості) та їх характеристика. Значення та специфіка професійних висловлювань фахівця як основної одиниці психологічного впливу на клієнта. Уміння психолога говорити «однією мовою» з клієнтом.

Тема 9. Невербальна комунікація психолога-реабілітолога.

Сутність невербальної комунікації психолога-реабілітолога: кінесика (зоровий контакт, вираз обличчя, жести, поза); проксемика (місце і час спілкування); пара- та екстралінгвістика (висота, гучність, темп, тембр голосу); самопрезентація (одяг і зовнішній вигляд, самовладання, доторкання, час). Уміння адекватно інтерпретувати невербальну поведінку клієнта. Врахування культурних та гендерних відмінностей у невербальній комунікації психолога з клієнтами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	лаб	с.р.		Л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль I. Теоретико-методологічні основи культури спілкування.										
Тема 1. Аналіз категорії спілкування у психологічній науці	8	2	/		6	8				8
Тема 2. Специфіка проблеми культури спілкування у сучасній психології.	10	2	2/		6	8				8
Разом за змістовим модулем 1	18	4	2/		12	16				16

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Культура спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога

Тема 3. Професійні та особистісні вимоги до психолога-реабілітолога. Модель фахівця.	10	2	2/		6	8				8
Тема 4. Культура спілкування у професійній діяльності психолога-реабілітолога.	10	2	2/		6	12	2	2/		8
Тема 5. Комунікативно-мовленнєві знання та навички психолога-реабілітолога.	10	2	2/		6	10		2/		8
Тема 6. Професійно важливі особистісні детермінанти культури спілкування психолога-реабілітолога.	12	2	2/		8	10				10
Тема 7. Діалогічна спрямованість професійного спілкування психолога-реабілітолога.	10	2	2/		6	12		2/		10
Тема 8. Професійне висловлювання психолога-реабілітолога як основна одиниця психологічного впливу на клієнта.	10	2	2/		6	12	2			10
Тема 9. Невербальна комунікація психолога-	10	2	2/		6	10	2			8

реабілітолога.										
Разом за змістовим модулем 1	62	14	14/		44	74	6	6/		62
Усього годин	90	18	16/		56	90	6	6/		78

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Всього:	

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Сучасні підходи до вивчення культури спілкування особистості.	2
2	Тема 2. Професійні та особистісні вимоги до психолога-реабілітолога. Модель фахівця.	2
3	Тема 3. Особливості культури професійного спілкування психолога-реабілітолога.	2
4	Тема 4. Професійно важливі особистісні детермінанти культури спілкування психолога-реабілітолога.	2
5	Тема 5. Рефлексивні ігри зі зміною позицій у діалогічному спілкуванні «психолог-клієнт»	2
6	Тема 6. Професійне висловлювання психолога-реабілітолога як основна одиниця психологічного впливу на клієнта.	2
7	Тема 7. Невербальна комунікація психолога-реабілітолога.	2
8	Тема 8. Комунікативна компетентність психолога-реабілітолога.	2
	Всього	16

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Культура спілкування як складова загальнолюдської культури особистості.	4/6
2	Історія вивчення культури спілкування у психологічній науці.	2/4
3	Етика та естетика словесної творчості.	2/4
4	Монолог, діалог, полілог у культурі спілкування особистості.	2/4
5	Культура мовленнєвого спілкування і темперамент особистості.	4/4
6	Культура мовленнєвого спілкування і характер особистості.	4/4
7	Культура спілкування і психічні процеси особистості: культура спілкування і сприймання, культура спілкування і пам'ять, культура спілкування і мислення, культура спілкування і емоції.	2/4
8	Проблема продуктивного стилю культури спілкування особистості.	4/6
9	Сприймання та розуміння людини людиною у культурі спілкування.	2/4
10	Культура ділового спілкування (ділова бесіда, ділові переговори,	4/4

	ділові наради, публічні виступи тощо).	
11	Культура спілкування як фактор професійного розвитку психолога	2/4
12	Етичний кодекс психолога.	4/4
13	Етичні проблеми у культурі спілкування психолога-реабілітолога.	2/4
14	Принципи психоконсультування.	2/4
15	Професійні вимоги до особистості психолога-реабілітолога.	2/4
16	Професійний тезаурус психолога-реабілітолога	4/4
17	Бесіда як основний метод психоконсультування.	2/4
18	Сприймання та розуміння клієнта у професійній діяльності психолога-реабілітолога.	2/4
19	Діалог у професійному спілкуванні психолога-реабілітолога.	2/4
20	Методи психологічного впливу на клієнта у професійній діяльності психолога-реабілітолога.	4/4
	Разом	56/78

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та доповідей
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики міжособистісної сфери особистостей різних вікових категорій.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем у міжособистісній комунікації.
4. Підібрати вправи, ігри для психокорекції різних проблем міжособистісної сфери клієнтів різних вікових груп.
5. Розробити програму тренінгу спілкування.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Культура спілкування психолога-реабілітолога»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Чи згодні Ви з твердженням про те, що культура - це рівень досконалості якоїсь галузі господарської або розумової діяльності:
  - а) так;
  - б) ні.
2. Яке поняття ширше:
  - а) культура;
  - б) спілкування;
  - в) культура спілкування;
  - г) культура мовленнєвого спілкування.
3. До культури спілкування у широкому смислі слова можна включити:
  - а) норми спілкування у суспільстві;
  - б) засоби спілкування конкретної мовної спільноти;

- в) норми спілкування та способи їх реалізації у людських стосунках.
4. Чи згодні Ви з твердженням про те, що у поняття культура спілкування входить уявлення про комунікабельність людини:
- а) так;
  - б) ні.
5. Яке визначення поняття культура спілкування особистості є найбільш повним:
- а) культура спілкування особистості – це її вміння обрати необхідні мовленнєві засоби для передачі інформації;
  - б) культура спілкування особистості – це поважне ставлення суб'єкта спілкування до інших людей та до себе;
  - в) культура спілкування особистості – це її здатність до забезпечення психологічно комфортного і комунікативно-ефективного спілкування;
  - г) всі відповіді праїльні.
6. Чи є культура спілкування особистості сталою характеристикою:
- а) так;
  - б) ні.
7. Культура спілкування особистості поєднує у собі:
- а) досвід суспільства, який збагачується практикою спілкування;
  - б) індивідуальний досвід міжособистісної взаємодії особистості;
  - в) діалектично поєднує в собі досвід людського суспільства та індивідуальний досвід міжособистісної взаємодії, який постійно збагачується практикою спілкування.
8. Яке визначення мовлення є найбільш повним:
- а) мовлення – це форма існування свідомості для іншого;
  - б) мовлення – це засіб спілкування з іншим;
  - в) мовлення – це діяльність, яка існує у вигляді мовленнєвих дій.
9. Яка фаза не входить до мовлення як цілісного акту діяльності:
- а) орієнтування;
  - б) планування;
  - в) контроль;
  - г) самоконтроль.
10. Який етап не входить до мовленнєвої дії:
- а) підготовка висловлювання;
  - б) структурування висловлювання;
  - в) перевірка висловлювання;
  - г) перехід до зовнішнього мовлення.
11. Культура мовлення – це:
- а) володіння літературними нормами в усній формі мовлення у конкретній мовленнєвій спільноті;
  - б) вміння користуватися мовностилістичними засобами, прийнятими у суспільстві, для досягнення мети спілкування;
  - в) упорядкована сукупність нормативних мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які задовольняють умови і мету спілкування.
12. Яке визначення культури мовленнєвого спілкування психолога є найбільш повним:
- а) культура мовленнєвого спілкування психолога – це складова поведінкового компонента культури спілкування особистості, яка включає культуру мови та культуру мовлення, зв'язок між якими аналогічний зв'язку між компетентністю й реалізацією за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікативних намірів суб'єктивного спілкування;
  - б) культура мовленнєвого спілкування психолога – це комплексне системне утворення особистості фахівця, що виступає складовою поведінкового компонента культури його спілкування і має місце на фазі реалізації ним мовленнєвих дій у зовнішньому плані за допомогою мовленнєвих засобів, адекватних цілям професійного спілкування;

в) культура мовленнєвого спілкування психолога – це якісна характеристика здатності фахівця до здійснення діяльності професійного спілкування, що полягає у реалізації культури спілкування як єдності комунікативних знань, умінь і навичок особистості за допомогою мовленнєвих засобів, які адекватні меті професійного спілкування.

13. Які компоненти не входять до структури культури мовленнєвого спілкування психолога:

- а) професійні комунікативні знання про засоби мовленнєвого спілкування;
- б) вміння формулювати професійні висловлювання за допомогою мовленнєвих засобів, що відповідають цілям професійної діяльності;
- в) комунікативно-мовленнєві навички спілкування володіння якими забезпечує вміння формулювати професійні висловлювання;
- г) комунікативно-мовленнєві навички спілкування, володіння якими забезпечує реалізацію професійно-комунікативних знань.

14. Які структурні компоненти не входять до психологічної культури особистості психолога:

- а) культура спілкування;
- б) культура мислення;
- в) культура поведінки;
- г) висока емоційна культура;
- д) здатність до професійної рефлексії.

15. Що може заважати психологу-реабілітологу у психоконсультативній бесіді та виступати бар'єрами спілкування з клієнтом:

- а) надання порад клієнту;
- б) висловлювання консультантом власних особистісних установок та переконань клієнту;
- в) невпевненість консультанта у собі та у своїй професійній компетентності;
- г) всі відповіді правильні.

16. Професійна компетентність психолога – це:

- а) провідна якість особистості психолога, яка визначає його психологічну готовність до професійного самовдосконалення;
- б) провідна якість особистості психолога, яка визначає його психологічну готовність до професійної діяльності;
- в) специфічне поєднання теоретичних і практичних знань, які необхідні для успішного вирішення професійних завдань.

17. Які підструктури не входять до моделі особистості психолога-практика:

- а) мотиваційно-цільова;
- б) когнітивна;
- в) рефлексивна;
- г) операціонально-технологічна;
- д) комунікативно-рольова;
- е) регулятивна.

18. Які компоненти не включає комунікативна здатність психолога-реабілітолога:

- а) когнітивний;
- б) особистісний;
- в) емоційний;
- г) поведінковий.

19. Які сфери охоплює комунікативна компетентність психолога-реабілітолога:

- а) компетентність у здійсненні перцептивної, комунікативної та інтерактивної функцій спілкування;
- б) компетентність у реалізації, насамперед, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з клієнтом;
- в) компетентність у розв'язанні як продуктивних, так і репродуктивних завдань;
- г) компетентність у реалізації як поведінкового, так і особистісного рівнів спілкування;
- д) всі відповіді правильні.

20. Яке твердження про активне слухання психолога -реабілітолога є невірним:

- а) це вербальна відповідь на висловлювання клієнта;

- б) це невербальна реакція підтримки клієнта;
  - в) це вербальне відображення почуттів клієнта;
  - г) це мовчання для заповнення пауз.
21. Мовленнєве спілкування психолога виступає центральною організаційною ланкою:
- а) психоконсультативного процесу;
  - б) психотерапевтичного процесу;
  - в) психореабілітаційного процесу;
  - г) всі відповіді правильні.
22. З якою думкою щодо мовленнєвого впливу психолога-реабілітолога Ви не згодні;
- а) мовленнєвий вплив психолога-реабілітолога передбачає боротьбу та свідому оцінку клієнтом значимості його мотивів;
  - б) мовленнєвий вплив психолога-реабілітолога передбачає пасивне сприйняття клієнтом та пасивне підпорядкування волі психолога;
  - в) мовленнєвий вплив психолога-реабілітолога слугує для полегшення усвідомлення, орієнтування у ситуації клієнта та показує підстави для вибору;
  - г) всі відповіді неправильні.
23. Доступність мовлення психолога-реабілітолога не передбачає:
- а) точного добору мовних засобів для адекватного вираження думок з урахуванням можливостей сприймання слухачів;
  - б) використання професійної термінології;
  - в) використання мовленнєвих штампів;
  - г) готовності підтримати чи організувати розмову на будь-яку тему.
24. Комунікативно-мовленнєві навички психолога-реабілітолога це:
- а) професійна здатність до продуктивного і змішаного видів мовленнєвої діяльності;
  - б) професійна спроможність сприймати й породжувати згідно з конкретною ситуацією спілкування цілісні мовленнєві висловлювання;
  - в) професійна здатність до створення унормованого мовленнєвого висловлювання;
  - г) всі відповіді правильні.
25. До критеріїв комунікативно-мовленнєвих навичок психолога, якими можна констатувати рівень їх розвитку, належать:
- а) адекватний вибір стилю мовлення, що відповідає меті професійного повідомлення;
  - б) відповідність стилю мовлення психолога стилю мовлення клієнта;
  - в) лексичний варіант професійного висловлювання психолога, що передбачає адекватний підбір лексичних конструкцій;
  - г) відповідність граматичних конструкцій, що використані у професійному висловлюванні психолога, нормам літературної мови;
  - д) всі відповіді правильні.
26. При формулюванні професійного висловлювання психолог-реабілітолог повинен:
- а) дотримуватися комунікативної доцільності;
  - б) керуватися психологічною ситуацією клієнта;
  - в) керуватися власним поглядом на психологічну ситуацію клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
27. До критеріїв професійного висловлювання психолога-реабілітолога не належать:
- а) правильність висловлювання;
  - б) цілісність висловлювання;
  - в) доцільність висловлювання;
  - г) зрозумілість висловлювання.
28. Які методи психологічного впливу може використовувати психолог-реабілітолог для підтримки вербального контакту з клієнтом:
- а) використання імені клієнта;
  - б) заохочування клієнта;
  - в) вираження згоди та схвалення;

- г) похвала клієнта;
  - д) всі відповіді правильні.
29. Інтерпретація у психологічній реабілітації:
- а) передбачає активну позицію психолога та пасивну позицію клієнта;
  - б) це спільна робота психолога та клієнта щодо тлумачення думок;
  - в) ймовірні передбачення психолога щодо висловлювань клієнта;
  - г) передбачає нове бачення ситуації клієнтом.
30. Директива у психологічній реабілітації передбачає:
- а) використання Я-висловлювань психолога;
  - б) вказівку на бажану для психолога дію;
  - в) домашні завдання психолога для клієнта;
  - г) розповідь психолога про власний досвід;
  - д) всі відповіді правильні.
31. Зворотній зв'язок у психологічній реабілітації служить для:
- а) надання клієнту можливості зрозуміти як його сприймає психолог;
  - б) надання клієнту можливості зрозуміти як його сприймають оточуючі;
  - в) виявлення та з'ясування основних фактів з життя клієнта;
  - г) сприяння самосприйняттю клієнта;
  - д) всі відповіді правильні.
32. Перефразування у психологічній реабілітації служить:
- а) для передачі того змісту висловлювань, який вкладає клієнт, але іншими словами;
  - б) для повторення ключових фраз клієнта;
  - в) для передачі смислу слів клієнта з використанням його ключових фраз та слів.
33. Дотримання пауз у психологічній реабілітації служить:
- а) для надання можливості висловитися клієнту;
  - б) для надання можливості заспокоїтись клієнту;
  - в) для надання можливості узагальнити результати психоконсультативної бесіди;
  - г) для продумування запитань консультантом;
  - д) всі відповіді правильні.
34. Які особистісні детермінанти психолога-реабілітолога виступають професійно важливими для розвитку його культури мовленнєвого спілкування:
- а) самоактуалізація особистості як прагнення до професійного самовдосконалення;
  - б) емпатійність психолога як прагнення надавати допомогу іншим;
  - в) комунікативна компетентність психолога як прагнення до встановлення контактів;
  - г) вміння встановлювати міжособистісний контакт як прагнення до діалогічного спілкування.
35. Самоактуалізація особистості – це:
- а) прагнення особистості до можливо більш повного виявлення й розвитку своїх можливостей;
  - б) використання особистістю своїх задатків;
  - в) використання особистістю всіх своїх талантів, здібностей, можливостей;
  - г) здійснення індивідних та особистісних можливостей «Я» власними зусиллями.
36. Структурними компонентами самоактуалізації особистості психолога виступає:
- а) самопізнання;
  - б) самоспонування;
  - в) програмування професійного та особистісного зростання;
  - г) самореалізація;
  - д) всі відповіді правильні.
37. Емпатія у психологічній реабілітації це:
- а) досягнення емоційних станів клієнта у формі співпереживання;
  - б) емоційний аспект розуміння клієнта, здатність відгукнутися на його проблеми;
  - в) здатність психолога переконувати клієнта.

38. Емпатія психолога як комунікативна навичка – це:
- здатність передавати клієнту розуміння його почуттів та переживань;
  - здатність психолога до переказування ключових фраз клієнта;
  - здатність психолога до активного слухання клієнта.
39. Діалогізм як особистісна якість психолога-реабілітолога – це:
- інтегральна характеристика особистості, що включає діалогічну інтенцію;
  - здатність психолога встановлювати емпатійні стосунки;
  - здатність психолога вести професійно орієнтований діалог.
40. Діалогічна інтенція у психологічній реабілітації – це:
- споглядальне ставлення психолога до клієнта без нав'язування йому себе;
  - прагнення психолога та клієнта до скорочення психологічної дистанції з клієнтом;
  - спрямованість мислення психолога та клієнта на діалог;
  - характеристика внутрішньої активності психолога і клієнта у ситуації блокування власної внутрішньої діалогічності.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Культура спілкування психолога-реабілітолога»

- Сутність поняття спілкування у психологічній науці.
- Основні складові спілкування як психологічного процесу.
- Особливості «суб'єкт - суб'єктного» та «суб'єкт - об'єктного» уявлень про характер взаємодії учасників спілкування.
- Культура спілкування як складова загальнолюдської культури.
- Культура спілкування як досвід людського суспільства та індивідуальний досвід міжособистісної взаємодії особистості.
- Поняття «комунікативні здібності», «здатність до спілкування», «комунікативні якості», «комунікативна компетентність» особистості, їх специфіка та характеристика.
- Історія вивчення проблеми культури спілкування у психологічній науці.
- Співвідношення понять «культура», «культура спілкування» та «культура мовленнєвого спілкування» особистості.
- Основні погляди на культуру спілкування та культуру спілкування особистості на сучасному етапі.
- Особливості та умови формування і розвитку культури спілкування особистості.
- Особливості об'єктивного та суб'єктивного поглядів на розуміння поняття «культура мовленнєвого спілкування особистості».
- Культура мовленнєвого спілкування як складова поведінкового компонента культури спілкування.
- Функції культури мовленнєвого спілкування.
- Компоненти структури культури мовленнєвого спілкування, їх характеристика.
- Комунікативна компетентність особистості, її характеристика.
- Структура комунікативної компетентності психолога-реабілітолога.
- Професійні комунікативні знання психолога-реабілітолога як структурний компонент культури його мовленнєвого спілкування.
- Професійний тезаурус психолога-реабілітолога, його складові.
- Складові професійної культури психолога, їх характеристика.
- Особливості професійної мови та професійного мовлення психолога-реабілітолога порівняно з представниками інших професій.
- Мовленнєві якості, вміння та навички психолога-реабілітолога, їх характеристика.
- Бесіда як основний метод психоконсультації, умови її проведення.
- Особливості контакту психолога-реабілітолога з клієнтом під час психоконсультації.
- Професійні висловлювання психолога-реабілітолога, вимоги до них.

25. Основні критерії професійного висловлювання психолога-реабілітолога.
26. Умови та особливості формування й розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь і навичок у процесі онтогенезу особистості.
27. Комунікативно-мовленнєві навички як структурний компонент культури мовленнєвого спілкування психолога-реабілітолога, їх характеристика.
28. Основні критерії комунікативно-мовленнєвих навичок психолога-реабілітолога.
29. Самоактуалізація особистості, її характеристика.
30. Поняття самоактуалізації особистості у клієнтцентрованій терапії К.Роджерса.
31. Проблематика особистісного зростання за А.Маслоу.
32. Характеристики успішно самоактуалізованої особистості.
33. Одиниці особистісного профілю психолога.
34. Структурні компоненти самоактуалізації особистості практичного психолога.
35. Професійна самореалізація, професійне самовизначення та професійна спрямованість особистості психолога, їх характеристика.
36. Самоактуалізація особистості психолога як особистісна детермінанта культури його мовленнєвого спілкування.
37. Поняття емпатія у психологічній науці.
38. Види емпатії, їх характеристика.
39. Канали структури емпатійного процесу.
40. Конгруентна емпатія, її характеристика.
41. Суттєві особливості емпатійного процесу психоконсультування за К.Роджерсом.
42. Рівні емпатії у психоконсультуванні.
43. Комунікативна емпатія, її характеристика.
44. Емпатійні стосунки у психотерапії Р.Мея.
45. Емпатійність психолога як особистісна детермінанта культури його мовленнєвого спілкування.
46. Онтологічна концепція діалогу М.М.Бахтіна
47. Діалогічне трактування психологічного консультування та психотерапії за О.Ф.Копйовим.
48. Поняття «позиція позаприсутності», «внутрішня діалогічність», «діалогічна інтенція» та «діалогічна позиція у психоконсультуванні» психолога, їх порівняльна характеристика.
49. Діалогічна спрямованість професійного спілкування психолога-реабілітолога.
50. Діалогізм як професійна якість психолога-реабілітолога.
51. Міжособистісне спілкування психолога і клієнта та фактори, які впливають на його ефективність.
52. Вміння психолога встановити міжособистісний контакт з клієнтом як професійно важлива особистісна детермінанта культури мовленнєвого спілкування фахівця.
53. Основні вимоги до змісту освіти практичних психологів за В.Г.Панком
54. Підхід Н.В.Чепелевої до визначення системи підготовки практичних психологів.
55. Професійна компетентність психолога, її характеристика
56. Сутність концепції професійної підготовки практичного психолога, розробленої Н.В.Чепелевою.
57. Модель особистості психолога-практика, характеристика її підструктур.
58. Сфери комунікативної компетентності практичного психолога.
59. Професійно значущі вимоги до роботи практичного психолога за Л.Г.Терлецькою.
60. Особливості теоретичної, загальнокультурної та комунікативно-мовленнєвої підготовки психолога.
61. Структурні компоненти культури мовленнєвого спілкування психолога.
62. Умови формування професійного тезауруса у майбутнього психолога.
63. Якісна характеристика високого рівня сформованості вміння формулювати професійні висловлювання у психолога-реабілітолога.

64. Якісна характеристика високого рівня сформованості комунікативно-мовленнєвих навичок у психолога-реабілітолога.
65. Професійно важливі особистісні детермінанти розвитку культури мовленнєвого спілкування психолога.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль ґ 1		Змістовий модуль ґ 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	200/2
8	8	8	6	6	6	6	6	6	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи культури спілкування.			Модуль 2. Культура спілкування у професійній діяльності психолога-реабітолога				
Теми практичних занять	Тема 1. Сучасні підходи до вивчення культури спілкування особистості.	Тема 2. Професійні та особистісні вимоги до психолога-реабітолога. Модель фахівця.	Тема 3. Особливості культури професійного спілкування психолога-реабітолога.	Тема 4. Професійно важливі особистісні детермінанти культури спілкування психолога-реабітолога.	Тема 5. Рефлексивні ігри зі зміною позицій у діалогічному спілкуванні «психолог-клієнт»	Тема 6. Професійне висловлювання психолога-реабітолога як основна одиниця психологічного впливу на клієнта.	Тема 7. Невербальна комунікація психолога-реабітолога.	Тема 8. Комунікативна компетентність психолога-реабітолога.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення			Підготувати повідомлення				
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Аминов Н. А. О компонентах специальных способностей будущих школьных психологов / Н. А. Аминов, М. В. Молоканов // Психологический журнал. – 1990. – Т.2, № 5. – С.104-110.
2. Бабич Н. Д. Основы культуры мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів, 1990. – 232 с.
3. Бачманова Н. В. К вопросу о профессиональных способностях психолога / Н. В. Бачманова, Н. А. Стафурина // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. Вып. 5. – Л., 1985. – С.78-86.
4. Бодалев А. А. Диалог как форма психологического воздействия / А. А. Бодалев, Г. А. Ковалев // Общение и диалог в процессе обучения, воспитания и психологической консультации : сб. науч. трудов / [под ред. А. А. Бодалева]. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – С. 78–89.
5. Бондаренко А. Ф. Личностное и профессиональное самоопределение отечественного психолога-практика / А. Ф. Бондаренко // Московский психотерапевтический журнал. – 1993. - № 1. – С. 63-76.
6. Братченко С. Л. Развитие у студентов направленности на диалогическое общение : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая и возрастная психология» / С. Л. Братченко. – Ленинград, 1987. – 24 с.
7. Василишина Т. В. Емпатія як фактор ефективності педагогічного спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Т. В. Василишина. – К., 2000. – 20 с.

8. Вірна Ж. П. До проблеми професійної успішності практикуючого психолога / Ж. П. Вірна // Психологічні перспективи: Наук. журнал / За ред. М. Слюсаревського. – Луцьк, 2002. – Вип.2. – С. 132-140.
9. Гиппенрейтер Ю. В. Феномен конгруэнтной эмпатии / Ю. В. Гиппенрейтер, Т. Д. Карягина, Е. Н. Козлова // Вопросы психологии. – 1993. - № 4. – С.61-67.
10. Головин Б. Н. Основы культуры речи / Б. Н. Головин – М., 1980. – 335 с.
11. Давидовча В. Е. Сущность культуры / В. Е. Давидовча, Ю. А. Жданов. – Ростов, 1979. – 203 с.
12. Джидарьян И. А. Психология общения и развитие личности / И. А. Джидарьян // Психология формирования и развития личности. – М., 1981. – С.127-159.
13. Ємельянова Т. В. Емпатія – основи взаємодії / Т. В. Ємельянова // Психолог. – 2005. - № 13.- С.13-14.
14. Иган Дж. Базисная эмпатия как коммуникативный навык / Дж. Иган // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2000. - № 1.- С. 14-19.
15. Кабанов М.М. Реабилитация психических больных / М.М. Кабанов. Л. Медицина, 1978. – 345 с. 4. Медицинская реабилитация (руководство). / под ред.акад.РАМН, проф..В.М. Боголюбова. - Т.І. - 2007.- 676 с. 5. Смычек В.Б. Медико–социальная экспертиза и реабилитация / В.Б. Смычек, Г.Я. Хулуп, В.К. Милькаманович.- Минск: ЮНИПАК, 2005. - 420 с.
16. Калина Н. Ф. Речевое общение в психотерапии / Н. Ф. Калина, О. В. Варфоломеева. – М., 1997. – 72 с.
17. Ковалев А. Г. Эмпатия и процесс практического познания одной личности другой / А. Г. Ковалев // Теоретические и прикладные проблемы психологии познания людьми друг друга. – Краснодар, 1975. – С.32-33.
18. Ковалев Г. А. Диалог как форма психологического воздействия / Г. А. Ковалев // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации. – М.: Изд-во МГУ., 1987. – 268 с.
19. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия / Г. А. Ковалев // Вопросы психологии, 1987. - № 3. – С.41-49.
20. Кондратюк Н. С. Семантика и структура психологического высказывания / Н. С. Кондратюк // Журнал практикующего психолога. – 2002. – Вып. 8. – С. 152-161.
21. Копьев А. Ф. Психологическое консультирование: опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Вопросы психологии. – 1990. - № 3. – С. 17-24.
22. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра : монографія / О. М. Корніяка. – К.: Міленіум, 2006. – 336 с.
23. Маценко Ж. М. Емпатійність як духовна якість особистості: теоретична модель та технології формування / Ж. М. Маценко // Психологічна газета. – 2006. - № 23. – С. 9-23.
24. Молоканов М. В. Влияние личностных особенностей на профессиональный выбор в практической психологии / М. В. Молоканов // Психологический журнал. – 1998. - № 2. – С. 79-97.
25. Ночевник М. Н. Культура и этика общения / Ночевник М. Н. – Ташкент: Изд-во «Узбекистан», 1985. – 192 с.
26. Організація психотерапевтичної допомоги в системі реабілітації хворих та інвалідів з психічними та поведінковими розладами, кризовими станами і потерпілих в результаті техногенних аварій і катастроф в умовах реформування охорони здоров'я. Методичні рекомендації. Донецьк, 2012. - 83 с.
27. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практичного психолога / В. Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. - № 4. – С.5; - № 5. – С. 4.

28. Пов'якель Н. І. Психологічна готовність до партнерства і особливості саморегуляції практичного психолога / Н. І. Пов'якель // «Психологія»: зб. наук. праць. – К.: Нац. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 1998. – Вип. 2. – С. 102-108.
29. Роджерс К. Емпатія / Карл Р. Роджерс // Психологія емоцій / [под ред. В. К. Вилюнаса, Ю. В. Гиппенрейтер]. – М.: Прогресс, 1984. – С. 74-86.
30. Роджерс К. Підготовка консультантів і психотерапевтів. Клиент-центрирована психотерапія / Роджерс Карл Р. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 386 с.
31. Семиченко В. А. Психологія речі / Семиченко В. А. – К.: Магістр-S. - 1998. – 112 с.
32. Ханецька Т. І. Культура мовленнєвого спілкування психолога / Т. І. Ханецька // Навчальний посібник (для студ. вищих навч. закладів.). Вид.2, уточн. та доповн. Реком. МОНМС України – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 328 с.
33. Чепелева Н. В. Діалогічно-орієнтований підхід в системі підготовки практичних психологів / Н. В. Чепелева, Н. І. Пов'якель // Вісник Тернопільського експеримент. ін-ту пед. освіти. – Тернопіль, 1996. – С. 29–31.
34. Чепелева Н. В. Самоактуалізація особистості майбутнього практичного психолога у процесі психолого-професійної підготовки / Н. В. Чепелева, Ю. Г. Долінська : матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. [«Науково-методичні проблеми викладання психолого-педагогічних дисциплін в закладах вищої освіти»]. – Мелітополь, 1997. – С. 133–135.
35. Чепелева Н. В. Формування професійної культури майбутніх практичних психологів / Н. В. Чепелева // Методи підготовки фахівців до професійного спілкування. – Черкаси, 1997. – Кн. 1. – С. 34–42.
36. Чепелева Н. В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н. В. Чепелева, Н. І. Пов'якель // «Психологія»: зб. наук. праць. – К.: Нац. педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова, 1998. – Вип. 3. – С. 35–42.
37. Черненко М.І., Медико-соціальна і психологічна реабілітація хворих та інвалідів / М.І.Черненко, І.Ф.Аршава ; Дніпропетровськ, 2007. - 606 с.
38. Чмут Т. К. Культура спілкування / Т. К. Чмут. – Хмельницький, 1999. – 358 с.
39. Шевченко Н. Ф. Особливості професійного висловлювання психолога-консультанта / Н. Ф. Шевченко // Проблеми загальної та теоретичної психології: зб. наук. праць / [за ред. С. Д. Максименка]. – К.: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2003 – 2003. – Т. 5. – Ч. 1. – 2003. – С. 293–299.
40. Юмашев Г.С. Основы реабилитации / Г.С. Юмашев, К.Ренкер.-М.,Медицина: 1973.-140 с.

Додаткова література:

1. Абрамова Г. С. Практическая психология: учебник [для студ. вузов] / Абрамова Г. С. – М.: Академический Проект, 2003. – 496 с.
2. Аллан Е. Айви Психологическое консультирование и психотерапия – методы, теории и техники: практич. руководство / А. Е. Аллан, М. Б. Айви, Л. Саймэн-Даунинг; [пер. с англ.]. – М.: Психотерапевтический колледж, 1987. – 267 с.
3. Айві А Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта: навч. посіб. / А. Айві; [пер. с англ.]. – К., 1998. – 342 с.
4. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование: учебник [для студ. вузов] / Ю. Е. Алешина.. – М., 1993. – 127 с.
5. Анцыферова Л. И. Психология самоактуализирующейся личности в работах А. Маслоу / Л. И. Анцыферова // Вопросы психологии. – 1973. – т. 4. – С. 170–181.
6. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – Донецк, 1993. – 32 с.
7. Берли В. Диалог: теория и практика / В. Берли // Журнал практического психолога. – 2003. – т. 3. – С. 85–94.

8. Березовец В. В. Социально-психологическая реабилитация ветеранов боевых действий : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / В. В. Березовец; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ. – М., 1997. – 24 с.
9. Берн Э. Игры, в которые играют люди; Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Эрик Берн. – СПб, 1992. – 400 с.
10. Богомолова Н. Н. Ситуационно-ролевая игра как активный метод социально-психологической підготовки / Н. Н. Богомолова // Теоретические и методологические проблемы социальной психологии / [под ред. Г. М. Андреевой, Н. Н. Богомоловой].– М., 1977. – С. 180-205.
11. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход) / Бондаренко А. Ф. – К. : КГПИИЯ, 1991. – 189 с.
12. Васьковская С. В. Теория и практика психологического консультирования : проблемный подход / С. В. Васьковская, П. П. Горностай. – К. : Наукова думка, 1995. – 128 с.
13. Васьковская С. В. Психологическое консультирование: ситуационные задачи / С. В. Васьковская, П. П. Горностай. – К. : Вища школа, 1996. – 192 с.
14. Вірна Ж. П. Вивчення психологічних параметрів усвідомлення професійного образу майбутніми практичними психологами / Ж. П. Вірна // Науковий вісник ВДУ, 1998. - ф 9. – С. 25-29.
15. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологии. – 1974. – ф 2. – С. 147–157.
16. Гойхман О. Я. Основы речевой коммуникации / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М. : Инфра, 1997. – 272 с.
17. Долінська Ю. Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога: автореф. дис. на здоб. нвук. звання канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Недагогічна та вікова психологія” / Ю. Г. Долінська. - К., 2000. – 23 с.
18. Каган В. Е. Психотерапия для всех и для каждого (психология общения) / Каган В. Е. – М. : ЭКСПО-Пресс, 1998. – 384 с.
19. Кан-Калик В. А. Педагогическое общение как предмет теоретического и прикладного исследования / В. А. Кан-Калик, Г. А. Ковалев // Вопросы психологии, 1985. - ф 4. – С.9-16.
20. Козлов Н. И. Лучшие психологические игры и упражнения / Козлов Н. И. – Екатеринбург : Изд-во АРД ЛТД, 1997. – 144 с.
21. Копьев А. Ф. К проблеме взаимоотношения консультанта и консультируемого в ходе психологической коррекции / А. Ф. Копьев // Семья и формирование личности. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – С. 51–59.
22. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность /Леонтьев А. А.– М.: Просвещение, 1969.– 214 с
23. Леонтьев А. А. Психология общения / Леонтьев А. А. – Тарту, 1974. – 128 с.
24. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / Абрахам Маслоу ; [пер. с англ.]. – Киев-Донецк, 1994. - Вып. 4. – 52 с. - (Серия «Психопедагогика и методология науки»).
25. Минигалиева М. Р. Проблемы подготовки психологов-консультантов / М. Р. Минигалиева // Журнал практикующего психолога. – 2001. – Вып.7. – С. 27-42.
26. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Ролло Мэй ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1994. – 286 с.
27. Осадько О. О. Теоретичні та методологічні засади підготовки практичних психологів до консультивання / О. О. Осадько // Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997. – С. 200-209.
28. Практическая психодиагностика. Методики и тесты [учеб. пособие / ред.-сост. Д. Я. Райгородский]. – Самара : Издательский Дом «Бахрах», 2000. – 672 с.

29. Психологический словарь / [сост. : В. В. Давыдов, В. П. Зинченко и др.]. – М. : Наука, 1996. – 448 с.
30. Психология : словарь / [сост. : Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровського, М. Г. Ярошевського]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
31. Терлецька Л. Г. Рольова гра як засіб формування професійно-значущих якостей майбутнього практичного психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 –«Недагогічна та вікова психологія» / Л. Г. Терлецька. – К., 1997. – 15 с.
32. Флоренская Т. А. Диалог в практической психологии / Флоренская Т. А. – М. : АН СССР, Ин-т психологии, 1991. – 244 с.
33. Ханецька Т. І. Формування культури мовленнєвого спілкування у професійній діяльності майбутніх психологів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 –«Недагогічна та вікова психологія» / Т. І. Ханецька. – К., 2009. – 20 с.
34. Шевченко Н. Ф. Роль речевого висказування в психологічному консультуванні / Н. Ф. Шевченко // Нова парадигма : альманах наук. праць. – Запоріжжя : ЗДУ, 1998. – Вип. 8. – С. 48–53.
35. Юрченко Т. П. Диалогическая интенция как феномен психотерапевтического процесса / Т. П. Юрченко // Актуальні проблеми психології: Консультативна психологія і психотерапія / [за ред. С. Д. Максименка]. – К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2002 – 2002. – Т. 3. – Вип. 1. – 2002. – С. 84–106.
36. Яценко Т. С. Активне соціально-психологічне навчання: теорія, процес, практика : навч. посібник / Яценко Т. С. – Хмельницький : НАПВУ, 2002.– 792 с.

Інформаційні ресурси:

1. twirpx.com/file/524552/
2. knigi.tr200.ru/f.php?f...p=0
3. student-library.net/.../86-1-0-1043
4. alleng.ru/edu/philos3.htm
5. monsimulacres.at.ua/load/12
6. ladoshki.com/?books...29
7. chitalka.info/gumaniratni_nauki.html
8. konspect.com/philosophy.html
9. iphonebooks.info/13
- 10-flosofya-spscherba

Програма з дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 54 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		54 год.	78 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 40/60
для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація» полягає у розкритті сутності загально-теоретичних основ і організаційно-методичних засад сучасної психології залежної поведінки людини зі знаннями у сфері протидії злочинності та правопорушенням; формування наукового світогляду щодо психологічних чинників адиктивності, вмінь самостійно проводити психодіагностичну і

консультативну роботу з адиктивними особами, зважено та відповідально підходити до вибору заходів профілактики, корекції та реабілітації залежних форм поведінки.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психології залежної поведінки, а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, що лежать в основі технік психокорекційного, терапевтичного та реабілітаційного впливу; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Поглиблено розглянути сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, її типологію та особливості прояву у дорослих і неповнолітніх.
2. Сформувати адекватне ставлення до осіб, яким властиві різні форми залежної поведінки.
3. Розкрити специфіку проблем окремих груп осіб, яким властиві певні прояви залежної поведінки.
4. Уточнити сутність, причини та форми прояву хімічних залежностей, розкрити зміст психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи у наркології.
5. Визначити причини виникнення та прояви віртуальних адикцій, окреслити заходи з превенції та корекції найбільш поширених форм комп'ютерної залежності.
6. З'ясувати сутність фізіологічних залежностей (сексуальних адикцій, девіантної статевої активності, порушень їстівної (харчової) поведінки) та визначити напрями психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної допомоги залежним особам та їхнім сім'ям.
7. Висвітлити сутність та багатоманіття надцінних психологічних захоплень, їхні функції в житті особистості та розкрити можливості психотерапевтичної, реабілітаційної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
8. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови психокорекційних програм: вдале використання розповсюджених технік, ігор, навчання дитини новим навичкам.
9. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
10. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, особливості прояву у дорослих і неповнолітніх;
- чинники детермінації окремих форм залежної поведінки (індивідуально-психологічні чи психофізіологічні передумови, вплив сім'ї, групи, школи тощо), специфіку їх вивчення та напрями попередження негативного впливу;
- методики вивчення причин, передумов та проявів відхилень у поведінці залежної особи;
- специфіку та напрями профілактики і корекції окремих різновидів залежної поведінки (хімічної та нехімічної залежностей, проміжних форм адикції, інших надцінних психологічних захоплень), доречні форми, методи, засоби і прийоми надання психологічної допомоги особам із залежною поведінкою;
- принципи психічного і особистісного розвитку особистості, особливості розвитку на різних вікових етапах та їхній вплив на поведінку.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- аналізувати психологічні явища залежної поведінки;
- діагностувати й ідентифікувати психосоціальні проблеми і відхилення психічного, особистісного та соціального розвитку осіб, пов'язані з їх залежною поведінкою;
- помічати основні ознаки залежної поведінки;

- здійснювати моніторинг особистісного розвитку і соціальної поведінки дорослих та неповнолітніх груп ризику з метою профілактики залежної поведінки;
- з'ясувати характерні ознаки і чинники детермінації залежної поведінки;
- програмувати і прогнозувати процеси соціалізації і розвитку залежної особистості на основі всебічного аналізу ситуації;
- розробляти модель діагностики проблем осіб із залежною поведінкою;
- складати діагностичні висновки і рекомендації щодо їх використання при роботі з особами з різними формами залежної поведінки;
- здійснювати вибір і реалізацію адекватних форм, методів і програм психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної роботи, програм супроводу та психологічної допомоги особам, із залежною поведінкою;
- встановлювати контакт з особами із залежною поведінкою та виробляти у них мотивацію до співпраці; знаходити індивідуальний підхід до клієнта.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей.

Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги.

Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Загальна характеристика залежної поведінки. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі залежної поведінки. Функції залежної поведінки. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності: хімічна і нехімічна залежність. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами. Групи самопомоги у процесі реабілітації різних груп клієнтів. Терапевтичні методи при роботі з залежностями.

Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології.

Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Зловживання ПАР. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання ПАР: спиртного, токсикоманія, тютюнокуріння. Механізми формування хімічно залежної поведінки. Первинна профілактика зловживання ПАР. Сутність, мета і завдання психопрофілактики осіб, залежних від вживання ПАР. Основні етапи діяльності щодо психокорекції узалежнених форм поведінки. Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами. Психокорекція та психотерапія неадекватної поведінки у підлітків, які зловживають ПАР. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.

Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція.

Віртуальні відносини. Віртуальні взаємодії. Віртуальні дії. Комп'ютерна залежність, її причини та види. Типологія комп'ютерної залежності: онлайн-гемблінг, онлайн-лудоманія, кіберкомунікативна залежність, кібероніоманія, кіберсексуальна залежність, секстінг, нав'язливий веб-серфінг, відвідини сайтів агресивної і аутоагресивної спрямованості (кіберсуїцид тощо), пристрась до роботи з комп'ютером (програмування, хакерства), гаджет-адикція, кібер-хуліганство (кібербулінг; кібергрумінг; гриферство), **інтернет-шахрайство**. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності.

Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології.

Психотерапія та психокорекція у сексології. Сексуальні норми. Причини статевих відхилень. Варіанти порушень сексуальної поведінки. Сексуальна залежність у дорослих (у тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості). Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні (раннє статеве життя, гіперсексуальність, мастурбація, гіпермаскулінна та гіперфемінна поведінка, гомосексуалізм, нарцисизм, фетишизм, вуаєризм, фроттеризм, ексгібіціонізм, садизм, трансвестизм, транссексуалізм). Методики дослідження схильності до сексуальних адикцій. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання. Психотерапія та психокорекція у сексології. Психотерапія та психокорекція сексуальних девіацій та перверзій. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій (педофілія, еребофілія, корофілія, партенофілія).

Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна, психотерапевтична та реабілітаційна допомога при харчових адикціях.

Їстівна поведінка. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.

Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб.

Захоплення. Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву. Варіанти надцінних захоплень. Роботоголізм, його прояви, стадії формування. Спортивна адикція. Шопоголізм, його види, постшоппінгова депресія. Залежність від володіння речами (речовизм). Гаджет-адикція. Адикція відносин, типи (любовні, сексуальні і уникнення). Компоненти міжособистісної залежності Ургентна адикція. «Параноя здоров'я». Віктимна залежність. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дисморфоманія. Методики дослідження схильності до надцінних психологічних захоплень. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	П/с	Лаб	інд	с.р		Л	П/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей												
Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної	6	4	2			10	6	6				10

допомоги											
Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	4	2	2			10					12
Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція	8	4	4			10	2		2		14
Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	4	2	2			10					14
Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна, психотерапевтична та реабілітаційна допомога при харчових адикціях.	4	2	2			10	2		2		14
Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	10	4	6			4	2		2		14
Усього годин	90	18	18			54	90	6	6		78

5. Теми семінарських занять

Р з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

Р з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	2
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	2
3	Віртуальна адикція та її корекція	4
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	2
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна, психотерапевтична та реабілітаційна допомога при харчових адикціях.	2
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами	6

	залежних осіб	
Всього		18

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	10/10
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	10/12
3	Віртуальна адикція та її корекція	10/14
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	10/14
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	10/14
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	4/14
	Разом	54/78

8. Індивідуальні завдання

- Написання рефератів та доповідей
- Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики uzалежнених форм поведінки особистостей різних вікових категорій.
- Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється психокорекція.
- Підібрати техніки, вправи, ігри для психокорекції uzалежнених форм поведінки.
- Перегляд фільмів та соціальних роликів:
«Віртуальна агресія», фільм 1 –<https://www.youtube.com/watch?v=wfXJrWFELgw>; фільм 2 – «Вплив комп'ютерних ігор» <https://www.youtube.com/watch?v=-WD-C438gdM>, «Якість комп'ютерів та їх вплив на здоров'я дітей» <https://www.youtube.com/watch?v=azxrCHPIj80>.
- Розробити портфоліо з однієї проблемної теми: презентація теми, підбір психодіагностики та створення корекційної програми.

Структура портфоліо до дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація»

- Теоретичні основи роботи з досліджуваним типом uzалежненої поведінки (актуальність типу uzалежненої поведінки, обґрунтування її причин, ознак, особливостей, характеристик, класифікація видів чи типів тощо);
- Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);
- Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з даним типом uzалежненої поведінки:
  - перелік тестових методик, їх копії або посилання на он-лайн варіант;
  - орієнтовний алгоритм бесіди (або інтерв'ю) з клієнтом;
  - план-схема спостереження за поведінкою клієнта;
  - анкета;
  - структура біографічного інтерв'ю тощо;
- Результати дослідження клієнтів, що проявляють даний тип uzалежненої поведінки (2-3 особи).
- Методичні рекомендації щодо вирішення певних проблем, що мають особи з даним типом uzалежненої поведінки (основні напрями, шляхи, етапи, умови організації психологічної корекції та реабілітації, рекомендовані форми і методи роботи);
- Практичні матеріали:

- підібрані вправи, ділові чи рольові ігри для клієнтів, що проходять реабілітацію,
  - матеріали для прослуховування чи перегляду (диски чи посилання на он-лайн ресурси) для клієнтів, що проходять реабілітацію;
  - зміст (або хоча б тематика) міні-лекцій, бесід, дискусій для клієнтів, що проходять реабілітацію;
7. Навчально-методичні матеріали, які можна використати у ході практичної роботи з клієнтами з певним типом узалежненої поведінки:
- матеріали для бібліотерапії клієнтів – книги чи уривки книг, статті, рекомендовані для читання клієнтам (назви книг чи уривків з книг, бібліографічні дані журнальних статей чи статей в он-лайн ресурсах);
  - афоризми, прислів'я чи «крилаті» вислови, що стосуються означеного питання;
  - електронні ресурси, що стосуються означеного питання тощо (посилання на інформаційні сайти, сайти організацій чи тематичні відео);
8. Варіативна частина (власні матеріали, фото тощо, які автор вважає за доцільне докласти);
9. Рефлексивна частина:
- роздуми щодо завершеності чи доцільності використання підібраних матеріалів,
  - питання, що цікавлять й потребують подальшого вивчення;
10. Література:
- джерела, використані при підготовці портфоліо;
  - додаткова література, рекомендована тим фахівцям, які зацікавлені досліджуваною проблемою.

Критерії оцінювання

1. Теоретичні основи досліджуваної проблеми;	3
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);	3
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з проблемою	3
4. Результати дослідження клієнтів (2-3 особи).	3
5. Методичні рекомендації	3
6. Практичні матеріали	8
7. Навчально-методичні матеріали	8
8. Варіативна частина	3
9. Рефлексивна частина	3
10. Література	3
ЗАГАЛОМ	40 БАЛІВ

Орієнтовна тематика портфоліо

1. Психокорекційна робота з особами, які проявляють:
- залежність від вживання будь-яких психоактивних речовин (на вибір – наркотична, нікотинова, алкогольна чи лікарська залежність, токсикоманія);
  - комп'ютерну та віртуальну залежність (на вибір – серфінг в Інтернет, комп'ютерна ігроманія, залежність від соціальних мереж, кіберсексуальна залежність, онлайн-гемблінг та онлайн-лудоманія);
  - інформаційної залежності від ЗМІ, PR і т.д. (TV-адикція, залежність від реклами);
  - аномальну харчову поведінку;
  - інтерперсональну залежність (адикцію відносин або любовну адикцію);
  - сексуальну залежність (в тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості);
  - адиктивний фанатизм (можна на вибір – релігійний, музичний, політичний, спортивний, національний фанатизм, духовний пошук, залучення у деструктивні секти);

- залежність від ідеологій (можна усі разом або якусь одну на вибір – культизм (сектантство), екзистенційна залежність (пошуки сенсу життя з метафізичної інтоксикацією, в т.ч. залежність від психотерапії);
  - стани, що супроводжуються зміною харчової поведінки (можна на вибір – ожиріння, булімія, анорексія, схильність до дієт і т.д.);
  - різноманітні смакові адикції (залежність від смаку кави, шоколаду, вершків і т.д.);
  - шопінг-адикцію,
  - гаджет-адикцію (залежність від приладів, в т.ч. мобільна адикція),
  - залежність від трудової діяльності (можна усі разом або якусь одну на вибір – «роботоголізм», ургентна адикція, дачна адикція),
  - спортивну адикцію,
  - залежність від ігор (гемблінг),
  - патологічну схильність до колекціонування,
  - «параною здоров'я» або залежність від здоров'язберігаючих технологій,
  - залежність від володінням речами,
  - б'юті-адикцію (танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія)
2. Психокорекційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.
3. Психокорекційна робота з сім'єю залежної особи (тип залежності на вибір – хімічна, харчова, б'юті-адикція та ін.).

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Дайте визначення. **Залежна поведінка - це**

- поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямоване на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій
- відхилення, що характеризуються шкідливим вживанням деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності
- хвороба, яка ще не сформувалася та має місце порушення поведінки, у відсутності фізичної і індивідуальної психологічної залежності.

2. Класифікація адикцій. Поєднайте підставу з різновидами (а=а):

а) залежно від масштабу	а=	а) адикції конкретних осіб, неформальних груп, офіційних структур
б) за суб'єктом	б=	б) масові та індивідуальні адикції
в) за тривалістю	в=	в) алкогольна, наркотична адикції, ..
г) за типом порушуваних норм	г=	г) одноразові та тривалі

3. Залежність від хімічної речовини має ряд знак. Поєднайте поняття і його визначення (а=а):

а) зміна толерантності	а=	а) потреба в помітному збільшенні кількості прийнятої речовини для досягненні інтоксикації чи бажаного ефекту
б) абстинентний	б=	б) утримання по відношенню до даної хімічної речовини

синдром		
---------	--	--

4. Підкресліть основні ознаки вживання наркотиків підлітками і молоддю:

- а) почав часто брехати,
- б) цікавлять сімейні проблеми
- в) раптово і різко змінюється настрій
- г) змінився режим сну
- д) більше часу проводить вдома
- ж) з дому стали зникати гроші, речі
- з) щоб ніхто не здогадався, не змінює свої інтереси і уподобання.

5. Основні шляхи отримання грошей для придбання ПАР:

- а) подарунки
- б) шантаж
- в) проституція
- г) перепродаж ПАР
- д) крадіжки у сторонніх

6. Пронумеруйте стадії розвитку залежної поведінки:

- ___ дослідницьке (експериментальне) вживання
- ___ психологічна залежність
- ___ фізична залежність
- ___ групове зловживання або адиктивна поведінка

7. Перерахуйте симптоми комп'ютерної та інтернет- залежності:

- а) ейфорія за комп'ютером/інтернетом
- б) завжди може зупинитися
- в) нехтування сім'єю і друзями
- г) відчуття депресії та роздратування не за комп'ютером
- д) відсутність проблем з роботою чи навчанням

8. Пронумеруйте стадії розвитку ігрової психологічної залежності:

- ___ стадія прихильності
- ___ стадія легкої захопленості
- ___ стадія захоплення
- ___ стадія залежності

9. Поєднайте терміни інтернет-залежності (а=а):

а) кіберсекс	а=	а) інформаційна залежність
б) кіберкомунікативна залежність	б=	б) фінансова Інтернет-залежність
в) онлайн-лудоманія	в=	в) залежність від соціальних мереж
г) нав'язливий веб-серфінг	г=	г) залежність від порносайтів

10. Перерахуйте всі можливі причини статевого відхилення:

- а) життєві обставини (наприклад, згвалтування)
- б) неправильність догляду за різними органами тіла
- в) виховання хлопчика, як дівчинки, або навпаки
- г) **спотворені** батьківські стосунки
- д) патологічні захворювання
- ж) травми головного мозку
- з) недорозвиненість органів **статевої** системи

11. Поєднайте вид кібер-хуліганства і інтернет-шахрайства із змістом (а=а):

а) кібер-булінг	а=	а) налогодження довірливих стосунків з дитиною через соціальну мережу з метою отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням
б) секстінг	б=	б) вид активності в онлайн-іграх, що полягає у шкоді і вандалізмі по відношенню до інших гравців
в) кібер-грумінг	в=	в) агресивність, жорстокість у висловлюваннях, наклеп з боку однолітків; іноді для цього створюються сайти, де розміщуються

		компрометуючі матеріали на дитину, яку переслідують
г) гриферство	г=	г) фотографування себе у роздягнутому вигляді на камеру телефона чи комп'ютера, з метою пересилки знімків друзям
д) фішинг	д=	д) вид шахрайства у мережі, що являє собою обманні кліки на рекламне посилання особою, не зацікавленою у рекламному оголошенні
ж) фармінг	ж=	ж) це процедура таємного перенаправлення жертви на хибну IP-адресу
з) клікфрод	з=	з) вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних

12. Виділяють такі сексуальні девіації, пов'язані із спрямованістю, об'єктом статевого потягу. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) фетишизм	а=	а) спрямованість статевого потягу на партнера з іншим кольором шкіри
б) гетеро-хромо-філія	б=	б) спрямованість статевого потягу на частину тіла, одяг або предмет, які символізують сексуального партнера
в) німфо-філія	в=	в) статевий потяг до осіб старшого віку або старих людей
г) геронтофілія	г=	г) статевий потяг до дівчаток-підлітків

13. Виділяють такі сексуальні девіації, що проявляються в характері дій, які приносять задоволення та призводять до оргазму. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) трансвестизм	а=	а) груповий секс, вид ексгібіціонізму, поєднаний з вуайеризмом
б) фротаж (фротеризм)	б=	б) досягнення статевого задоволення при переодяганні в одяг іншої статі
в) вуаєризм	в=	в) сексуальне задоволення при торканні або терті статевими органами об різні частини тіла об'єкта
г) плюралізм	г=	г) потяг до підглядання за статевим актом або за оголеними об'єктами сексуального домагання

14. Варіанти харчової адикції. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) нервова анорексія	а=	а) нав'язливе прагнення до максимальної худоби, навмисне зниження ваги
б) нервова булімія	б=	б) переїдання є елементом надмірної турботи коханої людини про іншу людину
в) фідеризм	в=	в) нав'язливе бажання об'їдатися з подальшою неадекватною поведінкою позбавлення їжі

15. Варіанти надцінних захоплень. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) ургентна адикція	а=	а) надцінне захоплення, при якому людині важливо бути молодою завдяки процедур - пластичних операцій
б) б'юті-адикція	б=	б) хворобливою переконаністю у наявності фізичної вади (переважно уявної)
в) дисморфоманія	в=	в) надцінне захоплення, при якому діяльність обмежується, перш за все, поведінкою, пов'язаною з пошуком ідеальної зовнішності
г) юноманія	г=	г) звичка знаходитися в стані постійної нестачі часу

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація»

1. Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі. Функції.
2. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки.
3. Типологія форм залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності.

4. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами.
5. Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику зловживання ПАР.
6. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками.
7. Токсикоманія. Тютюнокуріння.
8. Сутність, мета і завдання психологічної реабілітації осіб, залежних від вживання психоактивних речовин. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР.
9. Основні етапи реабілітації наркологічно хворих.
10. Психотерапія, реабілітація та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій.
11. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування")
А.Довженко.
12. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами.
13. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.
14. Комп'ютерна залежність, її причини та види.
15. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності.
16. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності
17. Сексуальні норми. Причини статевого відхилення.
18. Варіанти порушень сексуальної поведінки.
19. Сексуальна залежність у дорослих.
20. Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.
21. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання.
22. Психотерапія та психокорекція у сексології.
23. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.
24. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції.
25. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна, реабілітаційна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії.
26. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна, реабілітаційна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії.
27. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи.
28. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.
29. Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву.
30. Варіанти надцінних захоплень.
31. Роботоголізм, його прояви, стадії формування.
32. Шопоголізм, його види, постшоппінгова депресія.
33. Залежність від володіння речами (речовизм).
34. **Гаджет-адикція.**
35. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор.
36. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму.
37. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія).
Дисморфоманія.
38. Можливості психотерапевтичної, реабілітаційної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.

39. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх.
 40. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль F 1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
15	15	15	15	15	25	100

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV-V	VI	VII	VIII-X
Модулі	Модуль 1. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей					
Теми практичних занять	Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція	Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна, психотерапевтична та реабілітаційна допомога при	Тема 6. Надійні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб
Самостійна робота	Підготувати портфоліо					
Види контролю	Контрольна робота					

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Азарова Л.А. Психология девиантного поведения: учеб.-метод. комплекс / Л.А. Азарова, В.А. Сятковский. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2009. – 164 с.
2. Баженов В.Г. Психологические механизмы коррекции девиантного поведения школьников / В.Г. Баженов, В.П. Баженова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007. – 320 с.
3. Беличева С.А. Превентивная психология в подготовке социальных педагогов и психосоциальных работников: учебн. пособие / С.А. Беличева. – СПб.: Питер, 2012. – 336 с.
4. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – МАУП, 2006. – 88 с.
5. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
6. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навч. посібник для соц. п-ів та практичних пс-ів освітніх закладів / за ред. О.М. Полякової. – Суми: Університетська книга, 2009. – 346 с.
7. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. 1. Теоретична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 188 с.
8. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. II. Практична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 193 с.
9. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 240 с.
10. Гоголева А.В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., стер. – М.: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
11. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Н.И. Лифинцева, Н.В. Ялпаева ; [под ред В. А. Сластенина]. – 3-е изд., перераб. – М.: Академия, 2004. – 272 с.
12. Гонеев А.Д. Работа учителя с трудными подростками: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Л.В. Годовникова. – М.: Изд. центр «Академия», 2008. – 240 с.
13. Детская и подростковая психотерапия: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е.В. Филиппова [и др.]; под ред. Е.В. Филипповой. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 430 с.
14. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. – СПб.: Речь, 2007. 190 с.
15. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков – Л., 1982. 216 с.
16. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Е.В. Змановская. – Изд. 3-е, испр., доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 286 с.
17. Зубалий Н.П. Основы психотерапии / Н.П.Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
18. Квітковська Н.В. Психологія девіантної поведінки учнів (умови, причини, особливості виховання, проблемні родини, профілактика та корекція): навч.-метод. посібник / Н. В. Квітковська. – Миколаїв, 2010. – 240 с.
19. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Моногр. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2002. – 240 с.
20. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: учебн. пособие для вузов / Ю.А. Клейберг. – 2-е изд. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 160 с.

21. Ковальчук М.А. Девиантное поведение: профилактика, коррекция, реабилитация: [пособие] / М.А. Ковальчук, И.Ю. Тарханова. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2013. – 286 с. – (Библиотека психолога).
22. Короленко Ц.П. Психосоциальная аддиктология / Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. – Новосибирск: Олсиб, 2001. – 251 с.
23. Котляров А.В. Другие наркотики, или Homo Addictus: Человек зависимый / А.В. Котляров. – М.: ООО «Психотерапия», 2006. – 480 с.
24. Максимова Н.Ю. Курс лекций по детской патопсихологии: учебн. пособ. / Н.Ю. Максимова, Е.Л. Милютин. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
25. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. / Н. Ю. Максимова ; [ред.: С.В. Головка]. – К.: Либідь, 2011. – 520 с.
26. Макушина О.П. Психология зависимости: учебн. пособие [Электронный ресурс] / О.П. Макушина. – Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007. – 78 с. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/resource/297/59297/files/m07-115.pdf>
27. Мельник Э.В. О природе болезней зависимости: (алкоголизм, наркомания, «компьютеромания» и др.). – О., 1998. 399 с.
28. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учебн. пособие / В. Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2005. – 445 с.
29. Міщик Л. І. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Міщик, З. Г. Білоусова ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2003. – 106 с.
30. Немченко С.Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: монографія / С. Г. Немченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 262 с.
31. Павленок П.Д. Социальная работа с лицами и группами девиантного поведения: учебн. пособие / П. Д. Павленок, М. Я. Руднева ; отв. ред. П.Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 185 с. – (Высшее образование).
32. Парфанович І.І. Система попередження і подолання девіантної поведінки дівчат: монографія / Парфанович Іванна Іванівна. – Т.: ТНПУ, 2012. – 367 с.
33. Перешеина Н.В. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений / Н. В. Перешеина, М.Н. Заостровцева. – М.: ТЦ Сфера, 2006. – 192 с.
34. Проблемы социальных девиаций: учебн. пособие / Под ред. д-ра филос. наук, проф. Е. П. Агапова [Электронный ресурс]. – Ростов-на-Дону: Центр универсальной полиграфии, 2010. – 271 с. – Режим доступа: <http://www.roovee.net/c179/item1318480-down.html>
35. Психологическая работа с девиантными подростками: проблемы и возможности: монография [Электронный ресурс] / ФГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». – Волгоград: Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2009. – 316 с. – Режим доступа: <http://www.doc4net.ru/doc/2392177699329>
36. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. 432 с.
37. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б.Д. Карвасарского. СПб.: ПитерКом, 2002. 1024 с.
38. Психотерапія дітей та підлітків / під ред. Х. Ремшмидт. М.: Світ, 2000.
39. Пятунин В.А. Девиантное поведение несовершеннолетних: современные тенденции / [Электронный ресурс] В. А. Пятунин. – Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2010. – 282 с. – Режим доступа: <http://www.prison.org/download/Deviant%20behavior%20of%20juveniles,%20Pyatunin.pdf>
40. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В.Д. Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.

41. Старшенбаум Г.В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.
42. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. - М., 1988. 2000 с.
43. Тарновська О.С. Девіантна поведінка підлітків і превентивна робота: навч.-метод. посіб. Ч. 1 / О. С. Тарновська ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2003. – 82с.
44. Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія / Тетяна Федорченко. – Черкаси: [Чабаненко Ю. А.], 2011. – 492 с.
45. Фіцула М.М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навч.-метод. посібник/ М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.
46. Фурманов И.А. Профилактика нарушений поведения в учреждениях образования / И.А.Фурманов, А.Н.Сизанов, В.А.Хриптович. – Минск: РИВШ, 2011. – 250 с.
47. Хомич А. В. Психология девиантного поведения: учебн. пособие [Электронный ресурс] / А.В. Хомич. – Ростов-на-Дону: Южно-Российский Гуманитарный Институт, 2006. – 140 с. – Режим доступа: <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
48. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический Проект ; Трикта, 2005. – 336 с. – (Психологические технологии).
49. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Додаткова література:

1. Абсалямова Л.М. Розлади та порушення харчової поведінки особистості [Електронний ресурс] // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 19-33. – Режим доступу: nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_25_4.pdf
12. Алкогольная и наркотическая зависимость у подростков: пути преодоления: учебн. пособие / под ред. Э. Ф. Вагнера и Х. Б. Уолдрон; пер. с англ. А. В. Александровой. – М.: Изд. центр «Академия», 2006. – 476 с.
13. Бабюк І. О. Порушення сексуальної поведінки людини. Донец. обл. центр соц. служб для молоді. – Донецьк, 1998. – 38 с. – (Секс. здоров'я молоді; Вип.11).
14. Балакірева О. М. Формування сексуальної культури молоді: Монографія / Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. – К., 2004. – 132 с. – (Формув. здор. способу життя молоді; Кн. 9).
15. Батькам підлітків: відверта розмова про статеве виховання та репродуктивне здоров'я [Електронний ресурс] / Укладачі: Ірина Скорбун, Тигран Епоян. – К., 2013. – 57 с. – Режим доступу: http://autta.org.ua/files/resources/Parents_Teens_Ukr.pdf
16. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: матеріали обласної науково-методичної Інтернет-конференції (м. Кіровоград, 11 лютого 2014 р.) [Електронний ресурс] / Укладачі: М. С. Чала, А. В. Частаков, О. В. Литвиненко. – Кіровоград, 2014. – 184 с. – Режим доступу: http://druk-koippo.edukit.kr.ua/Files/downloads/195_14_mater_i-konf_2014.pdf
17. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь.– М.: Мысль, 1988.– 301,2 с. – (Алкоголизм. – С.223-293).
18. Братусь Б. С. Психология, клиника и профилактика раннего алкоголизма / Б. С. Братусь, П. И. Сидоров. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.
19. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ: [б. в.], 2008. – Т.8: Психологічна теорія і технологія навчання, Вип. 5. С. 18-27. Режим доступу: <http://www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2008/3.htm>

20. Бугайова Н. М. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки. [Електронний ресурс] / Н. М. Бугайова // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. – Кривий Ріг: НМетАУ, 2006. – Т.3, вип. VI. – С. 339-342. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/tmn/article/download/192/182>
21. Бугайова Н. М. Профілактика Інтернет-залежності в перебігу електронного навчання [Електронний ресурс] // Зб. наук. пр. Вип. 1. – Кривий Ріг: ВВ НМетАУ, 2010. – С. 24-28. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/e-learn/article/download/116/108>
22. Бурлаков И. В. Homo Gamer: Психология компьютерных игр [Электронный ресурс] / И. В. Бурлаков. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 42 с. – (Библиотека психологии и психотерапии, вып. 86). – Режим доступа: <http://gebo-kolo.com/images/book/086.pdf>
23. Бурмака Н. П. Путь к причалу: Как помочь пьющему человеку: Как начать разговор. Осознание проблемы. С родственниками по секрету. Глядясь в зеркало чужого мнения. Все о методах лечения алкогольной зависимости. Как научиться контролировать болезнь; Научно-практический центр «Надежда». – Житомир: ЧП «Рута», 2002. – 117 с.
24. Бурмака Н. П. Сквозь радугу стакана / Надежда Бурмака ; Науч.-практ. центр «Надежда». – Черкассы: Пономаренко Р. В. [изд.], 2012. – 48 с.
25. Вовканич М. Д. Проблеми розвитку сексуальної самосвідомості підлітків у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / М. Д. Вовканич // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 27. – С. 25–27. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/1813>
26. Говорун Тамара Василівна. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
27. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова анорексія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004а, червень. – Том XVI Число 6. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/june/article-1.php?print=1>
28. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова булімія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004б, липень. – Том XVII Число 1. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/july/article-2.php>
29. Данилин А. Как спасти детей от наркотиков / А. Г. Данилин, И. В. Данилина – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 348 с. – (Серия «Врачи предупреждают»).
30. Деркач В. Г. Психічні розлади дитячого та підліткового віку: навч.-метод. посіб. / В. Г. Деркач, С. М. Русіна ; Буков. держ. мед. ун-т. – Чернівці, 2008. – 233 с.
31. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі [Електронний ресурс] / Литовченко І.В., С.Д. Максименко, С.І. Болтівець [та ін.]. – К.: Аванпост-Прим, 2010. – 48 с. – (Посібник для батьків). – Режим доступу: http://bezpeka.kyivstar.ua/f/2/materials/the_benefit_for_parents/A5_Ukrainian.pdf
32. Дроздикова-Зарипова А.Р. Педагогическая коррекция компьютерной зависимости у подростков группы риска: теория, практика [Электронный ресурс] / А.Р. Дроздикова-Зарипова, Р.А. Валеева, А.Р. Шакурова. – Казань: Отечество, 2012. – 280 с. – Режим доступа: http://kpfu.ru/staff_files/F1537727659/Pedagogicheskaya.korrekcija.kompjuternoj.zavisimosti.pdf
33. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія. К.: Укр. вид. консорціум, 2008. 260с.
34. Збірник матеріалів за підсумками обласних конкурсів ігрових занять з формування навичок безпечної поведінки молодших школярів в Інтернеті, розробок занять «Інтернет: ризики та можливості» та сценаріїв батьківських зборів «Роль і місце родини у формуванні навичок безпечної поведінки дітей в Інтернеті» [Електронний ресурс] / Укладачі: О.В. Литвиненко, М.С. Чала, А.В. Частаков. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені

- Василя Сухомлинського», 2013. – 92 с. – Режим доступу: http://chastakov.in.ua/wp-content/uploads/2014/02/chastakov.in.ua_arhiv_dryk_zbirnuk_konk_2013.pdf
35. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адиктивної поведінки дітей [Електронний ресурс] / Г. Д. Золотова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. № 13(4). С. 126-131. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13\(4\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13(4)_20.pdf)
  36. Иванов М. С. Психология самореализации личности в компьютерной игровой деятельности [Электронный ресурс] / М. С. Иванов. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2008. – 153 с. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/837/67837/files/book_Ivanov.pdf
  37. Иванов В. О. Принципи роботи амбулаторної соціально-психологічної реабілітації осіб залежних від алкоголю: наук.-метод. посібник / В. О. Иванов, Ю. М. Безсмертний, Д. Ю. Старков. – К.: ПАТ «Віпол», 2013. – 128 с.
  38. Калашникова Л. Статева свідомість як чинник формування сексуальних девіацій у підлітковому віці / Л. Калашникова // Соц. психологія. – 2011. – № 1. – С. 144-150.
  39. Каприо Ф. С. Многообразие сексуального поведения [Электронный ресурс] / Ф. С. Каприо. Артанія, 1995. 352 с. – Режим доступу: <http://forum.myword.ru/index.php?/files/file/4160-mnogoobrazie-seksualnogo-povedeniya/>
  40. Ковальчук А. А. Формування смакових переваг, харчової поведінки і порушення апетиту у дітей [Електронний ресурс] / А. А. Ковальчук // Перинатологія и педиатрия. – 2013. – № 1. – С. 47-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/perynatology_2013_1_12.pdf
  41. Кон И. С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века / И. С. Кон. – М.: Феникс+, 2001. – 208 с.
  42. Корильчук Н. І. Вивчення типологічних порушень харчової поведінки у пацієнтів з ознаками надмірної маси та ожиріння [Електронний ресурс] / Н. І. Корильчук // Вісник наукових досліджень. – 2009. – № 4(57). – С. 42-44. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4\(57\)_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4(57)_18.pdf)
  43. Корчова Г. Л. Соціально-педагогічні умови профілактики статевих девіацій старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук [Електронний ресурс] / Г. Л. Корчова. – К., 2006. – 18 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06kglsds.zip
  44. Кочарян А. Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі»: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ, 2011. – 100 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rsh_2011_6_8.pdf
  45. Краткий обзор пищевых расстройств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psy4psy.ru/rasstroistvo_pischevogo_povedeniya
  46. Кузнецов И. В. Расстройства сексуальных влечений в подростковом возрасте / И. В. Кузнецов // Психич. здоров'я. – 2005. – № 3. – С. 40-43.
  47. Лисецкий К. С. Психологические основы предупреждения наркотической зависимости личности [Электронный ресурс] / К. С. Лисецкий. – Самара: Изд-во «Универс групп», 2007. – 308 с. – Режим доступа: http://psycheya.ru/lib/new_ks.pdf
  48. Максимова Наталія Юріївна. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків / Н. Ю. Максимова. – К.: [б.в.], 1997. – 208 с.
  49. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2007. 1040 с.
  50. Мастерс У. Основы сексологии. – М.: Мир, 1998. 692 с.
  51. Нервова анорексія та булімія у дівчат-підлітків та молодих жінок репродуктивного віку: клініка, проблеми лікування, фізична та психологічна реабілітація / В. О. Мітюков, О. П. Закревський, О. В. Самсонов та ін. // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. 2011. 16, вип. 11, ч. 1. С. 281-289.

52. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
53. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: монографія / О. В. Петрунько. – Полтава: Укрпромторсервіс, 2010. – 480 с.
54. Поширеність тютюнопаління та тютюнової залежності у різних країнах світу. Нові підходи до профілактики, психотерапії та корекції [Електронний ресурс] / С. І. Табачников, І. С. Риткіс, А. Ю. Васильєва, О. В. Гуркова // Мистецтво лікування. Журнал сучасного лікаря. 2013. № 7. С.35-41. – Режим доступу: <http://www.health-medix.com/articles/misteztvo/2013-09-22/tutun.pdf>
55. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании [Электронный ресурс] / под ред. С. В. Березина, К. С. Лисецкого. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – 206 с. – Режим доступа: http://www.psycheya.ru/lib/pred_Nark/pred_Nark_6.htm
56. Профилактика патологических форм зависимого поведения. В трех томах [Электронный ресурс] / под общей ред. О. В. Зыкова. – Том I. Позитивное большинство: технологии влияния на личный выбор (первичная профилактика). – М.: РБФ НАН, 2010. – 342 с. – Режим доступа: http://cpmssozon.ucoz.ru/doc/1_tom_prof.pdf
57. Профилактика табакокурения среди детей и подростков: руководство / Геппе Н.А., Малахов А.Б., Шарапова О.В. и [др.]; под ред. Н. А. Геппе. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. 144 с.
58. Психология сексуальных отклонений. Хрестоматия [Электронный ресурс] / Сост. Константин Сельченок. – Харвест, 2001. – 305 с. – Режим доступа: <http://www.aquarun.ru/psih/sex/default.htm>
59. Риткіс І. С. Система психогієни, психопрофілактики, психотерапії та корекції тютюнопаління і тютюнової залежності в осіб молодого віку [Електронний ресурс] / І. С. Риткіс // Український вісник психоневрології. – 2013. – Т. 21, вип. 4. – С. 98-101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uvp_2013_21_4_22.pdf
60. Серия «Работа с детьми группы риска». Выпуск 9. «Мой мир» Реабилитационная программа для детей и подростков с аддиктивным поведением [Электронный ресурс]. – М.: РБФ НАН, 2004. – 48 с. – Режим доступа: <http://library.khpg.org/files/docs/1430425357.pdf>
61. Старков Денис. Видеолекции «Химическая зависимость» [Электронный ресурс] // Денис Старков. Практический психолог. – Режим доступа: <http://www.starkov.kiev.ua/populyarnye-statii/vidioleksi-khimicheskaya-zavisimost.html>
62. Транссексуализм и трансвестизм у детей и подростков (Фрагмент статьи Эсбена Эстер Пирелли Бенестада «Гендерная принадлежность: дети, подростки, взрослые и роль терапевта», 2002) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://trans-tema.ru/transseksualizm_i_transvestizm_u_detej.htm
63. Фронощук Марія. Профілактика куріння серед молоді: досвід антитютюнових кампаній США та Канади [Електронний ресурс] // Медіафільтр – 2012-03-22. – Режим доступу: <http://mf.mediasapiens.ua/print/material/4898>
64. Хиглинг М. Как беседовать с ребенком о сексе. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 208 с. – (Серия «Вы и ваш ребенок»).
65. Чепан М.-Л. А. Психологія узалежнень (на прикладі формування тютюнозалежності) / М.-Л. А. Чепан, Ю. Т. Рождественський // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2003. Т.V, ч.4. С. 347–353.
66. Шебанова В. І. Корекція порушень харчової поведінки по екстернальному типу [Електронний ресурс] // Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2012. Т. 17, Вип. 8. С. 729-734. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_psi_2012_17_8_89.pdf
67. Шебанова В.І. Харчова поведінка людини, їжа, тілесність як феномени повсякденної реальності (частина 1) // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Ін-ту пс-ії

імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2014. Випуск 23. С.720-731.

http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pspl_2014_23_65.pdf

68. Юрьева Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
69. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] // Мир Internet. 2000. Т. 2. С.24-29. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>

Програма з дисципліни «Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій»

Укладач програми: Праченко О.К.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. самостійної роботи студента – 25	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		год.	год.
		Практичні, семінарські	
		год.	год.
		Лабораторні	
		40 год.	12 год
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		50 год.	78год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 50/40

для заочної форми навчання – 78/12/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета вивчення курсу «Тренінг розвитку толерантності до фрустрації» передбачає систематизацію нових і вже наявних знань студентів з проблеми психічних станів, механізмів толерантності, а також особливостей розробки психологічних технологій, що дозволяють суб'єкту діяльності опанувати прийомами і техніками толерантного ставлення до фруструючих ситуацій, тобто методами, спрямованими на формування внутрішніх засобів управління роботою різних психофізіологічних функцій і власними станами.

Завданнями вивчення дисципліни «Тренінг розвитку толерантності до фрустрації» є опанування знань і навичок формування позитивне ставлення особистості до самого себе і навколишнього світу; розвивати комунікативну, інтерактивну і перцептивну сторони спілкування; розвивати здатності до адекватної оцінки фруструючої ситуації і вміння знаходити конструктивний вихід з неї; навчити прийомам зняття емоційно-вольової напруги; розвивати терпимість до різних думок.

Завдання курсу:

1. Сприяти формуванню у студента позитивного ставлення до самого себе і навколишнього світу;

2. Розвивати комунікативну, інтерактивну і перцептивну сторони спілкування;

3. Розвивати здатності до адекватної оцінки фруструючої ситуації і вміння знаходити конструктивний вихід з неї;

4. Навчити прийомам зняття емоційно-вольової напруги;

5. Розвивати терпимість до різних думок, станів та поведінки оточуючих.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- понятійний апарат в області психологічних досліджень і розробки методів самоврядування і саморегуляції функціонального стану, з метою уявлення про способи прояву психологічної стійкості в складних та фруструючих умовах, методах емоційної і когнітивної регуляції для оптимізації власної діяльності і психічного стану);

- закономірності динаміки функціонального стану в процесі формування толерантних установок з метою вивчення способів здійснення моніторингу особистісного розвитку і соціальної поведінки індивідів і груп;

- методичні прийоми, типи вправ і характерні особливості кожного з методів формування толерантності до фрустрацій, з метою комплексного впливу на рівень розвитку і функціонування пізнавальної та мотиваційно-вольової сфер, самосвідомості, психомоторики, здібностей, характеру, темпераменту, функціональних станів, особистісних рис, гармонізації психічного функціонування людини;

- методи і техніки саморегуляції психологічної стійкості в складних і фруструючих ситуаціях, застосовувати методи емоційної і когнітивної регуляції для оптимізації власної діяльності і психічного стану;

- психологічні особливості фрустрації, на цій основі виявляти специфіку психічного функціонування, людини з урахуванням особливостей вікових етапів, криз розвитку і чинників ризику, характеристик психічних процесів і проявів в різних видах діяльності, проводити моніторинг особистісного розвитку і соціальної поведінки індивідів і груп;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі уміння безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти**:

- використовувати навички толерантного ставлення до незвичних умов на цій основі впливати на рівень розвитку і функціонування пізнавальної та мотиваційно-вольової сфер, самосвідомості, психомоторики, здібностей, характеру, темпераменту, функціональних станів, особистісних рис і акцентуації в нормі і при психічних відхиленнях з метою гармонізації психічного функціонування людини, здійснювати психологічне та педагогічне втручання метою надання індивіду, групі психологічної допомоги;

- використовувати навички управління психічними станами, використовуючи методи розвитку толерантних установок особистості, на цій основі консультувати в області інтерперсональних відносин, профорієнтації, планування особистісного зростання;

- обґрунтувати необхідність застосування психопрофілактичних методів, з метою оптимізації функціонального стану, на цій основі виявляти психологічну стійкість у складних і фруструючих умовах, застосовувати методи емоційної та когнітивної регуляції для оптимізації власної діяльності та психічного стану;

- орієнтуватися в області психопрофілактичних і психокорекційних методів, застосовуваних з метою самоврядування функціональними станами людини, на цій основі виявляти специфіку психічного функціонування людини з урахуванням особливостей вікових етапів, криз розвитку і факторів ризику ;

- орієнтуватися в області психопрофілактичних і психокорекційних методів, застосовуваних з метою самоврядування функціональним станом людини, на цій основі впливати на рівень розвитку і функціонування пізнавальної та мотиваційно-вольової сфер, самосвідомості, психомоторики, здібностей, характеру, темпераменту, функціональних станів, особистісних чорт з метою гармонізації психічного функціонування людини, здійснювати психологічне втручання метою надання індивіду, групі психологічної допомоги;

- планувати і реалізовувати емпіричні дослідження по вивченню причин зниження працездатності, динаміки функціонального стану і розвитку стресових станів, на цій основі консультивати в області інтерперсональних відносин, профорієнтації, планування особистісного зростання.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1: Психологічні особливості толерантності як якості особистості.

Розвиток толерантних установок особистості

Лабораторна робота 1. Тренінг толерантності як метод регуляції психічних станів.

Питання для обговорення:

1. Поняття «тренінгу»;
2. Види тренінгових процедур. Особливості проведення;
3. Блокова структура заняття: організаційний момент, основна частина, підведення підсумків, ритуал прощання.
4. Ігри та вправи у тренінгу.

Практичні завдання:

1. Знайомство з групою: вправа «Ім'я- якість», вправа використовується для знайомства учасників і для того, щоб допомогти їм запам'ятати імена один одного (10-15 хв.) .
2. Вправа «Світло мій люстерко» організація роботи в правильності оцінки свого партнера; виділення в ньому головних, індивідуальних якостей, висловлювання своєї думки про партнера, а також правильне оцінювання думки про себе (20 хв.).
3. Вправа «Сусід з права – сусід з ліва», використовується для закріплення етапу знайомства (10-15 хв).
4. Створення особистісного колажу: вправа «За що я можу себе похвалити, за що посварити?», сприяє самовизначенню сильних і слабих сторін особистості, оцінці її поведінки.(20-25 хв.)
5. Рефлексія: вправа «Тут і тепер» (10-15 хв.)

Лабораторна робота 2. Теоретичні уявлення про толерантність як якість особистості та механізми її формування

Питання для обговорення:

1. Загальне поняття про толерантність

2. Особливості прояву толерантності в різних ситуаціях спілкування і взаємодії в звичайній, повсякденної життєдіяльності і в напруженій, конфліктній, в колективах з нормальною і напруженою психологічною атмосферою;
3. Особливості регулювання окремих психічних станів. Специфіка толерантності і профілактики станів (стомлення, стресових станів, страху, тривоги, безсоння, фрустрації та ін.).

Практичні завдання:

1. Привітання, обговорення попереднього заняття. Бесіда «Толерантність це-.....» (10- 15 хв.)
2. Визначення побажань та очікувань кожного з учасників та групи в цілому: вправа «Посудина побажань» (20 хв.)
3. Розгляд уявлень учасників про поняття толерантності, її особливостей та ролі життя людини: гра «Асоціація» (15 хв.)
4. Розширення уявлень учасників про багатство свого світу, свою унікальність: арт-терапевтична техніка «Розпис посудини» (30 хв.)
5. Завершальний етап: підведення підсумків заняття за допомогою розповіді «Посудина життя» (20 хв.)

Лабораторна робота 3. Толерантність по відношенню до себе. Основні поняття тренінгу.

Питання для обговорення:

1. Обговорення проблеми толерантного ставлення особистості до самої себе.
2. Визначення важливості толерантності до самого себе.

Практичні завдання:

1. Сприяння підвищенню самооцінки учасників групи: вправа «Декларація моєї самооцінки» (20-25 хв.)
2. Сприяння формуванню позитивного ставлення членів групи до самих себе, усвідомлення своїх особливостей: вправа «За що я можу себе похвалити, за що посварити?» (20-25 хв.)
3. Формування звички терпимого ставлення до різноманіття виявленої людської індивідуальності: вправа «Загальний ритм» (20-25 хв.), вправа «Компліменти» (15-20 хв.)
4. Сприяння розвитку процесів самоприйняття: проєктивний малюнок «Я такий, який є» (20 хв.)
5. Підведення підсумків.

Лабораторна робота 4. Толерантне ставлення по відношенню до оточуючих. Основні поняття тренінгу.

Питання для обговорення:

1. Обговорення проблеми толерантного ставлення особистості до оточуючих.
2. Визначення причин інтолерантного ставлення от оточуючих

Практичні завдання:

1. Формування звички терпимого ставлення до різноманіття виявленої людської індивідуальності, прагнення розуміти оточуючих, співпрацювати з ними, позитивного ставлення навколишніх: вправа «Чи ми схожі?» (20-25 хв.)
2. Сприяння формуванню явлення про толерантну/інтолерантну особистість: вправа «Якості толерантної особистості» (20-25 хв.)
3. Формування уявлень про різницю між толерантною та інтолерантною особистістю: вправа «Перевтілення» (15-20 хв.)
4. Рефлексія: образно-рефлексивна вправа «Дерево» (10-15 хв.)
5. Підведення підсумків.

Лабораторна робота 5. Формування навичків толерантного спілкування.

Питання для обговорення:

1. Вплив толерантності на формування гармонійних стосунків у суспільстві.
2. Причини виникнення інтолерантної стосунків на різних рівнях суспільної взаємодії

Практичні завдання:

1. Розширення уявлень про індивідуальні особливості через отримання інформації від партнерів по групі, формування толерантності до інших через толерантність до себе, підтримання позитивної самооцінки: вправа «Аплодисменти» (10-15 хв.), вправа «Хто похвалить себе краще всіх, або Пам'ятка на чорний день» (20-25 хв.)
2. Прояв толерантних якостей до партнерів по групі: рольова-гра «Невпевнений, впевнений та самовпевнений» (20-25 хв.)
3. Виховання вміння виокремлення позитивних якостей у інших особистостей: вправа «5 добрих слів» (15-20 хв.)
4. Формування навичок модифікації і корекції поведінки на основі аналізу ролей, що програються, і групового аналізу поведінки: вправа «Перебільшення чи повна зміна поведінки»
5. Підведення підсумків. Отримання домашнього завдання.

Модуль 2

Змістовний модуль 2: Психологічні особливості виникнення фрустрації. Особистісна толерантність як метод подолання впливу фруструючих ситуацій на особистість

Лабораторна робота 6. Формування толерантного ставлення по відношенню до оточуючих.

Питання для обговорення:

1. Обговорення домашнього завдання.
2. Визначення змін у структурі особистості кожного з учасників.

Практичні завдання:

1. Сприяння самопізнанню я-група, група-я: вправа «Ми-одна команда» (10-15 хв.).
2. Визначення спільного/відмінного в уявленні особистості та групи: вправа «На якого казкового героя я схожий» (20-25 хв.)
3. Формування навичок толерантного спілкування: вправа «Як бути толерантним у спілкуванні?» (15-20 хв.)
4. Виховання вміння підкреслювати позитивні якості особистості : вправа «Я-висловлювання, ти- висловлювання» (15-20 хв.)
5. Підведення підсумків. Домашнє завдання.

Лабораторна робота 7. Формування безконфліктного спілкування з представниками іншої культури.

Питання для обговорення:

1. Обговорення домашнього завдання.
2. Обговорення міжкультурної, міжгрупової відмінності.

Практичні завдання:

1. Сприяння розумінню небезпеки проявів нетерпимості, формування навичок безконфліктного взаємодії з представниками іншої культури: вправа «Групова картинка» (25-30 хв.).
2. Закріплення навичок толерантного спілкування, сприяння усвідомленню причин та наслідків прояву інтолерантності: гра «Невідомі світи» (30-40 хв.)
3. Розвиток здатності до розуміння, співпереживання і співчуття; підведення підсумків роботи: вправа «Суд присяжних» (30-40 хв); вправа «Поєма про те, як жити в мирі з собою та іншими» (25-30 хв.)
4. Рефлексія: образно-рефлексивна права «Дерево» (10-15 хв.)

5. Підведення підсумків.

Лабораторна робота 8. Формування толерантного ставлення до невизначених ситуацій.

Питання для обговорення:

1. Бесіда на тему «Що може вивести мене з рівноваги?».
2. Обговорення проблеми впливу ситуацій на внутрішній стан особистості.

Практичні завдання:

1. Сприяння розумінню можливості непередбачуваності ситуації: вправа «Місто толерантності» (25-30 хв.).
2. Активізація внутрішніх ресурсів організму людини за метою подолання негативного впливу незвучних ситуацій: вправа «Карамбія» (30-40 хв.)
3. Профілактика виникнення соціальної дезадаптації: вправа «Подарунок» (30-40 хв).
4. Рефлексія: образно-рефлексивна права «Дерево» (10-15 хв.)
5. Підведення підсумків.

Лабораторна робота 9. Визначення схильності особистості до фрустрації.

Питання для обговорення:

1. Поняття фрустрації, особливості виникнення.
2. Бесіда «Що мене фруструє?».

Практичні завдання:

1. Сприяння усвідомленню власних фрустраторів: вправа «Ідеальне життя» (25-30 хв.).
2. Визначення конкурентоспроможності особистості: вправа «Поглинання» (30-40 хв.)
3. Вплив на зниження загальної схильності до фрустрації: вправа «Хай буде, що буде» (30-40 хв).
4. Закріплення результатів проведеної роботи: вправа «Минулий конфлікт» (10-15 хв.)
5. Підведення підсумків.

Лабораторна робота 10. Формування толерантного ставлення до фруструючих ситуацій.

Питання для обговорення:

1. Дискусія "Обговорення історії"- обговорення складних фруструючих ситуацій.
2. Обговорення залежності рівня толерантності та схильності особистості до фрустрації

Практичні завдання:

1. Допомога учасникам в усвідомленні свого ставлення на різні життєві ситуації: вправа «Табу» (25-30 хв.).
2. Аналіз відчуття залежності особистості від інших у фруструючій ситуації: вправа «Відчуття» (30-40 хв.)
3. Підвищення у учасників готовності усвідомлено вибудовувати свої життєві та професійні перспективи, виділяючи і логічно пов'язуючи основні (ключові) події власного життя: вправа «Епітафія» (30-40 хв).
4. Розвиток відчуття довіри та підтримки з боку оточуючих: вправа «Рожевий фламінго» (20-30 хв.)
5. Підведення підсумків.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усьо го	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		л	п/ с	ла б	ін д	с.р .		л	п/ с	ла б	ін д	с.р .
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовний модуль 1: Психологічні особливості толерантності як якості особистості. Розвиток толерантних установок особистості												
Лабораторна робота 1. <i>Тренінг толерантності як метод регуляції психічних станів.</i>				4		5						7
Лабораторна робота 2. <i>Теоретичні уявлення про толерантність як якість особистості та механізми її формування</i>				4		5				2		7
Лабораторна робота 3. <i>Толерантність по відношенню до себе. Основні поняття тренінгу.</i>				4		5				2		8
Лабораторна робота 4. <i>Толерантне ставлення по відношенню до оточуючих. Основні поняття тренінгу.</i>				4		5				2		8
Лабораторна робота 5. <i>Формування навичків толерантного спілкування.</i>				4		5						7
Разом за змістовим модулем 1	45			20		25	43			6		37
Модуль 2.												
Змістовний модуль 2: Психологічні особливості виникнення фрустрації. Особистісна толерантність як метод подолання впливу фруструючих ситуацій на особистість												
Лабораторна робота 6. <i>Формування толерантного ставлення по відношенню до оточуючих.</i>				4		5				2		8
Лабораторна робота 7. <i>Формування безконфліктного спілкування з</i>				4		5				2		8

<i>представниками іншої культури.</i>										
Лабораторна робота 8. <i>Формування толерантного ставлення до невизначених ситуацій.</i>			4		5					8
Лабораторна робота 9. <i>Визначення схильності особистості до фрустрації.</i>			4		5					9
Лабораторна робота 10. <i>Формування толерантного ставлення до фруструючих ситуацій.</i>			4		5			2		8
Разом за змістовим модулем 2	45		20		25	47			6	41
Усього годин	90		40		50	90			12	78

4. Методи навчання

Словесні: міні-лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки, ватман, олівці, ручки, фільми.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Особливості проявів толерантності в різних ситуаціях спілкування і взаємодії в звичайній, повсякденній життєдіяльності, і в напруженій, конфліктній, в колективах з нормальною і напруженою психологічною атмосферою.	5/7
2	Специфіка толерантності і профілактики станів стомлення, стресових станів, страху, тривоги, безсоння, фрустрації	5/7
3	Метод сканування підсвідомості на наявність деструктивних установок і програм.	5/8
4	Фрустрація і реакція на неї, гнів і агресія	5/8
5	Параметри дослідження психічних станів за основними аспектами - емоційного, фізіологічного, поведінкового	5/8
6	Формування внутрішніх засобів володіння своїм станом як основна особливість методів розвитку толерантності до фрустрацій.	5/8
7	Специфіка та особливості виникнення фрустрацій	5/8
8	Психологічні чинники та наслідки затяжних фрустрацій.	5/8
9	Роль психогімнастичних вправ при роботі по зниженню фрустрації.	5/8
10	Розвиток толерантності як детермінанта зниження фрустрації.	5/8
Разом		50/78

**7. Питання до заліку з дисципліни
«Тренінг розвитку толерантності до фрустрації»**

1. Структурні компоненти тренінгового заняття.
2. Сутність поняття психологічного тренінгу
3. Роль і функції ведучого тренінгу.
4. Мета та функції переговорів.
5. Етапи побудови змістовної роботи в тренінгу.
6. Групові методи та методичні засоби.
7. Аналіз організації в тренінговій роботі.
8. Особливості спрямування активності учасників у психотренінгу.
9. Вплив тренера на виконання вправ учасниками
10. Сприятлива атмосфера для проведення психотренінгу.
11. Оцінювання ефективності тренінгу.
12. Толерантність: визначення, історія, параметри та складові.
13. «Кордони» толерантності та інтолерантності.
14. Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії.
15. Толерантність як риса світоглядної позиції.
16. Передумови та виклики толерантності.
17. Принципи толерантності у спілкуванні та соціальній взаємодії.
18. Інтюлерантні форми поведінки: причини виникнення і профілактика.
19. Психологічні особливості толерантної особистості.
20. Проблема толерантності в контексті соціально-правових відносин.
21. Психологічна сутність феномену фрустрації.
22. Умови виникнення та складові фрустрації.
23. Залежність схильності до фрустрації від типів нервової системи.
24. Психолого-педагогічні методи подолання та профілактики фрустраційних станів.
25. Стили реагування на фрустрацію.
26. Залежність рівня толерантності та конструктивність реакції на фрустрацію.
27. Види фрустраційної поведінки.
28. Типи реагування особистості на фрустратора у конфліктній ситуації.
29. Підвищення рівня толерантності як передумова подолання фрустраційних впливів.
30. Аутотренінг як метод боротьби з фрустрацією.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль ґ 1					Змістовий модуль ґ 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	100
10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	

80-89	B	добре	зараховано
70-79	C		
65-69	D		
60-64	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

13.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Модулі	Змістовний модуль 1: Психологічні особливості толерантності як якості особистості. Розвиток толерантних установок особистості					Змістовний модуль 2: Психологічні особливості виникнення фрустрації. Особистісна толерантність як метод подолання впливу фруструючих ситуацій на особистість.				
Теми лабораторних занять	Лабораторна робота 1. Тренінг толерантності як метод регуляції психічних станів	Лабораторна робота 2. Теоретичні уявлення про толерантність як якість особистості та механізми її формування	Лабораторна робота 3. Толерантність по відношенню до себе. Основні поняття тренінгу.	Лабораторна робота 4. Толерантне ставлення по відношенню до оточуючих. Основні поняття тренінгу.	Лабораторна робота 5. Формування навичків толерантного спілкування	Лабораторна робота 6. Формування толерантного ставлення по відношенню до оточуючих	Лабораторна робота 7. Формування безконфліктного спілкування з представниками іншої культури	Лабораторна робота 8. Формування толерантного ставлення до невизначених ситуацій	Лабораторна робота 9. Визначення схильності особистості до фрустрації.	Лабораторна робота 10. Формування толерантного ставлення до фруструючих ситуацій.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення					Підготувати повідомлення				
Види контролю	Контрольна робота					Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна

1. Альтшуллер А.А. Стрессоустойчивый менеджер. – Ростов-на-Дону., Феникс, 2004.
2. Ермолаева К. Психология развития. – Москва – Воронеж., 2008.
3. Крайг Г. Психология развития. – СПб.: Питер, 2000.
4. Ктішенко В.Т., Савицька С.О. Психология розвитку. Вікова психология. Практикум. – К.: Каравела, 2009.
5. Ліфарєва Н.В. Психология особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.

6. Масанов Г.И. Социально – психологический тренинг. – М.: Эксмо, 2007.
7. Практикум по возрастной и педагогической психологии / Под ред. А. И. Щербакова. — М., 1987.
8. Психология по психологии здоровья//под.ред Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003.
9. Психология здоровья//под.ред Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003.
10. Фопель К. На пороге взрослой жизни. Психологическая работа с подростковыми и юношескими проблемами. – Т.2. –М.: Генезис, 2008.
11. Бойчук Ю.Д. Інклюзивна компетентність педагога // Джерело педагогічних інновацій. Інклюзивна освіта: Науково-методичний журнал. – Випуск № 1. – Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2013. – С. 18-23.
12. Декларація принципів толерантності (від 16.11.1995) : Документ 995_503, редакція від 16.11.1995
13. Конституція України від 28.06.96 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 381–417.
14. Мартинчук О.В. Формування толерантності як складова професійно-педагогічної підготовки студентів до роботи в інклюзивних закладах освіти. // Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 березня) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ; за заг. ред. В. О. Огнев'юка]. С. 914-919.
15. Матієнко О.С. Толерантність: введення в проблему. – Вінниця: ВДАУ, 2006. – 40 с.
16. Мігалуш А.О. Виховання толерантного ставлення до людей з особливими потребами в інклюзивних закладах освіти // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 46. Педагогічні науки. – Житомир: Житомирський національний ун-т. – 2013. – С.88-91
17. Сулятицька Т. Феномен толерантності в історичному дискурсі // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Випуск 539-540. Філософія. – Чернівці: Чернівецький національний ун-т., 2011. – С. 35-38.
18. Філоненко М. М. Психологія спілкування. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 224 с.
19. Абрамова Г. С. Возрастная психология. – Екатеринбург: Деловая книга, 1999.-621с.
20. Бондар Н. С. Формування особистісної репрезентації життєвого шляху в юнацькому віці: Дис. ...канд. психол.н.: 19.00.07. – К., 1998. – 207 с.
21. Василюк Ф. Е. Психология переживания: Анализ преодоления критических ситуаций. - М.: Изд - во Моск. Ун-та, 1984. - 200 с.
22. Єфімова О.А. Роль емоційності у переживанні психотравмуючих ситуацій // Вісник Харківського державного університету. – 1999. - № 439'99. – с. 194-197. 5. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. - М.: Изд - во МГУ 1981. - 584 с.
23. Макаруч Н.О. Особистісні детермінанти розв'язання конфліктних ситуацій у пізньому юнацькому віці: Дис. ... канд. психол. н./ 19.00.07. – К., 2005. – 249 с.
24. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации. Справочник практического психолога. М.: Эксмо, 2005. – 453 с.
25. Пов'якель Н. І. Професіогенез саморегуляція мислення практичного психолога. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. – 294 с.
26. Санникова О.П. Эмоциональность и регуляция активности общения //Вопросы психологии, 1984. - № 3. - с.123-128.

Додаткова

19. Большаков В. Ю. Психотренинг / Большаков В. Ю. – СПб. : Социальнопсихологический центр, 1994. – 316 с.
20. Большаков В. Ю. Психотренинг : Социодинамика. Упражнения. Игры / Большаков В. Ю. – СПб. : «Социально-психологический центр», 1996. – 380 с.
21. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика / Бондаренко А. Ф. – Изд. 4-е, испр. и доп. – К. : «Освіта України», 2007. – 332 с.

22. Борисова Н. В. Дискусия в активном обучении / Н. В. Борисова, А. А. Соловьева. – СПб. : Питер, 2002. – 86 с.
23. Бурнард Ф. Тренинг межличностного взаимодействия / Бурнард Ф. – СПб. : Питер, 2002. – 304 с.
24. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта / Бьюдженталь Дж. – М. : Корвет, 2011. – 316 с.
25. Вачков И. В. Введение в тренинговые технологии / И. В. Вачков // Психологическое сопровождение выбора профессии / [под ред. Л.М. Митиной]. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1998. – С. 66–78.
26. Вачков И. В. Основные виды тренинговых групп в западной практической психологии / Вачков И. В. – Деп. в ИТОП РАО, ф 20-96. – М., 1996. – 24 с.
27. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга / Вачков И. В. – М. : «Ось-89», 1999. – 137 с.

Програма з дисципліни Спецкурс «Психологія травмуючих ситуацій»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	7-8-й
Тижневих годин для денної форми навчання – 3 год аудиторних – 36 год в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 54 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	18 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		10+8 год.	4+4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		54 год.	78 год.

		Вид контролю	
		Екзамен – 8 семестр	Залік – 8 семестр

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 40%/60%

для заочної форми навчання – 13,34%/86,66%

2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Спецкурс «Психологія травмуючих ситуацій» є навчити студентів застосовувати набуті теоретичні знання з психології травматичних ситуацій, консультивати і надавати психологічну допомогу особам, що пережили травматичну ситуацію.

Завдання вивчення дисципліни «Спецкурсу «Психологія травмуючих ситуацій»:

- ознайомлення студентів із психологічним поглядом на проблему психології травмуючих ситуацій; основними теоретичними конструктами психології травматичних ситуацій;

- розкрити теоретичні аспекти, що дозволяють зрозуміти специфіку та особливості психічного функціонування індивіда в травмуючих ситуаціях та способи їх подолання;

- сформулювати у майбутніх психологів уміння і навички застосування засобів психотерапії, психокорекції та методів психологічного консультивання для психологічного супроводу травмуючих ситуацій;

- навчання навичкам самостійної побудови програм психологічної допомоги людині в травмуючій ситуації життєвого шляху.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати:</i> основні поняття кризової психології; теоретичні моделі посттравматичних стресових розладів, види, рівні реакцій на травматичну ситуацію; особливості переживання травматичного досвіду в дорослому та дитячому віці; <i>Вміти:</i> диференціювати типи травмуючих ситуацій та форми поведінки людей в таких ситуаціях; орієнтуватись в спектрі проблем, що виникають внаслідок травматичних ситуацій;	загальнонаукова; професійна інструментальна
2.	<i>Знати:</i> копінг-стратегії індивідів в різних травмуючих ситуаціях та методи самопомоги; <i>Вміти:</i> самостійно справлятися з власними травматичними переживаннями та займатися удосконаленням професійної компетентності у напрямі кризової допомоги	соціально-особистісна; професійна інструментальна
3	<i>Знати:</i> принципи та підходи, на яких мають ґрунтуватись психологічна діагностика, консультивання, психологічна допомога і корекція осіб, що пережили травматичні ситуації; <i>Вміти:</i> застосовувати форми і методи діагностики психічних станів, поведінки людини в екстремальних ситуаціях; планувати та застосовувати методи і техніки психологічної допомоги людині в кризовій та посткризовій ситуації життєвого шляху;	загальнонаукова; професійна інструментальна
4	<i>Знати:</i> сутність основних психологічних проблем, з якими стикається психолог в роботі з особами, що пережили травматичні	соціально-особистісна;

<p>ситуації та шляхи їх розв'язання. <i>Вміти:</i> планувати та застосовувати психокорекційні та психотерапевтичні методи і засоби з особами різного віку, що пережили травматичні ситуації різноманітної етіології різного ступеню важкості;</p>	<p>професійна інструментальна</p>
--	-----------------------------------

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні засади надання психологічної допомоги у травмуючих ситуаціях

Тема 1.1. Психологія травмуючих ситуацій як навчальна дисципліна. Ситуаційний підхід у психології.

Предмет та завдання психології травмуючих ситуацій (ПТС). Історія виникнення та становлення психології травмуючих ситуацій як навчальної дисципліни. Життєва і соціальна ситуація. Типологія конструювання ситуацій у повсякденних та екстремальних умовах. Вплив ситуації на особу. Психологічна ситуація та її різновиди. Рівні складності ситуації. Психотравмівна ситуація. Типи травматичних ситуацій. Класифікація психотравмуючих подій, що викликають розвиток травматичного розладу. Поняття надзвичайної, екстремальної та кризової ситуації.

Тема 1.2. Психологічні наслідки впливу ситуації на свідомість та поведінку індивіда.

Посттравматичний стресовий розлад. Стрес як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Вплив стресу на життя людини. Класифікація стресогенних чинників. Криза як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Типові ознаки кризи. Суб'єктивні, об'єктивні та середовищні чинники кризи. Типологічний аналіз та класифікація життєвих криз.

Поняття психологічної травми. Основні теоретичні підходи до поняття психологічної травми. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): поняття і сфери прояву (емоційна, когнітивна, соматовегетативна, поведінкова). Критерії діагностики та основні симптоми ПТСР. Клінічна феноменологія емоційних розладів, що супроводжуються пережитий травматичний стрес. Індивідуальні реакції на психотравму у дитини. Види несприятливих психосоціальних чинників, що призводять до розвитку психотравми у дітей і підлітків. Пережиті дітьми і підлітками кризи: вікові кризи, кризи втрати і розлуки, травматичні кризи. Типові механізми психологічного захисту у дітей і підлітків. Реакції дитини у кризовій ситуації. Тип поведінки у кризовій ситуації. Типові стресові реакції і посттравматичні розлади у дітей. Психотравма та спричинені нею розлади: прояви, наслідки й сучасні підходи до терапії. Техніки роботи з дітьми та дорослими, що переживають наслідки ПТСР.

Тема 1.3. Методи психічної саморегуляції при потраплянні у травмуючу ситуацію.

Методи самодопомоги. Аутотренінг (метод І.Шульца та імаготренінг В.Авдєєва). Самонавіювання (афірмації, самонавіювання за Е.Купе, Г.Шичко). Аутогенна терапія пам'яті (В.С. Лобзин і М.М. Решетников). Нервово-м'язова релаксація (метод Джекобсон). Медитативні техніки. Експрес-методи психічної саморегуляції. Ведення щоденника. Використання хобі у реабілітаційній практиці. Робота з листами у процесі самодопомоги.

Тема 1.4. Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій.

Основні положення концепції «стресу і копіngu». Функції копіngu. Структура копіng-процесу. Ситуативно-специфічні копіng-стратегії. Базисні копіng-стратегії, до яких належать «розв'язання проблем», «пошук соціальної підтримки» та «уникання». Особливості життєвих криз і стресів та деструктивні засоби їх опанування. Позитивні стратегії і засоби опанування кризових ситуацій та стресових станів. Сучасні індивідуальні і групові засоби опанування стресових станів. Роль наставництва в опануванні криз і стресів. Лайф-коучінг як засіб

допомоги в опануванні життєвих криз і стресових ситуацій. Інтерактивний психологічний театр як засіб профілактики та подолання стресових ситуацій. Роль глядача і психологічний вплив плейбек-театру.

Змістовий модуль 2. Зміст психологічної допомоги клієнтам, що переживають різні види травмуючих ситуацій

Тема 2.1. Психотравмівний вплив криз особистісного розвитку.

Специфіка вікових криз. Усвідомлення власної гомосексуальності як криза ідентичності. Психологія гомосексуалізму. Квір-теорія. Агендерна, бігендерна, бісексуальна, андрогінна, трансгендерна і транссексуальна ідентичності. Особистісні кризи чоловіків і жінок. Вік як можлива причина психологічної кризи.

Біографічні кризи особистості. Суїцидальна поведінка як криза ідентичності. Реорієнтаційний тренінг для суїцидентів.

Тема 2.2. Психотравмуючі ситуації у сімейному житті.

Зрада і розлучення. Втрата і горе. Подружнтя невірність як психотравмуюча ситуація. Причини і наслідки подружньої невірності. Види подружніх зрад. Типи особистостей, схильних до позашлюбних зв'язків.

Розлучення як психотравмуюча ситуація. Статеві особливості переживання розлучення. «Синдром сімнадцятого місяця». Особливості фази пост-розлучення для самотнього батька, що залишається з дитиною. Психологічна підтримка дорослих та дітей, що особливо гостро переживають построзлучний період (з суїцидальними спробами, станами депресії та іншими патологічними станами). Он-лайн форуми та тематичні сайти як форма психологічної підтримки у період розлучення.

Реакції дитини на розлучення батьків. Відмова від батька як особливий варіант посттравматичної симптоматики

Горе в сімейній системі. Динаміка і типи взаємин у сім'ях термінальних хворих. Особливості роботи психолога з термінальним хворим і його сім'єю.

Поняття про перинатальну втрату. Особливості переживання перинатальних втрат членами сім'ї. Наслідки перинатальних втрат як психотравмуючих ситуацій

Тема 2.3. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація.

Інвалідність. Вплив хвороби на особистість. Зміни у житті дитини в ситуації важкого чи хронічного захворювання (бронхіальна астма, цукровий діабет). Особливості адаптації дитини до лікувального закладу (за Лангмейер І., Матейчик З.). Групи хворих дітей в залежності від реакції на госпіталізацію (за Н.І.Бурмістровою). Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні. Лялькотерапія та ритмопластика. Попередження госпіталізму у дорослих, що перебувають на тривалому лікуванні. Позитивна психотерапія як засіб допомоги клієнтам, що переживають кризу здоров'я.

Інвалідність як психотравмуюча ситуація. Сприйняття інвалідності самою особою, її сім'єю, суспільством. Адаптація до набутої інвалідності. Роль сім'ї у соціально-психологічній реабілітації осіб з інвалідністю. Психологічна підтримка дітей з хворобами аутистичного спектру та їх батьків.

Тема 2.4. Психотравмівний вплив катастроф.

Психологія жертви. Психологічна підтримка осіб, що пережили природні чи техногенні катастрофи. Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими. Групове обговорення пережитої екстремальної ситуації (дебріфінг), його завдання і фази.

Віктимність. Віктимні внутрішньоособистісні конфлікти. Віктимні синдроми, віктимні фобії, віктимні ілюзії. Психологічні наслідки віктимізації. Психологічна підтримка жертв злочинів та насильства. Тренінг по ритмо-рухової терапії у системі соціально-психологічної реабілітації жертв сексуального насильства.

4. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	Усього аудиторних	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	пр	інд	с.р.		Л	с	пр	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретичні засади надання психологічної допомоги у травмуючих ситуаціях												
Тема 1.1. Психологія травмуючих ситуацій як навчальна дисципліна. Ситуаційний підхід у психології	4	4				4	2	2				8
Тема 1.2. Психологічні наслідки впливу ситуації на свідомість та поведінку індивіда. Посттравматичний стресовий розлад	6	2	2	2		8	2	2				12
Тема 1.3. Методи психічної саморегуляції при потраплянні у травмуючу ситуацію	4	2		2		8	2			2		8
Тема 1.4. Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій	4	2		2		8						
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>18</i>	<i>10</i>	<i>2</i>	<i>6</i>		<i>28</i>	<i>6</i>	<i>4</i>		<i>2</i>		<i>38</i>
Змістовий модуль 2. Зміст психологічної допомоги клієнтам, що переживають різні види травмуючих ситуацій												
Тема 2.1. Психотравмівний вплив криз особистісного розвитку	4	2		2		8	2			2		8
Тема 2.2. Психотравмуючі ситуації у сімейному житті. Зрада і розлучення. Втрата і горе.	6	2	4			10	2		2			10
Тема 2.3. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація. Інвалідність	6	2	2	2		6	2		2			8
Тема 2.4. Психотравмівний вплив злочинів та катастроф. Психологія жертви	2	2				2						8
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>18</i>	<i>8</i>	<i>6</i>	<i>4</i>		<i>26</i>	<i>6</i>		<i>4</i>	<i>2</i>		<i>40</i>

	36	18	8	10		54	12		6	6		78
--	----	----	---	----	--	----	----	--	---	---	--	----

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Посттравматичний стресовий розлад	2
2	Тема 2. Зрада і розлучення як психотравмуюча ситуація	2
3	Тема 3. Втрата і горе як психотравмуюча ситуація	2
4	Тема 4. Інвалідність як психотравмуюча ситуація	2
	Всього:	8

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Посттравматичний стресовий розлад	2
2	Тема 2. Методи психічної саморегуляції	2
3	Тема 3. Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій	2
4	Тема 4. Психотравматичний вплив криз особистісного розвитку	2
5	Тема 5. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація	2
	Всього	10

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Вплив різних психотравмуючих ситуацій на життя людини	4/8
2	Робота з листами у процесі самопомоги	8/12
3	Техніки роботи з дорослими, що переживають наслідки ПТСР	8/8
4	Лайф-коучінг як засіб допомоги в опануванні життєвих криз і стресових ситуацій. Інтерактивний психологічний театр як засіб профілактики та подолання стресових ситуацій. Роль глядача і психологічний вплив плейбек-театру	8/10
5	Реорієнтаційний тренінг для суїцидентів	8/8
6	Психологічна підтримка дорослих, що особливо гостро переживають построзлучний період	8/10
7	Психологічна підтримка дітей з хворобами аутистичного спектру та їх батьків	6/8
8	Роль сім'ї у соціально-психологічній реабілітації осіб з інвалідністю	2/8
9	Психологія жертви	2/6
	Всього	54/78

8. Індивідуальні завдання

ЗАВДАННЯ 1 ДО МОДУЛЯ 1

1. Підготуйте доповідь про вплив різних психотравмуючих ситуацій на життя людини.

Структура доповіді:

- актуальність проблеми і автори, що вивчали це питання (0,5-1 сторінка),

- погляди різних вчених на проблему (1-1,5 сторінки),
- ваші власні роздуми з проблеми (2 сторінки),
- висновки і рекомендації щодо подолання психотравмуючих переживань (1 сторінка).

Тематика доповідей:

1. Тривале безробіття як психотравмуюча ситуація.
2. Втрата роботи як психотравмуюча ситуація.
3. Підвищення на посаді як психотравмуюча ситуація.
4. Вступ на першу роботу як психотравмуюча ситуація.
5. Міграція за кордон як психотравмуюча ситуація.
6. Трудова міграція батьків як психотравмуюча ситуація.
7. Зміна місця проживання як психотравмуюча ситуація .
8. Розчарування у людині як психотравмуюча ситуація.
9. Тривала розлука як психотравмуюча ситуація.
10. Самотність як психотравмуюча ситуація.
11. Кохання як психотравмуюча ситуація.
12. Народження молодшого брата/сестри як психотравмуюча ситуація.
13. Вступ у шлюб як психотравмуюча ситуація.
14. Безпліддя як психотравмуюча ситуація.
15. Народження дитини як психотравмуюча ситуація.
16. Закінчення закладу вищої освіти (або школи) як психотравмуюча ситуація.
17. Тривала хвороба як психотравмуюча ситуація.
18. Перебування у лікувальному закладі як психотравмуюча ситуація.
19. Військовий конфлікт як психотравмуюча ситуація.
20. Строкова служба в армії як як психотравмуюча ситуація.
21. Старіння як психотравмуюча ситуація.
22. Вихід на пенсію як психотравмуюча ситуація.
23. Вплив сім'ї на виникнення, формування чи загострення психотравмуючої ситуації.
24. Особистісні якості та їх вплив на сприйняття психотравмуючої ситуації.
25. Роль ЗМІ у формуванні психотравмуючої ситуації.
26. Погодні умови як як психотравмуюча ситуація.

ЗАВДАННЯ 1 ДО МОДУЛЯ 2

1. На підставі літературних джерел з проблеми необхідно підготувати рекомендації у формі пам'ятки чи буклета щодо поведінки у психотравмуючій ситуації.

Пам'ятка чи буклет має охопити:

- коротку характеристику психотравмуючої ситуації,
- перелік основних поведінкових чи психічних симптомів, які можуть стривожити клієнта,
- рекомендації щодо самопомоги,
- контактні дані спеціалізованих служб, центрів, тематичні сайти, посилання на відео тощо.

Тематика буклетів і пам'яток

1. «Як правильно повідомити дитині про розлучення батьків»
2. «Ви дізналися про зраду»
3. «Ви готуетесь вступити у повторний шлюб»
4. «Ви втратили близьку людину»
5. «Близька вам людина вчинила спробу самогубства»
6. «Як правильно розповісти дитині про її хронічну хворобу та обмеження»
7. «Член вашої сім'ї отримав інвалідність»
8. «Ви отримали інвалідність через втрату кінцівок»
9. «У вас народилася дитина з порушенням фізичних функцій (руху, зору, слуху, мовлення)»

10. «У вас народилася дитина з порушенням психічних функцій (ЗПР, аутизм, синдром Дауна тощо)»
11. «Ваша дитина говорить, що вона трансгендер»
12. «Ви раптово втратили роботу»
13. «Ви пережили природну катастрофу» (смерч, повінь, землетрус тощо)
14. «Ви пережили техногенну катастрофу» (викид радіації, аварія на хімічному заводі, складі боєприпасів тощо)
15. «Ваші дорослі діти покидають сім'ю»
16. «Ви стали жертвою насильства»
17. «Аб'юзивні стосунки та як їх розірвати»
18. «Ви розчарувалися у роботі»
19. «Вам повідомили про звільнення»
20. «Ви вимушено йдете на пенсію»
21. «Творчість як засіб подолання негативних переживань»
22. «Ви вагітні та незаміжні»

ЗАВДАННЯ 2 ДО МОДУЛЯ 2

Запропонуйте клієнту, що потрапив у травмуючу ситуацію (за вибором):

- комплексне психодіагностичне обстеження особистості,
- вид, форму, прийоми кризової психологічної допомоги.

Перелік клієнтів:

1. Підлітку, батьки якого розлучаються.
2. Групі підлітків, однокласник яких закінчив життя самогубством.
3. Жінці 40 років, яку, неочікувано для неї, покинув чоловік.
4. Молодій жінці з дитиною до 1 року, яка дізналася, що чоловік її зраджує.
5. Хлопцю-підлітку, над яким знущаються однокласники.
6. Офісному працівникові, що став жертвою моббінгу.
7. Підлітку, що став жертвою кібер-булінгу.
8. Заміжній жінці, що стала жертвою зґвалтування.
9. Дитині, батьки якої загинули в аварії.
10. Молодій людині, яка дізналась про свій ВІЛ-позитивний статус.
11. Молодшому школяру, батьки якого розлучаються.
12. Підлітку, що вижив після суїцидальної спроби.
13. Групі людей, які пережили небезпечне стихійне лихо.
14. Дорослій людині, яка дізналась, що її хвороба — невиліковна.
15. Жінці, яка зізнається по телефону довіри, що її б'є чоловік.
16. Дитині, вчитель якої помітив синці на її тілі.
17. Підлітку, що переживає кризу 13 років.
18. Жінці 50 років, що стала жертвою розбійного нападу з метою пограбування.
19. Дівчині-підлітку, що стала жертвою зґвалтування.
20. Молодій людині, залученій до тоталітарної релігійної секти.
21. Чоловіку, що переживає кризу середнього віку.
22. Жінці, яка вже понад рік не може впоратися з горем з приводу смерті своєї матері.
23. Жінці, що завагітніла від гвалтівника.
24. Дівчині-підлітку, що завагітніла.
25. Дитині 6 років, батьків якої позбавили батьківських прав через фізичне насильство над нею.
26. Чоловіку, що вийшов з місця позбавлення волі, та має суїцидальні думки.
27. Жінці, яка дізналась, що її дитина-дошкільник помирає.
28. Працівникові, що має понад 20 років стажу, який дізнався про своє звільнення через скорочення кадрів.

29. Молодій не заміжній дівчині, якій повідомили, що її руку, уражену внаслідок нещасного випадку, доведеться ампутувати.

30. Молодому чоловіку, якому вже 2 роки після повернення з війни, сняться кошмари

9. Методи навчання

Словесні (лекція, бесіди, дискусії);

Практичні (самостійна робота – підготовка методичних матеріалів, індивідуальна робота – опрацювання джерел, розв'язування проблемних ситуацій, ділові та рольові ігри, вправи, малювання, самодіагностика);

Проблемні (проблемне викладання, виконання практико-орієнтованого проекту).

10. Форми і методи підсумкового контролю

Форма підсумкового контролю – ЕКЗАМЕН у денної форми. ЗАЛІК у - заочної

Питання до модульної контрольної роботи №1

1. Психологія травмуючих ситуацій – це ...
2. Предметом дисципліни «Психологія травмуючих ситуацій» є ...
3. У теоретичному аспекті психологія травмуючих ситуацій значну увагу відводить ...
4. В центрі уваги практично-орієнтованого компоненту психології травмуючих ситуацій є ...
5. До основних завдань психології травмуючих ситуацій належать...
6. Перелічіть підходи до конструювання ситуацій у повсякденних та екстремальних умовах.
7. В чому сутність стимульного (об'єктивного) підходу до пояснення життєвих ситуацій?
8. Як пояснює подієво-біографічний підхід життєві ситуації?
9. В рамках особистісно-центрованого підходу життєва ситуація – це ...
10. Суб'єкт-об'єктний підхід розуміє життєві ситуації як ...
11. Психологічна ситуація – це ...
12. Важка життєва ситуація – це ...
13. Перелічіть характерні для важкої ситуації особливості.
14. Охарактеризуйте типи ставлення людини до важких ситуацій.
15. Охарактеризуйте основні типи відхилень у функціонуванні особи, які спричинені важкою ситуацією.
16. Психотравмуюча ситуація – це ...
17. Наведіть 3-4 відомі вам типології психотравмуючих подій.
18. Охарактеризуйте 1-й тип травматичних ситуацій (за Н.В. Тарабріною).
19. Охарактеризуйте 2-й тип травматичних ситуацій (за Н.В. Тарабріною).
20. Екстремальна ситуація – це ...
21. До екстремальних ситуацій можна віднести ...
22. Надзвичайною ситуацією є ...
23. За чинним законодавством України, надзвичайні ситуації поділяються на такі групи і типи ...
24. Є чотири підходи до розуміння стресу. Стрес, як ...
25. Назвіть основні групи стресогенних чинників.
26. Стресові ситуації викликають зміни в когнітивній, емоційній, поведінковій сферах психіки людини. Опишіть ці зміни
27. Травматичний стрес має такі прояви...
28. Назвіть основні варіанти переживання особою криз.

29. Охарактеризуйте суб'єктивні чинники кризи.
30. Охарактеризуйте об'єктивні чинники кризи.
31. Охарактеризуйте чинники середовища, що спричиняють кризу.
32. Наведіть типологію криз (за будь-ким із авторів).
33. Психологічна травма – це ...
34. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – це ...
35. Є такі критерії посттравматичного стресового розладу...
36. Опишіть категорії симптомів посттравматичного стресу: емоційні, когнітивні, фізичні та психосоціальні.
37. Копінг-поведінка розглядається як ...
38. Виокремлюють такі основні функції копінга...
39. В чому сутність первинної і вторинної стадій когнітивної оцінки стресової події.
40. Структуру копінг-процесу охоплює ...
41. Копінг ресурси – це ...
42. Охарактеризуйте основні види копінг-ресурсів.
43. Копінг-стратегії – це ...
44. Опишіть базисні копінг-стратегії.
45. Р. Лазарус і С. Фолькман розрізняють вісім видів ситуативно-специфічних копінг-стратегій. Опишіть три з них.
46. Назвіть невротичні захисні механізми
47. Перелічіть індивідуальні і групові засоби опанування стресових станів

Питання до модульної контрольної роботи №2

1. Що таке криза і які її основні групи?
2. Які визначають етапи переживання криз?
3. Що таке сексуальність та які її компоненти?
4. Які є типи сексуальної орієнтації?
5. Що таке гомосексуальність та які її складові?
6. Які є 4 види гомосексуальності залежно від її причин?
7. Розрізняють афірмативну та конверсивну терапію гомосексуалізму. Розкрийте суть першої.
8. Розрізняють афірмативну та конверсивну терапію гомосексуалізму. Розкрийте суть другої.
9. Що таке квір-теорія та які види трансгендерності вона розглядає?
10. Що таке зрада і які види подружніх зрад розрізняють?
11. Що таке розлучення та які етапи порушення подружніх стосунків йому передують?
12. Що таке «синдром сімнадцятого місяця» та які його причини?
13. Перелічіть фактори, що стимулюють ріст незадоволеності в сім'ї в результаті хвороби одного з її членів (за Е. Г. Ейдміллером і В. В. Юстіцкіс).
14. Охарактеризуйте основні етапи переживання сім'єю важкої хвороби одного з її членів.
15. Що таке перинатальна втрата і як її можуть переживати різні члени сім'ї?
16. Що таке внутрішня, або аутопластична, картина хвороби та які її компоненти розрізняє Лурія?
17. Які особистісні реакції хворих на захворювання пропонують визначати Л.Н. Лежепекова і Б.А. Якубов?
18. Які розрізняють варіанти патологічних реакцій на хворобу?
19. Що таке госпіталізм у дорослих та як його уникнути?
20. Які причини психічної депривації дітей, що перебувають на тривалому лікуванні?

Питання до екзамену та заліку

Теоретичний блок

1. Предмет, завдання та історія виникнення психології травмуючих ситуацій.
2. Вплив ситуації на особу. Психологічна ситуація та її різновиди.
3. Психотравмівна ситуація. Типи травматичних ситуацій.
4. Стрес як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Класифікація стресогенних чинників.
5. Криза як психологічний наслідок важкої чи психотравмуючої ситуації. Типові ознаки кризи.
6. Суб'єктивні, об'єктивні та середовищні чинники кризи.
7. Типологічний аналіз та класифікація життєвих криз.
8. Посттравматичний стресовий розлад: поняття і сфери прояву (емоційна, когнітивна, соматовегетативна, поведінкова).
9. Критерії діагностики та основні симптоми ПТСР.
10. Індивідуальні реакції на психотравму у дитини. Типові стресові реакції і посттравматичні розлади у дітей.
11. Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій: поняття, роль і функції копіngu, структура копіng-процесу.
12. Базисні та ситуативно-специфічні копіng-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій.
13. Психотравмівний вплив криз особистісного розвитку. Усвідомлення власної гомосексуальності як криза ідентичності.
14. Особистісні кризи чоловіків і жінок. Вік як можлива причина психологічної кризи.
15. Біографічні кризи особистості.
16. Подружня невірність як психотравмуюча ситуація. Види, причини і наслідки подружніх зрад.
17. Розлучення як психотравмуюча ситуація. Статеві особливості переживання розлучення.
18. Поняття про перинатальну втрату як психотравмуючу ситуацію. Особливості її переживання членами сім'ї.
19. Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація. Вплив хвороби на особистість.
20. Особливості адаптації дитини до лікувального закладу.
21. Інвалідність як психотравмуюча ситуація. Роль сім'ї у соціально-психологічній реабілітації осіб з інвалідністю.
22. Інвалідність як психотравмуюча ситуація. Адаптація до набутої інвалідності.

Практичний блок

1. Техніки роботи з дітьми, що переживають наслідки ПТСР.
2. Техніки роботи з дорослими, що переживають наслідки ПТСР.
3. Методи самопомоги при потраплянні у травмуючу ситуацію: аутотренінг та самонавіювання.
4. Методи самопомоги при потраплянні у травмуючу ситуацію: нервово-м'язова релаксація та медитативні техніки.
5. Методи самопомоги при потраплянні у травмуючу ситуацію: ведення щоденника та робота з листами.
6. Використання хобі у реабілітаційній практиці.
7. Сучасні індивідуальні і групові засоби опанування стресових станів.
8. Роль наставництва в опануванні криз і стресів.
9. Лайф-коучінг як засіб допомоги в опануванні життєвих криз і стресових ситуацій.
10. Інтерактивний психологічний театр як засіб профілактики та подолання стресових ситуацій.
11. Суїцидальна поведінка як криза ідентичності. Реорієнтаційний тренінг для суїцидентів.

12. Психологічна підтримка дорослих, що особливо гостро переживають построзлучний період.
13. Психологічна підтримка дітей, що особливо гостро переживають построзлучний період.
14. Он-лайн форуми та тематичні сайти як форма психологічної підтримки у період розлучення.
15. Особливості роботи психолога з термінальним хворим і його сім'єю.
16. Лялькотерапія та ритмопластика як засоби профілактики психічної депривації у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні.
17. Попередження госпіталізму у дорослих, що перебувають на тривалому лікуванні.
18. Позитивна психотерапія як засіб допомоги клієнтам, що переживають кризу здоров'я.
19. Психологічна підтримка дітей з хворобами аутистичного спектру та їх батьків.
20. Групове обговорення пережитої екстремальної ситуації (дебрифінг), його завдання і фази.
21. Психологічна підтримка осіб, що пережили природні чи техногенні катастрофи.
22. Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиждень	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Модулі	М.1. Теоретичні засади надання психологічної допомоги у травмуючих ситуаціях											
Лекції	1	2	3	4	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Теми лекцій	Психологія травмуючих ситуацій як навчальна дисципліна. Ситуаційний підхід у психології	Психологічні наслідки впливу ситуації на свідомість та поведінку індивіда.	Методи психічної саморегуляції	Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій	Психотравм. вплив криз особистісного розвитку	Психотравмуючі ситуації у сімейному житті.	Психотравм. вплив криз особистісного розвитку	Втрата здоров'я як психотравмуюча ситуація	7	8	9	Психотравм. вплив катастроф. Психологія жертви
Семінари	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
Теми занять	Посттравматичний стресовий розлад	Посттравматичний стресовий розлад	Методи психічної саморегуляції	Копінг-стратегії опанування індивідом травмуючих життєвих ситуацій	Психотравм. вплив криз особистісного розвитку	Зрада і розлучення	Втрата і горе.	Втрата здоров'я як психотравм. ситуація	7	8	9	
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> Підготуйте доповідь про вплив різних психотравмуючих ситуацій на життя людини (10 балів). На підставі літературних джерел з проблеми необхідно підготувати рекомендації у формі пам'ятки чи буклета щодо поведінки у психотравмуючій ситуації. Запропонуйте клієнту, що потрапив у травмуючу ситуацію (за вибором): комплексне психодіагностичне обстеження особистості, вид, форму, прийом кризової психологічної допомоги. 											
Види контролю	Усне опитування 4*5=20 Самостійна робота 10 балів Модульна контрольна робота 10 балів											
ЕКЗАМЕН												

13. Рекомендована література

Тема 1.1. СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЇ

1. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю.. Психология жизненных ситуаций. Учебное пособие. - М.: Российское педагогическое агентство, 1998. - 263 с.
2. Варбан Є. О. Життєва криза: поняття, концепції та прояви / Є. О. Варбан // Проблеми сучасної психології. - 2010. - Вип. 8. - С. 120-133.
3. Гришина Н.В. Ситуационный подход и его эмпирические приложения // Психологические исследования. 2012. Т. 5, № 24. С. 2.
4. Кривоконь Н. І. Кризові ситуації особистості: підходи до типологізації та значення в аспекті розвитку соціальних послуг [Електронний ресурс] / Н. І. Кривоконь // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. - 2013. - № 1065, вип. 52. - С. 215-219.
5. Литовченко Н. Ф. Психологічна ситуація в контексті проблеми корекції / Н. Ф. Литовченко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. - 2016. - № 1. - С. 85–89.
6. Осухова Н.Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.Г.Осухова. —2-е изд., испр. — М. : Издательский центр «Академия», 2007. — 288 с.
7. Трифонова С.А. Психология социальных ситуаций: Учебное пособие / Ярослав. гос. ун-т. Ярославль, 2004. 91 с.
8. Чепелева Н. Життєва ситуація особистості // Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. К.: Либідь, 1999. — С. 112-135.

ТЕМА 1.2. ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ВПЛИВУ СИТУАЦІЇ НА СВІДОМІСТЬ ТА ПОВЕДІНКУ ІНДИВІДА

9. Заїка В. М. Динамічна модель особистісних трансформацій в умовах подолання кризових станів особистості / Віталій Заїка // Соціальна психологія. – 2009. – № 1. – С. 69-76.
10. Павлик Н.В. Психологічні аспекти змін в структурі особистості під впливом екстремальних умов // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2005. - № 2.
11. Селюкова Т. В. Психологические и патопсихологические последствия чрезвычайных ситуаций [Електронний ресурс] / Т. В. Селюкова // Український вісник психоневрології. - 2012. - Т. 20, вип. 3. - С. 221.
12. Селюкова Т.В., Федосеев В.А. Клинические особенности психических расстройств при экстремальных ситуациях // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 14. Частина 2 – Харків: НУЦЗУ, 2013. – С. 372-381.
13. Шеленкова Н.Л. Зміни особистості під впливом надзвичайних ситуацій //Реалії та перспективи розвитку суспільства : соціальні, психологічні і політичні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 28-29 жовтня 2016 р., м. Сладковичево, Словацька Республіка. – С.143-146.
14. Юрьева Л. Н. Кризисные состояния / Людмила Николаевна Юрьева. – Днепропетровск : Арт-пресс, 1998. – 164 с.

Тема 1.3. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД

15. Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання / Н. Є. Гоцуляк // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки. - 2015. - № 1. - С. 378-390.
16. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілащук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
17. Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.

18. Селюкова Т.В., Федосеев В.А. Патопсихологічні і психопатологічні прояви посттравматичних стресових розладів // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 2. – Харків: УЦЗУ, 2007. – С. 256-266.
19. Семенова Ю.С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини і психології // Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2011. № (3). с. 50-56.
20. Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Психосоціальна дезадаптація при посттравматичному стресовому розладі у жінок [Текст]: монографія. - Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016.- 167 с.
21. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с. – (Серия «Практикум по психологии»).

Тема 1.4 ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ДІТЕЙ

22. Музиченко І. В. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / Музиченко І.В., Ткачук І.І. - Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 88 с.
23. Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // Право і Безпека. - 2012. - № 1. - С. 317-321.
24. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад. : Г.Б.Растроста . – Суми. НВВ КЗ СОППО : 2018. 64с.
25. Селюкова Т.В., Федосеев В.А., Литвинова В.Я. Клинические варианты нарушения поведения в отдаленном периоде у детей переживших экстремальные ситуации // Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 16. – Харків: НУЦЗУ, 2014. – С. 196-201.

ТЕМА 1.5. МЕТОДИ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРИ ПОТРАПЛЯННІ У ТРАВМУЮЧУ СИТУАЦІЮ

26. Осухова Н.Г. Психологическая помощь в трудных и экстремальных ситуациях : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.Г.Осухова. —2-изд., испр. — М. : Издательский центр «Академия», 2007. — 288с.
27. Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.
28. Федій О. А. Естетотерапія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – ХОБІ-ТЕРАПІЯ с.218
29. Ясточкіна І. А. Методи психічної саморегуляції як засіб корекції тривожних станів у студентів / І. А. Ясточкіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. - 2014. - Вип. 18. - С. 131-137.

ТЕМА 1.6. КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ОПАНУВАННЯ ІНДИВІДОМ ТРАВМУЮЧИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

30. Боро М. П. Психотерапевтический театр как метод коррекции невротических расстройств у детей // Український медичний альманах. – №2 (22). – III-IV, 2001. – С. 134-137.
31. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Психологія діяльності працівників податкової міліції [текст]: монографія. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 194 с.
32. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічні особливості подолання скрутних життєвих ситуацій особистості // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2013. - № 2. - С. 32-41.
33. Отич Д. Сучасні психологічні підходи до класифікації копінг-стратегій / Д. Отич // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 5. – С. 91–101.
34. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології; за наук. ред. Т. М. Титаренко. - К.: Міленіум, 2011.-272 с.
35. Селюкова Т.В. Опановуюча поведінка та захист як стратегії реагування в складних життєвих ситуаціях // Тези науково-практичної конференції з міжнародною участю «Війна в Україні: патоморфоз психічних та поведінкових розладів» (XXI Платоновські читання) /

Український журнал «Чоловіче здоров'я, гендерна та психосоматична медицина»: Київ. № 1 (6), 2018 – С. 133-134.

36. Сергієнко І. М. Інтерактивний соціально-психологічний театр як метод підготовки практичних психологів // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – 2006. – Випуск № 9, частина 1. – С. 1-4.

37. Шебанова В. І. Копінг-поведінка і механізми подолання стресу // Наукові студії із соціальної та політичної психології. - 2011. - Вип. 26. - С. 289-296.

ТЕМА 2.1. ПСИХОТРАВМІВНИЙ ВПЛИВ КРИЗ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

38. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник / О. О. Байер. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.

39. Булах І. С. Життєва криза як імпульс до самоціннісної траєкторії особистісного зростання людини // Проблеми сучасної психології. - 2016. - Вип. 33. - С. 58-68.

40. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / за наук. ред. Т. М.Титаренко. -К. : Міленіум, 2011.-272 с.

41. Ушакова І.М. Вік як можлива причина психологічної кризи // Проблеми екстремальної та кризової психології. – Вип. 1. – 2016. - С.289-298.

ТЕМА 2.2. ПСИХОТРАВМУЮЧІ СИТУАЦІЇ У СІМЕЙНОМУ ЖИТТІ. ЗРАДА І РОЗЛУЧЕННЯ.

42. Дети в карусели развода. Психология благополучного развода в семье с детьми / С. К. Нартова-Бочавер, М. И. Несмеянова, Н. В. Малярова, Е. А. Мухортова. – М. : ТОО «ТП», В. Секачев, 1998. – 222 с.

43. Зубцов Д. Е. Особливості психологічних проблем розлучених жінок // Психологія і особистість. - 2016. - № 2(2). - С. 88-95.

44. Олифиревич Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. - СПб. : Речь, 2006. - 360 с.

45. Терещенко М.В. Подружні зради як наслідок порушень сімейних стосунків // Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки: Матеріали IV щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції (27.03.2014, м. Київ). – Київ, 2014. - С.232-237.

46. Федоренко Р. П. Психологія сім'ї : навч. посіб. / Раїса Петрівна Федоренко. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 364 с.

47. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой (психоаналитическое исследование) / перев. Диана Видра. – М. : Наука, 1995. – 376 с.

Тема 2.3. ПСИХОТРАВМУЮЧІ СИТУАЦІЇ У СІМЕЙНОМУ ЖИТТІ. ВТРАТА І ГОРЕ.

48. Байер О. О. Життєві кризи особистості : навчальний посібник / О. О. Байер. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. – 244 с.

49. Шевченко О. Психологія кризових станів. Уроки життя крізь призму страждань : Навч.посібник для вузів. - К. : Здоров'я, 2005. – 120 с.

50. Перинатальные утраты: психологические аспекты, специфика горевания, формы психологической помощи / И.В. Добряков, М.Е. Блох, Л.М. Фаерберг // Журнал акушерства и женских болезней. ТОМ LXIV ВЫПУСК 3 / 2015. – С.4-10.

Тема 2.4. ВТРАТА ЗДОРОВ'Я ЯК ПСИХОТРАВМУЮЧА СИТУАЦІЯ

51. Башманівська Я. Взаємозв'язок проблеми самотності та самогубства // Схід. - 2014. - № 1. - С. 175-179.

52. Максименко С. М. Психологічна допомога соматично хворим // Медична психологія. - 2007. – Том 2. - № 2. - С.3-7.

53. Милковская Н.А., Санцевич Д.В. Специфика индивидуальной и групповой работы в стационаре // Психологическая реабилитация больного ребенка: учебно-методическое пособие / Под ред. Е.Н. Ермаковой, ч. 1 - Минск, БГПУ, 2007. - с. 27-33.

54. Психологическая поддержка и игротерапия в детской паллиативной помощи / Под редакцией Харьковской О. А., Савва Н. Н., Лавровой К. С.. — М., 2015 — 96 с.

55. Харди Роверк И. Врач, сестра, больной : психология работы с больными / И. Роверк Харди / [пер. с венг. М. Алекса; под ред. проф. М. В. Коркиной]. — [3-е, стереотип. изд.]. — Budapest : Akademia Kiad, 1974. — 290 с.

ТЕМА 2.5. ИНВАЛІДНІСТЬ ЯК ПСИХОТРАВМУЮЧА СИТУАЦІЯ.

56. Бакулин В.С. Психология болезни и инвалидности: учебное пособие. / И.Б.Грецкая, В.В.Петрова. — Волгоград: ФГОУ ВПО «ВГАФК», 2010. — 136 с.

57. Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб.- К.: Центр учбової літератури, 2011. — 264 с.

58. Клопота Є. А. Теоретичний аналіз бар'єрів інтеграції в суспільство осіб з порушеннями зору // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2013. - Вип. 24. - С. 307-311.

ТЕМА 2.6. ПСИХОТРАВМІВНИЙ ВПЛИВ ЗЛОЧИНІВ ТА КАТАСТРОФ. ПСИХОЛОГІЯ ЖЕРТВИ

59. Гарькавець С.О. Віктимологія. Навч. посібник.: Луганськ, Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. - 116 с.

60. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.

61. Кризова психологія: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. - 401 с.

62. Лазос Г.П., Литвиненко Л.І.Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими// Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ "Видавництво "Логос". – 206 с. – С.121 -144

63. Лебедева С. Сучасний погляд щодо проблеми збереження психічного здоров'я рятувальників та психологів МНС України після участі у надзвичайних ситуаціях регіонального та державного рівня // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. - 2012. - Вип. 29. - С. 31-33.

64. Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // Право і Безпека. - 2012. - № 1. - С. 317-321.

65. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ –Видавництво –Логос”. – 207 с.

66. Тітаренко Д. С. Створення місця скорботи й опредметнення горя в надзвичайній ситуації як необхідність для продуктивного відбування механізмів психологічного захисту та нормального переживання стану втрати // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2012. - Вип. 1.

67. Уварова С. Г. Актуальні проблеми психологічної підтримки фахівців з подолання наслідків травматичних подій / С. Г. Уварова // Проблеми сучасної психології. – 2016. – Вип. 31. – С. 454-467

Програма з дисципліни «Основи психології здоров'я»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

І. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
	6-й	6-й	
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 34 год в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 56 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Практичні	
		14 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		64 год.	78 год.
		Вид контролю	
		Залік – 6 семестр	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 29%/61%

для заочної форми навчання – 13%/87%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи психології здоров'я» є ознайомити студентів із впливом психологічних чинників на здоров'я та поведінку індивіда, навчити студентів інтегрувати отриману інформацію про здоров'я людини у різних сферах життєдіяльності в цілісну систему, а також озброїти комплексом засобів і методів збереження, зміцнення і розвитку психічного здоров'я та корекції патогенної поведінки, звичок і способу життя.

Завданнями вивчення дисципліни «Основи психології здоров'я» є:

– аналіз і систематизація теоретичних моделей та емпіричних досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології здоров'я;

- поглиблення розуміння багатомірного феномену здоров'я та термінологічної складності в позначенні того чи іншого його аспекту;
- оволодіння психологічними методами відновлення та збереження здоров'я людини;
- формування навичок оздоровчої поведінки, спрямованої на збереження психічного здоров'я, забезпечення психологічного комфорту у сімейній, навчальній, сексуальній, професійній та інших сферах;
- розвиток умінь розробляти психопрофілактичні заходи, спрямовані на запобігання нервово-психічних порушень; розробляти та впроваджувати заходи з оптимізації розумової праці й забезпечення активного творчого довголіття;
- стимуляція відповідальності за своє здоров'я; формування прагнення до здорового способу життя.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1	<p><i>Знати:</i> основні категорії психології здоров'я і її завдання; основні особливості фізичного, психічного і соціального здоров'я людини, сучасні уявлення про чинники здоров'я; різні точки зору на модель здоров'я, здорову особу, здоровий спосіб життя і зміст їх компонентів;</p> <p><i>Вміти:</i> аналізувати психологічні явища, умови ефективності процесу виховання, соціалізації і розвитку особистості, що впливають на її здоров'я;</p>	Загальнонаукова; інструментальні
2	<p><i>Знати:</i> значення та особливості діяльності психолога на підвищення психічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини в системі охорони здоров'я</p> <p><i>Вміти:</i> працювати над особистісно-професійним удосконаленням; демонструвати навички ефективного поведіння в соціальних ситуаціях, вирішенні конфліктів</p>	Соціально-особистісні, інструментальні, професійні
3	<p><i>Знати:</i> окремі види та напрями дослідження психології здоров'я (психічне здоров'я, сімейне здоров'я; сексуальне здоров'я; психологія здоров'я в освіті та професійне здоров'я; профілактична наркологія; психосоматична медицина тощо);</p> <p><i>Вміти:</i> аналізувати сутність, чинники, ознаки та прояви різних видів здоров'я та у різних сферах життєдіяльності</p>	Загальнонаукова; інструментальні, професійні
4	<p><i>Знати:</i> методи дослідження у психології здоров'я, особливості спостереження та психодіагностики у психології здоров'я,</p> <p><i>Вміти:</i> розпізнавати етіологічні та діагностичні кореляти здоров'я, хвороби, здійснювати моніторинг психічного здоров'я населення; верифікувати результати досліджень</p>	Інструментальні, професійні
5	<p><i>Знати:</i> підходи і методи зміцнення і формування здоров'я; практичні методи корекції патогенної поведінки, звичок та способу життя,</p> <p><i>Вміти:</i> створювати сприятливі умови для формування гармонійно розвинутої особистості; формування навичок оздоровчої поведінки, спрямованої на збереження психічного здоров'я; розробляти психопрофілактичні заходи, спрямовані на запобігання нервово-психічних порушень; розробляти та впроваджувати заходи з оптимізації розумової праці й забезпечення активного творчого довголіття.</p>	Інструментальні, професійні
6	<p><i>Знати:</i> інноваційні технології, методи, форми роботи щодо</p>	Інструментальні,

пропаганди здорового способу життя, <i>Вміти:</i> організувати діяльність, спрямовану на сприяння здоров'ю у різних соціокультурних середовищах; здійснювати проектування, реалізацію, моніторинг і оцінку соціальних програм та проектів здоров'яформуючої та здоров'язберігаючої спрямованості з урахуванням потреб цільових груп	професійні
--	------------

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні основи психології здоров'я

Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я. Психологія здоров'я як наука.

Психологія здоров'я. Мета психології здоров'я. Практичні завдання психології здоров'я. Взаємозв'язок психології здоров'я з іншими науками. Напрями дослідження психології здоров'я. Поняття «здоров'я» і «хвороби». Поняття здоров'я, його зміст в розумінні різних авторів. Структурі компоненти соціокультурного еталона здоров'я. Підходи до дослідження феномена здоров'я (нормоцентричний, феноменологічний, холістичний, крос-культурний, дискурсний підхід, аксіологічний підхід, інтегративний підхід). Основні ознаки здоров'я. Рівнів здоров'я людини (біологічний, психологічний, соціальний). Класифікація видів (складових) здоров'я. Складові психології здоров'я (потенціали людини) за В.А.Ананьєвим. Критерії здоров'я людини. Психологічне здоров'я як основа розвитку особистості. Поняття психологічного здоров'я, його характеристика. Сутність психологічного здоров'я. Сфери психічного і психологічного здоров'я. Ознаки психічного здоров'я. Чинники порушення психічного здоров'я. Показники, які характеризують норму психічного здоров'я. Психологічне здоров'я та гармонійність особистості. Психологічне здоров'я та нормативність розвитку. Психологічне благополуччя. Критерії рівня оцінки психологічного здоров'я або показники психологічного здоров'я особистості. Компоненти психологічного здоров'я: мотиваційно-ціннісний, змістовно-операційний, рефлексивно-оцінний, емоційно-вольової, креативний. Психологічні чинники здоров'я (незалежні (передуючі), передавальні та мотиватори). Необхідність надання психологічної допомоги на кожному із рівнів психологічного здоров'я (за О. В. Хухлаєвою).

Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я. Античний еталон здоров'я як внутрішньої узгодженості. Адаптаційний еталон епохи Просвітництва: здоров'я як пристосованість індивіда до довкілля. Антропоцентричний еталон Нового Часу: здоров'я як розкриття творчого і духовного потенціалу особистості. Гуманістична модель здорової особистості. Аналіз уявлень про здоров'я і хворобу в давньоруській культурі.

Тема 2. Спосіб життя і здоров'я.

Поняття «спосіб життя». Здоровий спосіб життя і його індивідуальні варіації. Внутрішня картина здоров'я. Фактори, що впливають на ставлення до здоров'я. Якість життя як чинник здоров'я. Негативні психологічні стани організму і психіки. Стомлення, стрес. Симптоми патологічного стресу. Захворювань, що виникають унаслідок стресу. Види стресу: системний (фізіологічний), психологічний (емоційний). Умови попередження перевтоми, хронічної втоми, сильного стресу.

Тема 3. Психічна саморегуляція.

Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я. Значення саморегуляції психіки. Саморегуляція та її напрями. Принципи ставлення до життя та мотиваційна саморегуляція. Методи саморегуляції: аутогенне тренування, самопереконання, самонавіювання, біологічний зворотний зв'язок, медитація, йога, психом'язове тренування, ідеомоторне тренування, ментальні вправи, трансів методи. Самоконтроль. Компенсація психічних функцій. Психологічний захист (подолання). Самовиховання та його роль у забезпеченні психічного здоров'я. Поняття емоційної стійкості та шляхи її формування. Використання методів арт-терапії, бібліотерапії, музикотерапії, імаготерапії та аромотерапії у

системі збереження психічного здоров'я. Ведення щоденника та хоббі як методи збереження психічного здоров'я.

Тема 4. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка.

Поняття психоактивна речовина. Зловживання психоактивними речовинами як форма психологічного захисту. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Залежність від психоактивної речовини. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками. Токсикоманія. Тютюнокуріння. Первинна профілактика зловживання ПАР. Психологічні основи первинної профілактики залежностей. Профілактичні моделі і базові принципи первинної профілактики залежностей. Вплив реклами на формування позицій підлітка щодо вживання алкоголю. Інформаційно-просвітницька кампанія серед однокурсників «За здоровий спосіб життя»

Тема 5. Вікові й гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.

Гендерний підхід до здоров'я. Відмінності у здоров'ї чоловіків та жінок. Фактори впливу на стан репродуктивного здоров'я та механізми формування мотивації дітей та молоді до його збереження. Поняття сексуального здоров'я. Профілактика сексуальної дисгармонії й консультації з питань вдосконалення сексуальних відносин. Статеворольовий розвиток. Чинники формування статоворольових девіацій, ознаки девіацій. Сексуальність та її розлади.

Здоров'я населення різних вікових груп: підлітки, молоді люди, працездатні громадяни, люди похилого віку тощо. Вплив віку на ставлення до здоров'я. Ризики для психологічного здоров'я та допомога для дітей від народження і до трьох років. Психологія дорослості: основні завдання та психопрофілактичні заходи. Психологія старіння та довголіття. Основні стресори ЛПВ та шляхи їх подолання.

Тема 6. Психологія здоров'я в системі освіти.

Зміст ранньої психологічної допомоги в дошкільному закладі системи освіти. Оцінка рівня психічного здоров'я школярів. Розвиток емоційної складової здоров'я та гендерної ідентичності у вихованців дошкільних закладів системи освіти. Шкільна адаптація та шкільні страхи у системі психічного здоров'я молодших школярів. Чинники ризику для психічного здоров'я при переході у середню ланку школи. Психічне здоров'я студентів. Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу. Школи сприяння здоров'ю. Вітчизняний та закордонний досвід реалізації здоров'язберігаючих освітніх проектів у ЗОШ та ВНЗ.

Тема 7. Основи сімейного здоров'я.

Визначення поняття, мета та завдання психології сім'ї. Роль сім'ї у формуванні внутрішньої картини здоров'я. Психологічний клімат сім'ї. Ревнощі. Профілактика сімейних конфліктів. Розлучення та його вплив на здоров'я подружжя та дітей

Тема 8. Психологія професійного здоров'я.

Визначення поняття, мета та завдання психології професійного здоров'я. Психогігієна праці, фізична та розумова праця. Психогігієна фізичної та розумової праці. Професійне здоров'я та його забезпечення у робочому колективі. Ризики, які можуть виникати в установі. Діагностичні методи, що можна застосувати для вивчення психічного здоров'я працівників. Психологічний клімат на виробництві. Працездатність як критерій професійного здоров'я. Професійне вигорання та психологічні засоби його подолання. Поняття втоми. Режим дня. Колективна праця. Стресові ситуації у сфері праці та їх профілактика. Кризи професійної діяльності особистості. Планування психогігієнічних і психопрофілактичних заходів для забезпечення професійного здоров'я

Тема 9. Психологія та психопрофілактика хвороб. Психологія гігієна хворої людини. Госпіталізм і психічна депривація. Фактори, які спричиняють їх виникнення. Ставлення до хвороби. Особистісні реакції хворих на захворювання (за Л.Н. Лежепеквою і Б.А. Якубовим).

Принципи та етапи психологічної роботи з хворими за М.М.Кабановим. Подолання госпіталізму у хворих, що тривалий час перебувають на стаціонарному лікуванні. Прояви психоемоційних відхилень при психосоматичних розладах. Типові випадки появи у клієнта психогенних захворювань (за Р.С.Немовим). Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні. Спілкування з дитиною в стаціонарі.

4. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Усього аудиторних	денна форма					Заочна і вечірня форма					
		у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	ла	інд	с.р.		л	п	ла	ін	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я												
Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я.	6	4	2			8	2	2				8
Тема 2. Спосіб життя і здоров'я.	4	4					2	2				7
Тема 3. Психічна саморегуляція	2		2			16						
Тема 4. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	2		2			10						10
Тема 5. Вікові й гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.	4	2	2			10						15
Тема 6. Психологія здоров'я в системі освіти	2		2			10	2		2			10
Тема 7. Психологія професійного здоров'я	2		2			10	2		2			21
Тема 8. Основи сімейного здоров'я	2		2				2		2			
Тема 9. Психологія та психопрофілактика хвороб	2	2					2	2				
Усього годин	26	12	14			64	12	6	6			78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1		
	Всього:	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я.	2
2	Тема 2. Психічна саморегуляція	2
3	Тема 3. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	2

4	Тема 4. Вікові аспекти здоров'язберігаючої діяльності.	2
5	Тема 5. Психологія здоров'я в системі освіти	2
7	Тема 6. Основи сімейного здоров'я	2
6	Тема 7. Психологія професійного здоров'я	2
Всього		14

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я.	8/8
2	Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я. Саморегуляція та її напрями. Методи саморегуляції. Самоконтроль. Компенсація психічних функцій.	16/4
3	Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	10/10
4	Гендерний підхід до здоров'я. Вплив віку на ставлення до здоров'я.	10/10
5	Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу. Школи сприяння здоров'ю. Вітчизняний та закордонний досвід реалізації здоров'язберігаючих освітніх проектів у ЗОШ та ВНЗ.	10/10
6	Планування психогігієнічних і психопрофілактичних заходів для забезпечення професійного здоров'я	10/21
Всього		64/78

8. Індивідуальні завдання

Психологія здоров'я як наука

1. Написати есе на тему одну із тем «Вплив епохи на розуміння еталону здоров'я» або «Вплив культури на розуміння еталону здоров'я».

Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка

1. Підготуйте стінгазету (фото колаж) на тему «Наркотик (або алкоголь, або тютюн) вбиває повільно».

Вікові аспекти у психології здоров'я

1. Складіть таблицю, в якій відобразить основні стресори кожного вікового періоду (дошкільника, молодшого школяра, підлітка, юнака, дорослої людини, людини літнього віку), а також та шляхи їх психопрофілактики.

Віковий період	Вікові стресори	Шляхи профілактики
дошкільник		
.....		
людина літнього віку		

Психологія професійного здоров'я

1. Складіть програму роботи психолога, що працює в одній із названих нижче організацій. Програма має охопити:

- теоретичний аналіз проблем психічного здоров'я, забезпечення умов навчання чи праці, ризиків, які можуть виникати в установі,
- мета, завдання, особливості організації психологічної роботи в установі,
- діагностичні методики, що можна застосувати для вивчення психічного здоров'я в цій установі,
- план психогігієнічних і психопрофілактичних заходів в установі на півроку.

Установи: центр репродуктивного здоров'я, пожежна служба, юридична контора, автомобільний завод, міська державна адміністрація, продуктовий магазин, поліцейське відділення, поліклініка, стаціонарне відділення лікани, підприємство (на вибір), будинок престарілих, центр зайнятості, служба соціального забезпечення населення, дошкільний навчальний заклад, ЗОШ, ВНЗ, спортивна школа для дітей, центр дитячої творчості, табір оздоровлення і відпочинку, розважальний *дитячий* центр, школа раннього розвитку, притулок для неповнолітніх, центр реабілітації дітей з вадами зору, центр по роботі з жінками, дитячий будинок сімейного типу, профтехучилище.

9. Методи навчання

- словесні (усне опитування),
- практичні (письмове опитування, розв'язання проблемних ситуацій),
- методи самостійної роботи (словникова робота, складання таблиці, есе, розробка психологічної програми).

10. Форми і методи контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛК.

Питання до контрольної роботи

Дайте визначення поняття ...

- психологія здоров'я
- здоров'я
- спосіб життя
- здоровий спосіб життя
- репродуктивне здоров'я
- сімейна психологія
- сексуальна культура
- внутрішня картина хвороби

Перелічіть ...

- напрями дослідження психології здоров'я
- найбільш поширені наукові підходи до феномена здоров'я
- рівні здоров'я
- чинники здоров'я
- ознаки психічного здоров'я
- чинники формування ставлення до здоров'я
- моделі психічного здоров'я, пов'язані з гендерними уявленнями
- типи ставлення до хвороби
- варіанти патологічних реакцій на хворобу

Охарактеризуйте ...

- мету психології здоров'я
- незалежні, або попередні, чинники здоров'я
- передавальні чинники здоров'я
- компоненти ставлення до здоров'я
- компоненти внутрішньої картини здоров'я
- моделі психічного здоров'я, пов'язані з гендерними уявленнями
- концептуальні підходи до пояснення гендерних відмінностей у здоров'ї
- етапи формування психології статі у дітей

Поясніть, що таке ...

- біологічний, психологічний і соціальний рівні здоров'я
- групи мотиваторів в оцінці здоров'я

- внутрішня картина здоров'я
- гендерний підхід до здоров'я
- етапи сексуальному розвитку
- психосоматичні розлади
- ставлення до хвороби

Чим відрізняються такі явища, як ...

- психічне і психологічне здоров'я
- рівень життя, якість життя і стиль життя
- стать і гендер
- альфа- і бета-упередження пов'язані з гендером
- біомедичний та соціомедичний підходи до пояснення гендерних відмінностей у здоров'ї

- сексуальне здоров'я та сексуальна культура

Яке значення для людини має ...

- здоров'я
- спосіб життя
- здоровий спосіб життя
- ставлення до здоров'я
- гендерний підхід до здоров'я
- репродуктивне здоров'я
- сексуальна культура
- ставлення до хвороби

Питання до заліку

1. Психологія здоров'я як наука.
2. Поняття здоров'я, його зміст в розумінні різних авторів. Підходи до дослідження феномена здоров'я.
3. Основні ознаки здоров'я. Критерії здоров'я людини.
4. Рівнів здоров'я людини (біологічний, психологічний, соціальний).
5. Класифікація видів (складових) здоров'я.
6. Поняття психологічного здоров'я, його характеристика.
7. Сутність психічного здоров'я. Ознаки психічного здоров'я. Чинники порушення психічного здоров'я.
8. Показники, які характеризують норму психічного здоров'я.
9. Психологічні чинники здоров'я (незалежні (передуючі), передавальні та мотиватори).
10. Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я.
11. Поняття «спосіб життя». Здоровий спосіб життя і його індивідуальні варіації.
12. Внутрішня картина здоров'я. Фактори, що впливають на ставлення до здоров'я.
13. Негативні психологічні стани організму і психіки.
14. Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я.
15. Гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.
16. Вплив віку на ставлення до здоров'я.
17. Ризики для психологічного здоров'я у різні вікові періоди
18. Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу.
19. Визначення поняття, мета та завдання психології професійного здоров'я.
20. Професійне здоров'я та його забезпечення у робочому колективі.
21. Професійне вигорання та психологічні засоби його подолання.
22. Поняття сексуального здоров'я. Профілактика сексуальної дисгармонії й консультації з питань вдосконалення сексуальних відносин.
23. Сексуальність та її розлади.
24. Роль сім'ї у формуванні внутрішньої картини здоров'я.
25. Профілактика сімейних конфліктів.
26. Розлучення та його вплив на здоров'я подружжя та дітей

27. Психологія хворої людини. Ставлення до хвороби.
28. Соціально-психологічні проблеми інвалідності.
29. Прояви психоемоційних відхилень при психосоматичних розладах.
30. Зловживання ПАР та залежність від психоактивної речовини.
31. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками.
32. Психологічні моделі адиктивної поведінки і пристрасть до наркотиків.
33. Вплив ситуації на поведінку людини. Негативні психологічні ситуації.
34. Загальна характеристика поведінкових і психічних реакцій людини в екстремальних ситуаціях.
35. Психоемоційні наслідки психотравмуючих ситуацій.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиж- день	1	2	3	4	5	4	5	6	7
Модулі	Модуль I. Теоретико-методичні основи психології здоров'я								
Лекції	1	2	3	4	5		6	7	7
Темі лекцій	Теоретичні основи пс-ії здоров'я	Спосіб життя і здоров'я	Спосіб життя і здоров'я	Вікові й гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.	Основи сімей. та секс. здоров'я		6	7	Пс-ія та психопр-філактика хвороб
Темі семінар. занять	1	2	3	4	5	6	7	7	
	Пс-ія здоров'я як наука	Псих. само-регуляція	Здоровий спосіб життя та адекватна поведінка	Вікові аспекти здоров'язберіг. діяльності	Пс-ія здоров'я в системі освіти	Пс-ія сімейного здоров'я	Пс-ія професійного здоров'я		
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> ● Написати есе на тему одну із тем «Вплив епохи на розуміння еталону здоров'я» або «Вплив культури на розуміння еталону здоров'я» ● Розробити один захід до теми «Психол. чинники адикт. поведінки» ● Скласти таблицю, в якій відобразити основні стресори кожного вікового періоду, а також та шляхи їх психопр-філактики. ● Скласти програму роботи психолога, що працює в одній із названих нижче організацій. 								
Види контролю	Опитування 8×5 = 40 балів Есе 7 балів, Стінгазета по адикт. поведінці 7 балів Таблиця 12 балів Програма роботи психолога 20 б МКР – 19 б								
	ЗАЛІК								

13. Рекомендована література

Основні джерела:

1. Ананьев, В.А. Практикум по психологии здоровья : [методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике] / В.А. Ананьев. – Санкт-Петербург : Речь, 2007. – 320 с.
2. Ананьев, В.А. Психология здоровья. Книга 1: Концептуальные основы психологии здоровья / В.А. Ананьев. – Санкт-Петербург : Речь, 2006. – 384 с.
3. Васильева О. С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 352 с.
4. Галецька Інна, Сосновський Титус. Психологія здоров'я: теорія та практика. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с.
5. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 430 с.
6. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г С. Никифорова. — СПб.: Питер, 2006. — 607 с: ил. — (Серия «Учебник для вузов»).

Додаткові джерела:

7. Бойко_Т. В. Здоров'язберігаючі технології і сучасна система освіти // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. - 2013. - Вип. 108.1.
8. Болтівець С.І. Педагогічна психогієна: теорія та методика: Монографія. — К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. — 302 с.
9. Говорун Тамара Василівна. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
10. Гринців М. Психічна саморегуляція як умова особистісного зростання студентів / М. Гринців // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. - 2015. - Вип. 37. - С. 67–79.
11. Гурвич, Иосиф Наумович. Социальная психология здоровья : диссертация доктора психологических наук : 19.00.05 Санкт-Петербург, 1997 392 с.
12. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.
13. Жигалкіна (Лебедєва) Наталія Віталіївна. Проблема здоров'я в психологічній науці // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. Том 21. Випуск 2 (42). 2016. с.59-65.
14. Караваев Ф.Ф. Психологическое здоровье и здоровьесберегающие технологии в образовании // Психопедагогика в правоохранительных органах, 2014, № 3(58). С.64-70.
15. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Моно- графія. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
16. Кравець, В. П. Психологія сімейного життя [Текст] : навч. посібник для студ. педвузів, що здобувають спец. "Практична психологія" / В. П. Кравець. - Тернопіль, 1995 . Ч. 1. - [Б. м.] : [б.в.], 1995. - 311 с.
17. Меньших О.Е., Петренко Ю.О., Ярова В.Д.. Основи психогієни молодшої людини: навчально-методичний посібник. - Черкаси. 2010. —76 с.
18. Мозгова Г. П. Психологічне здоров'я: різноманітність підходів / Г. П. Мозгова, К. М. Уваркіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. - 2016. - Вип. 3. - С. 130-136.
19. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
20. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник/ З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ-Видавництво-«Логос». – 207 с.

21. Психологія діяльності в особливих умовах: стан, проблеми, перспективи: Матеріали наукової інтернет-конференції молодих науковців, курсантів, студентів і слухачів. – 22 лютого 2017 року, м. Черкаси. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – 234 с.

22. Романовський О.Г., Михайличенко В.Є. Філософія досягнення успіху. – Харків: НТУ «ХПІ», 2003. – 696 с.

23. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. — К.: Фірма «ІНКОС», 2005. — 366 с.

24. Толкунова Інна. Освітні аспекти навчального курсу «Психологія здоров'я і здорового способу життя» /// Теорія і методика фізичного виховання і спорту. № 2/2016. – С.86-97

25. Устінов О.В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки // Український медичний часопис. Актуальні питання клінічної практики on-line. I/II 2013. № 1 (93).

26. Філімончук А. В. Психологічні чинники порушення психічного здоров'я дитини//Психолог. № 6, 2009. – С. 26-31.

27. Харди И. Врач,сестра,больной. Психология работы с больными. – Будапешт: АН Венгрии, 1981. – 286 с.

Програма з дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 56 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
56 год.	78 год.		
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 38/62

для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків» полягає у розкритті сутності загально-теоретичних основ і організаційних засад сучасної дитячої психотерапії, ознайомлення з основними принципами та методами психотерапевтичної допомоги дітям і підліткам; оволодіння практичними навичками, діагностичної та психотерапевтичної роботи вирішення складних психологічних проблем дитини та різних порушень дитячого віку в різних основних напрямках і технік психотерапії; набуття належної психотерапевтичної ерудиції і вироблення базових терапевтичних умінь та навичок; формування професійної культури і етики дитячого психотерапевта.

Завданнями вивчення дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психотерапії дітей та підлітків, а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, що лежать в основі технік психотерапевтичного впливу; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями психотерапії дітей і підлітків.
2. Сприяти усвідомленню студентами про особливості міжособистісної взаємодії психолога і клієнта.
3. Сприяти усвідомленню важливості соціальних зв'язків у розвитку психологічно здорової особистості дитини і підлітка у професійному становленні студентів.
4. Сформувати у студентів знання про особливості психотерапевтичної роботи з батьками та вчителями, у тому числі необхідність набуття навичок ефективного вирішення проблем міжособистісних взаємодій, обробки когнітивної інформації з опорою на поведінку та вчинок.
5. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови психотерапевтичної роботи з дітьми, а саме: вдале використання розповсюджених технік, ігор, навчання дитини новим навичкам, у тому числі через імітацію.
6. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
7. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- зміст основних понять і концепцій психосоціального розвитку дітей різного віку;
- предмет, мету та завдання психотерапії дітей та підлітків, специфіку вікової психотерапії;
- особливості міжособистісної взаємодії психолога і клієнта;
- важливість соціальних зв'язків у розвитку психологічно здорової особистості;
- особливості психотерапевтичної роботи з батьками, опікунами, вчителями тощо;
- основні форми психотерапії: індивідуальна, групова, терапія середовищем, арт-терапія, ігрова терапія;
- основні механізми лікувальної взаємодії під час психотерапії;
- найбільш розповсюдженні техніки психотерапевтичної роботи з дітьми;
- підкріплення нової та бажаної поведінки, використання засобів образотворчого мистецтва, музики, казкотерапії, фелттерапії тощо;
- розуміти зміст, межі та принципи застосування відповідного виду і методу дитячої психотерапії, компенсаторні можливості розвивальних психотехнік, логіку

терапевтичного процесу, обґрунтованість і доцільність застосування певних терапевтичних технік з дітьми певного віку.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови кваліфікованої взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- розпізнавати ступінь готовності клієнта до психотерапевтичної взаємодії;
- визначати стратегію психотерапевтичного впливу;
- синтезувати методи, процедури і психотехніки, запозичені з різних терапевтичних шкіл задля досягнення бажаного психотерапевтичного ефекту, адекватну психологічній проблемі стратегію психотерапевтичної допомоги дитині та її оточенню на релевантну концепцію особистості;
- використовувати принцип раціональної психотерапії в розмові (системність, послідовність, доступність);
- надавати психологічну підтримку у забезпеченні сталого та гармонійного розвитку дитини;
- допомагати у розвитку навичок самостійного вирішення проблем та впевненості;
- психологічній підтримці дитини після надання психотерапевтичної допомоги;
- оцінювати: чужий і власний терапевтичний досвід з урахуванням прийнятих у даній психотерапевтичній парадигмі критеріїв ефективності та вікових норм психічного здоров'я, світоглядну спрямованість терапевтичного мислення і професійної мотивації дитячого психотерапевта, рівень обізнаності магістрантів у галузі психотерапії, сформованість їхніх професійних інтересів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці.

Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.

Визначення психотерапії. Загальні поняття та моделі психотерапії. Завдання психотерапії. Види та фактори ефективності психотерапії. Принципи психотерапії дітей та підлітків. Правова регламентація діяльності психолога який займається психотерапією. Історія розвитку психотерапії дітей та підлітків. Загальні особливості психотерапії дітей та підлітків. Показання й протипоказання до окремих видів психотерапії. Особливості особистості психотерапевта. Особливості психотерапії дітей та підлітків. Структура. Методичні засоби психотерапії дітей. Організація занять. Індивідуальна та групова психотерапія дітей.

Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії.

Дитячий психоаналіз: від класичного до сучасного. Гештальт-терапія з дітьми. Юнгіанський підхід у дитячій та підлітковій психотерапії. Символдрама: кататимно-імагінативна психотерапія дітей і підлітків. Арт-терапія (+ ігрова, пісочна, ..) Показання та протипоказання до деяких напрямків і видів психотерапії.

Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків.

Сутність, задачі та основні поняття сімейної психотерапії. Сучасні концепції виховання батьків. Сімейна психотерапія за В. Сатир.

Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків.

Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів. Психологічна діагностика дітей з невротичними реакціями і неврозами. Методи психотерапії енурезу,

енкопрезу, порушень сну, заїкуватості, шкідливих звичок. Методи психотерапії загальних неврозів.

Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків.

Психологічна характеристика дітей з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю. Методи психотерапії дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю. Теоретичне обґрунтування психотерапії дітей з агресивними розладами. Методи психотерапії дітей з агресивними розладами. Психотерапія девіантної поведінки у підлітковому віці.

Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей.

Причини виникнення страхів у дітей. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей. Принципи та техніки проведення занять з психотерапії та корекції страхів. Поведінковий підхід у психологічній корекції страхів. Теоретичне обґрунтування психотерапії депресивних розладів у дітей і підлітків. Сучасні підходи до психотерапії депресивних розладів у дітей та підлітків. Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків. Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усь го	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		Л	П/с	Лаб	інд	с.р		Л	П/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці												
Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.	12	6	6			8	6	6				13
Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	4	2	2			10						13
Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	4	2	2			8						13
Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків	4	2	2			10	2		2			13
Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	6	4	2			10	2		2			13
Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	4	2	2			10	2		2			13
Усього годин	90	18	16			56	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Особливості психотерапії дітей та підлітків.	6
2	Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	2
3	Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	2
4	Психотерапія неврозів дітей та підлітків	2
5	Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	2
6	Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	2
Всього		16

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Особливості психотерапії дітей та підлітків.	8/13
2	Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	10/13
3	Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	8/13
4	Психотерапія неврозів дітей та підлітків	10/13
5	Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	10/13
6	Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	10/13
	Разом	56/78

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та доповідей
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики різних відхилень і труднощів особистостей різних вікових категорій.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється психотерапія.
4. Підібрати техніки, вправи, ігри для психотерапії різних труднощів в дитячому віці.
5. Розробити портфоліо з однієї проблемної теми: презентація теми, підбір психодіагностики та створення корекційної програми.
6. Теми реферативних повідомлень для студентів:
  - Філософські витоки в розвитку психотерапії.
  - Екзистенційні позиції буття і розвиток психогенних розладів.
  - К.Г.Юнг - його роль в психотерапії.
  - С.Грофф - подорож за межі мозку.
  - Сутність, задачі та основні поняття гуманістичної психотерапії К. Роджерса.
  - Стадії психотерапії за К. Роджерсом.
  - Техніки психотерапії за К.Роджерсом у роботі з дітьми та підлітками.
  - Основні методи поведінкової психотерапії: систематична десенсибілізація, метод конфронтації, способи самоконтролю, моделювання через участь.
  - Психотехніки перевірки обґрунтованості автоматичних думок. АВС-схема ірраціонального мислення. Техніки дискутування.
  - АВС-схема ірраціонального мислення.

- Метод моделювання за Бандурою.
- Психологічний захист в рамках психоаналізу.
- Механізми психологічних захистів в рамках гештальт-терапії.
- Психотерапевтична допомога в кризових життєвих ситуаціях.
- Психотерапія страху.
- Ятрогенні захворювання: слово ранить, слово лікує.
- Психотерапія в психосоматичній практиці.
- Тілесно-орієнтована психотерапія - можливості для лікування психосоматичних розладів.
- Можливості поведінкової психотерапії.
- Самоспостереження як метод психотерапії.
- Самонавіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
- Медитативна практика - можливості і обмеження в психотерапевтичному контексті.
- Аутогенне тренування як метод психотерапії дітей та підлітків.
- Саморегуляція - шлях до здоров'я.
- Психотерапевтична група - навіщо Я туди піду?
- Можливості тілесної психотерапії.
- Застосування групової психотерапії для саморозвитку.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
- Методи психотерапії енурезу, енкопрезу.
- Методи психотерапії порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
- Методи психотерапії загальних неврозів.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.
- Психологічні особливості дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
- Методи психотерапії дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки і у дітей і підлітків.
- Сучасні підходи до психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки у дітей та підлітків.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
- Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії порушень поведінки дітей та підлітків.
- Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
- Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
- Принципи та техніки проведення психотерапії страхів.
- Поведінкова психотерапія страхів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. 1. Психологічна модель – це..

А) метод лікування, що стосується психосоматики;

- Б) метод інструментальної маніпуляції, що регулює соціальний контроль;
- В) метод впливу, що приводить до навічання, навчання й створення оптимальних умов для формування зрілої особистості (напр., психологічне консультування);
- Г) метод гармонічної комунікації - взаємодії між людьми.

2. Загальні завдання психотерапії:

- А) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів, пом'якшення внут. конфліктів, сприяння виробленню індивідуального стилю діяльності і спілкування;
- Б) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів;
- В) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час,;
- Г) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів, пом'якшення внут. конфліктів, сприяння виробленню індивідуального стилю діяльності і спілкування;

3. До варіантів етіопатогенних факторів (внутріособистісних) відносяться:

- А) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення;
- Б) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення; порушення розвитку й особистісні розлади; біологічні відхилення;
- В) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми;
- Г) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення; порушення розвитку й особистісні розлади; біологічні відхилення та індивідуальні особливості;

4. Визначте відповідну кількість занять:

- А) початковому етапі (1-5-е заняття), середньому етапі (6-9-е заняття), заключному етапі (10-16-е заняття);
- Б) початковому етапі (1-6-е заняття), середньому етапі (7-8-е заняття), заключному етапі (9-15-е заняття);
- В) початковому етапі (1-3-е заняття), середньому етапі (4-8-е заняття), заключному етапі (9-14-е заняття);
- Г) початковому етапі (1-4-е заняття), середньому етапі (5-8-е заняття), заключному етапі (9-15-е заняття);

5. Вид психотерапії за обсягом:

- А) симптомоорієнтована та особистісноорієнтована (гульмістична, поведінкова, динамічна)
- Б) індивідуальна та групова
- В) короткочасна / короткострокова (до 20-30 сесій) та довготривала
- Г) підтримуюча та реконструктивна

6. Фактори ефективності психотерапії (запропонував Джадц Мармор):

- А) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки з боку психотерапевта;
- Б) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; навчання на прикладі психотерапевта; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки

збоку психотерапевта;

В) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; навчання на прикладі психотерапевта; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане);

Г) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки збоку психотерапевта;

7. Особистісно-орієнтована (етіопатогенетична) психотерапія..

А) спрямована на рішення внутріособистісного конфлікту, що лежить в основі невротичного розладу. Використається психоаналітична, гештальт-терапія, тілісно-орієнтована;

Б) спрямована на ресоціалізацію (приспособлення людини до життя в новому співтоваристві) клієнтів, які втратили певні комунікативні й кооперативні навички в результаті свого захворювання, або в яких виникли нові психологічні проблеми, пов'язані з придбанням статусу «хворого». Це методи групової терапії, арт-терапії, імаготерапії, психодрами;

В) спрямована на знищення хворобливого симптому. Терапія може бути орієнтована на ключовий симптом захворювання, на поліпшення загального стану, на встановлення контролю за плином фізіологічних функцій організму, на оптимізацію поведінки. Залежно від цілей симптомо-центрованої психотерапії можуть застосовуватися суггестивні методи терапії (гіпноз, навіювання), аутогенне тренування, раціональна психотерапія, поведінкова психотерапія;

Г) (є різновидом групової терапії), що проводиться в специфічній соціальній групі й вирішує специфічні проблеми цієї групи;

8. Аксіологічний напрямок ..

А) це формування вміння знаходити у важких ситуаціях сили усередині самого себе, приймати відповідальність за своє життя, формування вміння робити вибір, потреби в особистісному росту.

Б) вимагає формування вміння усвідомлювати свої почуття, причини поведінки, наслідки вчинків, будувати життєві плани, тобто формування особистісної рефлексії.

В) припускає формування вміння приймати самого себе й інших людей, при цьому адекватно усвідомлюючи свої й чужі переваги й недоліки.

9. Інструментальний напрямок

А) це формування вміння знаходити у важких ситуаціях сили усередині самого себе, приймати відповідальність за своє життя, формування вміння робити вибір, потреби в особистісному росту.

Б) вимагає формування вміння усвідомлювати свої почуття, причини поведінки, наслідки вчинків, будувати життєві плани, тобто формування особистісної рефлексії.

В) припускає формування вміння приймати самого себе й інших людей, при цьому адекватно усвідомлюючи свої й чужі переваги й недоліки.

10. Соціально-психологічні фактори:

А) проблеми пов'язані з проживанням у великому місті, недостатні умови для повноцінного відпочинку;

Б) Емоційна ізоляція однієї людини, недостатня психологічна сумісність батьків, конфлікти та домінування дорослих, перестановка традиційних сімей, інверсія, низька продуктивність спільної діяльності та ін;

В) незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу після пологів;

11. Показання й протипоказання до окремих видів психотерапії.

12. Основні принципи психотерапії дітей та підлітків.

13. Методи психотерапії дітей з дифіцитом уваги.

14. Корекційна робота з гіперактивністю у дітей та підлітків

15. Методи психотерапії енурезу, порушення сну та заїкуватості.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

1. Визначення та моделі психотерапії.
1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.
2. Основні психотерапевтичні підходи, що застосовують у дитячій психотерапії.
3. Методи психотерапії дітей та підлітків.
4. Показання і протипоказання до окремих видів психотерапії.
5. Особливості діагностичного інтерв'ю у дитячій та підлітковій психотерапії.
6. Загальні правила психотерапії психічних та поведінкових розладів у дітей та підлітків.
7. Особливості психотерапевтичної ситуації у дитячій психотерапії.
8. Вимоги до психолога, який здійснює психотерапевтичний вплив.
9. Особливості оцінки ефективності для клієнта, психолога, оточення клієнта.
10. Фактори, що визначають ефективність психокорекції. Завдання психотерапевтичного втручання.
11. Процедура оцінки результатів психокорекційного впливу. Раціональні очікування психотерапевта.
12. Особливості застосування короткострокового та тривалого психотерапевтичного впливу.
13. Етапи психотерапевтичного впливу.
14. Особливості дитячого психотерапевта; особливості дитини; Сімейні та соціальні характеристики.
15. Оцінка проблеми дитини; процеси розвитку як фон для психологічних проблем у дітей; нормальна траєкторія розвитку.
16. Параметри діагностики особистості дитини.
17. Предмет роботи психотерапевта у дитячому психоаналізі.
18. Терапевтичний альянс, як продуктивна взаємодія клієнта та психоаналітика.
19. Загальна характеристика методу ігрової психотерапії.
20. Основні психологічні механізми психотерапевтичного впливу гри. Принципи здійснення ігротерапії. Основні види та форми ігротерапії.
21. Стадії процесу ігрової психотерапії, центрованої на дитині.
22. Ігрова терапія відреагування.
23. Директивна та недирективна ігротерапія.
24. Особливості психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків.
25. Сугестивна психотерапія дітей та підлітків.
26. Материнське навіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
27. Самонавіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
28. Аутогенне тренування як метод психотерапії дітей та підлітків.
29. Особливості психотерапії дитячих депресій.
30. Психотерапія дитячої агресії та гніву.
31. Найбільш розповсюджені методи арт-терапії.
32. Переваги та принципи індивідуальної психотерапії.
33. Показання та завдання індивідуальної психотерапії.
34. Основні стадії індивідуальної психотерапії.
35. Арт-методи сімейної психотерапії.
36. Особливості групової психотерапії дітей та підлітків.
37. Лікувальні фактори групової психотерапії.
38. Особливості комплектування психотерапевтичної групи.
39. Види групової психотерапії
40. Стадії та методи (техніки) групової психотерапії.
41. Короткочасна групова психотерапія для підлітків.
42. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка.
43. Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
44. Методи психотерапії енурезу, енкопорезу.
45. Методи психотерапії порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
46. Методи психотерапії загальних неврозів.
47. Теоретичне обґрунтування психотерапії синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.

48. Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
49. Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
50. Теоретичне обґрунтування психотерапії порушень поведінки дітей та підлітків.
51. Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
52. Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
53. Принципи та техніки проведення психотерапії страхів.
54. Поведінкова психотерапія страхів.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль ґ 1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
10	15	15	15	15	30	100

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

ґ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	5	7	35
2.	Модуль	25	1	25
3.	Підбір психотерапевтичних методик	15	1	15
4.	Доповідь	10	1	10
5.	Творча робота (брошура)	15	1	15
	Підсумковий рейтинговий бал:			100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV	V	VI - VII	VIII
Модулі	Модуль 1. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці					

Теми практичних занять	Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків	Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків	Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей
Самостійна робота	Підготувати творчу роботу					
Види контролю	Контрольна робота					

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. – М., 1993.
2. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
3. Бушменская Б.В., Барабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование: проблемы психического развития детей. – М., 1990.
4. Буянов М.И. Психотерапия невротиков у детей и подростков. – М., 1976.
5. Вознесенська О. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О.Вознесенська, Л.Мова -К.: Шк. світ, 2003.
6. Детская и подростковая психотерапия: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е.В. Филиппова [и др.]; под ред. Е.В. Филипповой. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 430 с.
7. Захаров А.И. Психотерапия невротиков у детей и подростков / А.И. Захаров. – Л., 1982. – 216 с.
8. Зубалий Н.П. Основы психотерапии / Н.П.Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
9. Ковалев В.В., Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков//Психиатрия детского возраста. – М., 1979.
10. Ковалев В.В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков / В.В. Ковалев. – М.: Медицина, 1985. – 288 с.
11. Кулаков С.А. Психопрофилактика и психотерапия в средней школе. – СПб., 1996.
12. Лендрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений / Г.Л. Лендрет. —М., 1998, - 368 с.
13. Лобзин В.С. Аутогенная тренировка / В.С. Лобзин, М.М. Решетников – Л., 1986. – 280 с.
14. Нельсон – Джоунс Р. Теория и практика консультирования / Р. Нельсон – Джоунс. – СПб.: Питер, 2001. – 474 с.
15. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
16. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
17. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б. Д. Карвасарского. —СПб.: ПитерКом, 2002. – 1024 с.
18. Психотерапія дітей та підлітків / під ред. Х. Ремшмидт. М.: Світ, 2000.
19. Спиваковская А.С. Профилактика детских невротиков / А.С. Спиваковская. - М., 1988. - 2000 с.
20. Чистякова М.И. Психогимнастика / М.И. Чистякова. – М., 1995. – 160 с.
21. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Додаткова література:

1. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія / Н. Є. Завацька. – К.: Укр. вид. консорціум, 2008. – 260 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. СПб.: ООО «Речь», 2000.
3. Карпенко Є. В. Організація тренінгу спілкування з дітьми різного віку. Дрогобич, 2016.
4. Коробко С.Л., Коробко О.И. Работа психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. К.: Літера ЛТД, 2006.
5. Киппер Д. Клинические ролевые игры и психодрама. – М, 1993. – 24 с.
6. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2007. – 1040 с.
7. Кривоніс Т. Г. Теорія та практика особистісної психотерапії. К.: Вид дім «Слово», 2012.
8. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. Суми, 2006.
9. Литвиненко С.А. Ігротерапія / С. А. Литвиненко. – К. : Шкільний світ, 2010.
10. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. М.: ТЦ «Сфера», 2000.
11. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
12. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. М.: Издательская группа „Прогресс”, „Универс”, 1994. – 480 с.
13. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 2000. – 384 с.
14. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.
15. Фридман Д. Техники семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
16. Холмогорова А.Б. Научные основания и практические задачи семейной психотерапии / А. Холмогорова // Московский психотерапевтический журнал. - 2002. - № 1. - С. 93-119.
17. Хоменкаукас Г. Т. Семья глазами ребенка / Г.Т. Хоменкаукас. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.
18. Шкурко Т.А. Танцевально-экспрессивный тренинг.-СПб.: Изд. «Речь», 2003.
19. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2001. – 656 с.
20. Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика. Днепропетровск: «Инновация», 2015.

Інформаційні ресурси

2. <http://psychology.com.ua>
3. <http://academia-pc.com.ua/product/322>
4. <http://bibliograph.com.ua/psihokorrekcija/index.htm>
5. <http://divovo.in.ua/navchaleno-metodichnij-posibnik-dlya-pidgotovki-magistriv.html?page=23>
2. <http://www.health-medix.com/articles/misteztvo/2013-09-22/tutun.pdf>
3. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uvp_2013_21_4_22.pdf
4. <http://library.khpg.org/files/docs/1430425357.pdf>

Програма з дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 66	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		66 год.	80 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 27/73

для заочної форми навчання – 11/89

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки» полягає у розкритті сутності загально-теоретичних основ і організаційнометодичних засад сучасної психокорекції адиктивної поведінки людини зі знаннями у сфері протидії злочинності та правопорушенням; формування наукового світогляду щодо психологічних чинників адиктивності, вмінь самостійно проводити психодіагностичну і консультативну роботу з адиктивними особами, зважено та відповідально підходити до вибору заходів профілактики та корекції uzалежнених форм поведінки.

Завданнями вивчення дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психокорекції uzалежнених форм поведінки, а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, що лежать в основі технік психокорекційного впливу; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Поглиблено розглянути сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, її типологію та особливості прояву у дорослих і неповнолітніх.
2. Сформувати адекватне ставлення до осіб, яким властиві різні форми залежної поведінки.
3. Розкрити специфіку проблем окремих груп осіб, яким властиві певні прояви залежної поведінки.
4. Уточнити сутність, причини та форми прояву хімічних залежностей, розкрити зміст психотерапевтичної та психокорекційної роботи у наркології.
5. Визначити причини виникнення та прояви віртуальних адикцій, окреслити заходи з превенції та корекції найбільш поширених форм комп'ютерної залежності.
6. З'ясувати сутність фізіологічних залежностей (сексуальних адикцій, девіантної статевої активності, порушень їстівної (харчової) поведінки) та визначити напрями психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної допомоги залежним особам та їхнім сім'ям.
7. Висвітлити сутність та багатоманіття надцінних психологічних захоплень, їхні функції в житті особистості та розкрити можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
8. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови психокорекційних програм: вдале використання розповсюджених технік, ігор, навчання дитини новим навичкам.
9. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
10. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, особливості прояву у дорослих і неповнолітніх;
- чинники детермінації окремих форм залежної поведінки (індивідуально-психологічні чи психофізіологічні передумови, вплив сім'ї, групи, школи тощо), специфіку їх вивчення та напрями попередження негативного впливу;
- методики вивчення причин, передумов та проявів відхилень у поведінці залежної особи;
- специфіку та напрями профілактики і корекції окремих різновидів залежної поведінки (хімічної та нехімічної залежностей, проміжних форм адикції, інших надцінних психологічних захоплень), доречні форми, методи, засоби і прийоми надання психологічної допомоги особам із залежною поведінкою;
- принципи психічного і особистісного розвитку особистості, особливості розвитку на різних вікових етапах та їхній вплив на поведінку.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- аналізувати психологічні явища залежної поведінки;
- діагностувати й ідентифікувати психосоціальні проблеми і відхилення психічного, особистісного та соціального розвитку осіб, пов'язані з їх залежною поведінкою;
- помічати основні ознаки залежної поведінки;
- здійснювати моніторинг особистісного розвитку і соціальної поведінки дорослих та неповнолітніх груп ризику з метою профілактики залежної поведінки;
- з'ясувати характерні ознаки і чинники детермінації залежної поведінки;
- програмувати і прогнозувати процеси соціалізації і розвитку залежної особистості на основі всебічного аналізу ситуації;

- розробляти модель діагностики проблем осіб із залежною поведінкою;
- складати діагностичні висновки і рекомендації щодо їх використання при роботі з особами з різними формами залежної поведінки;
- здійснювати вибір і реалізацію адекватних форм, методів і програм психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної роботи, програм супроводу та психологічної допомоги особам, із залежною поведінкою;
- встановлювати контакт з особами із залежною поведінкою та виробляти у них мотивацію до співпраці; знаходити індивідуальний підхід до клієнта.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей.

Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги.

Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Загальна характеристика залежної поведінки. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі залежної поведінки. Функції залежної поведінки. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності: хімічна і нехімічна залежність. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами. Групи самопомоги у процесі реабілітації різних груп клієнтів. Терапевтичні методи при роботі з залежностями.

Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології.

Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Зловживання ПАР. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання ПАР: спиртного, токсикоманія, тютюнокуріння. Механізми формування хімічно залежної поведінки. Первинна профілактика зловживання ПАР. Сутність, мета і завдання психопрофілактики осіб, залежних від вживання ПАР. Основні етапи діяльності щодо психокорекції узалежнених форм поведінки. Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами. Психокорекція та психотерапія неадекватної поведінки у підлітків, які зловживають ПАР. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.

Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція.

Віртуальні відносини. Віртуальні взаємодії. Віртуальні дії. Комп'ютерна залежність, її причини та види. Типологія комп'ютерної залежності: онлайн-гемблінг, онлайн-лудоманія, кіберкомунікативна залежність, кібероніоманія, кіберсексуальна залежність, секстінг, нав'язливий веб-серфінг, відвідини сайтів агресивної і аутоагресивної спрямованості (кіберсуїцид тощо), пристрасть до роботи з комп'ютером (програмування, хакерства), гаджет-адикція, кібер-хуліганство (кібербулінг; кібергрумінг; гриферство), інтернет-шахрайство. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності.

Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології.

Психотерапія та психокорекція у сексології. Сексуальні норми. Причини статевого відхилення. Варіанти порушень сексуальної поведінки. Сексуальна залежність у дорослих (у тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості). Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні (раннє статеве життя,

гіперсексуальність, мастурбація, гіпермаскулінна та гіперфемінна поведінка, гомосексуалізм, нарцисизм, фетишизм, вуаеризм, фроттеризм, ексгібіціонізм, садизм, трансвестизм, транссексуалізм). Методики дослідження схильності до сексуальних адикцій. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання. Психотерапія та психокорекція у сексології. Психотерапія та психокорекція сексуальних девіацій та перверзій. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій (педофілія, еребофілія, корофілія, партенофілія).

Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.

Їстівна поведінка. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.

Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб.

Захоплення. Ознаки надцинних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву. Варіанти надцинних захоплень. Роботоголізм, його прояви, стадії формування. Спортивна адикція. Шопоголізм, його види, постшоппінгова депресія. Залежність від володіння речами (речовизм). Гаджет-адикція. Адикція відносин, типи (любовні, сексуальні і уникнення). Компоненти міжособистісної залежності Ургентна адикція. «Параноя здоров'я». Віктимна залежність. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дистормоманія. Методики дослідження схильності до надцинних психологічних захоплень. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцинні психологічні захоплення. Рекомендації щодо профілактики дистормоманійних уявлень у неповнолітніх. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усьо го	у тому числі					усього	у тому числі				
Л		П/с	Лаб	інд	с.р	Л		П/с	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей												
Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	6	4	2			10	6	6				10
Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	4	2	2			10						14
Тема 3. Віртуальна	4	2	2			10	2		2			14

адикція та її корекція												
Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	2	2				10						14
Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	4	2	2			10						14
Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	4	2	2			16	2		2			14
Усього годин	90	14	10			66	90	6	4			80

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	2
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	2
3	Віртуальна адикція та її корекція	2
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	-
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	2
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	2
Всього		10

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	10/10
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	10/14
3	Віртуальна адикція та її корекція	10/14
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	10/14
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та	10/14

	психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	16/14
	Разом	66/80

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та доповідей
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики uzалежнених форм поведінки особистостей різних вікових категорій.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється психокорекція.
4. Підібрати техніки, вправи, ігри для психокорекції uzалежнених форм поведінки.
5. Перегляд фільмів та соціальних роликів:
«Віртуальна агресія», фільм 1 – <https://www.youtube.com/watch?v=wfXJrWFELgw>; фільм 2 – «Вплив комп'ютерних ігор» <https://www.youtube.com/watch?v=-WD-C438gdM>, «Якість комп'ютерів та їх вплив на здоров'я дітей» <https://www.youtube.com/watch?v=azxrCHPIj80>.
6. Розробити портфоліо з однієї проблемної теми: презентація теми, підбір психодіагностики та створення корекційної програми.

Структура портфоліо до дисципліни «Психологія uzалежнених форм поведінки»

1. Теоретичні основи роботи з досліджуваним типом uzалежненої поведінки (актуальність типу uzалежненої поведінки, обґрунтування її причин, ознак, особливостей, характеристик, класифікація видів чи типів тощо);
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з даним типом uzалежненої поведінки:
  - перелік тестових методик, їх копії або посилання на он-лайн варіант;
  - орієнтовний алгоритм бесіди (або інтерв'ю) з клієнтом;
  - план-схема спостереження за поведінкою клієнта;
  - анкета;
  - структура біографічного інтерв'ю тощо;
4. Результати дослідження клієнтів, що проявляють даний тип uzалежненої поведінки (2-3 особи).
5. Методичні рекомендації щодо вирішення певних проблем, що мають особи з даним типом uzалежненої поведінки (основні напрями, шляхи, етапи, умови організації психологічної корекції та реабілітації, рекомендовані форми і методи роботи);
6. Практичні матеріали:
  - підібрані вправи, ділові чи рольові ігри для клієнтів, що проходять реабілітацію,
  - матеріали для прослуховування чи перегляду (диски чи посилання на он-лайн ресурси) для клієнтів, що проходять реабілітацію;
  - зміст (або хоча б тематика) міні-лекцій, бесід, дискусій для клієнтів, що проходять реабілітацію;
7. Навчально-методичні матеріали, які можна використати у ході практичної роботи з клієнтами з певним типом uzалежненої поведінки:
  - матеріали для бібліотерапії клієнтів – книги чи уривки книг, статті, рекомендовані для читання клієнтам (назви книг чи уривків з книг, бібліографічні дані журнальних статей чи статей в он-лайн ресурсах);
  - афоризми, прислів'я чи «крилаті» вислови, що стосуються означеного питання;
  - електронні ресурси, що стосуються означеного питання тощо (посилання на інформаційні сайти, сайти організацій чи тематичні відео);
8. Варіативна частина (власні матеріали, фото тощо, які автор вважає за доцільне докласти);
9. Рефлексивна частина:

- роздуми щодо завершеності чи доцільності використання підібраних матеріалів,
- питання, що цікавлять й потребують подальшого вивчення;

10. Література:

- джерела, використані при підготовці портфоліо;
- додаткова література, рекомендована тим фахівцям, які зацікавлені досліджуваною проблемою.

Критерії оцінювання

1. Теоретичні основи досліджуваної проблеми;	3
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);	3
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з проблемою	3
4. Результати дослідження клієнтів (2-3 особи).	3
5. Методичні рекомендації	3
6. Практичні матеріали	8
7. Навчально-методичні матеріали	8
8. Варіативна частина	3
9. Рефлексивна частина	3
10. Література	3
ЗАГАЛОМ	40 БАЛІВ

Орієнтовна тематика портфоліо

1. Психокорекційна робота з особами, які проявляють:

- залежність від вживання будь-яких психоактивних речовин (на вибір – наркотична, нікотина, алкогольна чи лікарська залежність, токсикоманія);
  - комп'ютерну та віртуальну залежність (на вибір – серфінг в Інтернет, комп'ютерна ігроманія, залежність від соціальних мереж, кіберсексуальна залежність, онлайн-гемблінг та онлайн-лудоманія);
  - інформаційної залежності від ЗМІ, PR і т.д. (TV-адикція, залежність від реклами);
  - аномальну харчову поведінку;
  - інтерперсональну залежність (адикцію відносин або любовну адикцію);
  - сексуальну залежність (в тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості);
  - адиктивний фанатизм (можна на вибір – релігійний, музичний, політичний, спортивний, національний фанатизм, духовний пошук, залучення у деструктивні секти);
  - залежність від ідеологій (можна усі разом або якусь одну на вибір – культизм (сектантство), екзистенційна залежність (пошуки сенсу життя з метафізичної інтоксикацією, в т.ч. залежність від психотерапії);
  - стани, що супроводжуються зміною харчової поведінки (можна на вибір – ожиріння, булімія, анорексія, схильність до дієт і т.д.);
  - різноманітні смакові адикції (залежність від смаку кави, шоколаду, вершків і т.д.);
  - шопінг-адикцію,
  - гаджет-адикцію (залежність від приладів, в т.ч. мобільна адикція),
  - залежність від трудової діяльності (можна усі разом або якусь одну на вибір – «роботоголізм», ургентна адикція, дачна адикція),
  - спортивну адикцію,
  - залежність від ігор (гемблінг),
  - патологічну схильність до колекціонування,
  - «параною здоров'я» або залежність від здоров'язберігаючих технологій,
  - залежність від володінням речами,
  - б'юті-адикцію (танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія)
- ##### 2. Психокорекційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.

3. Психокорекційна робота з сім'єю залежної особи (тип залежності на вибір – хімічна, харчова, б'юті-адикція та ін.).

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Дайте визначення. **Залежна поведінка - це**

- поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямоване на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій
- відхилення, що характеризуються шкідливим вживанням деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності
- хвороба, яка ще не сформувалася та має місце порушення поведінки, у відсутності фізичної і індивідуальної психологічної залежності.

2. Класифікація адикцій. Поєднайте підставу з різновидами (а=а):

а) залежно від масштабу	а=	а) адикції конкретних осіб, неформальних груп, офіційних структур
б) за суб'єктом	б=	б) масові та індивідуальні адикції
в) за тривалістю	в=	в) алкогольна, наркотична адикції, ..
г) за типом порушуваних норм	г=	г) одноразові та тривалі

3. Залежність від хімічної речовини має ряд знак. Поєднайте поняття і його визначення (а=а):

а) зміна толерантності	а=	а) потреба в помітному збільшенні кількості прийнятої речовини для досягненні інтоксикації чи бажаного ефекту
б) абстинентний синдром	б=	б) утримання по відношенню до даної хімічної речовини

4. Підкресліть основні ознаки вживання наркотиків підлітками і молоддю:

- почав часто брехати,
- цікавлять сімейні проблеми
- раптово і різко змінюється настрій
- змінився режим сну
- більше часу проводить вдома
- з дому стали зникати гроші, речі
- щоб ніхто не здогадався, не змінює свої інтереси і уподобання.

5. Основні шляхи отримання грошей для придбання ПАР:

- подарунки
- шантаж
- проституція
- перепродаж ПАР
- крадіжки у сторонніх

6. Пронумеруйте стадії розвитку залежної поведінки:

- ___ дослідницьке (експериментальне) вживання
- ___ психологічна залежність
- ___ фізична залежність
- ___ групове зловживання або адиктивна поведінка

7. Перерахуйте симптоми комп'ютерної та інтернет- залежності:

- а) ейфорія за комп'ютером/інтернетом
- б) завжди може зупинитися
- в) нехтування сім'єю і друзями
- г) відчуття депресії та роздратування не за комп'ютером
- д) відсутність проблем з роботою чи навчанням

8. Пронумеруйте стадії розвитку ігрової психологічної залежності:

- ___ стадія прихильності
- ___ стадія легкої захопленості
- ___ стадія захоплення
- ___ стадія залежності

9. Поєднайте терміни інтернет-залежності (а=а):

а) кіберсекс	а=	а) інформаційна залежність
б) кіберкомунікативна залежність	б=	б) фінансова Інтернет-залежність
в) онлайн-лудоманія	в=	в) залежність від соціальних мереж
г) нав'язливий веб-серфінг	г=	г) залежність від порносайтів

10. Перерахуйте всі можливі причини статевих відхилень:

- а) життєві обставини (наприклад, зґвалтування)
- б) неправильність догляду за різними органами тіла
- в) виховання хлопчика, як дівчинки, або навпаки
- г) спотворені батьківські стосунки
- д) патологічні захворювання
- ж) травми головного мозку
- з) недорозвиненість органів статевої системи

11. Поєднайте вид кібер-хуліганства і інтернет-шахрайства із змістом (а=а):

а) кібер-булінг	а=	а) налогодження довірливих стосунків з дитиною через соціальну мережу з метою отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням
б) секстінг	б=	б) вид активності в онлайн-іграх, що полягає у шкоді і вандалізмі по відношенню до інших гравців
в) кібер-грумінг	в=	в) агресивність, жорстокість у висловлюваннях, наклеп з боку однолітків; іноді для цього створюються сайти, де розміщуються компрометуючі матеріали на дитину, яку переслідують
г) гриферство	г=	г) фотографування себе у роздягнутому вигляді на камеру телефона чи комп'ютера, з метою пересилки знімків друзям
д) фішинг	д=	д) вид шахрайства у мережі, що являє собою обманні кліки на рекламне посилання особою, не зацікавленою у рекламному оголошенні
ж) фармінг	ж=	ж) це процедура таємного перенаправлення жертви на хибну IP-адресу
з) клікфрод	з=	з) вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних

12. Виділяють такі сексуальні девіації, пов'язані із спрямованістю, об'єктом статевого потягу.

Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) фетишизм	а=	а) спрямованість статевого потягу на партнера з іншим кольором шкіри
б) гетеро-хромом-філія	б=	б) спрямованість статевого потягу на частину тіла, одяг або предмет, які символізують сексуального партнера
в) німфо-філія	в=	в) статевий потяг до осіб старшого віку або старих людей
г) геронтофілія	г=	г) статевий потяг до дівчаток-підлітків

13. Виділяють такі сексуальні девіації, що проявляються в характері дій, які приносять задоволення та призводять до оргазму. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) трансвестизм	а=	а) груповий секс, вид ексгібіціонізму, поєднаний з вуайеризмом
-----------------	----	--

б) фротаж (фротеризм)	б=	б) досягнення статевого задоволення при переодяганні в одяг іншої статі
в) вуаєризм	в=	в) сексуальне задоволення при торканні або терті статевими органами об різні частини тіла об'єкта
г) плуралізм	г=	г) потяг до підглядання за статевим актом або за оголеними об'єктами сексуального домагання

14. Варіанти харчової адикції. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) нервова анорексія	а=	а) нав'язливе прагнення до максимальної худоби, навмисне зниження ваги
б) нервова булімія	б=	б) переїдання є елементом надмірної турботи коханої людини про іншу людину
в) фідеризм	в=	в) нав'язливе бажання об'їдатися з подальшою неадекватною поведінкою позбавлення їжі

15. Варіанти надцінних захоплень. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) ургентна адикція	а=	а) надцінне захоплення, при якому людині важливо бути молодою завдяки процедур - пластичних операцій
б) б'юті-адикція	б=	б) хворобливою переконаністю у наявності фізичної вади (переважно уявної)
в) дисморфоманія	в=	в) надцінне захоплення, при якому діяльність обмежується, перш за все, поведінкою, пов'язаною з пошуком ідеальної зовнішності
г) юноманія	г=	г) звичка знаходитися в стані постійної нестачі часу

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

1. Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі. Функції.
2. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки.
3. Типологія форм залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності.
4. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами.
5. Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику зловживання ПАР.
6. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками.
7. Токсикоманія. Тютюнокуріння.
8. Сутність, мета і завдання психологічної реабілітації осіб, залежних від вживання психоактивних речовин. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР.
9. Основні етапи реабілітації наркологічно хворих.
10. Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій.
11. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко.
12. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами.
13. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.
14. Комп'ютерна залежність, її причини та види.
15. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності.
16. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності
17. Сексуальні норми. Причини статевого відхилення.
18. Варіанти порушень сексуальної поведінки.
19. Сексуальна залежність у дорослих.
20. Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.

21. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання.
22. Психотерапія та психокорекція у сексології.
23. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.
24. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції.
25. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії.
26. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії.
27. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи.
28. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.
29. Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву.
30. Варіанти надцінних захоплень.
31. Роботоголізм, його прояви, стадії формування.
32. Шопоголізм, його види, постшопінгова депресія.
33. Залежність від володіння речами (речовизм).
34. **Гаджет-адикція.**
35. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор.
36. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму.
37. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дисморфоманія.
38. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
39. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх.
40. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль № 1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
15	15	15	15	15	25	100

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV		V	VI
Модулі	Модуль 1. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей					
Теми практичних занять	Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція	Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях	Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб
Самостійна робота	Підготувати портфоліо					
Види контролю	Контрольна робота					

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Азарова Л.А. Психология девиантного поведения: учеб.-метод. комплекс / Л.А. Азарова, В.А. Сятковский. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2009. – 164 с.
2. Баженов В.Г. Психологические механизмы коррекции девиантного поведения школьников / В.Г. Баженов, В.П. Баженова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007. – 320 с.
3. Беличева С.А. Превентивная психология в подготовке социальных педагогов и психосоциальных работников: учебн. пособие / С.А. Беличева. – СПб.: Питер. 2012. – 336 с.
4. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – МАУП, 2006. – 88 с.
5. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
6. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навч. посібник для соц. п-ів та практичних пс-ів освітніх закладів / за ред. О.М. Полякової. – Суми: Університетська книга, 2009. – 346 с.
7. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. 1. Теоретична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 188 с.
8. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. II. Практична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 193 с.
9. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 240 с.
10. Гоголева А.В. Адиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., стер. – М.: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
11. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Н.И. Лифинцева, Н.В. Ялпаева; [под ред В. А. Сластенина]. – 3-е изд., перераб. – М.: Академия, 2004. – 272 с.

12. Гонеев А.Д. Работа учителя с трудными подростками: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Л.В. Годовникова. – М.: Изд. центр «Академия», 2008. 240 с.
13. Детская и подростковая психотерапия: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е.В. Филиппова [и др.]; под ред. Е.В. Филипповой. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 430 с.
14. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. – СПб.: Речь, 2007. 190 с.
15. Захаров А.И. Психотерапия неврозов у детей и подростков – Л., 1982. 216 с.
16. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Е.В. Змановская. – Изд. 3-е, испр., доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 286 с.
17. Зубалий Н.П. Основы психотерапии / Н.П. Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
18. Квітковська Н.В. Психологія девіантної поведінки учнів (умови, причини, особливості виховання, проблемні родини, профілактика та корекція): навч.-метод. посібник / Н. В. Квітковська. – Миколаїв, 2010. – 240 с.
19. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Моногр. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2002. – 240 с.
20. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: учебн. пособие для вузов / Ю.А. Клейберг. – 2-е изд. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 160 с.
21. Ковальчук М.А. Девиантное поведение: профилактика, коррекция, реабилитация: [пособие] / М.А. Ковальчук, И.Ю. Тарханова. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2013. – 286 с. – (Библиотека психолога).
22. Короленко Ц.П. Психосоциальная аддиктология / Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. – Новосибирск: Олсиб, 2001. – 251 с.
23. Котляров А.В. Другие наркотики, или Homo Addictus: Человек зависимый / А.В. Котляров. – М.: ООО «Психотерапия», 2006. – 480 с.
24. Максимова Н.Ю. Курс лекций по детской патопсихологии: учебн. пособ. / Н.Ю. Максимова, Е.Л. Милютин. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
25. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. / Н. Ю. Максимова ; [ред.: С.В. Головкин]. – К.: Либідь, 2011. – 520 с.
26. Макушина О.П. Психология зависимости: учебн. пособие [Электронный ресурс] / О.П. Макушина. – Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007. – 78 с. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/resource/297/59297/files/m07-115.pdf>
27. Мельник Э.В. О природе болезней зависимости: (алкоголизм, наркомания, «компьютеромания» и др.). – О., 1998. 399 с.
28. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учебн. пособие / В. Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2005. – 445 с.
29. Міщик Л. І. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Міщик, З. Г. Білоусова ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2003. – 106 с.
30. Немченко С.Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: монографія / С. Г. Немченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 262 с.
31. Павленок П.Д. Социальная работа с лицами и группами девиантного поведения: учебн. пособие / П. Д. Павленок, М. Я. Руднева ; отв. ред. П.Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 185 с. – (Высшее образование).
32. Парфанович І.І. Система попередження і подолання девіантної поведінки дівчат: монографія / Парфанович Іванна Іванівна. – Т.: ТНПУ, 2012. – 367 с.
33. Перешеина Н.В. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений / Н. В. Перешеина, М.Н. Заостровцева. – М.: ТЦ Сфера, 2006. – 192 с.
34. Проблемы социальных девиаций: учебн. пособие / Под ред. д-ра филос. наук, проф. Е. П. Агапова [Электронный ресурс]. – Ростов-на-Дону: Центр универсальной полиграфии, 2010. – 271 с. – Режим доступа: <http://roovee.net/c179/item1318480-down.html>

35. Психологическая работа с девиантными подростками: проблемы и возможности: монография [Электронный ресурс] / ФГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». – Волгоград: Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2009. – 316 с. – Режим доступа: <http://www.doc4net.ru/doc/2392177699329>
36. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. 432 с.
37. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б.Д. Карвасарского. СПб.: ПитерКом, 2002. 1024 с.
38. Психотерапія дітей та підлітків / під ред. Х. Ремшмидт. М.: Світ, 2000.
39. Пятунин В.А. Девиантное поведение несовершеннолетних: современные тенденции / [Электронный ресурс] В. А. Пятунин. – Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2010. – 282 с. – Режим доступа: <http://www.prison.org/download/Deviant%20behavior%20of%20juveniles,%20Pyatunin.pdf>
40. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В.Д. Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.
41. Старшенбаум Г.В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.
42. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. - М., 1988. 2000 с.
43. Тарновська О.С. Девиантна поведінка підлітків і превентивна робота: навч.-метод. посіб. Ч. 1 / О. С. Тарновська ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2003. – 82с.
44. Федорченко Т.Є. Профілактика девиантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія / Тетяна Федорченко. – Черкаси: [Чабаненко Ю. А.], 2011. – 492 с.
45. Фіцула М.М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навч.-метод. посібник/ М. М. Фіцула, І. І. Парфанович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.
46. Фурманов И.А. Профилактика нарушений поведения в учреждениях образования / И.А.Фурманов, А.Н.Сизанов, В.А.Хриптович. – Минск: РИВШ, 2011. – 250 с.
47. Хомич А. В. Психология девиантного поведения: учебн. пособие [Электронный ресурс] / А.В. Хомич. – Ростов-на-Дону: Южно-Российский Гуманитарный Институт, 2006. – 140 с. – Режим доступа: <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
48. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический Проект ; Трикста, 2005. – 336 с. – (Психологические технологии).
49. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Додаткова література:

50. Абсалямова Л.М. Розлади та порушення харчової поведінки особистості [Електронний ресурс] // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 19-33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_25_4.pdf
51. Алкогольная и наркотическая зависимость у подростков: пути преодоления: учебн. пособие / под ред. Э. Ф. Вагнера и Х. Б. Уолдрон ; пер. с англ. А. В. Александровой. – М.: Изд. центр «Академия», 2006. – 476 с.
52. Бабюк І. О. Порушення сексуальної поведінки людини. Донец. обл. центр соц. служб для молоді. – Донецьк, 1998. – 38 с. – (Секс. здоров'я молоді; Вип. 11).
53. Балакірева О. М. Формування сексуальної культури молоді: Монографія / Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. – К., 2004. – 132 с. – (Формув. здор. способу життя молоді; Кн. 9).

54. Батькам підлітків: відверта розмова про статеве виховання та репродуктивне здоров'я [Електронний ресурс] / Укладачі: Ірина Скорбун, Тигран Епоян. – К., 2013. – 57 с. – Режим доступу: http://autta.org.ua/files/resources/Parents_Teens_Ukr.pdf
55. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: матеріали обласної науково-методичної Інтернет-конференції (м. Кіровоград, 11 лютого 2014 р.) [Електронний ресурс] / Укладачі: М. С. Чала, А. В. Частаков, О. В. Литвиненко. – Кіровоград, 2014. – 184 с. – Режим доступу: http://druk-koipro.edukit.kr.ua/Files/downloads/195_14_mater_i-konf_2014.pdf
56. Братусь Б. С. Аномалії личности / Б. С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 301,2 с. – (Алкоголізм. – С.223-293).
57. Братусь Б. С. Психологія, клініка і профілактика раннього алкоголізму / Б. С. Братусь, П. І. Сидоров. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.
58. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ: [б. в.], 2008. – Т.8: Психологічна теорія і технологія навчання, Вип. 5. С. 18-27. Режим доступу: <http://www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2008/3.htm>
59. Бугайова Н. М. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки. [Електронний ресурс] / Н. М. Бугайова // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. – Кривий Ріг: НМетАУ, 2006. – Т.3, вип. VI. – С. 339-342. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/tmn/article/download/192/182>
60. Бугайова Н. М. Профілактика Інтернет-залежності в перебігу електронного навчання [Електронний ресурс] // Зб. наук. пр. Вип. 1. – Кривий Ріг: ВВ НМетАУ, 2010. – С. 24-28. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/e-learn/article/download/116/108>
61. Бурлаков І. В. Номо Gamer: Психологія комп'ютерних ігор [Електронний ресурс] / І. В. Бурлаков. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 42 с. – (Библиотека психологии и психотерапии, вып. 86). – Режим доступу: <http://gebo-kolo.com/images/book/086.pdf>
62. Бурмака Н. П. Путь к причалу: Как помочь пьющему человеку: Как начать разговор. Осознание проблемы. С родственниками по секрету. Глядясь в зеркало чужого мнения. Все о методах лечения алкогольной зависимости. Как научиться контролировать болезнь; Научно-практический центр «Надежда». – Житомир: ЧП «Рута», 2002. – 117 с.
63. Бурмака Н. П. Сквозь радугу стакана / Надежда Бурмака ; Науч.-практ. центр «Надежда». – Черкассы: Пономаренко Р. В. [изд.], 2012. – 48 с.
64. Вовканич М. Д. Проблеми розвитку сексуальної самосвідомості підлітків у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / М. Д. Вовканич // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 27. – С. 25–27. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/1813>
65. Говорун Тамара Василівна. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
66. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова анорексія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004а, червень. – Том XVI Число 6. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/june/article-1.php?print=1>
67. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова булімія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004б, липень. – Том XVII Число 1. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/july/article-2.php>
68. Данилин А. Как спасти детей от наркотиков / А. Г. Данилин, И. В. Данилина – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 348 с. – (Серия «Врачи предупреждают»).
69. Деркач В. Г. Психічні розлади дитячого та підліткового віку: навч.-метод. посіб. / В. Г. Деркач, С. М. Русіна ; Буков. держ. мед. ун-т. – Чернівці, 2008. – 233 с.
70. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі [Електронний ресурс] / Литовченко І.В., С.Д. Максименко, С.І. Болтівець [та ін.]. – К.: Аванпост-Прим, 2010. – 48 с. –

(Посібник для батьків). – Режим доступу:
http://bezpeka.kyivstar.ua/f/2/materials/the_benefit_for_parents/A5_Ukrainian.pdf

71. Дроздикова-Зарипова А.Р. Педагогическая коррекция компьютерной зависимости у подростков группы риска: теория, практика [Электронный ресурс] / А.Р. Дроздикова-Зарипова, Р.А. Валеева, А.Р. Шакурова. – Казань: Отечество, 2012. – 280 с. – Режим доступа: http://kpfu.ru/staff_files/F1537727659/Pedagogicheskaya.korrekcija.kompjuternoj.zavisimosti.pdf

72. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія. К.: Укр. вид. консорціум, 2008. 260с.

73. Збірник матеріалів за підсумками обласних конкурсів ігрових занять з формування навичок безпечної поведінки молодших школярів в Інтернеті, розробок занять «Інтернет: ризику та можливості» та сценаріїв батьківських зборів «Роль і місце родини у формуванні навичок безпечної поведінки дітей в Інтернеті» [Електронний ресурс] / Укладачі: О.В. Литвиненко, М.С. Чала, А.В. Частаков. – Кіровоград: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2013. – 92 с. – Режим доступу: http://chastakov.in.ua/wp-content/uploads/2014/02/chastakov.in.ua_arhiv_dryk_zbirnuk_konk_2013.pdf

74. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адиктивної поведінки дітей [Електронний ресурс] / Г. Д. Золотова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. № 13(4). С. 126-131. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13\(4\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13(4)_20.pdf)

75. Иванов М. С. Психология самореализации личности в компьютерной игровой деятельности [Электронный ресурс] / М. С. Иванов. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2008. – 153 с. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/837/67837/files/book_Ivanov.pdf

76. Иванов В. О. Принципы работы амбулаторной социально-психологической реабилитации осиб залежных від алкоголю: наук.-метод. посібник / В. О. Иванов, Ю. М. Безсмертний, Д. Ю. Старков. – К.: ПАТ «Віпол», 2013. – 128 с.

77. Калашникова Л. Статева свідомість як чинник формування сексуальних девіацій у підлітковому віці / Л. Калашникова // Соц. психологія. – 2011. – № 1. – С. 144-150.

78. Каприо Ф. С. Многообразие сексуального поведения [Электронный ресурс] / Ф. С. Каприо. Артанія, 1995. 352 с. – Режим доступа: <http://forum.myword.ru/index.php?/files/file/4160-mnogoobrazie-seksualnogo-povedenija/>

79. Ковальчук А. А. Формування смакових переваг, харчової поведінки і порушення апетиту у дітей [Електронний ресурс] / А. А. Ковальчук // Перинатология и педиатрия. – 2013. – № 1. – С. 47-48. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/perynatology_2013_1_12.pdf

80. Кон И. С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века / И. С. Кон. – М.: Феникс+, 2001. – 208 с.

81. Корильчук Н. І. Вивчення типологічних порушень харчової поведінки у пацієнтів з ознаками надмірної маси та ожиріння [Електронний ресурс] / Н. І. Корильчук // Вісник наукових досліджень. – 2009. – № 4(57). – С. 42-44. – Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4\(57\)_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4(57)_18.pdf)

82. Корчова Г. Л. Соціально-педагогічні умови профілактики статевих девіацій старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук [Електронний ресурс] / Г. Л. Корчова. – К., 2006. – 18 с. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06kglstds.zip

83. Кочарян А. Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі»: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ, 2011. – 100 с. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rsh_2011_6_8.pdf

84. Краткий обзор пищевых расстройств [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://psy4psy.ru/rasstroistvo_pischevogo_povedenial

85. Кузнецов И. В. Расстройства сексуальных влечений в подростковом возрасте / И. В. Кузнецов // Психич. здоров'я. – 2005. – № 3. – С. 40-43.
86. Лисецкий К. С. Психологические основы предупреждения наркотической зависимости личности [Электронный ресурс] / К. С. Лисецкий. – Самара: Изд-во «Универс групп», 2007. – 308 с. – Режим доступа: http://psycheya.ru/lib/new_ks.pdf
87. Максимова Наталя Юріївна. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків / Н. Ю. Максимова. – К.: [б.в.], 1997. – 208 с.
88. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2007. 1040 с.
89. Мастерс У. Основы сексологии. – М.: Мир, 1998. 692 с.
90. Нервова анорексія та булімія у дівчат-підлітків та молодих жінок репродуктивного віку: клініка, проблеми лікування, фізична та психологічна реабілітація / В. О. Мітюков, О. П. Закревський, О. В. Самсонов та ін. // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. 2011. 16, вип. 11, ч. 1. С. 281-289.
91. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
92. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: монографія / О. В. Петрунько. – Полтава: Укрпромторсервіс, 2010. – 480 с.
93. Поширеність тютюнопаління та тютюнової залежності у різних країнах світу. Нові підходи до профілактики, психотерапії та корекції [Електронний ресурс] / С. І. Табачников, І. С. Риткіс, А. Ю. Васильєва, О. В. Гуркова // Мистецтво лікування. Журнал сучасного лікаря. 2013. № 7. С.35-41. – Режим доступа: <http://www.health-medix.com/articles/mistetzvo/2013-09-22/tutun.pdf>
94. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании [Электронный ресурс] / под ред. С. В. Березина, К. С. Лисецкого. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – 206 с. – Режим доступа: http://www.psycheya.ru/lib/pred_Nark/pred_Nark_6.htm
95. Профилактика патологических форм зависимого поведения. В трех томах [Электронный ресурс] / под общей ред. О. В. Зыкова. – Том I. Позитивное большинство: технологии влияния на личный выбор (первичная профилактика). – М.: РБФ НАН, 2010. – 342 с. – Режим доступа: http://cpmssozon.ucoz.ru/doc/1_tom_prof.pdf
96. Профилактика табакокурения среди детей и подростков: руководство / Геппе Н.А., Малахов А.Б., Шарапова О В. и [др.]; под ред. Н. А. Геппе. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. 144 с.
97. Психология сексуальных отклонений. Хрестоматия [Электронный ресурс] / Сост. Константин Сельченко. – Харвест, 2001. – 305 с. – Режим доступа: <http://www.aquarun.ru/psih/sex/default.htm>
98. Риткіс І. С. Система психогієни, психопрофілактики, психотерапії та корекції тютюнопаління і тютюнової залежності в осіб молодого віку [Електронний ресурс] / І. С. Риткіс // Український вісник психоневрології. – 2013. – Т. 21, вип. 4. – С. 98-101. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uvp_2013_21_4_22.pdf
99. Серия «Работа с детьми группы риска». Выпуск 9. «Мой мир» Реабилитационная программа для детей и подростков с аддиктивным поведением [Электронный ресурс]. – М.: РБФ НАН, 2004. – 48 с. – Режим доступа: <http://library.khpg.org/files/docs/1430425357.pdf>
100. Старков Денис. Видеолекции «Химическая зависимость» [Электронный ресурс] // Денис Старков. Практический психолог. – Режим доступа: <http://www.starkov.kiev.ua/populyarnye-stati/vidiolektsii-khimicheskaya-zavisimost.html>
101. Транссексуализм и трансвестизм у детей и подростков (Фрагмент статьи Эсбена Эстер Пирелли Бенестада «Гендерная принадлежность: дети, подростки, взрослые и роль терапевта», 2002) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://trans-tema.ru/transseksualizm_i_transvestizm_u_detej.htm
102. Фронощук Марія. Профілактика куріння серед молоді: досвід антитютюнових кампаній США та Канади [Електронний ресурс] // Медіафільтр. – 2012-03-22. – Режим доступа: <http://mf.mediasapiens.ua/print/material/4898>
103. Хиглинг М. Как беседовать с ребенком о сексе. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 208 с. – (Серия «Вы и ваш ребенок»).

104. Чепань М.-Л. А. Психологія узалежнень (на прикладі формування тютюнозалежності) / М.-Л. А. Чепань, Ю. Т. Рождественський // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2003. Т.V, ч.4. С. 347–353.
105. Шебанова В. І. Корекція порушень харчової поведінки по екстернальному типу [Електронний ресурс] // Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2012. Т. 17, Вип. 8. С. 729-734. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_psi_2012_17_8_89.pdf
106. Шебанова В.І. Харчова поведінка людини, їжа, тілесність як феномени повсякденної реальності (частина 1) // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Ін-ту пс-ії імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2014. Випуск 23. С.720-731.
107. http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pspl_2014_23_65.pdf
108. Юрьєва Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
109. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] // Мир Internet. 2000. № 2. С.24-29. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>
110. Юрьєва Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
111. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] // Мир Internet. 2000. № 2. С.24-29. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>

Програма з дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами»

Укладач програми: Якимчук О.І.

4. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки (шифр і назва) Напрямок підготовки 053 «Психологія» (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): психологія	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних -3 години в	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год./	6 год./

т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 54 години.	Лабораторні	
	Індивідуальна робота	
	Самостійна робота	
	54 год.	78 год.
	Індивідуальні завдання: год.	
	Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 36/54
- для заочної форми навчання – 12/78

5. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами» Забезпечення майбутніх психологів знаннями з різних напрямків психологічної допомоги, які використовуються при роботі з дітьми що мають психофізіологічні вади. Підвищити психологічну грамотність студентів щодо закономірностей і особливостей розвитку дітей з психофізіологічними вадами.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами» є науково – теоретичне вивчення основ і закономірностей розвитку дітей з психофізіологічними вадами. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо психокорекції різних видів психофізіологічних порушень. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

19. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності;
20. Ознайомлення студентів з базовими принципами та поняттями психології розвитку дітей що мають психофізіологічні вади;
21. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психологічної допомоги при роботі з дітьми що маю порушення психофізіологічного розвитку у вітчизняній та зарубіжній психології;
22. Ознайомити студентів з основними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості дитини;
23. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психокорекційної роботи при різних видах психофізіологічних вад;
24. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
25. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги дітям з психофізіологічними вадами;
26. Розкрити механізмів прояву психофізіологічних вад з урахуванням чинників та механізмів їх виникнення;
27. Сформувати цілісний науковий погляд щодо сутності феномену дизонтогенезу;
28. Систематизувати та поглибити знання студентів щодо особливостей прояву психофізіологічних вад;
29. Створити уявлення про сучасну цілісну систему корекційно-виховної роботи в Україні та за кордоном;
30. Проаналізувати психологічні аспекти психокорекційних та психотерапевтичних технік;
31. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.
32. Розширити знання студентів щодо застосування методів, технік психокорекції та психотерапії в роботі з дітьми що мають психофізіологічні вади;

33. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
34. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
35. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
36. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психокорекції та психотерапії в роботі з дітьми з психофізіологічними вадами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами», визначення основних понять;
- Базові закони психічного розвитку в онтогенезі та дизонтогенезі;
- Основні теоретичні підходи до вирішення проблеми співвідношення навчання і розвитку дітей з проблемами в психофізіологічному розвитку;
- Вікові психологічні особливості дітей з психофізіологічними розладами на різних стадіях розвитку;
- Принципи побудови і методи психологічних досліджень;
- Систему психолого-педагогічної і корекційної допомоги та особливості її організації з дітьми різного віку, спрямовану на соціалізацію даної категорії дітей;
- Сучасні підходи до організації цілісної системи корекційно-розвивального навчання та основні напрями психокорекційної роботи;
- Структуру та організацію психологічної допомоги в Україні для дітей що мають порушення психофізіологічного розвитку;
- Етико – деонтологічні принципи при роботі з дітьми з психофізіологічними вадами;
- Психодіагностичні підходи та методи що використовуються для діагностики різних видів психофізіологічних вад;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження;
- Соціально – психологічні чинники які можуть впливати на дитину та перебіг психофізіологічного порушення;
- Визначати категорію дітей, які потребують психологічної корекції та психотерапії;
- Методи та види психокорекції та психотерапії при психофізіологічних вадах;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені станом здоров'я дитини;
- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції та психотерапії;
- Критерії та методи оцінки ефективності психокорекції та психотерапії при різних видах психофізіологічних порушень враховуючи вікові особливості дитини;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психофізіологічних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик дитини;
- Виявляти і кваліфікувати патологічну симптоматику аномального розвитку дітей різного віку;
- Аналізувати теорії психічного дизонтогенезу;
- Розрізняти вид психофізіологічного розладу;

- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних та психотерапевтичних методів та програм;
- Самостійно складати психотерапевтичні та психокорекційні програми;
- З урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку дитини планувати і здійснювати психолого-педагогічну і корекційну роботу з дітьми, що мають проблеми в розвитку;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;
- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;
- Скласти психологічну характеристику дітей з аналізом труднощів навчання і результатами індивідуальної корекційної роботи;
- Застосовувати психологічні знання для соціалізації дітей з проблемами в розвитку;
- Організовувати систему корекційно-виховної роботи з дітьми в умовах спеціальних закладів для дітей з психофізіологічними вадами;
- Оцінювати ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Науково теоретичні засади.

Тема 1. Введення в дисципліну.

Зміст теми: Предмет, цілі, завдання, принципи і методи психології розвитку дітей з психофізіологічними вадами, співвідношення наук, зв'язок з іншими науками, місце у структурі сучасного людинознавства. Історія становлення. Особливості ставлення до людей з порушеннями у розвитку в різні історичні епохи. Релігійні уявлення про природу психічних аномалій. Особливості відображення відхилень у психічному розвитку в художній літературі і мистецтво як форми художньої свідомості. Принципи вікової динаміки розвитку дітей з психофізіологічними вадами: формування усвідомленості, довільності і опосередованості психічних процесів. Культурна та природна лінії в психічному розвитку дитини. Вихідні біологічні ситуації розвитку. Соціальна ситуація розвитку як найважливіший фактор становлення особистості в онтогенезі. Психічний розвиток і діяльність. Поняття ідеальної, середньостатистичної і функціональної норми розвитку. Умови нормального психічного розвитку дитини. Поняття аномального психічного розвитку (дизонтогенезу), параметри дизонтогенезу. Функціональні і органічні порушення розвитку. Фактори ризику недостатності психофізіологічного розвитку. Причини відхилень у розвитку та фактори, що їх визначають: біологічні та соціальні умови появи дефекту розвитку. Аномальний розвиток як наслідок невідповідності умов соціальної ситуації розвитку можливостей дитини. Класифікація видів порушень психічного розвитку (дизонтогенезу за Лебединським): недорозвинення, затримка розвитку, пошкоджений розвиток, спотворений розвиток; розвиток в умовах складних недоліків у розвитку. Зміст основних параметрів дизонтогенезу. Основні напрямки дизонтогенезу. Загальні закономірності відхилень розвитку. Модально-неспецифічні особливості відхилень в розвитку.

Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.

Зміст теми: Загальна характеристика завдань дослідження дітей з психофізіологічними вадами. Поняття «первинного» і «вторинного» дефектів в концепції Л. С. Виготського, їх значення для побудови діагностичної та корекційної роботи. Механізми появи вторинних чи системних порушень: міжфункціональний, сензитивний, комунікативний, діяльнісний, деприваційний. Дослідження мислення в нормі і при різних аномаліях розвитку. Огляд діагностичних методик що застосовуються при вивченні мислення. Досвід дослідження мислення дітей з психофізіологічними вадами у роботах С. Я. Рубінштейна. Проблеми диференціальної діагностики в психологічному дослідженні. Розвиваюча спрямованість психологічної діагностики в культурно історичній традиції. Психологічна діагностика здібностей. Використання стандартизованих тестів і якісних методик дослідження психічного

розвитку у психологічній діагностиці. Психофізіологічні та нейропсихологічне дослідження дітей з психофізіологічними вадами. Основні принципи проведення досліджень. Особливості діагностики осіб з обмеженими можливостями здоров'я і інтерпретація отриманих результатів. Особливості дослідження дітей з комбінованими психофізіологічними вадами. Основні напрямки вимірювань в сучасній діагностиці: орієнтація на поведінкові характеристики і соціально-адаптивні можливості особистості. Психолого-педагогічні засади проектування і організації ситуацій спільної діяльності в системі «вихователь-дитина-батьки». Прикладні аспекти стимуляції компенсаторних механізмів поведінки, загальнопсихологічні, психофізіологічні, клініко-психологічні принципи вікової динаміки розвитку дітей з психофізіологічними вадами в психіці і поведінці.

Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика дітей з психофізіологічними вадами, схема навально – корекційної роботи.

Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.

Зміст теми: Розумова відсталість: поняття, етіологія і форми. Олігофренія, деменція, розумова відсталість на тлі поточних захворювань нервової системи – шизофренії, епілепсії та ін. Класифікація олігофренії по глибині дефекту і види олігофренії. Особливості психічного розвитку дітей з розумовою відсталістю: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мови, особистісного розвитку, діяльності. Історичний екскурс і характеристика сучасної соціальної політики щодо розумово відсталих дітей. Затримка психічного розвитку (ЗПР) як соціокультурний феномен. Історія розвитку уявлень про ЗПР. Поняття і класифікації. Особливості психічного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, темпераменту, особистісного розвитку, діяльності. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей з затримкою психічного розвитку, його прояви, поширеність, причини появи. Диференціальна діагностика ЗПР від схожих станів як умова успішної корекції ЗПР. Психологічні особливості корекції та корекційно-розвивального навчання дітей із ЗПР

Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.

Зміст теми: Психологія осіб з порушеннями емоційної і поведінкової сфер. Синдром раннього дитячого аутизму (РДА). Етіологія, патогенез, питання класифікації і прогнозу РДА. Специфічні особливості дітей з РДА: зниження енергетичного потенціалу, аутизм, «феномен тотожності» та ін. Сфера спілкування дітей з РДА: особливості візуального контакту, комплексу поживлення, ставлення до вербального і фізичного контакту. Спотворення інтелектуального і мовного розвитку у дітей з РДА.

Психопатії та акцентуації характеру у підлітковому і юнацькому віці. Характер і риси особистості. Акцентуації характеру як стан, прикордонний між нормою і патологією. Класифікації акцентуацій по К. Леонгарду і А. Є. Личко. Розвиток і трансформація акцентуації характеру. Розлади соціальної поведінки (психопатії). Соціальні та біологічні фактори формування психопатії з точки зору різних наукових напрямків. Класифікація психопатій.

Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.

Зміст теми: Психологія дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА). Етіологія і патогенез дитячого церебрального параліча (ДЦП). Характеристика порушень рухових функцій у дітей з ДЦП за класифікацією К.А. Семенової. Особливості психічного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності.

Тема 6. Порушення мови.

Зміст теми: Логопсихологія. Будова мовного апарату, види мови та основні причини її порушення. Первинні і вторинні порушення мови. Сучасні класифікації первинних порушень мовлення. Особливості психічного розвитку дітей з важкими порушеннями мови: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, особистісного розвитку, діяльності. Специфічні розлади шкільних навичок (дисграфія і дислексія).

Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.

Зміст теми: Сліпі і слабозорі діти. Тифлопсихологія. Дефіцитарний розвиток, проблема сенсорної депривації і її можливих наслідків для розвитку дитини. Виявлення порушень зору і їх класифікація. Особливості психічного розвитку сліпих і слабозорих дітей: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності. Роль компенсаторної перебудови сприйняття у розвитку вищих форм пізнавальної діяльності при тотальній сліпоті і залишковому зорі у сліпих і слабозорих. Формування знакового переопосередствования у дітей з ураженнями аналізаторів. Спеціальні знакові системи (азбука Брайля). Глухі і слабочуючі діти. Сурдопсихологія. Виявлення порушень слуху і їх класифікація. Особливості психічного розвитку глухих і слабочуючих дітей: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності. Спеціальні знакові системи (жестова мова, тактильна азбука). Полісенсорна система навчання дітей зі зниженим слухом.

Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних вад.

Зміст теми: Методологічний, теоретичний і прикладний аспекти профілактики та корекції відхилень від норми психічного розвитку у дітей з вродженими або набутими дефектами сенсорної, інтелектуальної, емоційної сфер. Особливості організації корекційно виховного навчання і виховання дітей з порушеннями сенсорної, інтелектуальної та емоційної сфер. Роль сім'ї в корекційно відновлюваній роботі. Аналіз напрямків і методів коригуючого і відновлюваного навчання. Психологічна сутність впливу на порушену функцію. Завдання і принципи психокорекційної роботи. Структура і методи організації психологічної корекції дітей з психофізіологічними вадами. Корекційно-відновлювальна спрямованість професійного спілкування з дітьми з психофізіологічними вадами. Ставлення суспільства до осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Позитивні і негативні аспекти спільної освіти дітей що нормально розвиваються і дітей з психофізіологічними вадами. Спільна робота з фахівцями інших профілів (логопеди, педагоги, лікарі та ін.) Спільна робота психолога і педагога з пошуку та аналізу збережених сторін особистості і виявлення особливостей розвитку вищих психічних функцій дитини як основи корекційно-відновлювального навчання. Зв'язок з державними організаціями в системі освіти та охорони здоров'я, що надають допомогу дітям з психофізіологічними вадами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Науково теоретичні засади.												
Тема 1. Введення в дисципліну.	12	2	2/			8	11	2				9
Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	12	2	4/			6	11	2				9
Змістовий модуль 2.												
Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	10	2	2/			6	11	2				9
Тема 4. Дисгармонійний і	10	2	2/			6	11		2/			9

спотворений розвиток												
Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	12	2	2/			8	11		2/			9
Тема 6. Порушення мови.	12	2	2/			8	11		2/			9
Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	10	2	2/			6	12					12
Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	12	2	4/			6	12					12
Всього годин	90	16	10			54	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

Не передбачені навчальним планом.

6. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в дисципліну.	2
2	Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	4
3	Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	2
4	Дисгармонійний і спотворений розвиток.	2
5	Порушення опорно – рухового апарату.	2
6	Порушення мови.	2
7	Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	2
8	Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	4
Всього:		20

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в дисципліну.	8/9
2	Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	6/9
3	Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	6/9
4	Дисгармонійний і спотворений розвиток.	6/9
5	Порушення опорно – рухового апарату.	8/9
6	Порушення мови.	8/9
7	Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	6/12
8	Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	6/12
Всього:		54/78

8. Індивідуальні завдання:

1. Написати реферат;
2. Підготувати доповіді;
3. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психофізіологічного розладу;
4. Складіть план взаємодії психологів з іншими фахівцями при організації психологічного супроводу дітей з психофізіологічними вадами;
5. Проаналізуйте різницю в психічному розвитку осіб з розумовою відсталістю та ЗПР. Які психологічні механізми відповідальні за позитивну динаміку в цілому у різних груп дітей?;
6. Виявити особливості компенсації психічного недорозвинення, навести приклади;
7. Складіть схему «Відмінність психопатії від акцентуації характеру»;
8. Розробіть рекомендації батькам по догляду за дитиною з будь-яким психофізіологічним розладом (на Ваш вибір). Виділіть функції батьків;
9. Розробіть корекційну програму для будь-якого (на Ваш вибір) психофізіологічного розладу;
10. Опишіть особливості взаємодії з іншими спеціалістами (педагоги, лікарі та інші). Визначте мету, завдання і функції кожного.

Тематика рефератів та доповідей:

Теми доповідей:

1. Принципи організації коректувально психолого – педагогічної роботи з дітьми, що мають відхилення у фізичному та психологічному розвитку;
2. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
3. Діти з порушеннями поведінки. Девіантна поведінка;
4. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями;
5. Умови побудови роботи з батьками дітей з особливими психофізіологічними потребами;
6. Шкільна дезадаптація, причини та прояви;
7. Роль корекційно навчального виховання в соціалізації дітей з недоліками розвитку;
8. Девіація особистісного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем;
9. Особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості;
10. Характеристика ігрової діяльності дітей як показник їх готовності до психологічного прийняття шкільної ситуації;
11. Особливості формування особистості дітей з мовленевими порушеннями;
12. Види розладів соціального функціонування дітей і підлітків;
13. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
14. Психічне здоров'я та чинники ризику в дитячому віці;
15. Гармонійний розвиток дитини, роль емоційного контакту з тими, що оточують;
16. Розвиток когнітивних процесів у дітей з мінімальними органічними ураженнями головного мозку;
17. Девіація особистісного розвитку дітей з сенсорними порушеннями;
18. Акцентуації характеру;
19. Система установ що займаються навчанням, вихованням і підготовкою до самостійного життя дітей з психофізіологічними вадами;
20. Особливості пізнавального розвитку дітей з ЗПР;
21. Класифікація та причини мовленевих порушень;
22. Види дислалії, алалії і афазії;
23. Особливості психомоторного розвитку дітей з розумовою відсталістю;
24. Патологічне формування характеру (наприклад психопатія).

Теми рефератів

1. Особливості корекції дітей з сенсорними дефектами;
2. Особливості корекції дітей з інтелектуальними дефектами;
3. Особливості корекції дітей з порушеннями опорно – рухової сфери;
4. Психолого – педагогічна корекція порушень поведінки;
5. Особливості адаптації дітей з психофізіологічними порушеннями;
6. Особливості когнітивного розвитку дітей з дислалією, дислексією, дисграфією, дискалькулією;
7. Емоційні порушення дитячого віку;
8. Поведінкові порушення дитячого віку;
9. Особливості дослідження дітей з психофізіологічними вадами;
10. Розвиток особистості дітей в умовах депривації (материнської, сенсорної, когнітивної, рухової);
11. Специфіка коректувальної роботи з дітьми з розумовою відсталістю та ЗПР;
12. Особливості розвитку особистості дитини із заїканням;
13. Психолого – педагогічна корекція порушень поведінки;
14. Діти з порушеннями рухової системи та їх психологічна характеристика;
15. Поведінкові порушення дитячого віку.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Фізичний або психічний недолік, що викликає порушення нормального розвитку дитини називається:

- 1.індивідуальна норма;
- 2.дефект;
- 3.дизонтогенез;
- 4.деменція.

2. Стійке недорозвинення складних форм пізнавальної діяльності, що виникає внаслідок ураження центральної нервової системи на ранніх етапах онтогенезу, поточного хворобливого процесу при цьому не спостерігається називається:

1. шизофренія;
2. епілепсія;
3. деменція;
4. олігофренія.

3. Уповільнення темпу розвитку психіки дитини, яке виражається в недостатності загального запасу знань, незрілості мислення, переважанні ігрових інтересів але здатністю до оволодіння знаннями, сприйманні допомоги називається:

1. розумова відсталість;
  2. деменція;
  3. затримка психічного розвитку;
  4. шизофренія;
- 4. Закономірності і особливості психічного розвитку осіб з порушеною функцією зору вивчає:**
1. тифлопедагогіка;
  2. тифлопсихологія;
  3. сурдопсихологія;
  4. ортопедія.
- 5. Автор винаходу системи рельєфного письма:**
1. Д. Дідро;
  2. Л. Брайль;
  3. Е. Крепелін.
- 6. Складне захворювання центральної нервової системи, що веде до рухових порушень називається:**
1. розумова відсталість;
  2. епілепсія;
  3. дитячий церебральний параліч;
  4. деменція.
- 7. Афазія - це:**
1. повна або часткова втрата мови, обумовлена локальними ураженнями головного мозку;
  2. патологічно прискорений темп мови;
  3. розлад фонації внаслідок патологічних змін голосового апарату;
  4. порушення темпо-ритмічної організації мовлення.
- 8. Дисграфія - це:**
1. порушення вимовлюваної сторони мови;
  2. порушення процесу письма;
  3. порушення процесу читання;
  4. порушення темпо-ритмічної організації мовлення.
- 9. Первинні дефекти розвитку виникають в результаті:**
1. психічного недорозвинення;
  2. порушень соціальної поведінки;
  3. органічного пошкодження або недорозвинення будь-якої біологічної системи.
- 10. Твердження про те, що нездібних дітей немає, відповідає принципу:**
1. диференційованого підходу;
  2. індивідуального підходу;
  3. ранньої педагогічної допомоги;
  4. педагогічного оптимізму.
- 11. Система спеціальних і загальних педагогічних заходів, спрямованих на ослаблення або подолання недоліків психофізичного розвитку називається:**
1. компенсація;
  2. корекція;
  3. реабілітація;
  4. адаптація.
- 12. Синдром Каннера – це :**
1. вид аутизму;
  2. порушення зору;
  3. дитячий церебральний параліч;
  4. затримка психічного розвитку.
- 13. Назвіть можливі варіанти компенсаторного розвитку.**
1. заміщення одних психологічних операцій іншими;
  2. зміна системних відносин між функціями, формування нових так званих міжфункціональних зв'язків;

3. досягнення або створення якогось нового пункту розвитку, новоутворення на обхідному шляху;

4. формування функціональної системи.

14. Автор вислову «Розумово відстала дитина не перебуває з одних недоліків і дефектів. Його організм як ціле перебудовується, особистість як ціле вирівнюється, компенсується процесами розвитку дитини».

1. П.Я. Гальперін;

2. Л. С. Виготський;

3. Т.А. Власова;

4. С. Я. Рубінштейн.

15. Якщо в основі порушення функції лежить незворотнє руйнування нервових елементів, в цьому випадку залишається шлях, який полягає в перебудові порушеної функції з тим, щоб колишні завдання здійснювалися новими способами і за допомогою абсолютно нової нервової організації. Назвіть основні відновлювальні та корекційні прийоми.

1. спонтанне відновлення функції в формі автоматичної компенсації порушеної функції;

2. відновлення функцій шляхом перебудови функціональних систем;

3. відновлення функцій шляхом розгальмування.

16. Визначте тип порушення мови: діти при спробі назвати предмет вимовляють багаторазово одне і те ж слово з різними літеральними помилками. У них йдуть пошуки не найменування, а звукового оформлення слова. Наприклад: лимон – діон...

1. сенсорна афазія;

2. акустико-мнестична афазія;

3. амнестична афазія;

4. семантична афазія.

17. Визначте тип порушення мови: «Спроби назвати предмет виливаються в пошуки саме потрібного слова-найменування, вибір його семантичного поля шляхом перебору всіх слів-найменувань (лимон - це не апельсин і не яблуко, щось кисле) або порожнім перерахуванням функцій».

1. акустико-мнестична афазія;

2. семантична афазія;

3. сенсорна афазія;

4. амнестична афазія.

18. Хто з зазначених вчених вважав, що психічний дизонтогенез може бути представлений наступними варіантами: 1) недорозвиненням; 2) затриманим розвитком; 3) пошкодженим розвитком; 4) дифіцитарним розвитком; 5) спотвореним розвитком; 6) дисгармонійним розвитком.

1. В.В. Лебединський;

2. Г.К. Ушакова;

3. В.В. Ковальова;

4. Л.С. Виготський.

19. При якому типі розвитку спостерігається поєднання наступних симптомів: загального недорозвинення; затриманого розвитку; пошкодженого розвитку; прискореного розвитку окремих психічних функцій.

1. спотвореного;

2. пошкодженого;

3. дифіцитарного;

4. уповільненого.

20. Кому належить наступна систематика ЗПР:

- ЗПР конституційного походження;

- ЗПР соматичного походження;

- ЗПР психогенного походження;

- ЗПР церебрально-органічного походження.

1. В.В. Ковальов;

2. В.В. Лебединський;

3. Г. Є. Сухарева;

4. Г. Ушаков.

22. У людей з порушенням слуху вторинним порушенням є _____, третинним є _____

23. У людей з порушенням зору вторинні та подальші ускладнення проявляються в :

_____

_____

24. У людей з порушенням розумового розвитку вторинні та подальші ускладнення проявляються _____ в _____ :

_____

_____

25. діагностичні критерії розумової відсталості:

1. _____ клінічні _____ критерії

2. _____ психологічні _____ критерії

3. _____ педагогічні _____ критерії

26. Твердження про те, що всі психічні явища необхідно розглядати в динамічному плані, тобто в процесі розвитку і становлення, відповідає такому принципу як:

1. принцип детермінізму;
2. генетичний або принцип розвитку;
3. принцип єдності психіки і діяльності;

27. До біологічних факторів ризику не відносяться:

1. патологія родової діяльності;
2. біохімічні шкідливості;
3. перебування дитини в сім'ї групи соціально ризику;
4. інфекційні та вірусні захворювання матері.

29. Для дітей із затримкою психічного розвитку характерні:

1. затримка мовного розвитку і порушення комунікативної функції мови;
2. рухові розлади;
3. незрілість емоційно-вольової сфери і недорозвинення пізнавальної діяльності.

30. Нерівномірно знижений запас відомостей і уявлень про навколишній світ у дітей з дитячим церебральним паралічем обумовлений:

1. сенсорними порушеннями;
2. емоційно-вольовими порушеннями;
3. вимушеною ізоляцією дитини в зв'язку з труднощами в пересуванні.

31. Найбільш яскраві прояви аутизму в ранньому дитячому віці характеризуються:

1. відсутністю фіксації погляду на іншу людину;
2. вираженою потребою в контакті з іншими людьми;
3. індиферентним ставленням до оточуючих.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами»:

1. Принципи організації коректувально психолого – педагогічної роботи з дітьми, що мають відхилення у фізичному та психологічному розвитку;
2. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;

3. Діти з порушеннями поведінки. Девіантна поведінка;
4. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями;
5. Умови побудови роботи з батьками дітей з особливими психофізіологічними потребами;
6. Шкільна дезадаптація, причини та прояви;
7. Роль корекційно навчального виховання в соціалізації дітей з недоліками розвитку;
8. Девіація особистісного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем;
9. Особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості;
10. Характеристика ігрової діяльності дітей як показник їх готовності до психологічного прийняття шкільної ситуації;
11. Особливості формування особистості дітей з мовленевими порушеннями;
12. Дайте загальну характеристику діяльності психолога в системі спеціальних корекційних установ для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату;
13. Яка роль аналізаторів в психічному розвитку дитини?;
14. Охарактеризуйте основні категорії дітей з порушеннями зору і слуху;
15. Опишіть основні етапи і механізми компенсації зорового дефекту;
16. Які особливості психічного розвитку дітей з порушеннями зору і слуху?
17. Опишіть варіанти психогенного формування особистості при сліпоті;
18. Охарактеризуйте емоційні порушення при сліпоті;
19. Які особливості орієнтування в просторі сліпих і слабозорих?
20. Які особливості міжособистісних відносин сліпих і слабозорих дітей?
21. Які особливості мовного розвитку дітей в умовах сліпоті і слабovidення?
22. Які особливості психічного розвитку дітей із системними порушеннями мовлення?
23. Опишіть основні тенденції розвитку дитячої мови в нормі і причини її порушень;
24. Види розладів соціального функціонування дітей і підлітків;
25. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
26. Психічне здоров'я та чинники ризику в дитячому віці;
27. Гармонійний розвиток дитини, роль емоційного контакту з тими, що оточують;
28. Розвиток когнітивних процесів у дітей з мінімальними органічними ураженнями головного мозку;
29. Девіація особистісного розвитку дітей з сенсорними порушеннями;
30. Акцентуації характеру;
31. Система установ що займаються навчанням, вихованням і підготовкою до самостійного життя дітей з психофізіологічними вадами;
32. Особливості пізнавального розвитку дітей з ЗПР;
33. Класифікація та причини мовленевих порушень;
34. Види дислалії, алалії і афазії;
35. Особливості психомоторного розвитку дітей з розумовою відсталістю;
36. Патологічне формування характеру (наприклад психопатія);
37. Опишіть основні тенденції пізнавального розвитку дітей з ДЦП;
38. Опишіть особливості розвитку розумової діяльності дитини з ДЦП;
39. Опишіть особливості комунікативної діяльності при ДЦП;
40. Опишіть особливості розвитку емоційно-вольової сфери дитини при ДЦП;
41. Опишіть особливості роботи психолога з родиною, що має дитину з ДЦП;
42. Особливості проведення психолого-педагогічного обстеження дітей з порушеннями мовлення?
43. Назвіть ступені олігофренії. Перерахуйте особливості психічного розвитку дитини при кожній із ступенів;

44. Охарактеризуйте зв'язок провідної діяльності і розвитку довільності поведінки у дітей з порушенням інтелекту;
45. Опишіть особливості роботи психолога в спеціальних установах для дітей з порушеннями інтелекту;
46. Опишіть можливі причини виникнення затримки психічного розвитку;
47. Які особливості психічного розвитку дітей з різними формами ЗПР?
48. Опишіть особливості консультування сімей, які мають дітей з ЗПР;
49. Від яких відхилень в психічному розвитку найбільш важко віддиференціювати ЗПР?
50. Опишіть особливості ігрової діяльності при ЗПР, можливості використання ігри в психодіагностичних цілях;
51. Перерахуйте найбільш типові ознаки невротичного розвитку дітей і підлітків з ЗПР;
52. Опишіть типові особливості розвитку вищих психічних функцій у сліпоглухих дітей;
53. Дайте визначення акцентуації характеру та психопатії;
54. Опишіть особливості корекційно-психологічного впливу при різних акцентуаціях характеру;
55. Особливості пізнавальних процесів у дітей з різними вадами мовлення;
56. Особливості емоційно-особистісного розвитку дітей з різними порушеннями мови;
57. Особливості міжособистісних стосунків і соціальної поведінки дітей з різними вадами мовлення;
58. Розвиток комунікативної діяльності у дітей з порушеннями інтелекту;
59. Особливості розвитку особистості розумово відсталої дитини;
60. Особливості розвитку мислення розумово відсталих дітей у ранньому віці;
61. Структура і динаміка розвитку пізнавальних процесів протягом дошкільного віку при затримці психічного розвитку;
62. Діагностика і корекція вторинних особистісних порушень при затримці психічного розвитку;
63. Сенсорний розвиток дітей з порушеннями слуху;
64. Особливості розвитку мислення у дітей з порушеннями слуху;
65. Особливості розвитку пам'яті у дітей з порушеннями слуху;
66. Роль мови у навчанні дітей з порушеннями слуху;
67. Особливості емоційної сфери та почуттів у дітей з порушеннями зору;
68. Особливості розвитку особистості дітей з порушеннями зору;
69. Розвиток пізнавальних процесів у дітей з порушеннями зору;
70. Особливості пізнавальної діяльності при дитячому церебральному паралічі;
71. Мовні порушення при дитячому церебральному паралічі;
72. Організація та зміст психологічного консультування батьків дітей з різними відхиленнями у розвитку;
73. Особливості міжособистісних процесів у групі дітей з церебральним параліч;
74. Особливості психічного розвитку дітей з емоційно-вольовими порушеннями.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота								Сума
Змістовий модуль ф 1		Змістовий модуль ф 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
12	12	12	12	12	12	12	16	200/2

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	3	5	15
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	15	1	15
4.	Доповідь	10	2	20
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	20	1 (комплекс завдань)	15
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами**». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (четвертій рік навчання; восьмий семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 16 години; практичні заняття 20 годин; самостійна робота - 54 години. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8
Модулі	Модуль 1. Науково теоретичні засади.		Модуль 2. Психологічна характеристика дітей з психофізіологічними вадами, схема навально – корекційної роботи.					

Теми лекцій	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів
Теми практичних занять	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів
Теми самостійної роботи	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів
Види контролю	№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат			
	1.	Практичні заняття	3	5	15			
	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30			
	3.	Реферат	15	1	15			
	4.	Доповідь	10	2	20			
	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	20	1 (комплекс завдань)	20			
	Підсумковий рейтинговий бал:					100		
Нормативний рейтинговий бал:					100			
Завдання самостійної роботи	1. Написати реферат; 2. Підготувати доповіді; 3. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психофізіологічного розладу;							

	<p>4. Складіть план взаємодії психологів з іншими фахівцями при організації психологічного супроводу дітей з психофізіологічними вадами;</p> <p>5 Проаналізувати різницю в психічному розвитку осіб з розумовою відсталістю та ЗПР. Які психологічні механізми відповідальні за позитивну динаміку в цілому у різних груп дітей?;</p> <p>6. Виявити особливості компенсації психічного недорозвинення, навести приклади;</p> <p>7. Складіть схему «Відмінність психопатії від акцентуації характеру»;</p> <p>8. Розробіть рекомендації батькам по догляду за дитиною з будь-яким психофізіологічним розладом (на Ваш вибір). Виділіть функції батьків;</p> <p>9. Розробіть корекційну програму для будь-якого (на Ваш вибір) психофізіологічного розладу;</p> <p>10. Опишіть особливості взаємодії з іншими спеціалістами (педагоги, лікарі та інші). Визначте мету, завдання і функції кожного.</p>
Підсумковий контроль	Залік.

13. Рекомендована література

1. Айзенберг Б. И., Кузнецова Л. В. Психокоррекционная работа с детьми, имеющими нарушения психического развития: Психотерапия в дефектологии. - М., 1992.
2. Бадалян Л. О., Журба Л. Т., Тимонина О. В. Детские церебральные параличи. – Киев, 1988.
3. Башина В. М. Ранний детский аутизм // Альманах «Исцеление». — М., 1993.
4. Белякова Л. И., Дьякова Е. А. Логопедия. Заикание. – М., 1998.
5. Басилова Т. А. Об истории обучения слепоглухих детей в Московском регионе // Клиническая и специальная психология. – 2013. – т. 2. – С. 8–14.
6. Бондар В. І., Синьов В. М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шляхи від інституалізації до інтеграції // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського ун-ту ім. І. Огієнка. – Вип. 12. – [Серія соціально-педагогічна]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 8–14.
7. Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. — М., 1983.
8. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Т.А.Власовой, В. И. Лубовского, Н.А.Цыпиной. — М., 1984.
9. Детский аутизм: Хрестоматия / Сост. Л.М. Шипицына. — СПб., 2001.
10. Ермаков В.П., Якунин Г.А. Развитие, обучение и воспитание детей с нарушением зрения — М., 1990. 34
11. Исаев Д.Н. Умственная отсталость у детей и подростков. — СПб.:Речь, 2003. — 391 с.
12. Кантарева Н. Диагностика умственного развития детей с речевыми нарушениями дошкольного возраста. ЛЦ Ромел, 2003.
13. Кантарьова Н. В. Деякі аспекти формування особистості дітей з мовленнєвими порушеннями, Науковий вістник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, т. 12, 2008.
14. Кисова В. В., Конева И. А. Практикум по специальной психологии, Речь, 2006.
15. Комплексная реабилитация детей с детским церебральным параличом: Методические рекомендации. – М., 1993.
16. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. – М., 1985.
17. Лебединская К. С, Никольская О. Н. Диагностика раннего детского аутизма. - М., 1991.
18. Левченко И Ю., Приходько О. Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. — М, 2001.
19. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). — М., 1978.

20. Лубовский В.И. Психологические проблемы аномального развития детей. — М.: Педагогика, 1989. — 104 с.
21. Липа ВА. Психологические основы педагогической коррекции. — Славянск, 2001. — 232 с.
22. Маллер А. Р., Цикото Г. В., Обучение, воспитание и трудовая подготовка детей с глубоким нарушением интеллекта. — М., 1998.
23. Матвеева М.П., Миронова СП. Корекційна робота у системі освіти дітей з вадами розумового розвитку. — Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2005. — 164 с.
24. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. — СПб.: Речь, 2003. — 400 с.
25. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Борщевська Л. В., Обухівська А. Г. — Київ, 1998.
26. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании: хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / [сост.: Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова]. — М.: Изд-во ГНОМ и Д, 2001. — 448 с.
27. Олигофренопедагогика / Под ред. Б. П. Пузанова. — М., 2000.
28. Основы специальной психологии / Под ред. Л.В. Кузнецовой. — М.: Издат. центр: "Академия", 2002. — 480 с.
29. Петрова В.Г., Белякова И.В. Психология умственно отсталого школьника. — М.: Академия, 2002. — 160 с.
30. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. — К.: ТОВ "ЛДЛ", 2000. — 120 с
31. Переслени Л. И. Психодиагностический комплекс методик для определения уровня развития познавательной деятельности младших школьников. - М., 1996.
32. Речицкая Е Г., Сошина Е.А. Развитие творческого воображения младших школьников (в условиях нормального и нарушенного слуха). — М, 1999.
33. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. —М.: Просвещение, 1986. — 192 с.
34. Солнцева Л. И. Введение в тифлопсихологию раннего дошкольного и школьного возраста. — М., 1998.
35. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога. — М.: АРКТИ, 2000. —208 с.
36. Синьов В.М.,КобернікГ.М. Основи дефектології. — К.: Вища пік., 1994. —143 с.
37. Соловьев И.М. Психология познавательной деятельности нормальных и аномальных детей. — М.: Просвещение, 1966. — 223 с.
38. Сорокин В. М. Специальная психология. — СПб.: Речь, 2004. — 216 с.
39. Сорокин В. М., Кокоренко В. Л. Практикум по специальной психологии / Под ред. Л. М. Шипициной. — СПб.: Речь, 2003. — 122 с.
40. Специальная психология / Под ред. В. И. Лубовского, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева. — М.: Академия, 2005. — 464 с.
41. Хохліна О.П. Підготовка розумово відсталої дитини до навчання в школі // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: Поради батькам. — К.: Наук, світ, 2005. — С 163—184.
42. Хохліна ОЛ. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. — К.: Педагогічна думка, 2000. — 288 с
43. Хохліна ОЛ. Розумово відстала дитина // Діти з особливими потребами: Поради

- батькам. — К.: Наук, світ, 2004. — С 151—169.
44. Царидзе М.Г. Особенности развития воли умственно отсталых детей // Дефектология. — 1975. — № 2. — С. 30—34.
45. Шипицына Л.М. "Необучаемый" ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. — СПб.: Речь, 2005. — 477 с.
46. Шевченко Ю. С., Кириллина Н. К., Захаров Н. П., Элективный мутизм. Красноречивое молчание. Клиника, диагностика, терапия, психокоррекция, Речь, 2007.
14. Шаповал И. А. Специальная психология: учебное пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2005. — 224 с.

Розділ 2.

Програми дисциплін *освітньої програми «Психологічна реабілітація» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»*

нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

- ✓ *«Психологія професійної кар'єри»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

- ✓ *«Психологія професійних деструкцій»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

- ✓ *«Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей»;*
- ✓ *«Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм»;*
- ✓ *«Групові форми психологічної реабілітації»;*
- ✓ *«Психологія міграції»;*
- ✓ *Спецкурс «Психологія залежної поведінки»;*
- ✓ *«Основи нейрофізіології».*

Нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

Програма з дисципліни Психологія професійної кар'єри»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 Психологія</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16/ год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: екзамен			

Примітка Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30/60 /
для заочної форми навчання – 10/80/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма курсу «Психологія професійної кар'єри» складена для студентів спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання педагогічних вузів.

Передбачається, що на цьому етапі студенти вже набули базовий рівень знань з загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, з психодіагностики, психоконсультації, психокорекції та психотерапії, профорієнтації та профвідбору, психології управління. Дисципліна *«Психологія професійної кар'єри»* логічно продовжує окреслені курси, допомагає розкрити нові аспекти у вже знайомих галузях психологічної науки, підвищити рівень професійної майстерності, удосконалити набуті навички.

Складність вивчення дисципліни *«Психологія професійної кар'єри»* полягає в засвоєнні теоретичних та практичних знань, у виявленні психологічних чинників розвитку професійної кар'єри, стадій кар'єрного зростання особистості, криз професійного становлення, в необхідності засвоєння різноманітних специфічних понять та термінів.

Мета курсу полягає у розкритті сутності, структури, видів, стадій, принципів і значення професійної кар'єри у житті людини; у розкритті основних етапів розвитку та психологічних чинників, що впливають на розвиток індивідуальної професійної кар'єри; у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення професійної майстерності та запобігання криз протягом протікання професійної кар'єри особистості.

Як наука *«Психологія професійної кар'єри»* продукує психологічні знання, що застосовуються при розв'язанні проблем розвитку професійної кар'єри. В процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та завдання:

1. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад професійної кар'єри у вітчизняній та зарубіжній психології.
2. Вивчення типологізації професійної кар'єри за різними критеріями.
3. Вивчення особливостей протікання стадій і етапів розвитку професійної кар'єри.
4. Аналіз умов, рушійних сил, психологічних чинників оптимального розвитку професіонала; виявлення психологічних показників ефективності професійної діяльності.
5. Розроблення практичних рекомендацій для фахівця з метою поліпшення його професійної діяльності, професійного росту та запобігання або ефективного виходу із кризових етапів їх протікання.
6. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

Вивчення особливостей протікання професійної кар'єри особистості, її психологічний супровід є необхідною умовою професійного і особистісного становлення майбутнього практичного психолога в організації, тому слід відмітити, що у курсі дисципліни *«Психологія професійної кар'єри»* недостатньо опрацьовувати матеріал лише на теоретичному рівні. Рекомендується використовувати такі **активні методи навчання**:

- ділові, психологічні та рольові ігри;
- тестові завдання;
- самодіагностування студентів;
- групові дискусії та роботу у мікрогрупах;
- індивідуальні домашні завдання.

По закінченню вивчення дисципліни *«Психологія професійної кар'єри»* студенти повинні **знати**:

- предмет, мету та завдання професійної кар'єри;
- принципи кар'єрного просування;
- типологізацію професійної кар'єри та стадії кар'єрного зростання;
- професійне самовизначення суб'єкта та мотивацію професійної кар'єри;
- періодизацію професійного розвитку особистості;
- кризи професійного становлення та професійні деструкції особистості;
- особливості професійної діяльності психолога в організації.

На основі цих знань студенти повинні **вміти**:

- використовувати теоретичні знання на практиці;
- проводити психодіагностичне обстеження фахівців та осіб, які ще не визначилися з вибором професійної кар'єри;
- вивчати особливості протікання стадій і етапів розвитку професійної кар'єри особистості фахівця;
- розробляти та впроваджувати психопрофілактичні та просвітницькі заходи подолання професійних криз, стресів, деструкцій особистості та стратегій професійного самозбереження працівників;
- володіти психологічними технологіями та засобами ефективного найму на роботу, використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

У процесі оволодіння навичками можна виділити такі етапи удосконалення : пасивне впізнавання навички, використання її в учбових умовах, активне застосування в реальних практичних умовах, можливість навчати інших.

Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри

Тема 1. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Принцип кар'єрного просування.

Поняття «кар'єра», «професійна кар'єра». Теоретико-методологічні засади дослідження професійної кар'єри у вітчизняній та зарубіжній психології. Різні підходи до вивчення професійної кар'єри у вітчизняній психології. Психологічні компоненти професійної кар'єри. Механізми кар'єрного процесу. Принципи кар'єрного просування.

Тема 2. Типологізація професійної кар'єри. Стадії кар'єрного зростання.

Складові структурованої моделі типологізації професійної кар'єри. Типологізація кар'єри за різними критеріями: за середовищем; за спрямованістю руху працівника всередині організації; за характером змін, що відбуваються з працівником; за управлінською діяльністю; за стабільністю кар'єри; за формою кар'єри; за динамікою кар'єри. Стадії кар'єрного зростання. Етапи еволюції індивідуальної кар'єри.

Змістовий модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості

Тема 3. Професійне самовизначення особистості. Мотивація професійної кар'єри.

Поняття «професійне самовизначення», «мотив», «мотивація». Професійне самовизначення особистості як необхідна умова ефективного кар'єрного просування. Складові професійного самовизначення. Рівні самовизначення. Проблема мотивації у різних напрямках психотерапії. Теорії мотивації. Мотиви, пов'язані з трудовою діяльністю: мотиви трудової діяльності; мотиви вибору професії; мотиви вибору місця роботи. Мотиви особистісної професійної кар'єри: прагнення до влади; прагнення до успіху; мотив причетності до дій. Фактори задоволення людини працею. Мотивація і гроші. Мотивація і вік.

Тема 4. Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.

Особливості професійної кар'єри чоловіків та жінок, їх відмінності. Позитивні та негативні сторони «жіночої» кар'єри. Соціально-психологічні чинники, які стримують «жіночу» кар'єру. Типи кар'єрно-успішних жінок. Феномен «страху успіху» у жінок. Типи «жіночої» педагогічної кар'єри.

Тема 5. Безробіття як «другий полюс» професійного самовизначення.

Безробіття як патогенний фактор, який впливає на особистість. Негативний вплив фактору незайнятості. Виникнення та позитивна динаміка депресивної та тривожної симптоматики, пов'язані з тривалістю безробіття. Стресові фази процесу втрати статусу працюючої людини. Основні фактори виникнення психосоматичних дисфункцій у безробітного.

Тема 6. Періодизація життя та професійного розвитку особистості. Кризи професійного становлення.

Фази життєвого шляху особистості. Етапи професійного шляху особистості. Стадії здобуття установок та трудових навичок особистості. Синтетична модель професійної (на прикладі спортивної) кар'єри. Етапи професійного розвитку особистості. Типи життєвих криз. Основні фактори криз професійного становлення. Фази криз професійного розвитку.

Тема 7. Особливості професійної діяльності психолога в організації та психологічний супровід кар'єри працівників.

Особистісні та професійні якості практичного психолога в організації. Вимоги до робочого місця психолога в організації. База даних, інформаційне забезпечення організації та принципи їх збору. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника протягом професійної кар'єри: соціально-психологічна профілактика; психоконсультавання; психокорекція. Технологічна карта професійного розвитку особистості. Базові параметри оцінки процесу просування в кар'єрі. «Якорі кар'єри» як наявність усвідомлених пріоритетних професійних потреб у структурі особистості.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	с.р.		л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри										
Тема 1. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Принципи кар'єрного просування.	12	2	2/		8	12	2			10
Тема 2. Типологізація професійної кар'єри. Стадії кар'єрного зростання.	12	2	2/		8	17	2			15
Разом за змістовим модулем 1	24	4	4/		16	29	4			25
Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості										
Тема 3. Професійне самовизначення особистості. Мотивація професійної кар'єри.	16	2	4/		10	12	2			10
Тема 4. Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.	12	2	2/		8	12		2/		10
Тема 5. Безробіття як «другий полюс» професійного самовизначення.	12	2	2/		8	12		2/		10

Тема 6. Періодизація життя та професійного розвитку особистості. Кризи професійного становлення.	14	2	2/		10	10				10
Тема 7. Особливості професійної діяльності психолога в організації та психологічний супровід кар'єри працівників.	12	2	2/		8	15				15
Разом за змістовим модулем 2	66	10	12/		44	61	2	4/		55
<i>Усього годин</i>	90	14	16/		60	90	6	4/		80

5. Теми практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Типологізація професійної кар'єри.	2
2	Психологічні чинники розвитку професійної кар'єри.	2
3	Проблема становлення професійної самосвідомості.	2
4	Професійно важливі якості й здібності професіонала та кар'єра.	2
5	Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.	2
6	Професійний стрес, його причини та шляхи подолання.	2
7	Технології ефективного найму на роботу.	2
8	Особливості професійної діяльності психолога в організації.	2
Всього		16

6. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
Всього		

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Еволюція уявлень про професійну кар'єру	6/8
2	Цілепокладання у професійній кар'єрі та кар'єрне планування	6/8
3	Стратегія і тактика розвитку професійної кар'єри	6/8
4	Критерії та фактори успішної професійної кар'єри	6\8
5	Умови досягнення балансу між професійною кар'єрою та позатрудовою активністю	6\8
6	«Методика ретроспективного опису керівником власної кар'єри» (Ю.Д.Красовський)	6/8
7	Непсихологічні фактори, що визначають професійну кар'єру (економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, маркетингові тощо)	6/8
8	Оцінка кар'єрного потенціалу	6/8

9	Портфолію кар'єрного просування (ПКП) – технологія планування професійної кар'єри	6/8
10	Самореклама та ефективна самопрезентація у професійній кар'єрі	6/8
	Разом	60/80

8. Індивідуальні завдання

1. Усвідомлення та опис власних особистісних якостей та властивостей, необхідних для реалізації майбутньої професійної кар'єри.

2. Підготувати реферат на тему «Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності та кар'єри».

3. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики професійно важливих якостей фахівця для різних типів професій.

4. Розробити рекомендації щодо покращення соціально-професійних умов самореалізації особистості у процесі професійної діяльності з метою запобігання виникнення у неї деструктивних змін.

5. Розробити технологічну карту професійного розвитку особистості працівника.

6. Підібрати психотехнології для тренінгу з розвитку професійного потенціалу особистості фахівця.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Психологія професійної кар'єри»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Яке визначення поняття «професійна кар'єра особистості», на вашу думку, є найбільш правильним?

- а) це взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку людини;
- б) це професійне просування, професійний ріст, перехід з однієї щабели професіоналізму на другу;
- в) це успішне проходження особистістю основних стадій професійної діяльності в організації, зумовлене досягненням високих показників у професійній діяльності та сприяє її самореалізації й самовираженню;
- г) успішне просування працівника у сферах суспільної, службової, професійної, наукової діяльності.

2. Згідно організаційно-психологічного підходу, дослідники розглядають професійну кар'єру як:

- а) посаду, яку займає працівник на даний момент часу або яку він може займати;
- б) просування людини в організаційній ієрархії, послідовність професійних занять протягом індивідуального життя людини;
- в) динаміку розвитку економічних показників та як індивідуально визначену позицію та поведінку, пов'язану з накопиченням та використанням людського капіталу протягом трудового життя особистості;
- г) визначення життєвих цілей за допомогою двох рівнів: просування за рівнями ієрархії системи управління та як особистісний управлінський розвиток.

3. Принцип маневреності кар'єрного просування полягає в:

- а) розподілі сил особистості на все професійне життя;
- б) знаходження та узгодження смислу особистого життя, смислу професійної служби та смислу соціальних процесів;
- в) пом'якшення сил зіткнення, обхід перешкод, компроміси, рух «зигзагом» та ін.;
- г) вміння адаптуватися до умов професійного середовища.

4. Який критерій не виступає критерієм типологізації професійної кар'єри персоналу організацій:

- а) критерій двобічності;
- б) критерій динамічності;
- в) критерій спрямованості;
- г) критерій ситуативності.

5. Яка професійна кар'єра називається вертикальною?

- а) зміна статусу працівника на одному ієрархічному рівні;
- б) поетапні зміни статусу працівника;
- в) зміна статусу працівника, зміна його ціннісних орієнтацій;
- г) висока швидкість посадового просування.

6. Яка професійна кар'єра називається «суперавантюрою»:

- а) професійна кар'єра, яка передбачає високу швидкість посадового просування з пропуском значної кількості посадових сходинок;
- б) характеризується поступовим просуванням «вгору», іноді з пропуском однієї сходинки, а іноді з короткочасним пониженням посади;
- в) допускає наявність двох посадових рівнів при достатній швидкості просування або характеризується значною зміною сфери професійної діяльності;
- г) характеризується стрибками або проривами після довготривалих періодів кількісного зростання.

7. Яка професійна кар'єра називається традиційною/лінійною?

- а) кар'єра, яка характеризується поступовим просуванням «вгору», іноді з пропуском однієї сходинки, а іноді з короткочасним пониженням посади;
- б) кар'єра, в якій перевага віддається простим засобам вирішення кар'єрних завдань, наприклад, зміні галузі діяльності, організації тощо;
- в) кар'єра, яка допускає наявність двох посадових рівнів при достатній швидкості просування або характеризується значною зміною сфери діяльності;
- г) кар'єра, яку розуміють як стрімке, але послідовне просування.

8. За моделлю розвитку професійної кар'єри Д.Холла на середньому етапі працівник:

- а) застосовує раніше отримані знання та розвиває нові навички;
- б) починає поступово відходити від організації та навчається адекватно сприймати той факт, що можливості для розвитку професійної кар'єри поступово зменшуються;
- в) особистість проходить процес зміни багатьох чинників, пов'язаних з роботою та особистісними потребами;
- г) оволодіває професією.

9. Професійне самовизначення особистості як суб'єкта праці – це:

- а) акт опредмечування суб'єкта праці, який виражається у виборі змісту майбутньої трудової діяльності;
- б) процес активної орієнтації особистості у світі професій, поєднаний з пошуком смислу трудової діяльності, процес виборів, які періодично повторюються протягом всієї професійної кар'єри людини;
- в) процес та результат оптимального та адекватного поєднання «внутрішніх та зовнішніх умов» особистості суб'єкта праці;
- г) індивідуальний своєрідний шлях особистості з початку формування уявлень про професії та професійні наміри до завершення професійної біографії.

10. Мотивами трудової діяльності за Є.П.Л'їним виступають:

- а) спонуки суспільного характеру, потреби людини в отриманні певних матеріальних благ, задоволення потреби в самореалізації і самовираженні;
- б) оцінка сукупності виробничих факторів;
- в) суспільний престиж, інтерес до професії;
- г) оцінка сукупності своїх можливостей.

11. За теорією мотивації Херцберга та ставлення людини до праці впливають:

- а) виробничий фактор;
- б) гігієнічний фактор;
- в) мотиваційний фактор;
- г) всі відповіді правильні.

12. За мотиваційною теорією очікування Врума-Портера:

- а) людина вважає свою професійну кар'єру хорошою, якщо вона бачить, що з нею чинять по справедливості;
- б) людина будує свою професійну кар'єру, виходячи із врахування своїх ресурсів, привабливості винагороди, відповідності зусиль результатам;
- в) індивідів поділяють на два типи – тих, хто прагне успіху та тих, хто прагне запобігти невдач;
- г) всі відповіді правильні.

13. Які групи мотивів входять до мотивів, пов'язаних з трудовою діяльністю, за Є.П.Л'їним:

- а) мотиви трудової діяльності;
- б) мотиви вибору професії;
- в) мотиви вибору робочого місця, які інтегровані у виборі людиною конкретної діяльності;
- г) всі відповіді правильні.

14. Який мотив не входить до основних мотивів у виборі особистісної професійної кар'єри, визначених Д.Мак Клеландом:
- а) мотив прагнення до влади;
  - б) мотив прагнення до успіху;
  - в) мотив прагнення до самореалізації;
  - г) мотив причетності до дій.
15. В процесуальній теорії мотивації Аткинсона індивідів поділяють на:
- а) тих, хто прагне до влади;
  - б) тих, хто прагне до успіху;
  - в) тих, хто прагне запобігти невдач;
  - г) тих, хто прагне причетності до професійної діяльності.
16. Найбільша сила мотивації належить людям у такому віці:
- а) від 20 до 35 років;
  - б) від 25 до 45 років;
  - в) від 30 до 50 років;
  - г) від 35 до 55 років.
17. В основному жінок у професійній кар'єрі більше приваблює:
- а) можливість приймати рішення та керувати;
  - б) можливість самореалізації у цікавій роботі;
  - в) гроші;
  - г) можливість самореалізації у хорошому колективі.
18. Інноваційні жінки у професійній кар'єрі це ті, у яких:
- а) пріоритетною є установка на колектив;
  - б) домінуючою є установка на родину;
  - в) пріоритетною є установка на кар'єру;
  - г) пріоритетною є установка на отримання матеріального задоволення.
19. Які соціально-психологічні чинники стримують «жіночу» кар'єру:
- а) страх успіху та невпевненість у собі;
  - б) незадоволеність власними проявами у робочій групі;
  - в) надмірно низька вмотивованість професійної діяльності;
  - г) надмірно висока вмотивованість професійної діяльності.
20. Які чинники впливають на приналежність жінок до певної групи:
- а) характер батьківсько-дитячих відносин;
  - б) Я-концепція;
  - в) культурні стереотипи;
  - г) всі відповіді правильні.
21. Дистрес особистості у стані безробітного досягає максимуму:
- а) до 6-го місяця;
  - б) у період від 12 до 24 місяців;
  - в) у перші 3 місяці;
  - г) після 24 місяців.
22. Динаміка адаптації суб'єкта праці до вимог трудової діяльності та динаміка особистісних деструкцій і регресу безробітного як суб'єкта праці:
- а) протилежні та майже асиметричні;
  - б) протилежні та майже симетричні;
  - в) протилежні та асиметрично-симетричні;
  - г) всі відповіді правильні, залежно від ситуації.
23. «Синдром соціально-психологічної дезадаптації» проявляється:
- а) у незадоволеності життям;
  - б) у невпевненості у собі;
  - в) зниження рівня соціальної активності та мотивації;
  - г) всі відповіді правильні.
24. Стадія становлення професіонала припадає на:
- а) 20-25 років;
  - б) 25-40 років;
  - в) 40-45 років;
  - г) 45-50 років.
25. На стадії оптації відбувається:
- а) оволодіння системою соціально значимих ціннісних уявлень про професійний шлях;

- б) пристосування до професійних норм, вимог, корпоративної культури організації;
- в) розвиток професіонала;
- г) реалізація професіонала.

26. Акмеологія вивчає:

- а) особистість, яка ще не визначилась з професійним вибором;
- б) особистість, яка займається професійною кар'єрою протягом життя;
- в) людину, яка розвивається, як індивіда, особистість, суб'єкта праці у процесі високопрофесійної діяльності;
- г) особистість, яка адаптується до професійного середовища.

27. Професійні деструкції особистості – це:

- а) порушення вже засвоєних способів професійної діяльності, зміни, пов'язані з переходом до подальших стадій професійного становлення;
- б) процеси надбань та втрат, які відбуваються паралельно у професійній діяльності;
- в) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно сприйнятливої для даної професії професійної моралі.

28. Критична фаза професійного розвитку особистості, за Е.Ф.Зеєром, характеризується:

- а) неусвідомленою незадоволеністю працівника професійною діяльністю, конструктивним вирішенням кризи;
- б) проблеми не завжди усвідомлюються, але проявляються у психологічному дискомфорті на роботі;
- в) усвідомленою незадоволеністю працівника професійною діяльністю, посиленням психічної напруги, виникненням конфліктів;
- г) вирішенням протиріччя шляхом утворення нової соціальної ситуації розвитку.

29. Що може виступати як варіант професійної самореабілітації для психологів:

- а) неформальне спілкування з колегами, відверте обговорення проблем, складних завдань, помилок, конфліктних ситуацій;
- б) участь у творчих семінарах, конференціях;
- в) формування навичок професійної саморегуляції, релаксації;
- г) всі відповіді правильні.

30. У ситуації виявлення відхилення від функціональної норми у професійній поведінці особистості працівника психолог повинен проводити:

- а) психопрофілактику;
- б) психоконсультації;
- в) психокорекцію;
- г) психореабілітацію.

10.2. Питання до екзамену з дисципліни «Психологія професійної кар'єри»

1. Поняття «професійна кар'єра», особливості його розуміння у XIX та на початку XX століття.
2. Особливості розгляду поняття «професійна кар'єра» на сучасному етапі. Психологічні компоненти професійної кар'єри.
3. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Основні наукові підходи до її вивчення.
4. Механізми кар'єрного процесу. Принцип кар'єрного просування, їх особливості.
5. Структурована модель типологізації професійної кар'єри, її складові.
6. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за середовищем; за спрямованістю руху працівника всередині організації), їх особливості.
7. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за характером змін, що відбуваються з працівником; за управлінською діяльністю), їх особливості.
8. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за стабільністю професійної кар'єри; за формою професійної кар'єри), їх особливості.
9. Стадії кар'єрного зросту працівників в організації за К.Крамом та Е.Шейном, особливості їх протікання.
10. Стадії кар'єрного зросту працівників за Д.Холлом та Д.Сьюпером, особливості їх протікання.
11. Етапи еволюції індивідуальної кар'єри професіонала за О.М.Толстою, особливості їх протікання.

12. Професійне самовизначення суб'єкта як складова кар'єри.
13. Професійна самосвідомість як складова професійного самовизначення працівника. Структура професійної самосвідомості особистості за Є.А.Клімовим.
14. Процес професійного самовизначення працівника за Є.Ф.Зеєром, його складові.
15. Особливості ініціювання процесу професійного самовизначення особистісним розвитком працівника.
16. Фактори внутрішньоособистісних конфліктів у професійному самовизначенні працівника за Є.Ф.Зеєром.
17. Завдання професійного самовизначення у діяльності психоконсультанта.
18. Поняття «професійне самовизначення», «вибір професії» та «професійна ідентичність» особистості як суб'єкта праці, їх особливості.
19. Поняття «мотив» та «мотивація», їх характеристика різними науковими школами.
20. Теорія мотивації А.Маслоу, її характеристика.
21. Мотиви трудової діяльності за Ільїним Є.П., їх характеристика.
22. Мотиви вибору особистісної кар'єри за Д.Мак Клеландом, їх характеристика.
23. Теорія справедливості Адамса, теорія мотивації Аткинсона, мотиваційна теорія очікування Врума-Портера, їх характеристика.
24. Фактори задоволення працівника професією, їх характеристика.
25. Суспільні стереотипи стосовно «жіночої» професійної кар'єри.
26. Особливості «жіночої» професійної кар'єри, позитивні та негативні сторони.
27. Особливості професійної діяльності чоловіка-керівника та жінки-керівника.
28. Соціально-психологічні чинники, які стримують та заважають професійній кар'єрі жінок.
29. Вплив сімейного виховання батьківської родини на успішність жіночої професійної кар'єри (за результатами досліджень М.В.Сафонової).
30. Типи кар'єрно-успішних жінок за Сафоновою М.В., їх характеристика.
31. Феномен «страху успіху» у професійній кар'єрі жінок за Турецькою Г.В.
32. Референти «страху успіху» у професійній кар'єрі жінок за Турецькою Г.В.
33. Безробіття як патогенний фактор особистості працівника.
34. Наслідки впливу фактору незайнятості на особистість працівника.
35. Вплив тривалості безробіття на виникнення депресивної та тривожної симптоматики особистості працівника.
36. Стресові фази процесу втрати статусу працюючої людини за Л.Пельцманом, їх характеристика.
37. «Синдром соціально-психологічної дезадаптації» та установка типу «госпіталізму» як наслідки впливу безробіття на особистість працівника (за Хомутовим В.С. та Шпикаловим А.Ю.), їх характеристика.
38. Протилежність та симетричність динаміки адаптації та регресу безробітних як суб'єктів праці, їх характеристика.
39. Фази життєвого шляху особистості за Ш.Бюллер, їх характеристика.
40. Етапи професійного шляху особистості за Д.Сьюпером, їх характеристика.
41. Стадії здобуття установок та трудових навичок особистості за Р.Хейвігхерстом, їх характеристика.
42. Кризи особистості, пов'язані з професійною кар'єрою за Г.Шихі, їх характеристика.
43. Етапи професійного розвитку особистості за Бодровим В.А., їх характеристика.
44. Підперіоди періоду професійної підготовки та подальшого становлення професіонала за Клімовим Є.А., їх характеристика.
45. Акмеологія як наука, особливості її вивчення.
46. Акмеологічні фактори, що впливають на темп розвитку професіоналізму (за Толочком В.А.), їх характеристика.
47. Особливості змін професіоналізму у «чоловічій» та «жіночій» кар'єрі за Толочком В.А.
48. Особливості професійної кар'єри представників масових та творчих професій, їх мотивація.
49. Поняття «професійні деструкції». Типи життєвих криз особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.
50. Фактори криз професійного становлення особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.

51. Фази криз професійного розвитку особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.
52. Професійні та особистісні вимоги до психолога, працюючого в організації.
53. Особливості професійної самореабілітації для психологів, працюючих в організації.
54. Вимоги до робочого місця психолога-практика, працюючого в організації.
55. Основні вимоги до професійної діяльності психолога-практика, працюючого в організації.
56. Основні вимоги до створення психологом «активного банку даних» організації.
57. Принципи створення психологом-практиком бази даних організації.
58. Психопрофілактика як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, її особливості.
59. Особливості діяльності психолога в організації по підвищенню соціально-психологічної компетентності та удосконалення способів діяльності спеціалістів.
60. Особливості проведення особистісно-орієнтованої діагностики професіонала, яка спрямована на підвищення аутопсихологічної компетентності особистості та визначення професійно зумовлених деструкцій.
61. Супровід психологом професійної кар'єри працівника на всіх стадіях його професійного розвитку. Особистісно орієнтована карта професійного розвитку особистості працівника.
62. Особливості діяльності психолога в організації з питань оптимізації психологічного клімату та міжособистісної взаємодії у колективі як технологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника.
63. Психоконсультація як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, його особливості.
64. Основні завдання психолога з визначення суті проблем працівника. Визначення протиріч у професійній ситуації клієнта.
65. Особливості діяльності психолога у конструктивному подоланні професійно зумовлених деструкцій працівника.
66. Особливості діяльності психолога по виробленню альтернативних сценаріїв професійного життя працівника та приєднання до його майбутнього.
67. Психокорекція як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, її особливості.
68. Особливості психокорекційної роботи психолога з метою зняття психологічної напруги та поліпшення саморегуляції емоційних станів працівника.
69. Особливості нормативно-ціннісної корекції працівника.
70. Коучинг як технологія розкриття професійного потенціалу працівника, його особливості.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							Сума
Змістовий модуль F1		Змістовий модуль F 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	200/2
15	14	14	14	14	15	14	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	

60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри		Модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості					
Теми практичних занять	Тема 1. Типологізація професійної кар'єри.	Тема 2. Психологічні чинники розвитку професійної кар'єри.	Тема 3. Проблема становлення професійної самосвідомості.	Тема 4. Професійно важливі якості й здібності професіонала та кар'єра.	Тема 5. Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.	Тема 6. Професійний стрес, його причини та шляхи подолання.	Тема 7. Технології ефективного найму на роботу.	Тема 8. Особливості діяльності психолога в організації
Самостійна робота	Підготувати повідомлення		Підготувати повідомлення					
Види контролю	Контрольна робота		Контрольна робота					

13. Рекомендована література:

Основна:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.
2. Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими или выдающимися. – М.: Изд-во Инс-та психотерапии, 2003.
3. Вилюнас В.К. Психологические мотивы мотивации человека. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1990.
4. Гончарова Г.Н., Тихонова Н.В. Медико-социальная и психологическая характеристика безработных. – Красноярск, 1996.
5. Диагностика профессионально значимых качеств и склонностей в деятельности психолога: Методические рекомендации психологам и психоконсультантам службы занятости. – Запорожье, 1996. – 6 с.
6. Добренко І.А. Працевлаштування: психолого-діагностичний практикум / АПН України Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – К.: Науковий світ, 2004. – 46 с..

7. Духневич В.М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога): Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – К., 2002. – 22 с.
8. Жизненный путь и профессиональная карьера специалиста / В.Ю. Иконников, В.Л. Подшивалкина (ред.). – Кишинев, 1997. – 192 с.
9. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
10. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
11. Комаров Е. Управление карьерой // Управление персоналом. – 1999. - № 1. – С. 37-42.
12. Лукашевич Н. Деловая карьера как проблема менеджмента // Персонал. – 1998. - № 1. – С. 46-53.
13. Мучински П. Психология, профессия, карьера. – СПб.: Питер, 2004. – 539 с.
14. Петрушин В.И. Психология карьеры. – М.: Академический Проект, 2004. – 208 с.
15. Почебут Л.Г., Чикер В.А. Организационная психология. – СПб.: Изд-во «Речь», 2000. – 298 с.
16. Практикум деловой карьеры / Н.П. Лукашевич, О.Н. Лукашевич. Харьков, 1998. – 327 с.
17. Прокофьева Л., Фести П., Мурачева О. Профессиональная карьера мужчин и женщин // Персонал. – 1999. - № 2. – С. 74-83.
18. Психологія професійної діяльності і спілкування / Л.Е. Орбан, Д.М. Гриджук, В.М. Терещук та ін. – К.: Преса України, 1997. – 191 с.
19. Психология управления. – Новосибирск: Изд-во НГАЭ и У; М., 1999. – 150 с.
20. Сафонова М.В. Социально-психологические особенности женщин, успешных в карьере: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – СПб, 1999. – 19 с.
21. Технология развития профессионального самосознания личности: психолого-акмеологический практикум: Учебное пособие / А.А. Деркач, О.В. Москаленко, В.А. Пятин, Е.В. Селезнева. – Астрахань, 2000. – 171 с.
22. Толочек В.А. Современная психология труда: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005. – 479 с.
23. Толстая А.Н. Управление карьерой в организациях // Психология управления: Учебное пособие / Под ред. А.В. Федотова. – Л., 1991.
24. Турецкая Г.В. Страх успеха: психологическое исследование феномена // Психологический журнал. – Т. 19. – 1998. - № 1. – С. 37-46.
25. Щекин Г.В. Практическая психология менеджмента: Как делать карьеру: Как строить организацию: Науч. практ. пособие. – К.: Украина, 1994. – 399 с.

Додаткова:

1. Асеев В.Г., Рыжов А.В. Мотивационные особенности использования поощрения и наказания в производственном коллективе // Социально-психологические особенности производственного коллектива. – М.: Наука, 1983.
2. Байметов В.А. Диалог в профессиональном самоопределении (в контексте психол. консультирования по выбору профессии): Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – К., 1990. – 19 с.
3. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристика и условия достижения. – М.: Наука, 1998.
4. Бодров В.А. Информационный стресс. – М.: ПЕР СЭ, 2000
5. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: Мысль, 1988.
6. Бринза І.В. Особливості переживання кризи у осіб з різним типом емоційності: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. – К., 2000. – 16 с.
7. Дановский С.Л. Динамика социальных и психологических особенностей безработных граждан // Опыт, содержание и методы профориентационной работы Департамента труда и занятости г. Москвы. – М., 1995. – С. 64-73.
8. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн.2. – М.: РАГС, 2000.

9. Иванова Е.М. Спецпрактикум по психологическому изучению профессиональной деятельности: Учебное пособие /Под ред. Ю.К.Котеловой . – М., 1980. – 82 с.
10. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2002.
11. Калініна Т.О. Фізіологія і психологія праці. Конспект лекцій /Харків: ХНЕУ, 2005.–268 с.
12. Коломинський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч.посібник для студ.навч.закладів, керівників установ освіти, психологів, педагогів /Академія управління персоналом, Український ін-т підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти. – К., 1996. – 176 с.
13. Кононенко А.О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – О., 2003. – 20 с.
14. Литовченко Н.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: Навч.-метод.матеріали для тренінгових занять студентів пед.вузів (спец.»Практична психологія»). – Ніжин: НДПУ, 2002. – 72 с.
15. Лонгсон Салли. Выбери карьеру: Оцени свои возможности и деловые качества: тесты и рекомендации. Пер. с англ. – Д.: БалансБизнес Букс, 2004. – 144 с.
16. Молл Е. Управление карьерой в России // Проблемы теории и практики управления. – 1996. - № 6. – С. 117-120.
17. Обозов Н.Н., Щекин Г.В. Психология работы с людьми: Учебное пособие. – К.: МАУП, 1999. – 145 с.
18. Организационное поведение. Хрестоматия. Учебное пособие для факультетов: психологических, экономических и менеджмента. /Ред.-составитель Райгородский Д.Я.. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2006. – 752 с.
19. Поляков В. 5 шагов к достойной работе: Секретные материалы кадрового агентства /В.Поляков, Ю.Яновская. – СПб.: Питер, М. и др., 2003. – 221 с.
20. Поляков В.А. Технология карьеры: Практическое руководство. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 128 с.
21. Потапова В.Д. Гуманітарна орієнтація психолога-фахівця. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2001. – 254 с.
22. Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов. – СПб.: Питер, 2001. – 509 с.
23. Самойлова А.Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів: Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – Запоріжжя, 2005. – 19 с.
24. Самоменеджмент: как достигнуть успеха в деловой карьере. – Харьков: ОКО, 1998.
25. Тигер, Пол Д., Бэррон-Тигер, Барбара. Делай то, для чего ты рожден: Путь к успешной карьере через самопознание / Н.Б.Демченко (пер. с англ.) . – М.: Армада, 1996. – 491 с
26. Тобиас Лестер. Психологическое консультирование и менеджмент: Взгляд клинициста / А.И.Сотов (пер. с англ.). М.: Класс, 1997. – 150 с.
27. Хелмицкий Б. Психоанализ профессиональной деятельности // Прикладная психология и психоанализ. – 1997. - № 3. – С. 11-20.
28. Швалб Ю.М., Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі. – К.: Лібра, 1998. – 270 с.
29. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность. Карьера. Успех: Психология бизнеса /Пер. с нем. В.Кузавлев и др.. – М.: Изд.группа «Прогресс», 1993. – 240 с.
30. Щекин Г.В. Как избежать ошибок при устройстве на работу: Советы психологов / Межрегиональная академия управления персоналом. – К., 1994. – 97 с.

**Варіативна частина навчального плану (дисципліни
самостійного вибору ВНЗ):
Програма з дисципліни**

«Психологія професійних деструкцій»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 Психологія</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	1-2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/14 год.	2/2 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30/60 /

для заочної форми навчання – 10/80/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма курсу *«Психологія професійних деструкцій»* складена для студентів спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання педагогічних ВОЗ. Передбачається, що на цьому етапі студенти вже набули базовий рівень знань з загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, з психодіагностики, психоконсультування, психокорекції та психотерапії, профорієнтації та профвідбору, психології професійної кар'єри, психології управління. Дисципліна *«Психологія професійних деструкцій»* логічно продовжує окреслені курси, допомагає розкрити нові аспекти у вже знайомих галузях психологічної науки, підвищити рівень професійної майстерності, удосконалити набуті навички.

Складність вивчення дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* полягає у засвоєнні теоретичних та практичних знань, у виявленні психологічних чинників професійного розвитку особистості, стадій професійного зростання, конфліктів професійного самовизначення, криз професійного становлення, феноменології професійно зумовлених деструкцій особистості, чинників, які спричиняють виникнення професійно зумовлених захворювань особистості працівника, у необхідності своєчасної профілактики виникнення професійно зумовлених деструкцій та деформацій та надання психологічної підтримки й допомоги при їх наявності.

Мета курсу полягає у розкритті смислоутворюючих понять професійного розвитку особистості, професійно зумовлених деструкцій, їх видів (професійно зумовлені акцентуації, професійні деформації особистості, професійна некомпетентність та ін.), стадій, принципів і значення професійного самовизначення у житті людини; у розкритті основних етапів розвитку та психологічних чинників, що зумовлюють виникнення професійних деструкцій; у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення професійної майстерності особистості та психотехнологій подолання професійно зумовлених деструкцій у процесі професійної діяльності особистості.

Як наука *«Психологія професійних деструкцій»* продукує психологічні знання, що застосовуються при розв'язанні проблем розвитку професійної кар'єри особистості та її психологічного супроводу. У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психології професійних деструкцій у вітчизняній та зарубіжній науці.
2. Вивчення стратегій професійного розвитку особистості.
3. Вивчення конфліктів професійного самовизначення та криз професійного становлення особистості.
4. Аналіз умов, психологічних чинників розвитку професійно зумовлених деструкцій особистості.
5. Вивчення видів професійних деструкцій особистості.
6. Розроблення практичних рекомендацій для фахівця з метою профілактики та подолання професійно зумовлених деструкцій особистості.
7. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

Вивчення особливостей виникнення, розвитку та психотехнологій подолання професійно зумовлених деструкцій особистості є необхідною умовою професійного і особистісного становлення майбутнього практичного психолога в організації, тому слід відмітити, що у курсі дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* недостатньо опрацьовувати матеріал лише на теоретичному рівні. Рекомендується використовувати такі **активні методи навчання**:

- ділові, психологічні та рольові ігри;
- тестові завдання;
- самодіагностування студентів;

- групові дискусії та роботу у мікрогрупах;
- індивідуальні домашні завдання.

По закінченню вивчення дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* студенти повинні **знати**:

- предмет, мету та завдання психології професійних деструкцій;
- особливості професійного розвитку особистості;
- конфлікти професійного самовизначення;
- кризи професійного становлення;
- феноменологію та види професійних деструкцій особистості;
- причини виникнення та особливості розвитку професійно зумовлених деструкцій;
- психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій;
- особливості професійної діяльності психолога в організації.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці;
- вивчати особливості конфліктів професійного самовизначення та криз професійного становлення особистості фахівця;
- проводити психодіагностичне обстеження фахівців, які перебувають в ситуації професійно зумовлених криз;
- розробляти та впроваджувати психопрофілактичні та просвітницькі заходи подолання професійних криз, стресів, деструкцій, деформацій особистості та стратегій професійного самозбереження працівників;
- володіти психологічними технологіями та засобами ефективного найму на роботу, психологічного супроводу професійної діяльності працівників організації, використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

У процесі оволодіння навичками можна виділити такі етапи удосконалення : пасивне впізнавання навички, використання її в учбових умовах, активне застосування в реальних практичних умовах, можливість навчати інших.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій

Тема 1. Професійний розвиток особистості: смислоутворюючі поняття.

Поняття «професія», «професійна діяльність», «професійне самовизначення», «професійна кваліфікація», «професійна адаптація» та ін. Теоретико-методологічні засади дослідження професійного розвитку особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. Акмеологічні основи професійного розвитку.

Тема 2. Конфлікти професійного самовизначення особистості.

Професійне самовизначення особистості як необхідна умова ефективного кар'єрного просування. Професійне самовизначення як внутрішньоособистісний конфлікт. Фактори та психологічні причини, які спричиняють виникнення конфліктів професійного самовизначення. Типологія конфліктів професійного самовизначення особистості.

Тема 3. Кризи професійного становлення особистості.

Поняття «криза професійного становлення». Фази криз професійного розвитку. Типи життєвих криз. Основні фактори криз професійного становлення. Стадії професійного становлення особистості та нормативні кризові явища, які породжуються при переході від однієї стадії розвитку до іншої.

Тема 4. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.

Поняття «професійні деструкції», «професійні деформації». Тенденції професійних деструкцій. Психологічна структура суб'єкта діяльності (Е.Ф.Зеєр, Е.Е.Симанюк) та можливі деструктивні явища в кожній підструктурі. Види професійних деструкцій особистості: професійно зумовлені акцентуації; професійні деформації особистості.

Тема 5. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.

Види професійних деструкцій особистості: професійна некомпетентність; вивчена безпорадність; професійна відчуженість та стагнація.

Тема 6. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.

Стадії професійного становлення особистості, фактори та професійні новоутворення. Фактори виникнення деструктивних змін під час протікання стадій професійного становлення, деструктивні новоутворення.

Змістовий модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій

Тема 7. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.

Психологічна профілактика як допомога повноцінному соціально-професійному розвитку особистості, попередження можливих криз, особистісних та міжособистісних конфліктів. Психологічне консультування в ситуації розвитку професійно зумовлених деструкцій: бесіда як основний метод психоконсультування, технологія її проведення. Психологічна корекція професійно зумовлених деструкцій: напрями індивідуальної корекції.

Тема 8. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій.

Мета, завдання та фази тренінгу корекції професійно зумовлених деструкцій особистості. Формування конструктивних стратегій подолання професійних деструкцій та професійних криз.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	лаб	с.р.		Л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій										
Тема 1. Професійний розвиток особистості: смислоутворюючі поняття.	8	2			6	10				10
Тема 2. Конфлікти професійного самовизначення особистості.	12	2	/2		8	10				10
Тема 3. Кризи професійного становлення особистості.	12	2	/2		8	12	2			10
Тема 4. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	10	2	/2		6	12		2/		10
Тема 5. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	8	2	/2		4	6				6

Тема 6. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	12	2	/2		8	12	2			10
Разом за змістовим модулем 1	62	12	/10		40	62	4	2/		56
Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій										
Тема 7. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	14	2	/2		10	16	2	/2		12
Тема 8. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій	14	2	/2		10	12				12
Разом за змістовим модулем 2	28	4	/4		20	28	2	/2		24
<i>Усього годин</i>	90	16	14		60	90	6	2/2		80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Конфлікти професійного самовизначення особистості.	2
2	Тема 2. Кризи професійного становлення особистості.	2
3	Тема 3. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	2
4	Тема 4. Види професійних деструкцій особистості.	2
5	Тема 4. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	2
6	Тема 5. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	2
7	Тема 6. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій	2
Всього		14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Внутрішні фактори, особистісні особливості та соціальні умови, які спричиняють виникнення деструктивних змін особистості.	6/10
2	Синдром емоційного вигорання у професійній діяльності особистості.	8/10
3	Типи корпоративних культур за національною ознакою (американська, східна, європейська).	8/12
4	Кодекс корпоративної поведінки.	8/12
5	Непсихологічні фактори, що визначають професійне самовизначення особистості (економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, маркетингові) та спричиняють виникнення професійної захворювання.	10/12
6	Баланс успіхів та невдач у професійному становленні особистості.	10/12
7	Імідж, самореклама та ефективна самопрезентація у професійному становленні особистості.	10/12
Разом		60/80

7. Індивідуальні завдання

1. Усвідомлення та опис власних внутрішньоособистісних конфліктів професійного самовизначення.
2. Усвідомлення та опис власних пережитих криз професійного становлення з визначенням стадії професійного становлення, на якій вони протікали.
3. Підготувати реферат на тему «Синдром емоційного вигорання як фактор виникнення професійних деструкцій».
4. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики професійних деструкцій особистості.
5. Розробити рекомендації щодо покращення соціально-професійних умов самореалізації особистості у процесі професійної діяльності з метою запобігання виникнення у неї деструктивних змін.
6. Розробити технологічну карту професійного розвитку особистості працівника.
7. Підібрати психотехнічні й релаксаційні вправи для тренінгу професійно зумовлених деструкцій особистості.

8. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

9. Методи контролю

9.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Психологія професійних деструкцій»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Професійне самовизначення – це:
  - а) індивідуальний своєрідний шлях особистості з початку формування уявлень про професію та професійні наміри до завершення професійної біографії;
  - б) зміна психіки у процесі засвоєння та виконання професійної діяльності;
  - в) вибіркоче ставлення індивіда до світу професій в цілому та до конкретно обраної професії;
  - г) входження у професію, акт її засвоєння та знаходження себе у професійному колективі.
2. Професійне самовизначення особистості здійснюється:
  - а) на етапі вибору професії;
  - б) протягом всього професійного життя;
  - в) на етапі оволодіння професією;
  - г) на етапі досягнення професійної майстерності.
3. Що не належить до критеріїв кваліфікації працівника:
  - а) рівень засвоєння знань, умінь та навичок;
  - б) вираженість компетентностей, компетенцій, та метапрофесійних якостей;
  - в) рівень соціально-психологічної зрілості;
  - г) здатність раціонально організувати та планувати свою роботу.
4. Акмеологія – це:
  - а) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори професійного розвитку особистості;
  - б) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори, які забезпечують можливості досягнення вищого ступеня професійного розвитку людини;
  - в) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори професійного розвитку особистості в онтогенезі;
  - г) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори, які сприяють професійному самовизначенню особистості.
5. Вивчена безпорадність виникає, коли:
  - а) людина багаторазово впевнена у непродуктивності та непотрібності власних дій та вчинків;
  - б) людина не отримує матеріального задоволення від професійної діяльності;

- в) людина не самовизначилася у професійній діяльності;
г) людина запобігає ситуацій, які погрожують їй невдачею та поразкою.
6. Високий рівень професіоналізму досягається завдяки:
- а) пристосуванню до професійних вимог;
б) саморегуляції;
в) адаптації до професії;
г) раціоналізації.
7. Який конфлікт професійного самовизначення не належить до групи мотиваційно-потребових:
- а) конфлікт вибору професії;
б) конфлікт професійного росту;
в) конфлікт професійної кар'єри;
г) статусно-рольовий конфлікт.
8. Який конфлікт професійного самовизначення не належить до групи поведінкових:
- а) соціально-рольовий конфлікт;
б) конфлікт нереалізованих можливостей;
в) адаптаційний конфлікт;
г) конфлікт незадоволення трудовими взаєностосунками.
9. Який конфлікт не належить до групи когнітивно-діяльнісних:
- а) конфлікт нереалізованих можливостей;
б) статусно-рольовий конфлікт;
в) конфлікт професійних експектацій;
г) конфлікт незадоволення змістом та способами діяльності.
10. Які конфлікти належать до групи смислових:
- а) статусно-рольовий конфлікт;
б) конфлікт самонеприйняття та безвиходу;
в) конфлікт нереалізованих можливостей;
г) всі відповіді правильні.
11. На виникнення конфліктів професійного самовизначення впливають
- а) суб'єктивні фактори;
б) об'єктивні фактори;
в) когнітивні та емоційні стани;
г) внутрішньоособистісні протиріччя.
12. Які конфлікти професійного самовизначення особистості переживаються найгостріше:
- а) мотиваційно-потребові конфлікти;
б) когнітивно-діяльнісні конфлікти;
в) смислові конфлікти;
г) поведінкові конфлікти.
13. Криза професійного становлення особистості виникає:
- а) в ситуаціях, які вимагають докорінної перебудови особистості;
б) всередині стадій в період загострення протиріч;
в) на стадії усвідомлення протиріч;
г) на стадії гострого емоційного переживання.
14. Яка фаза кризи не належить до тих, які визначені Л.С.Виготським:
- а) передкритична;
б) докритична;
в) власне критична;
г) посткритична.
15. Власне критична фаза кризи професійного становлення особистості проявляється:
- а) у незадоволенні існуючим професійним статусом, змістом діяльності, способами її реалізації, міжособистісними стосунками;
б) у неусвідомленому незадоволенні реальною професійною ситуацією;
в) у вирішенні протиріччя шляхом утворення нової соціальної ситуації розвитку;
г) в усвідомленому незадоволенні реальною професійною ситуацією та проявом протиріччя у поведінці та діяльності.

16. Криза професійних експектацій відбувається на стадії:

- а) оптації;
- б) професійної адаптації;
- в) професійної освіти;
- г) всі відповіді правильні.

17. Які фактори детермінують кризу професійного росту на стадії первинної професіоналізації особистості:

- а) незадоволеність можливостями посади, яку займає особистість, та своїм професійним ростом;
- б) труднощі професійної адаптації;
- в) потреба у професійному самоствердженні та труднощі її задоволення;
- г) всі відповіді правильні.

18. У якому віковому періоді відбувається криза соціально-професійної самоактуалізації особистості:

- а) 30-33 роки;
- б) 38-40 років;
- в) 48-50 років;
- г) 55-60 років.

19. Які фактори детермінують кризу професійної кар'єри на стадії вторинної професіоналізації особистості:

- а) незадоволеність своїм соціально-професійним статусом, посадою;
- б) нова домінанта професійних цінностей;
- в) криза вікового розвитку;
- г) всі відповіді правильні.

20. Професійна деструкція – це:

- а) зміна рівня вираженості професійно важливих якостей під впливом змісту діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості;
- б) зміни структури діяльності та особистості, що склалася, які негативно впливають на продуктивність праці та взаємодію з іншими учасниками цього процесу;
- в) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно сприйнятливої для даної професії професійної моралі.

21. Що виступає тенденціями професійних деструкцій особистості (за А.К.Марковою):

- а) відставання, уповільнення професійного розвитку порівняно з віковими та соціальними нормами;
- б) дезінтеграція професійного розвитку, розпад професійної свідомості;
- в) поява професійних деформацій особистості;
- г) всі відповіді правильні.

22. Який компонент не входить до структури особистості як суб'єкта соціальних стосунків та активної діяльності (за Е.Ф.Зеєром, Е.Е.Симанюк):

- а) професійна спрямованість особистості;
- б) професійна компетентність особистості;
- в) професійна ідентифікація особистості;
- г) професійно важливі якості особистості.

23. Що не належить до видів професійних деструкцій особистості:

- а) професійні компенсації;
- б) професійні деформації;
- в) професійно зумовлені акцентуації;
- г) вивчена безпомічність.

24. Професійні акцентуації особистості – це:

- а) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;

- б) зміна рівня вираженості професійно важливих якостей під впливом змісту діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості;
- в) надмірна вираженість окремих рис, особистісних, характерологічних проявів, а також деяких професійно зумовлених властивостей та якостей особистості, що негативно впливає на діяльність та поведінку спеціаліста;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно прийнятливої для даної професії професійної моралі.

25. Який тип акцентуацій рис характеру не належить до класифікації К.Леонгарда:

- а) гіпертимний тип;
- б) авантюрний тип;
- в) педантичний тип;
- г) емотивний тип.

26. Професійно-типологічні деформації виникають:

- а) при накладанні індивідуально-психологічних особливостей особистості: темпераменту, здібностей, характеру – на психологічну структуру діяльності;
- б) у представників конкретної професії та типові для них;
- в) у процесі спеціалізації по професії;
- г) зумовлені особливостями працівників різноманітних професій.

27. Які деформації можна віднести до так званого «професійного кретинізму»:

- а) трудовий фанатизм;
- б) професійний ентузіазм;
- в) надвідповідальність;
- г) всі відповіді правильні.

28. Вивчена безпорадність виникає в результаті:

- а) тривалого виконання професійної діяльності;
- б) частоті відсутності справжнього зв'язку між діями по відношенню до роботи та результатом цих дій в оточуючому середовищі;
- в) багаторазового впевнення у непродуктивності та непотрібності власних дій та вчинків;
- г) зниження трудової мотивації.

29. Які професійні деструкції виникають на стадії професійної адаптації особистості:

- а) вивчена безпорадність;
- б) професійні акцентуації;
- в) професійне та емоційне відчуження;
- г) «професійний кретинізм».

30. На яких стадіях професійного становлення особистості професійні деструкції відсутні:

- а) професійної майстерності;
- б) оптації;
- в) професійної адаптації;
- г) професійної підготовки.

9.2. Питання до екзамену з дисципліни «Психологія професійних деструкцій»

1. Смыслоутворюючі поняття професійного розвитку особистості: професія, професійна діяльність, професійне самовизначення.
2. Поняття професійне самовизначення особистості, основні моменти процесу професійного самовизначення.
3. Смыслоутворюючі поняття професійного розвитку особистості: кваліфікація, професійна підготовка, професійна освіта.
4. Поняття професійна адаптація, її характеристика та види.
5. Поняття професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності, їх характеристика.
6. Поняття професійний розвиток особистості, фактори, які його детермінують.
7. Поняття внутрішньоособистіний конфлікт, фактори, які його зумовлюють.
8. Поняття внутрішньоособистіний конфлікт, шляхи його подолання.

9. Мотиваційно-потребові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
10. Когнітивно-діяльнісні конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
11. Поведінкові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
12. Смыслові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
13. Поняття «криза» та «конфлікт», їх характеристика та порівняння.
14. Критеріальні відмінності понять «криза» та «конфлікт».
15. Поняття криза професійного становлення, його характеристика.
16. Фази кризи професійного становлення, їх характеристика.
17. Криза навчально-професійної орієнтації на стадії оптації, фактори, які детермінують, способи подолання кризи.
18. Криза професійного вибору на стадії професійної освіти, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
19. Криза професійних експектацій на стадії професійної адаптації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
20. Криза професійного росту на стадії первинної професіоналізації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
21. Криза професійної кар'єри на стадії вторинної професіоналізації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
22. Криза професійної самоактуалізації на стадії майстерності, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
23. Криза втрати професійної діяльності на стадії втрати професії, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
24. Поняття професійні деструкції, характеристика, тенденції професійних деструкцій.
25. Структура особистості як суб'єкта соціальних стосунків та активної діяльності (за Е.Ф.Зеєром та Е.Е.Симанюк).
26. Гіпертимний та дистимічний типи професійно зумовлених акцентуації рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
27. Збудливий та застряваючий типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
28. Педантичний та тривожний типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
29. Емотивний та демонстративний типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
30. Екзальтований тип та тип екстраверта професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
31. Тип інтроверта та афективно-лабільний тип професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
32. Акцентуації рис характеру як детермінанти професійних досягнень (за А.А.Деркач та В.Г.Зазикінім).
33. Поняття професійні деформації особистості, його характеристика.
34. Загально професійні деформації, їх характеристика.
35. Спеціально професійні деформації, їх характеристика.
36. Професійно-типологічні деформації, їх характеристика.
37. Індивідуалізовані деформації, їх характеристика.
38. Авторитарність, демонстративність та педагогічний догматизм як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
39. Домінантність, педагогічна індиферентність та консерватизм як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
40. Педагогічна агресія, рольовий експансіонізм та соціальне лицемірство як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.

41. Поведінковий трансфер та дидактичність як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
42. Поняття професійна некомпетентність, причини виникнення.
43. Поняття професійна стагнація особистості, причини виникнення.
44. Вивчена безпомічність як професійна деструкція особистості, причини її виникнення.
45. Категорії відчуття безпомічності, яке виникає у професійній діяльності.
46. Професійне відчуження як деструкція професійної спрямованості.
47. Психологічні механізми структури властивостей професійного відчуження.
48. Соціально-професійні установки войовничого маргіналізму.
49. Періодизація життєвого шляху професіонала (за Є.А.Клімовим).
50. Етапи становлення професіонала (за А.К.Марковою).
51. Поняття адаптація, її види.
52. Фази розвитку адаптаційного синдрому (за Г.Сельє), їх характеристика.
53. Стадія оптації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
54. Стадія професійної підготовки: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
55. Стадія професійної адаптації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
56. Стадія первинної професіоналізації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
57. Стадія вторинної професіоналізації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
58. Стадія професійної майстерності: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
59. Особливості психопрофілактики професійно зумовлених деструкцій особистості.
60. Особливості психологічного консультування у ситуації розвитку професійно зумовлених деструкцій.
61. Особливості психокорекції професійно зумовлених деструкцій особистості.
62. Коучинг як технологія розкриття професійного потенціалу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль F 1				Змістовий модуль F 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	200/2
12	14	14	14	14	14	14	14	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням	не зараховано з обов'язковим

		дисципліни	повторним вивченням дисципліни
--	--	------------	--------------------------------

11. Методичне забезпечення

11.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій					Модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій	
Теми семінарських занять	Тема 1. Конфлікти професійного самовизначення	Тема 2. Кризи професійного становлення особистості.	Тема 3. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	Тема 4. Види професійних деструкцій особистості.	Тема 5. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	Тема 6. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	Тема 7. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення					Підготувати повідомлення	
Види контролю	Контрольна робота					Контрольна робота	

12. Рекомендована література

Основна

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. В кн. Психология формирования и развития личности / Под ред. Л. И. Анциферовой. - М.: Изд-во «Наука», 1981.
2. Ананьев, Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001.– 288 с.
3. Безносков П. Профессиональная деформация личности / С П Безносков. - СПб.: Речь, 2004. - 272 с.
4. Бодров В.А. Прихология профессиональной пригодности: Учебное пособие для ВУЗов / В.А.Бодров. - М., Издво ПЕР СЭ, 2006
5. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоления / В.А.Бодров. - М., Изд-во ПЕР СЭ, 2006. – 134 с.
6. Водопьянова Н. Е. Профессиональное выгорание и ресурсы его преодоления / Н. Е. Водопьянова // Психология здоровья / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб., 2003. – 356 с.
7. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека / А.А. Деркач. - Кн. 1-5. - М., 2000. - 536 с.
8. Диагностика профессионально значимых качеств и склонностей в деятельности психолога: Методические рекомендации психологам и психоконсультантам службы занятости. – Запорожье, 1996. – 6 с.
9. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психол. журнал. - 1997. - Т. 18, 6. – С. 35-44.
10. Зеер, Э. Ф. Психология профессиональных деструкции: Учебное пособие для вузов / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк. - Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий / Э.Ф. Зеер. - М.: Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. - 336 с.

12. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития : учеб. пос. для студ. вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академия, 2006 – 480 с.
13. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие / Е.А.Климов. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
14. Козлова А. В. Профессиональные деформации и профессиональное развитие человека / А. В. Козлова // Личность и профессия: психологическая поддержка и сопровождение / под ред. Л. М. Митиной. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
15. Корнилова Т. В. Профессионализм и психология / Т. В. Корнилова // Высшее образование в России. - 1995. - 3. – С. 81-89.
16. Марищук В. Л. Психологические основы формирования профессионально значимых качеств: дис. д-ра психол. наук / В. Л. Марищук. - Л., 1982. - 351 с.
17. Маркова А. К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. - М., 1996. - 308 с.
18. Митева И. Ю. Курс управления стрессом, М., Ростов-на-Дону: ИКЦ "МарТ", 2004. – 286 с.
19. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопр. психологии. - 1997. - 4. – С. 28-38.
20. Никифоров Г. С. Психология профессионального здоровья : учеб. пос. / под ред. проф. Г. С. Никифорова. – СПб. : Речь, 2006. – 380 с.
21. Психологія професійної діяльності і спілкування / Л.Е.Орбан, Д.М.Гриджук, В.М.Терещук та ін. – К.: Преса України, 1997. – 191 с.
22. Психотехнологии и психотехники профессионального развития личности / под ред. Л. М. Митиной, С. А. Подосинникова. – Астрахань : Изд. дом «Астраханский университет», 2008. – 392 с.
23. Сопов В.Ф. Психические состояния в напряженной профессиональной деятельности: Учебное пособие. - М.: Академический Проект; Трикста, 2005. – 274 с.
24. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М., 1982.

Додаткова:

1. Байметов В.А. Диалог в профессиональном самоопределении (в контексте психол.консультирования по выбору профессии): Автореф. дис. канд.психол.наук / В.А.Байметов. – К., 1990. – 19 с.
2. Бодрийяр, Ж. Система вещей / Жан Бодрийяр. – М.: Рудомино, 2001. – 174 с.
3. Бринза І.В. Особливості переживання кризи у осіб з різним типом емоційності: Автореф. дис. канд.психол.наук / І.В.Бринза. - К., 2000. – 16 с.
4. Грановская, Р. М. Психологическая защита / Р. М. Грановская. – СПб.: Речь, 2007. – 476 с.
5. Дмитриева М. А. Психологические факторы профессиональной адаптации // Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Под ред .Г. С. Никифорова. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1991. – С. 43-61.
6. Дружилов С. А. Профессионализм человека и критерии профессиональной адаптации / С. А. Дружилов // Объединенный научный журнал. – 2003. – 1. – С. 15-16.
7. Дружилов С. А. Профессиональные стили человека и индивидуальный ресурс профессионального развития / С. А. Дружилов // Вопросы гуманитарных наук. – 2003. – 1 (4). – С. 354-357.
8. Дружилов С. А. Психология профессионализма человека: интегративный подход / С. А. Дружилов // Вестник Красноярского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2004. – Вып. 6. – С. 170-176.
9. Дружилов С. А. Профессиональные деформации и деструкции как следствие искажения психологических моделей профессии и деятельности / С. А. Дружилов // Журнал прикладной психологии. – 2004. – 2. – С. 56-62.
10. Дружилов С. А. Психология становления профессионализма субъекта труда / С. А. Дружилов // Вестник Балтийской педагогической академии. Вып. 65. – СПб.: Изд-во БПА, 2006. – С. 13-17.
11. Духневич В.М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога): Автореф.дис. канд.психол.наук / В.М.Духневич. – К., 2002. – 22 с.

12. Иванова Е.М. Спецпрактикум по психологическому изучению профессиональной деятельности: Учебное пособие / Е.М.Иванова /Под ред. Ю.К.Котеловой . – М., 1980. – 82 с.
13. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1989. – 167 с.
14. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина, А.А. Реан. – СПб.: изд-во С.-Петербур. ун-та, 1993. – 238 с.
15. Литовченко Н.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: Навч.-метод.матеріали для тренінгових занять студентів пед.вузів (спец.»Практична психологія») / Н.Ф.Литовченко. – Ніжин: НДПУ, 2002. – 72 с.
16. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999.
17. Митина Л. М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога / Л. М. Митина, Г. В. Митин, О. А. Анисимова. – М. : Академия, 2005. – 368 с.
18. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Академия, 2004. – 320 с.
19. Митина Л. М. Психологу об учителе. Личностно-профессиональное развитие учителя: психологическое содержание, диагностика, технология, коррекционно-развивающие программы / Л. М. Митина. – М., 2010. – 385 с.
20. Митина Л. М. Управлять или подавлять: Выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности педагога / Л. М. Митина. – М. : Сентябрь, 1999. – 192 с.
21. Орел В .Е. Синдром психического выгорания личности / В. Е. Орел. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 330 с.
22. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М.: Мысль, 1972. – 216 с.
23. Психология профессионального здоровья / [Г. С. Никифоров, А. Г. Маклаков, В. И. Шостак и др.]; под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2006. – 480 с.
24. Разумов А. Н. Здоровье здорового человека (Основы восстановительной медицины) / А. Н. Разумов, В. А. Пономаренко, В. А. Пискунов. – М.: Медицина. 1996. – 413 с.
25. Реан А. А. Психология адаптации личности / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: Медицинская пресса, 2002. – 352 с.
26. Суходольский Г. В. Основы психологической теории деятельности / Г. В. Суходольский. – 2-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 168 с.
27. Сыманюк Э.Э. Психотехнологии коррекции и профилактики профессионально обусловленных деструкций педагогов // Образование в Уральском регионе в XXI веке: научные основы развития: Тез. докл. науч.-практ. конф., 12-15 марта 2002 г. Ч. 2. Екатеринбург, 2002. - С. 110- 118.
28. Сыманюк Э.Э. Профессионально обусловленные кризисы педагогов: Практико-ориентированная монография // Урал. гос. пед. ун-тет. Уральское отделение академии образования. - Екатеринбург, 2002. - С. 254.
29. Фонарев А. Р. Психологические особенности личностного становления профессионала / А. Р. Фонарев. – М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2005. – 560 с.
30. Фромм Э. Человек самого для себя / Э. Фромм. – М.: АСТ, 2008. – 349 с.
31. Технология развития профессионального самосознания личности: психолого-акмеологический практикум: Учебное пособие /А.А.Деркач, О.В.Москаленко, В.А.Пятин, Е.В.Селезнева. – Астрахань, 2000. – 171 с.
32. Толочек В.А. Современная психология труда: Учебное пособие / В.А.Толочек. - СПб.: Питер, 2005. – 479 с.
33. Хелмицкий Б. Психоанализ профессиональной деятельности // Прикладная психология и психоанализ. – 1997. - № 3. – С. 11-20.
34. Шаталова Н. И. Деформации трудового поведения работника / Н. И. Шаталова // Социологические исследования. – 2000. – № 7. – С. 26-33.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

Програма з дисципліни «Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей»

Укладач програми: Мельничук О.Б.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань – <u>05 «Соціальні та поведінкові науки»</u> (шифр і назва) Спеціальність – 053 <u>«Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування) – <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _ «Розробка психокорекційної програми та презентація її результатів» _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 150		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 4	Освітній рівень: <u>магістр</u>	Лекції	
		18 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	8 год.
		Лабораторні	
		-год.	- год.
		Індивідуальна робота	
		- год.	-ГОД.
		Самостійна робота	
		116год.	126 год.
Індивідуальні завдання: - год.			
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 18 / 116

для заочної форми навчання – 8 / 126

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної є розкриття змісту та специфічних особливостей психологічної реабілітації клієнтів, що мають досвід участі в бойових діях чи збройних конфліктах і членів їх родин, а також підготовка студентів до свідомого та вмілого використання принципів психологічної реабілітації та вибору змісту, форм та методів психологічної допомоги такій категорії клієнтів.

Для досягнення мети курсу «Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей» потрібно розв'язати такі **завдання**: забезпечити ґрунтовне оволодіння знаннями, які відображають змістові особливості психологічної реабілітації осіб, що мають досвід участі в бойових діях та членів їх родин; сприяти формуванню умінь та навичок ефективного надання психологічної допомоги та проведення психореабілітаційної роботи з такою категорією клієнтів.

Основні результати навчання і компетентності згідно з вимогами освітньо-наукової програми:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати</i> предмет, мету та завдання психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; основні сучасні теоретичні концепції психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; принципи психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; права та обов'язки психолога, що надає психореабілітаційні послуги учасникам бойових дій та членам їх сімей; основні законодавчо-нормативні та інструктивні документи.</p> <p><i>Вміти</i> ефективно організувати та регулювати професійне спілкування в роботі з клієнтами, що мають досвід участі в бойових діях та членами їх родин.</p>	<p><u>Мисленнєва.</u> Набуття гнучкого мислення, мобільності щодо застосування психологічних знань у широкому діапазоні можливих запитів щодо здійснення психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей.</p> <p><u>Дослідницька</u> Здатність послідовно розмірковувати, будуючи ланцюжки міркувань, які приводять до запланованого результату; будувати правильні умовиводи на основі фактів, окремих понять; працювати з психологічною, методичною літературою, виділяючи основні конструктивні ідеї щодо розв'язання виявленої проблеми.</p>
2.	<p><i>Знати</i> основні теоретичні поняття і положення бойової психотравми; специфіку переживання дорослими ПТСР внаслідок участі в бойових діях; особливості психічних реакцій в учасників бойових дій; психологічні прояви поведінки, які можуть виникати у членів сім'ї на момент повернення військовослужбовця додому.</p> <p><i>Вміти</i> продемонструвати знання й розуміння психології ПТСР; розрізняти психічні розлади та індивідуальні</p>	<p><u>Операційна.</u> Здатність бачити та формулювати психологічні проблеми, що пов'язані з участю осіб в бойових діях та розрізняти і формулювати психологічні проблеми членів родин демобілізованих військовослужбовців із зони бойових дій; ставити попередні психологічні діагнози, уточнювати їх.</p> <p><u>Етична.</u> Дотримання етичних принципів з</p>

	<p>психологічні особливості учасників бойових та членів їх сімей, визначати основні психопатологічні синдроми, встановлювати рівень прояву психологічних (психічних) порушень, здійснювати психологічний аналіз запиту та проблеми клієнта; здійснювати психодіагностику особистості клієнта та його проблеми; аргументувати психологічний діагноз, орієнтуючись на висунуті гіпотези, підібраний діагностичний інструментарій та зібрані дані; розрізняти осіб з факторами ризику розвитку негативних наслідків ПТСР.</p>	<p>погляду професійної коректності та конфіденційності; здатність проявляти професійну емпатію, бути толерантним, доброзичливим, чуйним по відношенню до інших.</p> <p><u>Когнітивна.</u> Здатність аналізувати стан розвитку певних психічних процесів, явищ, якостей, фізичного та психічного здоров'я особистості, використовуючи знання циклів фундаментальних дисциплін та дисциплін спеціальної психологічної підготовки.</p>
3.	<p><i>Знати</i> основні етапи процесу психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; методи та техніки психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; основні вимоги до складання програм психологічної реабілітації; специфіку індивідуальної та групової форм психореабілітаційної роботи.</p> <p><i>Вміти</i> здійснювати психологічний аналіз (анамнез) і формулювання (доформулювання та, за необхідності, переформулювання) запиту клієнта, застосовувати різні психологічні технології у процесі психологічної корекції; здійснювати первинний психотерапевтичний вплив та надавати психологічну допомогу учасникам бойових дій та членам їх сімей в межах професійного спілкування; застосовувати індивідуальні та групові форми надання психологічної допомоги; застосовувати різноманітні психологічні технології здійснення психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей; проводити в рамках реабілітаційних заходів психологічні консультації та заняття з психологічної корекції з учасниками бойових дій та членами їх сімей.</p>	<p><u>Комунікативна.</u> Здатність до представлення складної комплексної інформації у стислій формі усно та письмово, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології; моделювати діалог, структурувати інформацію у формі діалогу; активно слухати (чути), вибирати роль, адекватно передавати і сприймати емоції; рефлексивно управляти «Я-образом».</p> <p><u>Просвітницька</u> Здатність викликати симпатію, довіру; зацікавлювати, вести за собою; презентувати себе як фахівця, здатного надати кваліфіковану допомогу; формулювати запитання, спонукати до розмірковування; правильно, логічно, однозначно та переконливо висловлюватись; заохочувати, підтримувати, заспокоювати, переконувати, вмотивовувати.</p> <p><u>Організаційна.</u> Здатність організувати конструктивну взаємодію між психологом та клієнтами та останніх між собою; організувати власну діяльність і поведінку під час безпосередньої взаємодії з клієнтом на заняттях: розподіл робочого часу, інструктування, контроль, дозування навантаження</p>

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Теоретичні основи змісту психологічної реабілітації учасників бойових дій та сімей

Тема 1.1. Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин

Актуальність проблеми ПТСР у учасників бойових дій в сучасній Україні. Концепція реабілітації ВООЗ та значення психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей в сучасних умовах. Психологічна реабілітація в системі психосоціальної підтримки (правової, соціальної, медичної та ін.). Проблема надання якісної психологічної допомоги учасникам бойових дій та членам їх родин в Україні (суперечливість оцінок військових подій на сході країни різними категоріями населення та соціально-психологічні і психологічні чинники конфліктів на рівні окремої особистості, родини, професійних колективів та ін.; інтеграція світового досвіду організації психологічної допомоги учасникам бойових дій та їх сім'ям та проблема підготовки українських військових психологів; проблема недиференційованого розуміння змісту психіатричної та психологічної допомоги учасниками бойових дій та членами їх родин та готовність до проходження психологічної реабілітації; комплексний характер проблеми ресоціалізації учасників бойових дій тощо).

Тема 1.2. Психологія бойових травм

Травматичний стрес. Психологічні моделі ПТСР (психодинамічна, когнітивна, психосоціальна та ін.). Патогенез посттравматичних стресових розладів. Стрес періоду проведення бойових дій. Психологічний стан демобілізованих учасників бойових дій та їх сімей: особливості психологічних реакцій учасників бойових дій (флешбеки, депресивний настрій, поганий сон, кошмарні сновидіння, сприйняття життя через «військову призму дійсності», немотивована пильність, замкнутість, тривога з приводу зміни ставлення до них сім'ї та друзів, почуття провини, притупленість емоцій, напади люті та агресії, розчарування, втрата сенсу життя, суїцидальна поведінка тощо); особливості психологічних реакцій та проявів поведінки у родин загиблих військовослужбовців; психологічні прояви поведінки, що можуть виникати у подружжя на момент повернення демобілізованого військовослужбовця додому; психологічні прояви поведінки, що можуть виникати у дітей на момент повернення демобілізованого військовослужбовця (батька/матері) додому.

Модуль 2. Організація системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей в сучасних умовах

Тема 2.1. Принципи та критерії діагностики ПТСР у учасників бойових дій та членів їх сімей

Основні принципи та критерії психодіагностики ПТСР та розладів адаптації у учасників бойових дій. Психологічне обстеження, анамнез та первинний психологічний діагноз проявів бойової психічної патології. Принцип організації психологічної реабілітації учасників бойових дій – чітке розмежування контингенту (селекційна психодіагностика): особи, у яких бойовий стрес не призвів до розладів психіки і поведінки хворобливого рівня; особи, у яких бойовий стрес призвів до розладів психіки і поведінки, що досягають хворобливого рівня; особи, які продовжують службу в Збройних Силах України, Нацгвардії України та інших військових формуваннях. Етапи надання медико-психологічної допомоги та психологічної допомоги (психологічної реабілітації) учасникам бойових дій.

Показання та протипоказання до проведення психологічної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій.

Тема 2.2. Психологічні технології роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей

Мета, завдання, умови проведення психологічної роботи (психологічне консультування, психологічна корекція та немедична психотерапія) з учасниками бойових дій та членами їх родин. Стратегії психологічної реабілітації: підтримка адаптивних навичок «Я» (важливий аспект - створення позитивного ставлення до терапії); формування позитивного ставлення до симптомів (сенс полягає в тому, щоб змусити клієнта сприймати свої розлади як нормальні для тієї ситуації, яку він пережив, і тим самим запобігти подальшу травматизацію фактом існування цих розладів); зменшення уникнення (прагнення пацієнта уникати всього, що пов'язано з психічною травмою, заважає йому переробити її досвід); зміна атрибуції сенсу (спрямована на зміну сенсу, якого демобілізований надає перенесеній психотравмі та створити у клієнта відчуття «контролю над травмою»).

Форми психологічної роботи з учасниками бойових дій: індивідуальні та групові. Методи психологічної роботи з учасниками бойових дій: когнітивно-поведінкова психотерапія, раціональна психотерапія, поведінкова психотерапія (систематична десенсибілізація та переробка рухами очей), арттерапія, символдрама тощо. Лікувальний комплекс в рамках психологічної реабілітації (фізіотерапевтичні заходи та ін.). Інформаційно-санологічні заходи (психопросвіта, корекція шкідливих звичок, профілактика суїциду та допомога при потенційному суїциді тощо).

Індивідуальні психологічні консультації та психотерапія подолання бойової травми та її наслідків в учасників бойових дій. Психологічна корекція та психотерапія психологічних порушень в учасників бойових дій (психосоматичних розладів, нав'язливих станів, емоційних порушень тощо). Технології психологічної допомоги в соціальній адаптації демобілізованих бійців до мирного життя (труднощі спілкування з батьками, з чоловіком/дружиною, дітьми, довоєнними друзями тощо); професійна адаптація та реадаптація як складові соціальної адаптації демобілізованих учасників бойових дій. Психологічні консультації та психологічна терапія для членів родин загиблих учасників бойових дій. Психокорекція та психотерапія проблем подружніх стосунків та сімейних дисгармоній (сімейна кризова психотерапія, сімейна позитивна психотерапія тощо). Психокорекція психологічних порушень у дітей учасників бойових дій (емоційних розладів, поведінкових розладів, труднощів у навчанні та спілкуванні тощо). Психопрофілактика психопатологічних порушень у учасників бойових дій та їх сімей.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Семінарські	Лабораторні	СРС	Аудиторні	Лекції	Семінарські, практичні	Лабораторні	СРС
I.	Модуль 1. Теоретичні основи змісту психологічної реабілітації учасників бойових дій та сімей	14	8	6	-	50	4	2	2	-	50
1.1.	Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин	4	2	2	-	20	2	1	1	-	24
1.2.	Психологія бойових травм	10	6	4	-	30	2	1	1	-	26
II.	Організація системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей в сучасних умовах	20	10	10	-	66	12	6	6	-	84
2.1.	Принципи та критерії діагностики ПТСР у учасників бойових дій та членів їх сімей	8	4	4	-	30	4	2	2	-	40
2.2.	Психологічні технології роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей	12	6	6	-	36	8	4	4	-	44
Разом:		34	18	16	-	116	16	8	4/4	-	126

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	<i>Назва теми</i>	Кількість годин
1.	Психологічна реабілітація УБД та їх сімей в системі психосоціальної підтримки	2
2.	Травматичний стрес	2
3.	Патогенез посттравматичних стресових розладів УБД	2
4.	Особливості психологічних реакцій та проявів поведінки у родин УБД	2
5.	Психодіагностика ПТСР та розладів адаптації у УБД	2
6.	Психологічна допомога (психологічна реабілітація) УБД.	2
7.	Стратегії психологічної реабілітації УБД	2
8.	Психокорекція та психотерапія проблем подружніх стосунків та психологічних порушень у дітей УБД	2

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Модуль 1. Теоретичні основи змісту психологічної реабілітації учасників бойових дій та сімей	58
1.1	Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх родин	20
1.2	Психологія бойових травм	38
2.	Організація системи психологічної реабілітації учасників бойових дій та членів їх сімей в сучасних умовах	58
2.1	Принципи та критерії діагностики ПТСР у учасників бойових дій та членів їх сімей	20
2.2	Психологічні технології роботи з учасниками бойових дій та членами їх сімей	38

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне науково-дослідне завдання

Розробка програми психокорекції та презентація його результатів. Тематика досліджень:

1. Форми психологічної роботи з учасниками бойових дій: індивідуальні та групові.
2. Когнітивно-поведінкова психотерапія в роботі з УБД та їх сім'ями.
3. Раціональна психотерапія в роботі з УБД та їх сім'ями.
4. Поведінкова психотерапія в роботі з УБД та їх сім'ями.
5. Інформаційно-санологічні заходи в роботі з УБД та їх сім'ями.
6. Індивідуальні психологічні консультації та психотерапія подолання бойової травми та її наслідків в учасників бойових дій.
7. Професійна адаптація та реадaptaція як складові соціальної адаптації демобілізованих УБД.
8. Психопрофілактика психопатологічних порушень у УБД та їх сімей.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Кожний модуль, насамперед, включає поточну роботу студента на семінарських заняттях у вигляді усного та письмового опитування. Окрім того, у кожному модулі передбачена для студентів система індивідуальної роботи – словникова робота, підготовка і захист доповідей, аналіз психодіагностичних методик. Доповіді, підготовлені за вказаною тематикою, обговорюються та захищаються під час семінарських занять. Словникова робота та творчі завдання записуються в окремих зошитах.

Також студенти виконують комплекс завдань, винесених на самостійне опрацювання – виконання творчих і проблемних завдань у відповідності до кожної теми.

Поряд із традиційними формами роботи під час аудиторних занять, планується виконання індивідуальної аудиторної роботи під керівництвом викладача, коли проводиться колективне або індивідуальне консультування студентів з питань проведення психодіагностичних методик та модульний контроль. Тематика індивідуальних консультацій: 1. Проблеми психологічної допомоги УБД. 2. Психокорекційна програма роботи з УБД та їх сім'ями.

Методики активізації процесу навчання

1. Використання пояснювально-ілюстративних прийомів.
2. Розв'язування психологічних завдань.
3. Використання методів самостійної роботи студентів по осмисленню та засвоєнню матеріалу – самостійний пошук інформації, конспектування першоджерел, ведення психологічних тематичних словників, написання рефератів.
4. Прийоми навчальної роботи щодо використання знань на практиці.
5. Використання прийомів щодо проблемного викладення матеріалу: формулювання пізнавальної задачі, порівняння різних точок зору та різних підходів.
6. Використання «логічних конструктів» дисципліни.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль знань:

1. Усне опитування на семінарських заняттях.
2. Проведення самостійних робіт.
3. Словникова робота по кожній темі.
4. Перевірка виконання завдань самостійної роботи.

Заходи з модульного контролю проводяться по завершенню вивчення навчального матеріалу даного модуля. Модульний контроль проводиться шляхом виконання тестових завдань та контрольної модульної роботи.

9.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання)

Контрольна робота 1. Підсумкова робота до першого модуля
Контрольна робота 2. Підсумкова робота до другого модуля

Підсумкова робота до першого модуля

1. Проблема надання якісної психологічної допомоги учасникам бойових дій та членам їх родин в Україні.
2. Стрес періоду проведення бойових дій.

Підсумкова робота до другого модуля

1. Психологічне обстеження, анамнез та первинний психологічний діагноз проявів бойової психічної патології.
2. Психологічна реабілітація УБД та їх членів їх сімей.

9. 2. Орієнтовні питання до заліку та екзамену

1. Актуальність проблеми ПТСР у учасників бойових дій в сучасній Україні.
2. Концепція реабілітації ВООЗ та значення психологічної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей в сучасних умовах.
3. Психологічна реабілітація в системі психосоціальної підтримки (правової, соціальної, медичної та ін.).
4. Проблема надання якісної психологічної допомоги учасникам бойових дій та членам їх родин в Україні.
5. Інтеграція світового досвіду організації психологічної допомоги учасникам бойових дій та їх сім'ям та проблема підготовки українських військових психологів.
6. Проблема недиференційованого розуміння змісту психіатричної та психологічної допомоги учасниками бойових дій та членами їх родин та готовність до проходження психологічної реабілітації.
7. Комплексний характер проблеми ресоціалізації учасників бойових дій тощо.
8. Травматичний стрес.
9. Психологічні моделі ПТСР (психодинамічна, когнітивна, психосоціальна та ін.).
10. Патогенез посттравматичних стресових розладів.
11. Стрес періоду проведення бойових дій.
11. Психологічний стан демобілізованих учасників бойових дій та їх сімей: особливості психологічних реакцій учасників бойових дій.
12. Особливості психологічних реакцій та проявів поведінки у родин загиблих військовослужбовців.
13. Психологічні прояви поведінки, що можуть виникати у подружжя на момент повернення демобілізованого військовослужбовця додому.
14. Психологічні прояви поведінки, що можуть виникати у дітей на момент повернення демобілізованого військовослужбовця (батька/матері) додому.
15. Основні принципи та критерії психодіагностики ПТСР та розладів адаптації у учасників бойових дій.
16. Психологічне обстеження, анамнез та первинний психологічний діагноз проявів бойової психічної патології.
17. Принцип організації психологічної реабілітації учасників бойових дій – чітке розмежування контингенту (селекційна психодіагностика).
18. Етапи надання медико-психологічної допомоги та психологічної допомоги (психологічної реабілітації) учасникам бойових дій.
19. Показання та протипоказання до проведення психологічної реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій.
20. Мета, завдання, умови проведення психологічної роботи (психологічне консультування, психологічна корекція та немедична психотерапія) з учасниками бойових дій та членами їх родин.
21. Стратегії психологічної реабілітації.
22. Формування позитивного ставлення до симптомів.
23. Зменшення уникнення як стратегія психологічної реабілітації УБД.
24. Зміна атрибуції сенсу як стратегія психологічної реабілітації УБД.
25. Форми психологічної роботи з учасниками бойових дій: індивідуальні та групові.
26. Методи психологічної роботи з учасниками бойових дій.
27. Когнітивно-поведінкова психотерапія з УБД.
28. Раціональна психотерапія з УБД.
29. Поведінкова психотерапія з УБД.
30. Арттерапія з УБД.
31. Символдрама з УБД.

32. Лікувальний комплекс в рамках психологічної реабілітації (фізіотерапевтичні заходи та ін.).

33. Інформаційно-санологічні заходи (психопросвіта, корекція шкідливих звичок, профілактика суїциду та допомога при потенційному суїциді тощо).

34. Індивідуальні психологічні консультації та психотерапія подолання бойової травми та її наслідків в учасників бойових дій.

35. Психологічна корекція та психотерапія психологічних порушень в учасників бойових дій (психосоматичних розладів, нав'язливих станів, емоційних порушень тощо).

36. Технології психологічної допомоги в соціальній адаптації демобілізованих бійців до мирного життя (труднощі спілкування з батьками, з чоловіком/дружиною, дітьми, довоєнними друзями тощо).

37. Професійна адаптація та реадптація як складові соціальної адаптації демобілізованих учасників бойових дій.

38. Психологічні консультації та психологічна терапія для членів родин загиблих учасників бойових дій.

39. Психокорекція та психотерапія проблем подружніх стосунків та сімейних дисгармоній (сімейна кризова психотерапія, сімейна позитивна психотерапія тощо).

40. Психокорекція психологічних порушень у дітей учасників бойових дій (емоційних розладів, поведінкових розладів, труднощів у навчанні та спілкуванні тощо).

41. Психопрофілактика психопатологічних порушень у учасників бойових дій та їх сімей.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота				Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		100	100
T1	T2	T1	T2		
20 б	30 б	25б	25б		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
11.1. Навчально-методична карта дисципліни «ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ УБД ТА ЇХ СІМЕЙ» подана окремо

**12.1 РЕЙТИНГОВА ВІДОМІСТЬ УСПІШНОСТІ з дисципліни
«Психологічна реабілітація УБД та їх сімей» 2019-2020 н.р.**

Група	М.1				М.2.								Річна	Екз.опініка	Підсумкова	Екзамен (національн)	ECTS	
	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Семінарське	Контрольна	робота	Індивідуаль	но-досліднє						2
П.І.П.	1	2	3	4	5	5	7	8	8	К.р.	2							
19.																		
20.																		
21.																		
22.																		
23.																		
24.																		
25.																		
26.																		
27.																		
28.																		
29.																		
30.																		
31.																		
32.																		
33.																		
34.																		
35.																		
36.																		
37.																		
38.																		

13. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

39. Буряк О.О. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні / О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. — 2015. — Вип. 2(43). — С. 176-181.
40. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dsvv.gov.ua/aktualnipytannya/roz-yasnennya-sluzhby-sotsialna-ta-profesijna-adaptatsiya-uchasnykiv-ato.html>.
41. Діагностика психічної дезадаптації серед співробітників органів внутрішніх справ (методичні рекомендації) / [Л. М. Юр'єва, Н. О. Маруга, С. І. Вишніченко, М. М. Денисенко] – Харків-Дніпропетровськ, 2015. – 55с.
42. Діагностика, терапія та профілактика медико-психологічних наслідків бойових дій в сучасних умовах (методичні рекомендації) / [П. В. Волошин, Н. О. Маруга, Л. Ф. Шестопалова та ін.] – Харків, 2014. –79 с.
43. Екстрена медико-психологічна допомога особам з гострими розладами психіки і поведінки психогенного походження (методичні рекомендації) / [Михайлов Б. В., Зінченко О. М., Федак Б. С., Сарвір І. М.] – Харків, 2014. – 16с.
44. Колесніченко О.С. Психологічний аналіз законодавчих та нормативно-правових документів, що визначають алгоритм проведення психологічної реабілітації учасників бойових дій / О.С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, Н.В. Юрева // Психосоціальна реабілітація постраждалих і перемещених із зони АТО на базі центра психосоціальної реабілітації дітей і підлітків «Фельдман Екопарк»: Мат-ли науч.-практ. конф. (12–13 октября 2016 г.). — Харьков, 2016. — С. 24-26.
45. Лікування та реабілітація комбатантів-мироотворців із посттравматичним стресовим розладом / [О. Г. Сиропятов, О. К. Напрєєнко, Н. О. Дзеружинська та ін.]. – К. : О. Т. Ростунов, 2012. – 76с.
46. Медико-психологічна реабілітація поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії України, які приймали участь в антитерористичній операції (клінічна настанова) / [Б. В. Михайлов, В. С. Гічун, О.П. Михайлік, О. М. Зінченко] – Харків-Київ, 2015. – 46с.
47. Медико-психологічна реабілітація учасників АТО в санаторно-курортній мережі (клінічна настанова). Михайлов Б. В. – Київ-Харків, 2015. – 72с.
48. Медико-психологічний супровід осіб з гострими розладами психіки і поведінки психогенного походження (методичні рекомендації) / [Михайлов Б. В., Зінченко О. М., Федак Б. С., Сарвір І. М.] – Харків, 2014. – 28с.
49. Методика и техника аутотренинга: Методические рекомендации / [А. Т. Филатов, А. А. Мартыненко, Т. И. Ахметов и др.] – Х.: ХМАПО, 2012. – 19с.
50. Михайлов Б.В. Розлади психіки і поведінки екстремально-психологічного походження. – Психічне здоров'я. – 2015. – № 2/ 47 – С. 9-18.
51. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.04.2008р. № 199, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 3.07.2008 р. за № 577/15268 «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу».
52. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від від 23.02.2016р. № 121 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі».
53. Особливості діагностики, терапії та медико-психологічної реабілітації вимушених переселенців з зони бойових дій, хворих на посттравматичний стресовий розлад

- (методичні рекомендації) / [І. Д. Спірна, С. Ф. Леонов, С. В. Рокутов та ін.] – Київ, 2015. – 28с.
54. Посттравматичні стресові розлади : Навчальний посібник/ Під заг. ред. проф. Б. В. Михайлова – Вид. 2-е, перероблене та доповнене. – Х. : ХМАПО, 2014. – 285 с.
55. Посттравматичні стресові розлади: діагностика, лікування, реабілітація (методичні рекомендації) / [П. В. Волошин, Л. Ф. Шестопалова, В. С. Підкоритов та ін.]. – Харків, 2002. – 47с.
56. Про затвердження Порядку надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: Постанова КМУ № 413 від 20.08.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF>.
57. Про соціальні послуги: закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/966-15>.
58. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: закон України від 22.10.1993 р. № 3551-III із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3551-12/page>.
59. Програма медико-психологічної реабілітації (для постраждалого населення, осіб, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних робіт при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру і рятувальників.): Методичні рекомендації / [Б. В. Михайлов, О. М. Зінченко, М. П. Бєро та ін.] – К.: МОЗ України, 2010. – 31 с.
60. Психіатрія і наркологія: підручник. / О. К. Напрєєнко, М. І. Винник, І. Й. Влох; за ред. проф. О. К. Напрєєнка. – К.: ВСВ «Медицина», 2011. – 528с.
61. Психологічний супровід військовослужбовців, які виконують службово-бойові завдання в екстремальних умовах.: Методичні рекомендації / [Я. В. Маєнера, І. В. Воробйова, О. С. Колєснїченко та ін.] – Х. : НАНГУ, 2015. – 68с.
62. Психотерапія в курортології (клінічне керівництво) / Под общ. ред. Б.В. Михайлова. – Х.: Клинический санаторий «Курорт Березовские минеральные воды», 2012. - 312 с.
63. Психотерапія: [Учебник для врачей-интернов высших медицинских учебных заведений III–IV уровней аккредитации] / [Б. В. Михайлов, С. И. Табачников, И. С. Витенко, В. В. Чугунов] // — Харьков : Око, 2002. – 768 с.
64. Розлади адаптації: діагностика, клініка, лікування (методичні рекомендації) / [П. В. Волошин, Н. О. Марута, та ін.]. – Харків, 2009. – 31с.

Програма з дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	1-й; 2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 68 годин.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/10 год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		68 год.	80 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 22/68

для заочної форми навчання – 10/80

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм» забезпечення майбутніх психологів теоретичними та практичними знаннями з різних напрямків психологічної допомоги, які використовуються при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм:

Завданнями вивчення дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм» є науково – теоретичне вивчення основ дитячих психотравм, їх профілактики та психокорекції. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

37. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм у вітчизняній та зарубіжній психології;
38. Ознайомлення студентів в основними психотравмуючими ситуаціями та їх наслідками в дитячому віці;
39. Засвоєння студентами змісту понять: екстрена психологічна допомога; екстремальна ситуація; психологічна травма; гострий стрес; посттравматичний стресовий розлад; особистісний криза;
40. Знати основні види травм їх прояви та наслідки;
41. Ознайомлення студентів з формами і задачами різноманітних видів психологічної допомоги що спрямована на корекцію наслідків дитячих психотравм;
42. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психотерапевтичного та психокорекційного процесу;
43. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
44. Проаналізувати психологічні аспекти психокорекційних та психотерапевтичних технік;
45. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
46. Розширити знання студентів щодо застосування методів, технік психокорекції та психотерапії дитячих психотравм;
47. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
48. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
49. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
50. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психокорекції та психотерапії дитячих психотравм.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм», визначення основних понять;
- Основні види травм, їх наслідки та прояви;
- Основні підходи до вивчення психотравмуючих ситуацій в дитячому віці;
- Соціально – психологічні чинники, які можуть викликати погіршення психічного або фізичного стану здоров'я дитини;
- Теоретичні основи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм у зарубіжній та вітчизняній психотерапевтичній практиці;
- Структуру та та організацію психотерапевтичної допомоги в Україні, сучасний стан психотерапевтичної допомоги;
- Етико – деонтологічні принципи і правила;
- Особливості переживання кризових станів дітьми різного віку;
- Психодіагностичні підходи дослідження психотравм в дитячому віці;
- Методи та форми психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм;
- Фази, види і стадії допомоги;
- Психотерапевтичні засоби та прийоми психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;

- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції, психотерапії та профілактики;
- Критерії та методи оцінки ефективності психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі *уміння* безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні *вміти* :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Розрізнити вид травмуючої події на дитину;
- Володіти основами діагностики травматичних станів у дітей;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження з урахуванням виду травми, віку дитини та її індивідуально психологічних характеристик;
- Виявляти та аналізувати роль психологічного та соціального чинника у виникненні психологічної травми;
- Визначати дітей які знаходяться в групі ризику виникнення дитячих психотравм;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних та психопрофілактичних методів та програм;
- Самостійно складати психопрофілактичні та психокорекційні програми;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;
- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів при профілактичній та психокорекційній роботі з дітьми;
- Проводити психопрофілактику та психокорекцію з урахуванням вікових особливостей, травмуючої події та індивідуально психологічних особливостей дитини;
- Оцінювати ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи.

Тема 1. Генезис дитячих психотравм.

Зміст теми: Мета та предмет дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм». Завдання що стоять перед психологічною наукою щодо профілактики та психокорекції дитячих психотравм. Сутність психології травмуючих ситуацій в дитячому віці. Значення стосунків у ранньому дитинстві для формування стресостійкості. Особливості сприйняття травмуючої ситуації дитиною. Види та рівні реакцій на травмуючу ситуацію. Теорії та типології стресу. Фізіологічний та психологічний стрес. Еустрес та дістрес. Загальні чинники зовнішнього середовища які викликають стрес у дитини. Поняття про загальну адаптивну реакцію та її неспецифічність. Часові характеристики стресового впливу на дитину. Посттравматична стресова реакція, її форми та діагностичні критерії. Теоретичні моделі ПТСР. Особливості посттравматичного стресу у дітей. Психодіагностика розладів, пов'язаних із травматичним стресом. Особливості психічних процесів і станів при ПТСР. Індивідуальні особливості переживання ПТСР. ПТСР і внутрішні конфлікти. Робота механізмів психологічного захисту (дисоціація). Аутодеструктивна поведінка і ПТСР. Поняття кризи, кризового стану. Сучасне уявлення про значущість кризових станів для особистості. Специфіка вікових криз.

Тема 2. Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.

Зміст теми: Фізичне, психологічне та сексуальне насильство над дітьми. Цикл насильства. Психологія кривдника, психологія жертви Недогляд за дітьми та уникнення батьківських обов'язків. Розлучення батьків та вплив цього на дитину. Систематика та аналіз неблагоприємних соціальних факторів. Динаміка психологічних реакцій при катастрофах. Глобальні та суспільні несприятливі фактори що пов'язані з дошкільними та шкільними навчальними закладами. Особливості переживання горя дитиною в різний віковий період, психологічні процеси при втраті. Психологічні та соматичні наслідки зазначених травмуючих ситуацій та особливості їх прояву через різний період часу після травмуючої події.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.

Тема 3. Діагностика дитячих психотравм.

Зміст теми. Особливості діагностики дитячих психотравм. Основні діагностичні методики, особливості їх застосування та вікові обмеження. Систематика розладів за типом травмуючої події. Ознаки переживання дитиною травмуючої події: емоційні, поведінкові, соматичні та когнітивні. Ознаки та симптоми посттравматичного стресового розладу у дітей. Збір анамнезу (історія виникнення симптомів, історія життя): опитування батьків, вчителів або інших значущих осіб для дитини. Особливості діагностики на тлі ігрової або творчої діяльності (малювання, ліплення тощо). Спостереження за поведінкою дитини, її мовленням, мімікою, жестами, зовнішнім виглядом. Спостереження за характерними особливостями ігрової діяльності: аналіз сюжетів, манери гри, структури стосунків, особливостей персонажів, стилю комунікацій тощо. Спостереження та аналіз «видимих» стосунків із родиною чи іншими значимими людьми або групами людей (дитячий садочок, школа та ін.).

Тема 4. Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.

Зміст теми: Робота з середовищем в якому перебувають діти; робота з близьким оточенням дитини; робота з самою дитиною. Особливості групової та індивідуальної роботи, переваги та недоліки. Екологія терапевтичної допомоги. Застосування тілесно – орієнтованої терапії при роботі з дитячими психотравмами, психодрами, гештальт – терапії, психоаналізу, позитивної психотерапії. Психодинамічна образна терапія у роботі з дитячими психотравмами. Пісочна терапія як метод допомоги дітям у кризових обставинах. Ігрова терапія, казкотерапія, арт – терапія та інші. Особливості застосування зазначених методів, покази та протипокази до застосування. Врахування вікових особливостей. Стратегія і тактика при роботі з кризовими клієнтами (безпека, ресурс, відреагування, підтримка). Метод десенсибілізації переробки рухами очей (ДПРО). Аутогенне тренування. Метод біологічного зворотного зв'язку. Дихальні техніки. М'язова релаксація. Раціональна психотерапія. Використання позитивних образів (візуалізація). Фізичні вправи. Медитація. Методи психологічної саморегуляції. Оптимізація соціальної взаємодії як спосіб профілактики стресу й адаптації. Особливості психотерапії дітей, що зазнали психологічної травми або перебувають в кризових обставинах Технології психологічної допомоги в ситуації насильства. Основні етапи роботи з горем. Особливості роботи з дітьми що переживають розлучення батьків. Особливості встановлення контакту. Робота з провинною, агресією, аутоагресією, травматичними спогадами. Оцінка ефективності впровадження психокорекційних засобів. Специфічні особливості проведення телефонного консультування. Типи звернень до телефонних консультативних служб.

Тема 5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.

Зміст теми: Екстрена психологічна допомога та кризова інтервенція. Особливості діяльності психолога у вогнищі екстремальної ситуації, основні правила та принципи. Психологічна допомога у кризових психологічних станах. Дебрифінг як метод роботи з

потерпілими від екстремальної ситуації, важливість його проведення. Методи зняття психологічного напруження, робота з емоційними переживаннями потерпілих. Визначення поняття «Стокгольмський синдром» його особливості. Методики реабілітології в екстремальних ситуаціях. Методи психологічної саморегуляції в діяльності практичного психолога в надзвичайних ситуаціях. Специфіка допомоги при різних видах кризових станів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<i>Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи.</i>												
Тема 1. Генезис дитячих психотравм.	17	2	/2			13	18	2				16
Тема 2. Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	17	2	/2			13	18	2				16
Тема 3. Діагностика дитячих психотравм.	17	2	/2			13	18	2				16
<i>Змістовий модуль II. Практичні аспекти психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.</i>												
Тема 4. Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	22	4	/2			16	18		2/			16
Тема 5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.	17	2	/2			13	18		2/			16
Всього годин:	90	12	/10			68	90	6	4/			80

5. Теми семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Генезис дитячих психотравм.	2
2	Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	2
3	Діагностика дитячих психотравм.	2
4	Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	2
5	Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.	2
	Всього:	10

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

Р з/П	Назва теми	Кількість Годин
1	Генезис дитячих психотравм.	13/16
2	Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	13/16
3	Діагностика дитячих психотравм.	13/16
4	Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	16/16
5	Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.	13/16
Всього:		68/80

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. Розробити рекомендації щодо попередження надмірного стресу;
4. Проведення методик для діагностики превалюючої копінг стратегії;
5. Розробка та опис основних етапів групової роботи, спрямованої на психопрофілактику та психокорекцію дитячих психотравм;
6. Описати особливості взаємодії з клієнтами різних вікових груп;
7. Описати особливості взаємодії з дітьми що пережили різні за етіологією травмуючі ситуації. Звернути увагу на відмінності;
8. Підбір та застосування технік, спрямованих на емоційне відреагування;
9. Проведення та опис проєктивних методик діагностики наслідків стресу (наприклад: «людина під дощем» та ін.);
10. Розробка рекомендацій батькам щодо попередження психотравм у дітей;
11. Описати алгоритм дій у випадку коли батьки здійснюють будь який вид насильства над дитиною.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Можливості різних напрямків психотерапії у роботі з дітьми, які постраждали від насильства.
2. Особливості психологічного розвитку дітей в умовах депривації.
3. Основні стратегії реабілітації жертв насильства.
4. Соціальні наслідки жорстокого поводження з дітьми.
5. Профілактика психотравм у дітей.
6. Психологічні аспекти горя.
  1. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили розлучення батьків.
  2. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили звалтування.
  3. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили фізичне насильство.
  4. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили психологічне насильство.
  5. Підходи до класифікації травмуючої ситуації.
  6. Застосування арт – терапії при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм.
  7. Застосування ігрової терапії при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм.
  8. Застосування казкотерапії при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм.
  9. Застосування тілесно – орієнтованої терапії при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм.

10. Застосування методу психодрами при профілактиці та психокорекції дитячих психотравм.
11. Основні конфлікти дитини що переживає розлучення батьків.
12. Відділені наслідки травми насильства для розвитку дитини.
13. Стокгольмський синдром.
14. Ідентифікація з агресором, як специфічний захисний механізм потерпілих від насильства.
15. Психологія кризових станів

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. *Основні сімейно обумовлені травматичні стани:*
  1. стан глобальної сімейної незадоволеності;
  2. сімейна тривога;
  3. почуття страху та безпорадності, пов'язане з сім'єю;
  4. нервово психічне і фізичне напруження.
2. *Особливості психосоціальних факторів що викликають стрес у дітей:*
  1. переживання пов'язані з національною ворожістю;
  2. неблагоприємні сімейні обставини;
  3. довготривале перебування в лікувальних закладах;
  4. напружені відносини у дошкільному або шкільному закладі;
3. *Діагностичні критерії розладу адаптації:*
  1. агресивна та асоціальна поведінка;
  2. афективні розлади;
  3. органічні порушення;
  4. психосоматичні порушення.
4. *Медичні заходи психопрофілактики:*
  1. охорона жінки під час вагітності;
  2. раннє спостереження за дітьми;
  3. створення оптимальних умов для життя;
  4. вдосконалення підготовки лікарів.
5. *Основні заходи первинної профілактики:*
  1. рання діагностика;
  2. охорона сім'ї та попередження її розпаду;
  3. оздоровчі заходи (спорт, відпочинок);
  4. реабілітаційні дії.
6. *Особливості вторинної профілактики:*
  1. попередження неблагоприємної динаміки захворювання;

2. застосування психотерапії;
  3. рання діагностика розладу;
  4. здійснення психологічної підтримки.
7. *Психологічна допомога дітям в переживанні горя:*
1. спонукання до обговорення переживань;
  2. уникнення обговорень переживань;
  3. здійснення психотерапевтичних заходів;
  4. взаємодія з групою підтримки.
8. *Симптомом підвищеної збудливості у дітей є:*
1. труднощі засипання;
  2. вибухові реакції;
  3. порушення концентрації уваги;
  4. відчуження від інших,
9. *Гострий стресовий розлад триває:*
1. до двох діб;
  2. від двох до чотирьох діб;
  3. більше чотирьох тижнів.
10. *Перерахуйте соціальні наслідки жорстокого поводження з дітьми:*
1. наслідки шкідливі для жертви: _____
  2. наслідки шкідливі для суспільства: _____
11. *Надзвичайна ситуація складається з таких взаємозалежних між собою елементів:*
1. надзвичайний фактор (подія, вплив), надзвичайні (екстремальні) умови, наслідки, обстановка;
  2. небезпечне природне явище, стихійне лихо, катастрофа, наслідки;
  3. космічний вплив, природний вплив, антропогенний вплив;
  4. катастрофа, катаклізм, хаос.
12. *При реабілітації дітей, що переживають розлучення батьків, основними стратегічними напрямками мають бути:*
1. допомога батькам в здійсненні ними батьківських функцій;
  2. допомога дитині в переживанні сильних почуттів;
  3. робота в напрямку адаптації дитини в соціумі;
  4. допомога батькам у налагодженні стосунків між собою.
13. *На які два великі класи можна розділити надзвичайні ситуації:*
1. конфліктні й безконфліктні;
  2. легкокеровані й важкокеровані;
  3. локальні й глобальні;
  4. незворотні й зворотні.
15. *Основна мета співробітництва між психологом і клієнтом за травмуючої ситуації:*
1. знаходження причини появи травмуючої ситуації;
  2. знаходження винного;
  3. виявлення помилок у поведінці клієнта;
  4. знаходження позитивного.
16. *Психологічна травма - це:*
1. реактивне психічне утворення, що викликає тривалі емоційні переживання та має тривалий психологічний вплив;
  2. переломний момент, важкий перехідний стан, загострення, небезпечний нестійкий стан;
  3. ситуація емоційного й розумового стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу;
  4. стан непевності й страху в суспільстві, внаслідок цього зниження рівня раціональності суспільної свідомості.
17. *Яке з нижчеперелічених не є проявом шкільної травми:*

1. ворожість до будь-якого навчання, іноді, до освічених людей;
2. конфліктність, афективність;
3. невір'я у свої сили;
4. психологічні бар'єри стосовно якого-небудь виду знань, галузі освіти, навчальній дисципліні, і т.п.

18. Тривога, позначається як:

1. невизначене занепокоєння, являє собою найбільше сильно діючий механізм психічного стресу;
2. зниження рівня спонукання, тобто знецінювання вихідних потреб;
3. ситуація емоційного й розумового стресу, що вимагає значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу;
4. зміна динамічних стереотипів поведінки.

15. Основоположником західного вчення про стреси та нервові розлади є:

1. Т.Лірі;
2. Г.Сель'є;
3. Е.Еріксон;
4. А.Біне.

16. Вид вислуховування, що характеризується уточненнями, перефразовуванням, резюмуванням, називається:

1. активним;
2. уважним;
3. гармонічним;
4. пасивним.

17. Синонімом таких слів, як занепокоєння, страх, побоювання, острах є:

1. напруженість;
2. утома;
3. тривожність;
4. в'ялість.

18. Стан емоційної напруги визначається як:

1. стрес;
2. дистрес;
3. аутстрес;
4. агресія.

19. Оптимальний час для проведення дебрифінгу

1. чим скоріше, тим краще;
2. через 1-2 дня після травматичної події;
3. через місяць після травматичної події
4. після того як дитина позбавиться основних травматичних симптомів

20. До одного з універсальних детермінант надійності діяльності фахівців екстремального профілю багато авторів відносять:

1. мотивацію;
2. стресостійкість;
3. компетентність;
4. низьку тривожність.

21. Виділіть симптоми, що є ознаками паталогічного переживання горя:

1. стрімка втрата ваги;
2. відсутність виражених страждань;
3. депресія;
4. порушення сну.

22. Основною стратегією психологічної допомоги жертвам насильства є:

1. стрімке пропрацювання травматичного досвіду;
2. розпитування про деталі насилля;

3. поступове проживання почуттів пов'язаних з насиллям;
  4. сприяння уникненню думок пов'язаних з насиллям.
23. *Найбільш травматичними наслідки для особистості має насильство:*
1. над дитиною від сторонніх людей;
  2. над дитиною від близької людини;
  3. над дитиною від знайомих але не близьких людей.
24. *Переживання нормального горювання триває:*
1. до 9 днів;
  2. до 40 днів;
  3. до року;
  4. до двох років.
25. *Насильство над дітьми в родині як правило має:*
1. поодинокий характер;
  2. розвивається поетапно, може зменшувати свою силу із часом;
  3. має циклічний характер із збільшенням сили і частоти;
  4. має безперервний характер.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм»:

1. Сутність і завдання дисципліни «Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм».
2. Сутність поняття «дитяча психотравма».
3. Причини виникнення психотравм у дітей.
4. Види травмуючих ситуацій.
5. Психологічні особливості травмуючих ситуацій та їх вплив на людину.
6. Систематика неблагоприємних факторів що провокують виникнення психотравм у дітей.
7. Взаємодія особистості та екстремального середовища: стрес, гострі стресові розлади, ПТСР.
8. Глобальні та суспільні несприятливі фактори у виникненні психотравм.
9. Несприятливі фактори що пов'язані з дитячими дошкільними та шкільними закладами як провокуючий фактор виникнення дитячих психотравм.
10. Виділіть групи ризику дітей.
11. Ознаки ПТСР у дітей.
12. Різновиди психологічного захисту та їх характеристика.
13. Психологічний супровід дітей, що страждають на ПТСР.
14. Форми переживання емоцій та почуттів.
15. Особливості профілактики психотравм у дітей.
16. Патогенність стресу.
17. Стратегії психосоціальної допомоги.
18. Основні компоненти психокорекційної роботи з дітьми.
19. Психологічний дебрифінг.
20. Визначення поняття «дисоціація».
21. Основні прояви дитячих психотравм.
22. Загальне уявлення про «психологічний захист» і його функції.
23. Копінг-стратегії як основа стресостійкості
24. Екстрена психологічна допомога при гострій реакції на стрес.
25. Психологічний дебрифінг. Визначення поняття, особливості проведення та його мета.
26. Особливості індивідуальної роботи з дітьми.
27. Особливості групової роботи з дітьми.
28. Особливості повідомлення про смерть дитині.
29. Психологія життєвої кризи: передумови виникнення, динаміка, можливості розв'язання.
30. Конструктивні і неконструктивні стратегії життя в складних умовах.

31. Професійні вимоги до особистості кризового консультанта та особливості його підготовки.
32. Віддалені наслідки кризи одного року та можливості консультативної допомоги.
33. Консультування з приводу наслідків кризи 3-х років.
34. Криза 7-ми років та можливості психологічної допомоги дитині.
35. Підліткова криза: консультування дітей, батьків, вчителів.
36. Криза юнацького віку та її психологічне супроводження.
37. Ненормативні кризи в житті дитини, підлітка, юнака: завдання консультування.
38. Основні технології надання термінової і тривалої консультативної психологічної допомоги в разі психотравм.
39. Особливості надання консультативної допомоги в разі психотравм і постратравматичних стресів.
40. Психологічне благополуччя сім'ї як інтегративний показник внутрішньосімейних процесів.
41. Сутність сімейного стресу та особливості його впливу на життєдіяльність членів родини та функціонування сім'ї в цілому.
42. Особливості психологічної допомоги дітям що переживають смерть близької людини.
43. Вікові особливості переживання горя.
44. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили розлучення батьків.
45. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили звалтування.
46. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили фізичне насильство.
47. Особливості психологічної допомоги дітям що пережили психологічне насильство.
48. Екстрена психологічна допомога в травмуючих ситуаціях.
49. Зміна особистості під впливом екстремальних ситуацій.
50. Психофізіологія травмуючого переживання.
51. Стратегії подолання психологічної травми.
52. Психологія горя.
53. Психологія насильства.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота					Сума
Змістовий модуль № 1			Змістовий модуль № 2		
T1	T2	T3	T4	T5	
20	20	20	20	20	200/2

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Відповіді на семінарських заняттях	3	10	30
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	3	5	15
5.	Опорний конспект	5	1	5

6.	Самостійна робота, індивідуальні завдання	20	1 (комплекс завдань)	20
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психопрофілактика та психокорекція дитячих психотравм**». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (перший рік навчання; перший семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 12 години; семінарські заняття – 10 годин; самостійна робота - 68 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5
Модулі	Модуль 1. Теоретико – методологічні основи			Модуль 2. Практичні аспекти психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	
Теми лекцій	Тема 1. Генезис дитячих психотравм .	Тема 2. Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	Тема 3. Діагностика дитячих психотравм .	Тема 4. Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	Тема 5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.
Теми семінарських занять	Тема 1. Генезис дитячих психотравм .	Тема 2. Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	Тема 3. Діагностика дитячих психотравм .	Тема 4. Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	Тема 5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.

Теми самостійної роботи	Тема 1. Генезис дитячих психотравм	Тема 2. Травмуючі ситуації та їх психологічні наслідки.	Тема 3. Діагностика дитячих психотравм	Тема 4. Загальні підходи психопрофілактики та психокорекції дитячих психотравм.	Тема 5. Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.																																													
Види контролю.	<table border="1"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Відповіді на семінарських заняттях</td> <td>3</td> <td>10</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td>20</td> <td>1</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>10</td> <td>1</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>3</td> <td>5</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Опорний конспект</td> <td>5</td> <td>1</td> <td>5</td> </tr> <tr> <td>6.</td> <td>Самостійна робота, індивідуальні завдання</td> <td>20</td> <td>1 (комплекс завдань)</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>				№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Відповіді на семінарських заняттях	3	10	30	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	3	5	15	5.	Опорний конспект	5	1	5	6.	Самостійна робота, індивідуальні завдання	20	1 (комплекс завдань)	20	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100	
	№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																													
	1.	Відповіді на семінарських заняттях	3	10	30																																													
	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20																																													
	3.	Реферат	10	1	10																																													
	4.	Доповідь	3	5	15																																													
	5.	Опорний конспект	5	1	5																																													
	6.	Самостійна робота, індивідуальні завдання	20	1 (комплекс завдань)	20																																													
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																														
Нормативний рейтинговий бал:				100																																														
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> Написання реферату; Доповіді; Розробити рекомендації щодо попередження надмірного стресу; Проведення методик для діагностики превалюючої копінг стратегії; Розробка та опис основних етапів групової роботи, спрямованої на психопрофілактику та психокорекцію дитячих психотравм; Описати особливості взаємодії з клієнтами різних вікових груп; Описати особливості взаємодії з дітьми що пережили різні за етіологією травмуючі ситуації. Звернути увагу на відмінності; Підбір та застосування технік, спрямованих на емоційне відреагування; Проведення та опис проєктивних методик діагностики наслідків стресу (наприклад: «людина під дощем» та ін.); Розробка рекомендацій батькам щодо попередження психотравм у дітей; Описати алгоритм дій у випадку коли батьки здійснюють будь який вид насильства над дитиною. 																																																	
Підсумковий контроль	Залік.																																																	

13. Рекомендована література

Основна література

- Андрющенко А.В. Посттравматическое стрессовое расстройство при ситуациях утраты объекта экстраординарной значимости // Психиатрия и психофармакотерапия, 2010. № 4. Т. 2.
- Алексеева Л.С. (ред.) Психологическая помощь пострадавшим от семейного насилия: Научно-методическое пособие / – М.: ГосНИИ семьи и воспитания, 2010.
- Бадхен А.А. (ред.). Методическое пособие по работе с посттравматическим стрессовым расстройством. Михайлова Т.И., Певзнер М.М. (сост.). СПб., ин-т ГАРМОНИЯ, 2011.
- Волошин В.М. Клиническая типология посттравматических стрессовых расстройств и вопросы дифференцированной психофармакотерапии // Психиатрия и психофармакотерапия, 2011, № 4. Т. 3.
- Горская М.В. Диагностика суицидального поведения у подростков // Вестник психосоц. и психокоррекц. работы, 2014. № 1. С. 44-52.
- Гостюшин А.В. Энциклопедия экстремальных ситуаций. М., Зеркало, 2014.
- Грачева Л. В. Тренинг внутренней свободы. Актуализация творческого потенциала. –

- СПб., Речь, 2013.
8. Дональд К. Внутренний мир травмы. Екатеринбург, «Деловая книга», 2010.
  9. Ильина СВ. Влияние пережитого в детстве насилия на возникновение личностных расстройств // Вопросы психологии. 1998. № 6. С. 65-74.
  10. Исаев Д. Н. Психосоматическая медицина детского возраста. СПб., Специальная литература, 2008.
  11. Калмыкова Е.С., Е. А. Миско, Тарабрина Н. В. Особенности психотерапии посттравматического стресса // Психологический журнал, 2011. Т. 22, № 4, с. 70-80.
  12. Карвасарский Б.Д. Психотерапевтическая энциклопедия. СПб., 1998.
  13. Китаев-Смык Л.А. Психология стресса. М., Наука, 1983.
  14. Кондратенко В.Т. Суицидальное поведение // Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. Минск, Харвест, 2009.
  15. Конторович В. А., Анцупова Г. Л. Психологический дебрифинг как одна из форм помощи вскоре после участия в кризисной ситуации // Особенности проявления посттравматического стрессового расстройства у военнослужащих – участников боевых действий и членов их семей. Стратегия психологической помощи. Ростов-на-Дону, 2011.
  16. Кораблина Е. П., Акиндинова И. А., Баканова А. А., Родина А. М. Искусство исцеления души: Этюды о психологической помощи: Пособие для практических психологов. СПб. 2011.
  17. Крюкова М.А., Никитина Т.И., Сергеева Ю.С. Экстренная психологическая помощь: Практическое пособие. М., Изд-во НЦ ЭНАС, 2013.
  18. Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. Минск, Харвест, 2009.
  19. Пушкарев А.Л., Доморацкий В.А., Гордеева Е.Г. Посттравматическое стрессовое расстройство: диагностика, психофармакотерапия, психотерапия. Изд. Института психотерапии, М., 2010.
  20. Селье Г. Психофизиология стресса. М., 1991.
  21. Селье Г. Стресс без дистресса. – М., Прогресс, 1979.
  22. Синягина Н.Ю., Пазекова Г.Е., Пискунова Е.Ю. Психологическая реабилитация детей и подростков, подвергшихся насилию. М., Вузовская книга, 2011.
  23. Соловьева С.Л. Психология экстремальных состояний. СПб., ЭЛБИ, 2013.
  24. Таланов В.Л., Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога. СПб. –М., Сова – Эксмо, 2013.
  25. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса. СПб., Питер, 2011.
  26. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы // Психологический журнал. 2007, т. 13, № 2, с. 14–29.
  27. Франкл В. Психотерапия на практике. СПб., Ювента, 1999.
  28. Хейли Дж. Необычайная психотерапия. Психотерапевтические техники Милтона Эриксона. СПб., 1995.
  29. Черепанова Е.М., Психологический стресс. М., Академия, 2013.
  30. Юрьева Л.Н. История, культура, психические и поведенческие расстройства. М., Сфера, 2012.

Додаткова література

65. Александров А. А. Личностно-ориентированные методы психотерапии. СПб., Речь, 2010.

66. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М., 2009.
67. Баева И.А. Тренинги психологической безопасности в школе. СПб., Речь, 2012.
68. Бурлачук Л. Ф., Грабская И. А., Кочарян А. С. Основы психотерапии. Киев-Москва, Ника-Центр – Алетейа, 2009.
69. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций. М., Российское педагогическое агентство, 2008.
70. Вайтхед М. Консультирование человека в состоянии горя: модель помощи. Психология зрелости и старения, № 1 (17), весна, 2012.
71. Василюк Ф. Пережить горе // О человеческом в человеке. М., 2011.
72. Водопьянова Н.Е. Психическое «выгорание» // Мир медицины. 2011, № 7-
73. Войцех В.В. Факторы риска повторных суицидальных попыток // Социальная и клиническая психиатрия. 2012. № 3. С. 14-21.
74. Ениколопов С.Н. Психотерапия при посттравматических стрессовых расстройствах // Российский психиатрический журнал. 2008, № 3. С. 50-56.
75. Зиновьева Н.О., Михайлова Н.Ф. Психология и психотерапия насилия. Ребенок в кризисной ситуации. СПб., Речь, 2013.
76. Ильин А.А. Школа выживания при авариях и стихийных бедствиях. М., ЭКСМО-Пресс, 2011.
77. Ковалев СВ. Исцеление с помощью НЛП. Нейролингвистическое программирование психосоматических исцелений. М., КСП+, 2009.
78. Козер Л.А. Функции социального конфликта. М., Идея-Пресс, Дом интеллектуал, книги, 2010.
79. Колодзин Б. Как жить после психологической травмы. М., Шанс, 2012.
80. Кондратенко С. Избранные аспекты работы с горем в гештальт-методе // Российский гештальт. Вып. 5 / Под ред. Н.Б.Дол-гополова, Р.П.Ефимкиной. Новосибирск: Научно-учебный центр НГУ, 2013.
81. Лазарус А. Мысленным взором: Образы как средство психотерапии. М., НФ «Класс», 2012.
82. Лоуэн А. Биоэнергетика. Терапия, которая работает с телом. СПб., Речь, 2010.
83. Лоуэн А. Психология тела. Телесноориентированный биоэнергетический психоанализ. М., Независимая ассоциация психологов-практиков, 1997.
84. Лукас К., Сейден Г. Молчаливое горе: жизнь в тени самоубийства. М., Смысл, 2010.
85. Лэндис Р. Продвинутые техники для работы с посттравматическими стрессовыми состояниями. М., 2006.
86. Маданес К. Стратегическая семейная терапия. М., НФ «Класс», 2009.
87. МакМаллин Р. Практикум по когнитивной терапии. СПб., Речь, 2011.
88. Макшанов С. И., Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренинге. СПб., Ин-т тренинга, 2013.
89. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика. Новейший справочник. СПб. -М., Сова - Эксмо, 2013.
90. Марищук В., Евдокимов В. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. – СПб.: Сентябрь, 2011.
91. Меновщиков В.Ю. Психологическое консультирование. Работа с кризисными и проблемными ситуациями. М., Смысл, 2012.
92. Минигалиева М.Р. Психологическая помощь первичным жертвам катастроф и террористических актов // Психология зрелости и старения, № 4 (16), зима, 2011.
93. Михайлова Н. Ф. Повседневный стресс в семьях здоровых и больных невротиками// Материалы конгресса по детской психиатрии. М., 25-28 сентября 2011. С. 42-43.
94. Михайлова Н. Ф. Систематическое исследование индивидуального и семейного стресса и копинга у членов семей здоровых лиц: Дисс. канд. псих. наук / СПб. НИИ им. В.М. Бехтерева. СПб., 2008. С. 131-140.

95. МКБ-10. Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. ВОЗ, Женева, СПб. 1995.
96. Молтсбергер Дж. Опасность самоубийства: клиническая оценка и принятие решений. Журнал практической психологии и психоанализа, 2013, № 1.
97. Назаретян А. П. Психология стихийного массового поведения. М., ПЕР СЭ, 2011.
98. Наранхо К. Техники гештальт-терапии. Практическое руководство для профессионалов. СПб, 1995.
99. Пезешкиан Н. Позитивная семейная психотерапия: семья как терапевт. М., 2013.
100. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия. М., Медицина, 2016.
101. Пергаменщик Л.А., Гончарова С.С., Яковчук М.И. Преодоление психологических травм. – Мн.: НИО, 2009
102. Перлз Ф., Гудмен П., Хефферлин Р. Практикум по гештальт-терапии. М.: Издательство Института психотерапии, 2011.
103. Перри Г., Как справиться с кризисом. М., Педагогика-пресс, 2005.
104. Попов Ю. В., Вид В. Д. Современная клиническая психиатрия. СПб., Речь, 2010.
105. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. СПб., Речь, 2014.
106. Рудестам К. Групповая психотерапия. СПб., Питер, 2011.
107. Руководство по телефонному консультированию. Метро Крайсис Лайн. Портленд (США). Щелково, 2006.
108. Сергеева Л.С. Телесно-ориентированная психотерапия. Хрестоматия. СПб., СПб РОФ «Практическая психотерапия», 2010.
109. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О., Зеленова М. Е. и др. Психологические характеристики лиц, переживших военный стресс // Труды Института психологии РАН. М., 2007. С. 254–262.
110. Филатов Ф.Р. Основы психологической помощи детям – жертвам экстремальных ситуаций // Работник социальной службы. 2010, № 3, с. 87-92.
111. Фопель К. Психологические группы. Рабочие материалы для ведущего. М., Генезис, 2010.
112. Хеллингер Б. Порядки любви. М., изд-во Института психотерапии, 2011.
113. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. М.. Мысль, 1994.
114. Хрестоматия по суицидологии. Киев, 1996.
115. Цуканова Е.В. Психологические механизмы поведения и деятельности личности в экстремальных условиях (Материалы к лекции). М., РСПИ, 2011.
116. Черепанова Е. М. Психологический стресс: помощи себе и ребенку. М., Академия, 2007.
117. Черепанова Е. М. Саморегуляция и самопомощь при работе в экстремальных условиях. М., 2005.

Програма з дисципліни «Групові форми психологічної реабілітації»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	2-3-й
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 22 год в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 68 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Семінарські / практичні	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		68 год.	80 год.
Вид контролю		Залік – 1 семестр	Залік – 3 семестр

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 24,4%/75,6%

для заочної форми навчання – 11,11%/88,89%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Групові форми психологічної реабілітації» є уточнення знань студентів про загальні засади організації групової роботи в процесі психологічної реабілітації та про особливості впровадження окремих форм і методів в процесі організації реабілітації різних груп клієнтів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Групові форми психологічної реабілітації» є:

– сформуванати у студентів цілісне уявлення про організацію групової роботи в процесі психологічної реабілітації, її переваги, провідні форми і методи, вимоги до керівника та учасників;

– сприяти формуванню у студентів навичок доцільного використання окремих форм і методів під час планування й організації групової психологічної реабілітації різних категорій клієнтів,

– розвивати психологічну компетентність у напрямі групової психологічної реабілітації.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<i>Знати</i> основи корекційної і реабілітаційної педагогіки, психолого-педагогічну характеристику клієнта, що потребує психологічної реабілітації. <i>Вміти</i> дотримуватися етичних і деонтологічних принципів у професійній реабілітаційній діяльності; будувати взаємини і спілкування з людьми в конкретній ситуації з урахуванням їх віку, статі, релігійної приналежності, соціального статусу, психологічних і фізичних особливостей, стану	соціально-особистісна; професійна інструментальна
1.	<i>Знати</i> теоретичні та методичні основи групової психологічної реабілітації, принципи організації. <i>Вміти</i> знаходити, відбирати і використовувати інформацію, необхідну в груповій психологічній реабілітації; використовувати передовий вітчизняний і зарубіжний досвід групової психологічної реабілітації.	загальнонаукова; професійна інструментальна
3	<i>Знати</i> структури, здатні надати допомогу в реабілітації клієнта. <i>Вміти</i> приймати управлінські рішення, організовувати роботу реабілітаційних установ; грамотно планувати і будувати взаємодію з особами, організаціями, здатними сприяти в реабілітації клієнта.	соціально-особистісна; професійна інструментальна
4	<i>Знати</i> специфіку організації різних форм (групи само- і взаємодопомоги, соціально-психологічний тренінг, психокорекційні та психотерапевтичні групи, фокус-групи) та методів (мозковий штурм, групова дискусія, психогімнастика, методи терапії мистецтвом, психодрама тощо) реабілітаційної роботи з різними суб'єктами психологічної роботи. <i>Вміти</i> розробити програму групової психологічної реабілітації, підібрати адекватні форми і методи реабілітації і послідовність їх проведення; раціонально планувати і оптимізувати свою роботу, аналізувати її результати, коригувати подальшу діяльність	професійна інструментальна
5	<i>Знати</i> кваліфікаційні характеристики фахівця, який здійснює модерацію різних типів груп, його функції, ролі та компетенції з метою керівництва групою у процесі групової психологічної реабілітації. <i>Вміти</i> застосувати необхідні засоби впливу на групу, підібрати і впроваджувати адекватні стилі керівництва групою у процесі психологічної реабілітації, підвищувати компетентність у цьому напрямі.	професійна інструментальна

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні засади організації групової роботи в процесі психологічної реабілітації

ТЕМА 1.1. Групові форми і методи організації психологічної реабілітації.

Переваги групової форми роботи. Організаційні питання групової роботи. Особливості комплектування групи: віковий і статевий склад групи, професійний склад групи, величина групи, частота і тривалість зустрічей. Група самопомоги. Типологій груп самопомоги. Терапевтичні фактори груп самопомоги. Ефективність роботи груп самопомоги. Принципи роботи груп самопомоги. Основні етапи становлення групи самопомоги. Кваліфікаційна характеристика спеціаліста, який здійснює модерацію груп самопомоги. Група взаємодопомоги. Цільові установки групи взаємодопомоги. Напрями соціальної сфери, в яких можуть діяти групи взаємодопомоги. Види груп взаємодопомоги. Форми діяльності груп взаємодопомоги. Соціально-психологічний тренінг у системі психологічної реабілітації. Сутність і призначення емоційно-емотивного тренінгу (ЕЕТ). Складові ЕЕТ. Типові комплекси вправ при ЕЕТ та їх використання. Танцювально-ігрові тренінги. Психокорекційні групи. Типологія психокорекційних груп. Психотерапевтичні групи. Типологія психотерапевтичних груп. Групи клінічної психотерапії (лікувальні групи): стаціонарні та амбулаторні групи. Фокус-групи. Мозковий штурм (брейнстормінг) та групова дискусія у процесі психологічної реабілітації. Інші форми прийняття групових рішень. Психогімнастика.

ТЕМА 1.2. Керівництво групою у процесі групової психологічної реабілітації.

Роль особистості психолога в процесі організації групової реабілітаційної роботи. Функції психолога в системі групової психологічної реабілітації. Ролі, які може виконувати психолог в організації групової роботи. Компетенції психолога, який організовує групову роботу. Керівництво групою у процесі психологічної реабілітації. Ролі групового психотерапевта. Функції лідера у психокоректувальних групах. Психотерапевтичні стилі керівників груп. Типологія керівників груп. Задачі групового психотерапевта. Типові помилки керівника групи. Засоби впливу психолога на учасників групи.

ТЕМА 1.3. Психологічна підтримка та реабілітація фахівців, які працюють з кризовими групами клієнтів.

Актуальні проблеми психологічної підтримки та реабілітації фахівців, що працюють з кризовими групами клієнтів. Метод Делфі у процесі оцінювання окремих групових форм і методів організації психологічної реабілітації, її якості та трундоців. Балітон-групи як форма обміну досвідом у сфері психологічної реабілітації. Інтервізія та супервізія як способи формування шляхів роботи з проблемними питаннями у процесі групової психологічної реабілітації. Супервізори, ко-тренери. Тренінг емоційної компетентності як засіб формування вмінь управляти емоціями, використовувати їх для досягнення успіхів у процесі групової психологічної реабілітації. Групові форми психологічної реабілітації волонтерів, що працюють з постраждалими.

Змістовий модуль 2. Групові форми роботи у процесі реабілітації окремих категорій клієнтів

ТЕМА 2.1. Групи самопомоги і взаємодопомоги у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів.

Принципи роботи груп самопомоги. Основні питання, які повинен вирішити керівник (організатор) груп самопомоги: частота зустрічей, місце, час, тривалість, фінансові питання та методичне забезпечення. Особливості формування і функціонування груп само- і взаємодопомоги, які займаються психологічною реабілітацією осіб, що живуть з ВІЛ. Групи самопомоги в технології психологічної реабілітації інвалідів. Групи само- і взаємодопомоги під час надання психологічної реабілітаційної допомоги жінкам, які

постраждали від насильства чи належать до групи ризику. Групи взаємопідтримки та взаємодопомоги у процесі психологічної реабілітації жінок, які повернулися із місць позбавлення волі. Групи само- і взаємопідтримки для літніх людей.

ТЕМА 2.2. Соціально-психологічний тренінг у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів.

Психологічний тренінг в реабілітаційній роботі з підлітками, схильними до самовільних втеч. Тренінг соціальних навичок у підлітків, що зловживають ПАР. Реорієнтаційний тренінг для суїцидентів. Тренінг як форма реадaptaції осіб, які готуються до виходу на волю. Тренінг із ритмо-рухової терапії з жертвами сексуального насильства. Тренінг з дітьми, що зазнали сексуального насильства. Психологічний тренінг у процесі психологічної реабілітації військовослужбовців. Тренінг з психофізіологічної та соціальної реадaptaції учасників військових дій. Тренінг із короткострокової позитивної терапії для осіб, що пережили втрату.

ТЕМА 2.3. Групові форми і методи терапії мистецтвом у процесі психологічної реабілітації окремих груп клієнтів.

Мета та завдання, норми терапевтичної групи, структура групи, групова напруга, формування підгруп, фази розвитку психотерапевтичної групи. Малювання в групі – особистісних емоцій, мрій, криптограм (вираз символу) почуття. Спільне малювання - малювання в парах, круговий малюнок, загальний малюнок, груповий малюнок. Проективний малюнок. Мандала: значення рисунка і суть. Значення символів і кольорів в мандалі. Як намалювати мандалу. Мандали для розфарбовування. Мандала любові. Терапія творчим самовираженням (М.Бурно).

Застосування методів арттерапії та музикотерапії у процесі психологічної реабілітації підлітків, схильних до самовільних втеч. Арт-терапія для вагітних. Використання арт-терапевтичної техніки «Зобрази свою хворобу» з метою зміни внутрішньої картини хвороби. Ізотерапія з тимчасово переміщеними особами та дітьми із сімей учасників АТО. Групи танцювальної терапії при роботі з психічною травмою.

ТЕМА 2.4. Психодрама та інші театралізовані форми роботи у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів.

Поняття про психодраму. Рольова гра та основні ролі психодрами у процесі психологічної реабілітації. Психодрама і рольове моделювання у процесі психологічної реабілітації сім'ї. Символдрама: Кататимно-імагінативна психотерапія дітей і підлітків. Різні варіанти сучасної соціодрами у процесі психологічної реабілітації осіб, що постраждали від насильства. Гендерний інтерактивний театр у попередженні гендерно-рольового насильства. Театр-експромт та форум-театр як форми реабілітаційної роботи з неповнолітніми з психоемоційними труднощами (агресія, конфліктність, замкнутість, віктимність). Театр плей-бек як форма психологічної реабілітації сім'ї, що переживає кризу. Ляльковий театр у процесі психологічної реабілітації дітей із хронічними хворобами, затримкою психічного розвитку та іншими видами інвалідності.

ТЕМА 2.5. Дебрифінг як метод групової роботи з психічною травмою.

Групове обговорення пережитої екстремальної ситуації (дебрифінг), його завдання. Функції дебрифінгу у процесі психологічної реабілітації. Структура і фази дебрифінгу. Принципи організації та проведення дебрифінгу. Умови проведення дебрифінгу. Вимоги до учасників та ведучого дебрифінгу. Навички для проведення дебрифінгу. Результат дебрифінгу. Дебрифінг у тренінгу. Дебрифінг стресу критичних інцидентів у процесі психологічної реабілітації.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
	А у д .	л	с	п р	С Р С	А у д .	л	с	п р	С Р С
Змістовий модуль 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ										
Тема 1.1. Групові форми і методи організації психологічної реабілітації	6	6			10	2	2			10
Тема 1.2. Керівництво групою у процесі групової психологічної реабілітації.	2		2			2			2	
Тема 1.3. Психологічна підтримка та реабілітація фахівців, які працюють з кризовими групами клієнтів.	2	2								
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>10</i>	<i>8</i>	<i>2</i>		<i>10</i>	<i>4</i>	<i>2</i>		<i>2</i>	<i>10</i>
Змістовий модуль 2. ГРУПОВІ ФОРМИ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ КЛІЄНТІВ										
Тема 2.1 Групи само- і взаємодопомоги у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	2		2		19	2	2			25
Тема 2.2. Соціально-психологічний тренінг у процесі психологічної реабілітації окремих груп клієнтів	2		2		19					
Тема 2.3. Групові форми і методи терапії мистецтвом у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	4	2	2		10					10
Тема 2.4. Психодрама та інші театралізовані форми і методи роботи у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	2		2		10	2			2	10
Тема 2.5. Дебрифінг як метод групової роботи з психічною травмою	2	2				2	2			
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>12</i>	<i>4</i>	<i>8</i>		<i>58</i>	<i>6</i>	<i>4</i>		<i>2</i>	<i>70</i>
Разом:	22	12	10		68	10	6		4	80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1.2. Керівництво групою у процесі групової психологічної реабілітації.	2
2	Тема 2.1 Групи само- і взаємодопомоги у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	2
3	Тема 2.2. Соціально-психологічний тренінг у процесі психологічної реабілітації окремих груп клієнтів	2
4	Тема 2.3. Групові форми і методи терапії мистецтвом у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	2
5	Тема 2.4. Психодрама та інші театралізовані форми і методи роботи у процесі психологічної реабілітації окремих категорій клієнтів	2
Всього:		10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Загальні засади організації групової роботи в процесі психологічної реабілітації	2
2	Тема 2. Групові форми роботи у процесі реабілітації окремих категорій клієнтів	2
Всього		4

7. Самостійна робота

Завдання для самостійної роботи 1:

- Написати есе на тему «Роль особистості психолога в процесі організації групової реабілітаційної роботи».

Завдання для самостійної роботи 2:

- Розробити анкету для вивчення актуальних проблем студентів одного із курсів факультету або працівників організації чи установи (для працюючих студентів).
- Провести опитування студентів (працівників) та з'ясувати тематику потенційних груп само- та взаємодопомоги.
- Розробити план-проспект діяльності тематичної групи само- та взаємодопомоги (мета і завдання групи, хто здійснює керівництво групою, кількісний і якісний склад, основні питання, які слід вирішити організатору групи (орієнтовні проблеми, що будуть обговорюватися упродовж 3-6 місяців, частота зустрічей, місце, час, тривалість, фінансові питання та методичне забезпечення), методи роботи, які планується застосування для вирішення окреслених проблем.

Завдання для самостійної роботи 3:

- Вибрати будь-яку групу клієнтів, що потребує реабілітації, та розробити структуру програми тренінгу для неї. Представити її за такими пунктами: назва (тема) тренінгу, основна ідея тренінгу, унікальність тренінгу, мета тренінгу, завдання тренінгу, формати роботи, аудиторія тренінгу, результати тренінгу, організаційні вимоги (кількість учасників, яким має бути приміщення, кількість часу, технічне забезпечення та ін.), інше (відомості про тренера та/чи організацію, що проводить тренінг; можливості сертифікації; координати для звернення тощо), макроструктура тренінгу: блок забезпечення працездатності групи; блок

формування мотивації у учасників; інформаційний блок; повчальний блок; особовий блок; завершальний блок.

Завдання для самостійної роботи 4:

- Участь в арттерапевтичній роботі

Завдання для самостійної роботи 5:

- Відвідати виставу Театру плейбек та написати відгук про її терапевтичне та реабілітаційне значення.

9. Методи навчання

- словесні (усне опитування),
- практичні (розв'язання проблемних ситуацій),
- наочні (підготовка тематичних презентацій),
- методи самостійної роботи (есе, підготовка програм групової роботи, соціально-психологічне дослідження, участь в практичній роботі).

10. Форми і методи підсумкового контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛІК.

Питання до заліку

Поясніть суть такого психологічного феномену, як:

1. Терапія творчим самовираженням
2. Психодрама
3. Театр плейбек
4. Психологічний тренінг
5. Керівництво групою у процесі психологічної реабілітації
6. Психотерапевтичні групи
7. Психокорекційні групи
8. Групи само- і взаємодопомоги
9. Дебрифінг
10. Балітон-групи

Назвіть:

1. Переваги групової форми роботи у процесі психологічної реабілітації
2. Протипоказання та застереження для залучення клієнтів до групової форми роботи у процесі психологічної реабілітації
3. Загальні вимоги до застосування групової форми роботи у процесі психологічної реабілітації (члени групи, склад групи, керівництво групою)
4. Функції психолога в системі групової психологічної реабілітації.
5. Ролі, які може виконувати психолог в організації групової роботи.
6. Компетенції психолога, який організовує групову роботу (знання, уміння, навички).
7. Принципи роботи груп самодопомоги.
8. Засоби впливу психолога на учасників групи.
9. Актуальні проблеми психологічної підтримки та реабілітації фахівців, що працюють з кризовими групами клієнтів.
10. Форми групової реабілітації фахівців, що працюють з кризовими групами клієнтів.

Вкажіть особливості застосування в системі групової психологічної реабілітації:

1. Груп само- і взаємодопомоги
2. Психологічного тренінгу
3. Малювання в групі
4. Балітон-груп

5. Психологічного дебрифінгу
6. Арт-терапевтичних засобів
7. Театралізованих форм роботи
8. Різних видів тренінгу
9. Танцювальної терапії
10. Психокорекційних груп

Назвіть специфіку застосування даної форми роботи з вказаною групою клієнтів:

1. Групи само- і взаємопідтримки для літніх людей.
2. Групи самопомоги в технології психологічної реабілітації інвалідів.
3. Реорієнтаційний тренінг для суїцидентів.
4. Тренінг із ритмо-рухової терапії з жертвами сексуального насильства.
5. Тренінг із короткострокової позитивної терапії для осіб, що пережили втрату.
6. Арт-терапія для вагітних.
7. Ізотерапія з тимчасово переміщеними особами
8. Гендерний інтерактивний театр у попередженні гендерно-рольового насильства.
9. Ляльковий театр у процесі психологічної реабілітації дітей із хронічними хворобами
10. Театр плейбек як форма психологічної реабілітації сім'ї, що переживає кризу.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D		
60-64	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7-8	9	10
Модулі	Змістовий модуль 1. Групові форми роботи у процесі ПР окремих категорій клієнтів								
Лекції	Змістовий модуль 1. Загальні засади організації групової роботи в процесі психологічної реабілітації								
Тема лекцій	1-3	4	5	6	7-8	9	10	11	12
	Групові форми і методи організації психол. реабіліт. (ПР)	Психол. підтрим. та реабіліт. фахівців, які працюють з кризов. груп. клієнтів			Груп. форми і методи терапії мистецтвом у процесі ПР				Дебрифінг як метод групової роботи з псих. травмою
Семінари	1								
Тема семінар. занять	Керівництво групою у процесі ПР (5 балів)								
		Групи самоі взаємодоп. у процесі ПР (5 балів)	Соц.-психол. тренінг у процесі ПР (5 балів)	Групові форми і методи терапії мистецтвом у процесі ПР (5 балів)	Психодрама та інші інтегровані театралізовані форми роботи у процесі ПР (5 балів)				
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> Написати есе на тему «Роль особистості психолога в процесі організації групової реабілітаційної роботи» Розробити план-проспект діяльності тематичної групи само- та взаємодопомоги Розробити структуру програми тренінгу з однією з груп клієнтів, які потребують реабілітації Участь в агтерапевтичній роботі Відвідати виставу Театру плейбек та написати відгук про його терапевтичне та реабілітаційне значення 								
Види контролю	Опитування – 25 балів, есе – 7 балів, план-проспект (23 бали), тренінг (15 балів), участь в агтерапевтичній роботі (7 балів), відвідати виставу Театру плейбек та написати відгук про його терапевтичне та реабілітаційне значення (13 балів), модульна контрольна (10 балів)								
Залік									

13. Рекомендована література

Основна література

1. Витакер Д.С. Группы как инструмент психологической помощи / Пер. с англ. В.П. Чурсина. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 432 с.
2. Кочюнас Римас. Психотерапевтические группы: теория и практика. Учеб. пособие. – М.: Академический Проект, 2000. – 240 с.
3. Осипова А.А. Общая психокоррекция. Учебное пособие. М.: Сфера, 2002 Г. 510 с.
4. Осипова А.А. Введение в практическую психокоррекцию, групповые методы работы. – М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2000. – 240 с.
5. Рудестам К. Э. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы : теория и практика / общ. ред. и вступ. ст. Л. А. Петровской. – М. : Прогресс; Универс, 1993. – 368с.
6. Словарь по комплексной реабилитации инвалидов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Бронников, Т. В. Зозуля, Ю. И. Кравцов, М. С. Надымова; под науч. ред. В. А. Бронникова; Перм. гос. ун-т. – Пермь, 2010. – 530 с.
7. Старшенбаум Г. В. Психотерапия в группе / Г. В. Старшенбаум. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2005. – 316 с.
8. Шурыгина Ю.Ю. Теоретические основы социально-медицинской реабилитации различных групп населения: Учебно-методическое пособие. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2005.- 100 с.

Додаткова література

9. Адаптации и реабилитации в социальной работе: учебное пособие. – 2-е изд., испр. и доп./ Под общей ред. Н.Ш.Валеевой. – Казань: Изд-во Казан, гос. технол. ун-та, 2011. – 586 с.
10. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. заведений / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. – М.: «Академия», 2001. – 248 с.
11. Арт-терапія як ефективний метод реабілітації пацієнтів із захворюваннями психіки // *НейроNEWS*. – 2015. – № 10. – С. 6-10
12. Безпальча Р. Ф. Технології роботи з ув'язненими : збірник / Р. Ф. Безпальча. – Київ : Главник, 2007. – 112 с.
13. Бондаренко Н. Б. Группы самопомощи как дополнительный ресурс социальной поддержки людей с проблемами психического здоровья // *Научные записки НаУКМА. Педагогические, психологические науки та соціальна робота*. – 2014. – Т. 162. – С. 67-74.
14. Бурно М. Е. Терапия творческим самовыражением. – М.: Медицина, 1989. – 304 с.
15. Василец О., Обухов Я. Если ребенок не хочет жить... (Описание психокоррекционной работы по методу символдрамы и в технике игровой психотерапии) // *Народное образование*, 1998. № 9-10. – С. 15-18.
16. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учеб. пособие / И. В. Вачков. – [2-е изд., перераб. и дополн.]. – М. : Ось-89, 2000. – 224 с. – (Практическая психология).
17. Гасан-заде Л.А. Кукольный театр как метод психосоциальной реабилитации в психиатрической практике / Л.А. Гасан-заде, И.Р. Эфендиев // *Нейро News: психоневрология и нейропсихиатрия. Журнал*. – 2013. – № 10 (55). – С.14-16.
18. Груповий аналіз : навчальний посібник / [за ред. О.Фільца, Р.Гаубля, Ф.Лямот] ; пер. з нім. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 192 с.
19. Дідик Н. М. Соціально-психологічна реабілітація осіб похилого віку // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. – 2014. – № 4. – С. 180-186.
20. Зайцев С. В. Позитивний досвід використання арт-терапевтичної техніки «Зобрази свою хворобу» з метою зміни внутрішньої картини хвороби: я і моя недуга / С. В. Зайцев // *Фітотерапія. Часопис*. – 2014. – № 3. – С. 84-86

21. Захаров Н. Б. Театр-терапия как метод реабилитации больных шизофренией / Н. Б. Захаров, М. В. Злоказова, А. Г. Соловьев // Медико-социальная экспертиза и реабилитация / Из-во «Медицина». – М. : Медицина, 2015. – № 1. – С. 50-54
22. Зборовский К. Э. Группы самопомощи в технологии социальной реабилитации инвалидов : учеб.-метод. пособие. – Минск : Белорусская ассоциация социальных работников, 2008. – 156 с.
23. Зелінська К. О. Можливості використання лялькового театру в роботі з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 19(2). – С. 81-88.
24. Интерактивный психологический театр: метод профилактики негативных явлений в среде молодежи : учеб. пособие / И. М. Сергиенко. – Черкассы : ЧНУ, 2009. – 100 с.
25. Інноваційні моделі підвищення кваліфікації працівників психологічної служби і консультантів ПМПК/ авт.кол. за ред. Панка В.Г., Гаркавенко З.О. – Електрон. дані. – Київ, Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2013. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM), 12 см.
26. Караяни А. Г. Психологическая реабилитация участников боевых действий. – М., 2003. – 80 с.
27. Келлерман, П.Ф. Социодрама / П.Ф. Келлерман // Психодрама и современная психотерапия. – 2004. – № 4. – С. 7-21.
28. Козлов В.В., Гиршон А. Е., Веремеенко Н. И.. Интегративная танцевально-двигательная терапия. – 2, расширенное и дополненное. – Санкт-Петербург: Речь, 2006. – 286 с.
29. Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику: інформаційно-методичні матеріали / Бондаровська В. М. та ін. ; за заг. ред. Бондаровської В. М., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 528 с.
30. Краузе К.А., Шейфер М.С., Мязина О.Б. Танцевально-двигательная терапия в реабилитации людей, страдающих психическими расстройствами // 4ТЕ Арт : материалы науч.-практ. конф.. – 2012. – С. 107-111.
31. Кропоткин П. А. Взаимная помощь как фактор эволюции. – М. : Самообразование, 2007.
32. Кулаков С.А. Супервизия в психотерапии Учебное пособие для супервизоров и психотерапевтов. – СПб.: Вита, 2004. – 128 с.
33. Лазос Г.П. Технології застосування групової кататимно-імагінативної психотерапії (ГКІП) у роботі з підлітками /Г.П.Лазос // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2014. – с. 99-108.
34. Лазос Г.П., Литвиненко Л.І. Психологічна підтримка волонтерів, що працюють з постраждалими// Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Логос». – 206 с. – С.121 -144
35. Лебедева С. Сучасний погляд щодо проблеми збереження психічного здоров'я рятувальників та психологів МНС України після участі у надзвичайних ситуаціях регіонального та державного рівня // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2012. – Вип. 29. – С. 31-33.
36. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності: навч.-метод. посібник / автор І. М. Матійків – К.: Педагогічна думка, 2012. – 112 с.
37. Милковская Н.А., Санцевич Д.В. Специфика индивидуальной и групповой работы в стационаре // Психологическая реабилитация больного ребенка: учебно-методическое пособие / Под ред. Е.Н. Ермаковой, ч. 1. – Минск, БГПУ, 2007. – С.27-33.
38. Мілютіна К. Л. Теорія і практика психологічного тренінгу / К. Л. Мілютіна. – К. : МАУП, 2006. – 175 с.

39. Мульована Л. І. Психологічний дебрифінг як метод групової психологічної корекції посттравматичних стресових розладів в учасників бойових дій / Л. І. Мульована // Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2014. – № 1. – С. 64-69.
40. Обухов Я. Л. Символдрама: Кататимно- имагинативная психотерапия детей и подростков / Я.Л. Обухов. М.: «Эйдос», 1997. – 112 с.
41. Поліщук С. В. Роль групової роботи у психологічній реабілітації. Арт-терапія / С.В. Поліщук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. – 2012. – Вип. 20(1). – С. 202-209.
42. Проскура В. В. Соціально-адаптаційна робота з особами, які повертаються з місць позбавлення волі в Україні (за матеріалами соціологічного дослідження) / В. В. Проскура // Соціологічні дослідження : зб. наук. праць. – Луганськ, 2005. – № 5 – С. 119–132.
43. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ «Видавництво «Догос». – 207 с.
44. Раздрокина Л. Л. Танцуйте на здоров'є! Танцевально-игровые тренинги / Л. Л. Раздрокина. – Ростов н/Д: Феникс, 2007. – 157 с.
45. Федій О. А. Естетотерапія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Видавництво » Центр учбової літератури», 2012. – 304 с.
46. Фикенчер Э.. Кататимно-имагинативная психотерапия (КИП) в группе и в области стационара // Отношения и терапевтические имажинации. Кататимно-имагинативная психотерапия как психодинамический процесс / Э. Фикенчер. – Таллин, СПб. : «Издательский Дом Офсет-Мастер, 2008. – 259 с.
47. Чистякова М.И. Психогимнастика / Под ред. М.И. Буянова. -- 2-е изд. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – 160 с.
48. Щербакова К.В. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва : навч. посібник / К.В. Щербакова, Ж.В. Петрочко. – К. : ДЦССМ, 2002. – 217 с.

Програма з дисципліни «Психологія міграції»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		6-й	6-й

Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		11-й	11-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 86 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		18 год.	4 год.
		Семінарські	
		16 год.	4 год.
		Практичні	
			4 год.
		Індивідуальна робота	
		12 год.	
		Самостійна робота	
		86 год.	108 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 28/72
- для заочної форми навчання – 10/90

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни “Психологія міграції” є забезпечення професійної підготовки студентів за напрямком “Психологія”, які володітимуть глибокими знаннями та практичними навичками в напрямку сучасної психології міграції, здатних до психологічної, консультативної, психокорекційної, викладацької, самостійної науково-дослідницької та науково-педагогічної діяльності. А саме: забезпечення майбутніх психологів теоретичними знаннями з соціально-психологічного феномена міграції, міграційної поведінки людини; ознайомлення студентів з основними поняттями і категоріями психології міграції; висвітлення ролі кризи особистісної та соціальної ідентичності у формуванні міграційної готовності та здійснення міграційної поведінки; ознайомлення з соціально-психологічними механізмами міжкультурної адаптації мігрантів і психологічними чинниками акультурації мігрантів у країні передування; озброєння студентів знаннями з психологічної допомоги людині в ситуації вимушеної або нелегальної міграції, специфіці й основним напрямкам психотерапевтичної роботи з мігрантами та їхніми сім'ями.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія міграції» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психологічної реабілітації та міграції, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з сутністю, основними поняттями психології міграції;
2. Висвітлити соціально-психологічні знання з міграційних процесів в сучасному світі;
3. Розширити світогляд студентів щодо глобалізаційних процесів, базових моделей мультикультурної взаємодії, міграційних процесів у структурі соціальної мобільності особистості;
4. Сформувати вміння та навички надання професійної психологічної допомоги людині в кризових життєвих ситуаціях під час міграційних процесів;
5. Розвинути міждисциплінарні зв'язки – інтегроване застосування соціологічних, політологічних, соціально-психологічних знань у поєднанні з проблематикою

кроскультурної психології та етнопсихології.

6.Активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

7.Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен *знати* :

- основний категоріальний апарат дисципліни;
- основні соціально-психологічні особливості (соціальні, етнічні, конфесійні та культурні відмінності) мігрантів;
- основні соціально-психологічні проблеми мігрантів;
- сучасну міграційну і соціально-психологічну ситуацію в Україні в цілому, і в Київській області, зокрема;
- структурні компоненти та чинники соціального середовища, зв'язку між ними;
- сучасні тенденції міграційних напрямків.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі *уміння* безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні *вміти* :

- налагоджувати комунікативний процес з мігрантами для організації соціально-психологічної роботи з ними; виявляти і діагностувати основні проблеми мігрантів;
- використовувати закордонний досвід організації соціально-психологічної роботи з мігрантами;
- орієнтуватися в сучасній соціально-психологічній міграції в Україні в цілому;
- давати характеристику факторів середовища, який впливає на фізичний, психічний і соціальний добробут мігрантів;
- попереджати негативні наслідки міграції для приймаючої сторони і самих мігрантів; соціальне благополуччя мігрантів;
- володіти навичками забезпечення високого рівня професійної та загальної культури в роботі з представниками інших етносів;
- володіти етичними і психолог-педагогічними основами роботи з мігрантами, комунікативними технологіями психосоціальної роботи з мігрантами;
- враховувати специфіку міграційної ситуації при здійсненні професійної діяльності;
- володіти навичками соціально-психологічних технологій роботи з мігрантами, які опинилися в складній життєвій ситуації; технологіями попередження конфліктів на міжетнічному ґрунті.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Соціокультурний контекст вивчення соціально-психологічної міграції.

Тема 1. Методологічні основи та системи методів дослідження міграційних процесів.

Міждисциплінарний підхід у дослідженні міграційних процесів. Система методів пізнання міграційних процесів. Системний підхід до соціально-психологічного аналізу міграції. Соціально-психологічні методи дослідження міграційних процесів.

Тема 2. Соціально-психологічна сутність міграції.

Загальне поняття про міграційні процеси (визначення міграції, види, функції міграції). Соціально-психологічні чинники та закономірності міграції. Динаміка міграційних процесів. Легальна та нелегальна міграція. Соціальні проблеми, що пов'язані з торгівлею людьми. Позитивні та негативні наслідки міграції населення України.

Тема 3. Міграційні процеси у сучасному світі.

Міграційні процеси в контексті міжкультурної взаємодії. Міграція і культурна психологія. Мігранти: маргінальність як культурне порубіжжя. Толерантність у міжетнічній взаємодії мігрантів. Міграція в структурі соціальної, професійної та особистісної мобільності (Основні чинники професійної мобільності працівників. Розвиток професійної мобільності працівників як цільове завдання керівництва організації. Управління мотивацією працівників з метою розвитку професійної гнучкості та пластичності. Значення психологічної гнучкості, пластичності, готовності до активних дій, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, вміння працювати у команді як умови успішної адаптації у нестабільних соціально-економічних умовах. Поняття соціального стереотипу. Визначення особистісної та інтелектуальної гнучкості. Креативність. Активність особистості у самозмінах, саморозвитку та самовдосконаленні).

Змістовий модуль 2. Психологічні умови допомоги мігрантам.

Тема 4. Проблема особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів.

Сутність феномена ідентичності особистості: визначення поняття, його зміст і структура. Ідентичність у соціологічній науці. Загальні уявлення різних наукових шкіл про особистісну та соціальну ідентичність. Психоаналітичне трактування ідентичності (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм). Підходи до розуміння ідентичності Е. Еріксона. Типологія ідентичності Дж. Марсія. Символічний інтеракціонізм та його погляди на проблему ідентичності (У. Джеймс, Дж. Мід, Г. Брейкуелл, Ю. Хабермас, І. Гоффман). Біхевіоризм. Міжгрупова взаємодія. Теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела. Теорія самокатегоризації Дж. Тернера. Роль етнокультурної ідентичності в детермінації міграційної поведінки. Основні компоненти ідентичності. Параметри ідентичності. Криза ідентичності. Трансформація ідентичності. Динаміка системи соціальної ідентичності.

Тема 5. Соціально-психологічна адаптація мігрантів в інокультурному середовищі.

Психологічні основи акультурації мігрантів. Основні теорії міжкультурної адаптації. Психоаналітичні підходи до психологічної та соціально-психологічної адаптації. Гуманістичний напрямок психології: аналіз процесу адаптації. Уявлення про сутність адаптації з погляду когнітивної психології. Поняття «культурного шоку» – причини та ознаки. Динаміка перебігу процесу адаптації. Соціально-культурні та психологічні, індивідуальні та групові чинники адаптації мігрантів в іноетнічному середовищі. Характеристика основних стратегій акультурації. Особистісні характеристики мігрантів та їхній вплив на адаптацію. Основні стратегії акультурації. Наслідки культурних контактів для груп та індивідів.

Тема 6. Психологічна допомога мігрантам.

Психологічні основи профілактики і подолання негативних наслідків міграції. Психічне здоров'я мігрантів. Методи діагностики психологічного благополуччя мігрантів. Навчальні програми з підвищення соціокультурної компетентності мігрантів. Організація психологічної та соціальної допомоги трудовим мігрантам. Соціально-психологічний супровід сімей трудових мігрантів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усь ого	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		Л	п/С	Лаб	ін д	с.р		Л	Пр	С	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												

Змістовий модуль 1. Соціокультурний контекст вивчення соціально-психологічної міграції												
Тема 1. Методологічні основи та системи методів дослідження міграційних процесів	6	4	2			15	1			1		18
Тема 2. Соціально-психологічна сутність міграції	4	2	2			13	2	2				17
Тема 3. Міграційні процеси у сучасному світі	6	2	4			13	1			1		18
Разом за змістовим модулем 1	16	8	8			41	4	2		2		53
Модуль 2												
Змістовий модуль 2. Психологічні умови допомоги мігрантам												
Тема 4. Проблема особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів	4	2	2			13	1			1		17
Тема 5. Соціально-психологічна адаптація мігрантів в іншокультурному середовищі	4	2	2			15	3		2	1		18
Тема 6. Психологічна допомога мігрантам	10	6	4			17	4	2	2			20
Разом за змістовим модулем 1	18	10	8			45	8	2	4	2		55
Усього годин	34	18	16			86	12	4	4	4		108

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Методологічні основи та системи методів дослідження міграційних процесів	2/1
2.	Соціально-психологічна сутність міграції	2
3.	Міграційні процеси у сучасному світі	4/1
4.	Проблема особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів	2
5.	Соціально-психологічна адаптація мігрантів в іншокультурному середовищі	2/1
6.	Психологічна допомога мігрантам	4/1
Всього:		16/4

6. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		Годин
1	Тема 1. Соціально-психологічна адаптація мігрантів в іншокультурному середовищі	2
2	Тема 2. Психологічна допомога мігрантам	2
Всього:		4

7. Самостійна робота

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Методологічні основи та системи методів дослідження міграційних процесів	15/18
2	Соціально-психологічна сутність міграції	13/17
3	Міграційні процеси у сучасному світі	13/18
4	Проблема особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів	13/17
5	Соціально-психологічна адаптація мігрантів в іншокультурному середовищі	15/18
6	Психологічна допомога мігрантам	17/20
Всього:		86/108

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та доповідей.
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики мігрантів.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем у мігрантів.
4. Підібрати тренінгові вправи, ігри для психокорекції різних проблем мігрантів різних вікових груп.
5. Розробити програму тренінгу для мігрантів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія міграції»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Міграція — це

а) складне соціальне явище сприяє обміну трудовими навичками, досвідом і знаннями, сприяє розвитку особистості

б) один з важливих факторів, що сприяє конфліктності або стабільності сім'ї

в) процес механічного переміщення людей через кордони тих чи інших територій зі зміною постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього, скерований системою вподобань

2. До кількісних соціально-психологічних методів дослідження міграційних процесів належать:

а) експеримент і інтерв'ю

б) біографічний метод і спостереження

в) дослідження окремої спільноти і групове неформалізоване інтерв'ю

3. До якісних соціально-психологічних методів дослідження міграційних процесів належать:
- експеримент і інтерв'ю
  - біографічний метод і спостереження
  - дослідження окремої спільноти і групове неформалізоване інтерв'ю

4. Які ви знаєте види міграцій.

а) За часовими ознаками	а =	а) суспільно організована і неорганізована
б) За формами реалізації	б =	б) постійна, тимчасова, сезонна, епізодична, маятникова
в) За міграційним процесом	в =	в) внутрішня і зовнішня

5. Виділяють кілька теорій міжкультурної адаптації мігрантів. Поєднайте назву зі змістом.

а) Теорія страждання	а =	а) Люди з інтернальним локусом контролю адаптуються легше і швидше, ніж люди з фаталістичними схильностями
б) Теорія, що ґрунтується на локусі контролю	б =	б) розроблена в межах психоаналітичної традиції, яка розглядає міграцію як досвід втрати (соціальних зв'язків, близьких, майна, статусу тощо)
в) Теорія селективної міграції	в =	в) ґрунтується на тому, що адекватні очікування мігрантів від умов життя і праці в іншій країні прямо впливають на успішність їх адаптації
г) Теорія цінності очікувань	г =	г) згідно з якою всі живі організми, котрі краще пристосовуються до середовища, стають домінуючим типом

6. Поєднайте назву теорії зі змістом.

а) Теорія соціальної підтримки	а =	а) виходить із двох основних положень: по-перше, великі зміни в умовах життя є стресогенними і можуть призводити до психічних і фізичних захворювань; по-друге, одні й ті самі події в різних культурах і різними людьми сприймаються та оцінюються по-різному.
б) Теорія ціннісних відмінностей	б =	б) пояснює культурний шок зіткненням різних систем цінностей, причому вважається, що ступінь відмінностей у цінностях між країною виходу і країною поселення мігрантів прямо пропорційний обсягу труднощів, що переживаються людиною у процесі адаптації.
в) Теорія негативних життєвих подій	в =	в) базується на положенні, що оскільки в процесі міграції людина, як правило, втрачає значущі соціальні зв'язки, це деструктивно впливає на її психічне здоров'я, тому підтримка інших людей перешкоджає психічним розладам і забезпечує комфорту особистості

7. Виділяють індивідуальні та групові чинники міжкультурної міграції. Які належать до індивідуальних:

- особистісні характеристики і особливості взаємодії двох культур
- життєвий досвід і соціально-демографічні особливості
- особливості культури і особливості взаємодії двох культур

8. Виділяють індивідуальні та групові чинники міжкультурної міграції. Які належать до групових:

- особистісні характеристики і особливості взаємодії двох культур
- життєвий досвід і соціально-демографічні особливості
- особливості культури і особливості взаємодії двох культур

9. Які з чинників належать до соціально-демографічних особливостей:

- а) стать, вік, освіта,
- б) емоції, мотивація, комунікація
- в) знання мови, звичаїв, традицій

10. Які з чинників належать до життєвого досвіду:

- а) стать, вік, освіта,
- б) емоції, мотивація, комунікація
- в) знання мови, звичаїв, традицій

11. Виділяють 4 моделі етнічної ідентифікації. Поєднайте назву зі змістом моделі

а) Моноетнічна ідентичність з своєю етнічною групою	а =	а) Результатом цієї ідентифікації виступає цілковита асиміляція: прийняття її традицій, норм, цінностей, мови і т. ін., та повне розчинення у такій групі, якщо вона приймає індивіда
б) Біетнічна ідентичність	б =	б) Виникає в індивідів, які народилися від міжетнічних шлюбів, вони баланують на межі культур, не оволодіваючи нормами та цінностями жодної з них
в) Моноетнічна ідентичність з чужою етнічною групою	в =	в) Даний тип ідентичності, за сприятливих соціально-історичних умов, супроводжується патріотизмом, гордістю за досягнення свого народу та його видатних представників, адекватно високою самооцінкою, почуттям власної гідності й т. ін.
г) Маргінальна етнічна ідентичність	г =	г) З'являється у результаті сильної ідентифікації з двома етнічними групами

12. Перерахуйте всі можливі причини міграції:

- а) кращі умов і якість життя
- б) можливість реалізації своїх професійних орієнтацій
- в) стан здоров'я і необхідність змін кліматичних умов
- г) сімейно-шлюбні відносини, об'єднання з близькими

13. Виділяють 3 загальні функції міграції. Поєднайте назву зі змістом.

а) прискорююча	а =	а) функція полягає в забезпеченні того чи іншого рівня просторової рухомості і означає як змінність складу мешканців різних регіонів, так і розширення числа місць помешкання окремими громадянами
б) селекційна	б =	б) функція пов'язана зі зміною розміщення продуктивних сил між окремими територіями країни
в) перерозподільча	в =	в) функція полягає в нерівномірній участі в міграції різних соціально-демографічних груп, що веде до зміни якісного складу населення різних територій

14. Процес міграції населення включає три стадії. Які?

- а) емоційна, мотиваційна, власне міграція населення
- б) потенційна міграція, власне міграція населення, адаптація переселенців
- в) міграційна установка, міграційні мотиви, адаптація мігрантів

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія міграції»

1. Міждисциплінарний підхід у дослідженні міграційних процесів.
2. Система методів пізнання міграційних процесів.
3. Системний підхід до соціально-психологічного аналізу міграції.
4. Соціально-психологічні методи дослідження міграційних процесів.
5. Загальне поняття про міграційні процеси (визначення міграції, види, функції міграції).
6. Соціально-психологічні чинники та закономірності міграції.
7. Динаміка міграційних процесів. Легальна та нелегальна міграція.
8. Соціальні проблеми, що пов'язані з торгівлею людьми.

9. Позитивні та негативні наслідки міграції населення України.
10. Міграційні процеси в контексті міжкультурної взаємодії.
11. Міграція і культурна психологія.
12. Мігранти: маргінальність як культурне порубіжжя.
13. Толерантність у міжетнічній взаємодії мігрантів.
14. Міграція в структурі соціальної, професійної та особистісної мобільності.
15. Основні чинники професійної мобільності працівників.
16. Сутність феномена ідентичності особистості: визначення поняття, його зміст і структура.
17. Ідентичність у соціологічній науці. Загальні уявлення різних наукових шкіл про особистісну та соціальну ідентичність. Психоаналітичне трактування ідентичності (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, Е. Фромм).
18. Підходи до розуміння ідентичності Е. Еріксона. Типологія ідентичності Дж. Марсія.
19. Символічний інтеракціонізм та його погляди на проблему ідентичності (У. Джеймс, Дж. Мід, Г. Брейкуелл, Ю. Хабермас, І. Гоффман).
20. Біхевіоризм. Міжгрупова взаємодія. Теорія соціальної ідентичності Г. Теджфела. Теорія самокатегоризації Дж. Тернера.
21. Роль етнокультурної ідентичності в детермінації міграційної поведінки. Основні компоненти ідентичності.
22. Параметри та криза ідентичності. Трансформація ідентичності. Динаміка системи соціальної ідентичності.
23. Психологічні основи акультурації мігрантів.
24. Основні теорії міжкультурної адаптації (психоаналітичні, гуманістичний напрямок, когнітивна психологія). Динаміка перебігу процесу адаптації.
25. Соціально-культурні та психологічні, індивідуальні та групові чинники адаптації мігрантів в іноетнічному середовищі.
26. Характеристика основних стратегій акультурації.
27. Особистісні характеристики мігрантів та їхній вплив на адаптацію.
28. Основні стратегії акультурації. Наслідки культурних контактів для груп та індивідів.
29. Психологічні основи профілактики і подолання негативних наслідків міграції. Психічне здоров'я мігрантів.
30. Методи діагностики психологічного благополуччя мігрантів.
31. Навчальні програми з підвищення соціокультурної компетентності мігрантів.
32. Організація психологічної та соціальної допомоги трудовим мігрантам.
33. Соціально-психологічний супровід сімей трудових мігрантів.

Самостійна робота: Скласти свою навчально-розвиваючу програму з підвищення соціокультурної компетентності мігрантів (вид мігрантів обирають самостійно).

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль ґ 1			Змістовий модуль ґ 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
15 + ССР (15)+ МК (20)			15+ ССР (15)+ МК (20)			

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I - II	III	IV-V	VI	VII	VIII -IX
Модулі	Модуль 1. Соціокультурний контекст вивчення соціально-психологічної міграції			Модуль 2. Психологічні умови допомоги мігрантам		
Теми семінарських занять	Тема 1. Методологічні основи та системи методів дослідження міграційних процесів	Тема 2. Соціально-психологічна сутність міграції	Тема 3. Міграційні процеси у сучасному світі	Тема 4. Проблема особистісної та соціальної ідентифікації мігрантів	Тема 5. Соціально-психологічна адаптація мігрантів в іншокультурному середовищі	Тема 6. Психологічна допомога мігрантам
Самостійна робота	Підготувати повідомлення			Підготувати повідомлення		
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота		

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Глобалізація и мультикультуралізм / [отв. ред. Н.С. Кирабаев]. Монографія. – М. : Изд-во РУДН, 2005. – 332 с.

2. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения / В.А.Ионцев. – М. : Диалог-МГУ, 1999. – с.85-114.
3. Козлов В.В. Работа с кризисной личностью: Методическое пособие. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003. - 302 с.
4. Кураев Г.А., Пожарская Е.Н. Этническая психология (курс лекций). Учебное пособие. - Ростов-на-Дону, ЦВВР, 2000. – 275 с.
5. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія / О.А.Малиновська. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.
6. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС / О.А. Малиновська. – К.: Бланк-Прес, 2004. –172 с.
7. Межкультурный диалог: тренинг этнокультурной компетентности / Н.М. Лебедева, О.В. Лунева, Т.Г. Стефаненко, М.Ю. Мартынова. – М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2003. – 268 с.
8. Налчаджян А.А. Этнопсихология / Альберт Налчаджян. – СПб.: Питер, 2004.-381с.
9. Слюсаревський М.М. Психологія міграції: навчальний посібник / М.М. Слюсаревський, О.Є. Блинова. – Кіровоград: «Імекс ЛТД», 2013. – 244 с.
10. Солнцева Л.С., Галкина Т.В. Метод исследования личности учащегося (использование метода «незаконченных предложений» в практической психологии). М., 1993.
11. Шульга Н.А. Великопереселення народів: репатрианти, беженці, трудові мігранти / Н.А. Шульга. –К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 700 с.
12. Юдина Т.Н. Миграция: словарь основных терминов: Учеб. пособие. - М.: Издательство РГСУ; Академический Проект, 2007. - 472 с.

Додаткова література:

1. Асмолов А.Г. Как встроить мигранта в общество: кризис утраты смысла существования // Психологи о мигрантах и миграции в России: Информационно-аналитический бюллетень № 2. М., 2001. С.12-20.
2. Берри Дж. У Актуализация и психологическая адаптация: обзор проблемы / Дж.У. Берри // Развитие личности. – 2001. - № 3-4. – С. 183-193.
3. Войналович І.А. Вимушені переселенці: зарубіжний досвід, стан і реалізація їх прав в Україні [Електронний ресурс] / І.А. Войналович, М.О. Кримова, Л.В. Щетініна // Інституційний репозитарій КНЕУ. – Режим доступу : <http://www.ir.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5981/1/250-258.pdf>
4. Габуния Г.Г. Социокультурная адаптация детей мигрантов в иноэтнической среде. М., 2007.
5. Гриценко В.В. Социально-психологическая адаптация вынужденных переселенцев из ближнего зарубежья в России: Автореф. дис. ...д-ра. психол. наук. М., 2002. 44 с.
6. Гриценко В.В., Шустова Н.Е. Социально-психологическая адаптация детей из семей мигрантов. - Москва: Форум, 2016. - 224 с.
7. Гуляева А.Н. Социокультурная адаптация детей мигрантов [Электронный ресурс] // Психолого-педагогические исследования. 2010. № 5. URL: <http://psyedu.ru/journal/2010/5/Gulyaeva.phtml>
8. Константинов В.В. Зависимость успешности социально-психологической адаптации вынужденных мигрантов к новым условиям жизни от типа проживания [Текст]: дис. ... канд. психол. наук / В.В. Константинов. –Самара, 2004. –165 с.

9. Лютак О.З. Класифікація міграції як предмет наукового аналізу. Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2006. – Вип. 11. – Ч. 1. – С. 223–234.
10. Лютак О.З. Мотивація сучасної української міграції Актуальні проблеми психології. Збірник Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України (Екологічна психологія) / За ред. С.Д. Максименка. – К.: «Логос», 2008. – Т. 7. – Випуск 15. – С. 190–194.
11. Максименко С.Д., Носенко Е.Л. Експериментальна психологія: Підручник / С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 360 с.
12. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія / О.А.Малиновська. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 236 с.
13. Надрага В.І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» / В.І. Надрага // Український соціум. – 2015. – № 1(52). – С.135–140.
14. Орбан-Лембрик Л.Е. Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості / Л.Е. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2008. – Вип.13. – Ч.1. – С. 3–15.
15. Орбан-Лембрик Л.Е. Толерантність як основа адекватних взаємин у полікультурному світі // Орбан-Лембрик Л.Е. / Соціальна психологія. – 2008. – № 2.
16. Палагіна Н.С. Особенности социально-психологической адаптации вынужденных мигрантов в преодолении жизненного кризиса: дисс. ... кандидата психол. наук: 19.00.05./ Палагіна Нина Степановна. – Таганрог, 2007. –175 с.
17. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. СПб., 2001.
18. Солдатова Г.У. Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности [для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по направл. и спец-тям психологии] / Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А., Калиненко В.К., Кравцова О.А. – М. : Смысл, 2002. – 479 с.
19. Солдатова Г.У. Социокультурная адаптация и психологическое здоровье вынужденных мигрантов / Г.У. Солдатова, Л.А. Шайгерова // Психологическая помощь мигрантам в России: исследования и практика; [Под ред. Г.У. Солдатовой и др.] – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С.14–53.
20. Соціальна профілактика торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 344 с.
21. Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире [Электронный ресурс]: материалы III Междунар. науч.-практ. конф. / отв. ред. В.В. Константинов. – Пенза: Изд-во ПГУ, 2016. Режим доступа: <https://www.hse.ru/mirror/pubs/share/185644029>
22. Сухов А.Н., Трыканова С.А. Миграция в Европе и ее последствия: учеб.пособие. - М. – Флинта: МПСИ, 2008.
23. Татаренко Т. Етнічні кордони і міжетнічна толерантність / Татаренко Т. // Політичний менеджмент. – К. – 2004. – № 5(8). – С.31-39.
24. Фернхем А., Бочнер С. Культурный шок // Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности [для студ. высш. учеб. заведений,

обучаючихся по направл. и спец-тям психологии] / Солдатова Г.У., Шайгерова Л.А., Калинин В.К., Кравцова О.А. – М. : Смысл, 2002. – С.193-200.

25. Хміль М.М. Аналіз сучасного аналізу міграційних процесів в Україні в контексті національної безпеки // Вісник КНУ: філософія, політологія. – 2002. – № 38–41. – С. 81–85.
26. Южанин М.А. О социокультурной адаптации в иноэтнической среде: концептуальные подходы к анализу / М.А.Южанин // Социологические исследования. – 2007. – № 5. – С.70-77.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.kulichki.com/XpomoiiAngel/skazki/skaz/skazteor.htm>
2. <http://www.sadon.ru/>
3. http://fictionbook.ru/author/mariya_luiza_fon_franc/psihologiya_skazki_tolkovanie_volshebnih_skazok/read_online.html?page=1
4. <http://www.syntone.ru/library/books/content/2846.html>
5. <http://vachkov.narod.ru/skazkoterapiya.htm>

Програма з дисципліни Спецкурс «Психологія залежної поведінки»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

І. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		1-й	1-2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	2-3-й
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 22 год в т.ч. індивідуальна робота,	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		8 год.	2+2 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	

самостійної роботи студента – 68 год		
	Самостійна робота	
	68 год.	80 год.
	Вид контролю	
	Залік – 1 семестр	Екзамен – 3 семестр

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 24,4%/75,6%

для заочної форми навчання – 11,11%/88,89%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Спецкурс «Психологія залежної поведінки» є узагальнення студентами знань про сутність, чинники виникнення та типологію залежних форм поведінки, а також розширення уявлень про особливості діагностики та надання відповідної психологічної допомоги (психокорекційної, психотерапевтичної та психореабілітаційної) при роботі з різними типами залежностей.

Завданнями вивчення дисципліни «Спецкурс «Психологія залежної поведінки» є:

- поглиблено розглянути сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, її типологію та особливості прояву у дорослих і неповнолітніх;
- сформувати адекватне ставлення до осіб, яким властиві різні форми залежної поведінки; розкрити специфіку проблем окремих груп осіб, яким властиві певні прояви залежної поведінки;
- уточнити сутність, причини та форми прояву хімічних залежностей, розкрити зміст психотерапевтичної та психокорекційної роботи у наркології;
- визначити причини виникнення та прояви віртуальних адикцій, окреслити заходи з превенції та корекції найбільш поширених форм комп'ютерної залежності;
- з'ясувати сутність фізіологічних залежностей (сексуальних адикцій, девіантної статевої активності, порушень їстівної (харчової) поведінки) та визначити напрями психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної допомоги залежним особам та їхнім сім'ям;
- висвітлити сутність та багатоманіття надцінних психологічних захоплень, їхні функції в житті особистості та розкрити можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1	<p><i>Знати:</i> сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, особливості прояву у дорослих і неповнолітніх;</p> <p><i>Вміти:</i> аналізувати психологічні явища залежної поведінки; діагностувати й ідентифікувати психосоціальні проблеми і відхилення психічного, особистісного та соціального розвитку осіб, пов'язані з їх залежною поведінкою; помічати основні ознаки залежної поведінки; здійснювати моніторинг особистісного розвитку і соціальної поведінки дорослих та неповнолітніх груп</p>	Загальнонаукова; інструментальні

	ризик з метою профілактики залежної поведінки;	
2	<i>Знати:</i> чинники детермінації окремих форм залежної поведінки (індивідуально-психологічні чи психофізіологічні передумови, вплив сім'ї, групи, школи тощо), специфіку їх вивчення та напрями попередження негативного впливу; <i>Вміти:</i> з'ясувати характерні ознаки і чинники детермінації залежної поведінки; програмувати і прогнозувати процеси соціалізації і розвитку залежної особистості на основі всебічного аналізу ситуації	Загальнонаукова; Інструментальні, професійні
3	<i>Знати:</i> методи вивчення причин, передумов та проявів відхилень у поведінці залежної особи; <i>Вміти:</i> розробляти модель діагностики проблем осіб із залежною поведінкою; складати діагностичні висновки і рекомендації щодо їх використання при роботі з особами з різними формами залежної поведінки	Інструментальні, професійні
4	<i>Знати:</i> специфіку та напрями профілактики і корекції окремих різновидів залежної поведінки (хімічної та нехімічної залежностей, проміжних форм адикції, інших надцінних психологічних захоплень), доречні форми, методи, засоби і прийоми надання психологічної допомоги особам із залежною поведінкою <i>Вміти:</i> здійснювати вибір і реалізацію адекватних форм, методів і програм психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної роботи, програм супроводу та психологічної допомоги особам, із залежною поведінкою	Інструментальні, професійні
5	<i>Знати:</i> принципи психічного і особистісного розвитку особистості, особливості розвитку на різних вікових етапах та їхній вплив на поведінку; <i>Вміти:</i> встановлювати контакт з особами із залежною поведінкою та виробляти у них мотивацію до співпраці; знаходити індивідуальний підхід до клієнта	Соціально- особистісні, інструментальні, професійні

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей

Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги.

Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Загальна характеристика залежної поведінки. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі залежної поведінки. Функції залежної поведінки. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності: хімічна і нехімічна залежність. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами. Групи самопомоги у процесі реабілітації різних груп клієнтів. Терапевтичні методи при роботі з залежностями.

Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія та психокорекція у наркології.

Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Зловживання ПАР. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками. Токсикоманія. Тютюнокуріння. Методи дослідження ризику хімічних адикцій. Первинна профілактика зловживання ПАР. Сутність, мета і завдання психологічної реабілітації осіб, залежних від вживання психоактивних речовин. Основні етапи реабілітації наркологічно хворих. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР. Психотерапія та

психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами. Психокорекція та психотерапія неадекватної поведінки у підлітків, які зловживають психоактивними речовинами. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.

Тема 3. Комп'ютерна та віртуальна адикції.

Віртуальні відносини. Віртуальні взаємодії. Віртуальні дії. Комп'ютерна залежність, її причини та види. Типологія комп'ютерної залежності: онлайн-гемблінг, онлайн-лудоманія, кіберкомунікативна залежність, кібероніоманія, кіберсексуальна залежність, секстінг, нав'язливий веб-серфінг, відвідини сайтів агресивної і аутоагресивної спрямованості (кіберсуїцид тощо), пристрасть до роботи з комп'ютером (програмування, хакерства), гаджет-адикція, кібер-хуліганство (кібербулінг; кібергрумінг; гриферство), інтернет-шахрайство. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Методики дослідження ризику комп'ютерних та віртуальних адикцій. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності

Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія та психокорекція у сексології.

Сексуальні норми. Причини статевих відхилень. Варіанти порушень сексуальної поведінки. Сексуальна залежність у дорослих (у тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості). Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні (раннє статеве життя, гіперсексуальність, мастурбація, гіпермаскулінна та гіперфемінна поведінка, гомосексуалізм, нарцисизм, фетишизм, вуаеризм, фроттеризм, ексгібіціонізм, садизм, трансвестизм, транссексуалізм). Методики дослідження ризику сексуальних адикцій. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання. Психотерапія та психокорекція у сексології. Психотерапія та психокорекція сексуальних девіацій та перверзій. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій (педофілія, еребофілія, корофілія, партенофілія).

Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психологічна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.

Їстівна поведінка. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи. Методики дослідження ризику харчових порушень. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.

Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи із такими типами залежних осіб.

Захоплення. Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву. Варіанти надцінних захоплень. Роботоголізм, його прояви, стадії формування. Спортивна адикція. Шопоголізм, його види, постшоппінгова депресія. Залежність від володіння речами (речовизм). Гаджет-адикція. Адикція відносин, типи (любовні, сексуальні і уникнення). Компоненти міжособистісної залежності. Ургентна адикція. «Параноя здоров'я». Віктимна залежність. Гемблінг, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дисморфоманія. Методики дослідження ризику

надцінних психологічних захоплень. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
	А У Д.	Л	С	П Р	С Р С	А У Д.	Л	С	П Р	С Р С
Змістовий модуль 1. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей										
Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	4	2	2		10	2	2			12
Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія та психокорекція у наркології	4	2	2		10	2		2		12
Тема 3. Комп'ютерна та віртуальна адикції	4	2	2		10	2			2	12
Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія та психокорекція у сексології	4	4			10	2	2			12
Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психологічна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях	2		2		10	2	2			12
Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи із такими типами залежних осіб	4	4			18					20
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	22	14	8		68	10	6	2	2	80
Разом:	22	14	8		68	10	6	2	2	80

5. Темі семінарських занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Хімічна залежність. Психотерапія та психокорекція у наркології	2
	Всього:	2

6. Темі практичних занять

ґ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	2
2	Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія та психокорекція у	2

	наркології	
3	Тема 3. Комп'ютерна та віртуальна адикції	2
4	Тема 4. Порушення їстівної (харчової) поведінки	2
Всього		8

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Групи самопомоги у процесі реабілітації різних груп клієнтів. Терапевтичні методи при роботі з залежностями	10/12
2	Методики дослідження ризику хімічних адикцій. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами. Психокорекція та психотерапія неадекватної поведінки у підлітків, які зловживають психоактивними речовинами. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами	10/12
3	Методики дослідження ризику комп'ютерних та віртуальних адикцій. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності. Напрями психокорекційної та психотерапевтичної роботи з особами, залежними від соціальних мереж. Можливості використання комп'ютера у психологічній роботі	10/12
4	Методики дослідження ризику сексуальних адикцій. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання. Психотерапія та психокорекція у сексології. Психотерапія та психокорекція сексуальних девіацій та перверзій. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій	10/12
5	Методики дослідження ризику харчових порушень. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії та нервовій булімії. Особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.	10/12
6	Методики дослідження схильності до надцінних психологічних захоплень. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.	18/20
Всього:		68/80

8. Індивідуальні завдання

Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги

Практичні завдання до заняття:

1. Опрацюйте і проаналізуйте методики вивчення схильності до залежностей.
2. Проведіть обстеження 2-3 осіб за однією з методик, що дозволяють виявити схильність до залежностей. Охарактеризуйте стан піддослідних.
3. Схематично (у вигляді рисунка, таблиці тощо) представте систему форм і методів надання реабілітаційної допомоги при роботі із uzалежненими клієнтами.

Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія та психокорекція у наркології

Практичні завдання до заняття:

1. Опрацюйте і проаналізуйте методики вивчення схильності до хімічних залежностей.
2. Проведіть обстеження 2-3 осіб за однією з методик, що дозволяють виявити схильність до хімічних залежностей. Охарактеризуйте стан піддослідних.
3. Складіть план-проспект інформаційно-просвітницької кампанії серед однокурсників «За здоровий спосіб життя».
4. Прочитайте уривок із книги. Дайте відповіді на запропоновані питання.
– Данилин А. Как спасти детей от наркотиков. / А. Г. Данилин, И. В. Данилина. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 348 с. – (серія «Врачи предупреждают»).

Тема 3. Віртуальна адикція

Практичні завдання до заняття:

1. Опрацюйте та проаналізуйте методики, що дозволяють виявити схильність до окремих видів комп'ютерної та Інтернет-залежності (дод. А.7.3). Проведіть обстеження молодшого школяра (або підлітка) за однією з методик, охарактеризуйте його стан.
2. Розробіть план заходів з превенції комп'ютерної залежності в рамках загальношкільного (загальноінститутського, всефакультетського) проекту «Комп'ютероманія – бомба уповільненої дії».
3. Накресліть тематику семінарів-практикумів для батьків школярів різного віку, приурочених Всесвітньому дню безпеки дітей у мережі Інтернет (2 лютого). Здійсніть розподіл цих заходів між членами педагогічного колективу, компетентними у конкретних питаннях (наприклад, вчитель інформатики розповідає про способи створення віртуальної реальності тощо).
4. Перегляньте фільм «Віртуальна агресія» та соціальні ролики. Напишіть експертний звіт щодо ролі віртуального середовища у формуванні залежності та формуванні особистості.
фільм 1 – <https://www.youtube.com/watch?v=wFXJrWFELgw>;
фільм 2 – <https://www.youtube.com/watch?v=ObXR68MQmyM>;
фільм 3 – <https://www.youtube.com/watch?v=BSMf1LZcMlc>
соціальні ролики «Вплив комп'ютерних ігор» (<https://www.youtube.com/watch?v=-WD-C438gdM>) та «Якість комп'ютерів та їх вплив на здоров'я дітей» (<https://www.youtube.com/watch?v=azxrCHPIj80>).

Тема 4. Порушення їстівної (харчової) поведінки

Практичні завдання до заняття:

1. Опрацюйте та проаналізуйте методики, що дозволяють виявити схильність до фізіологічних девіацій (дод. А.7.3). Проведіть обстеження юнака (або підлітка) за однією з методик, охарактеризуйте його стан.
2. Підготуйте презентацію на тему «Міфи і факти про сексуальну поведінку».

Підсумкове індивідуальне завдання

Підготуйте портфоліо до дисципліни «Спецкурс «Психологія uzалежненої поведінки»

1. Теоретичні основи роботи з досліджуваним типом узалежненої поведінки (актуальність типу узалежненої поведінки, обґрунтування її причин, ознак, особливостей, характеристик, класифікація видів чи типів тощо);
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з даним типом узалежненої поведінки:
  - перелік тестових методик, їх копії або посилання на он-лайн варіант;
  - орієнтовний алгоритм бесіди (або інтерв'ю) з клієнтом;
  - план-схема спостереження за поведінкою клієнта;
  - анкета;
  - структура біографічного інтерв'ю тощо;
4. Результати дослідження клієнтів, що проявляють даний тип узалежненої поведінки (2-3 особи).
5. Методичні рекомендації щодо вирішення певних проблем, що мають особи з даним типом узалежненої поведінки (основні напрями, шляхи, етапи, умови організації психологічної корекції та реабілітації, рекомендовані форми і методи роботи);
6. Практичні матеріали:
  - підібрані вправи, ділові чи рольові ігри для клієнтів, що проходять реабілітацію,
  - матеріали для прослуховування чи перегляду (диски чи посилання на он-лайн ресурси) для клієнтів, що проходять реабілітацію;
  - зміст (або хоча б тематика) міні-лекцій, бесід, дискусій для клієнтів, що проходять реабілітацію;
7. Навчально-методичні матеріали, які можна використати у ході практичної роботи з клієнтами з певним типом узалежненої поведінки:
  - матеріали для бібліотерапії клієнтів – книги чи уривки книг, статті, рекомендовані для читання клієнтам (назви книг чи уривків з книг, бібліографічні дані журнальних статей чи статей в он-лайн ресурсах);
  - афоризми, прислів'я чи «крилаті» вислови, що стосуються означеного питання;
  - електронні ресурси, що стосуються означеного питання тощо (посилання на інформаційні сайти, сайти організацій чи тематичні відео);
8. Варіативна частина (власні матеріали, фото тощо, які автор вважає за доцільне докласти);
9. Рефлексивна частина:
  - роздуми щодо завершеності чи доцільності використання підібраних матеріалів,
  - питання, що цікавлять й потребують подальшого вивчення;
10. Література:
  - джерела, використані при підготовці портфолію;
  - додаткова література, рекомендована тим фахівцям, які зацікавлені досліджуваною проблемою.

Критерії оцінювання

1. Теоретичні основи досліджуваної проблеми;	3
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);	3
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з проблемою	3
4. Результати дослідження клієнтів (2-3 особи).	3
5. Методичні рекомендації	3
6. Практичні матеріали	8
7. Навчально-методичні матеріали	8
8. Варіативна частина	3
9. Рефлексивна частина	3
10. Література	3
ЗАГАЛОМ	40

Орієнтовна тематика портфоліо

1. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють:

- залежність від вживання будь-яких психоактивних речовин (на вибір – наркотична, нікотина, алкогольна чи лікарська залежність, токсикоманія);
- комп'ютерну та віртуальну залежність (на вибір – серфінг в Інтернет, комп'ютерна ігроманія, залежність від соціальних мереж, кіберсексуальна залежність, онлайн-гемблінг та онлайн-лудоманія);
- інформаційної залежності від ЗМІ, PR і т.д. (TV-адикція, залежність від реклами);
- аномальну харчову поведінку;
- інтерперсональну залежність (адикцію відносин або любовну адикцію);
- сексуальну залежність (в тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості);
- адиктивний фанатизм (можна на вибір – релігійний, музичний, політичний, спортивний, національний фанатизм, духовний пошук, залучення у деструктивні секти);
- залежність від ідеологій (можна усі разом або якусь одну на вибір – культизм (сектантство), екзистенційна залежність (пошуки сенсу життя з метафізичної інтоксикацією, в т.ч. залежність від психотерапії);
- стани, що супроводжуються зміною харчової поведінки (можна на вибір – ожиріння, булімія, анорексія, схильність до дієт і т.д.);
- різноманітні смакові адикції (залежність від смаку кави, шоколаду, вершків і т.д.);
- шопінг-адикцію,
- гаджет-адикцію (залежність від приладів, в т.ч. мобільна адикція),
- залежність від трудової діяльності (можна усі разом або якусь одну на вибір – «роботоголізм», ургентна адикція, дачна адикція),
- спортивну адикцію,
- залежність від ігор (гемблінг),
- патологічну схильність до колекціонування,
- «параною здоров'я» або залежність від здоров'язберігаючих технологій,
- залежність від володінням речами,
- б'юті-адикцію (танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія)

2. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.

3. Психокорекційна та реабілітаційна робота з сім'єю залежної особи (тип залежності на вибір – хімічна, харчова, б'юті-адикція та ін.).

9. Методи навчання

- словесні (усне опитування),
- практичні (письмове опитування, розв'язання проблемних ситуацій),
- методи самостійної роботи (словникова робота, опрацювання діагностичних методик і проведення психолого-педагогічного дослідження, розробка корекційної програми у формі портфоліо).

10. Форми і методи контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛК (у стаціонарної форми) та ЕКЗАМЕН (у заочної форми).

Питання до контрольної роботи

Дайте визначення понять:

1. хімічна залежність
2. нехімічна (поведінкова) залежність
3. віртуальна адикція
4. кіберкомунікативна залежність
5. порушення їстівної поведінки
6. нервова анорексія
7. нервова булімія
8. сексуальні адикції
9. ексгібіціонізм
10. шопоголізм

Назвіть:

1. причини виникнення залежної поведінки
2. підходи до пояснення залежної поведінки
3. ознаки залежності від психоактивної речовини
4. ознаки комп'ютерної залежності
5. ознаки гемблінгу
6. ознаки нервової анорексії
7. ознаки нервової булімії
8. ознаки смакова залежність
9. ознаки сексуальних адикцій
10. ознаки надцінних психологічних захоплень

Перелічіть види:

1. хімічних залежностей
2. нехімічних (поведінкових) залежностей
3. віртуальної адикції
4. комп'ютерної залежності
5. харчової адикції
6. порушення їстівної поведінки
7. форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні
8. форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти дорослі
9. подіум-адикції
10. надцінних психологічних захоплень

Охарактеризуйте роль психолога при роботі з:

1. залежними від зловживання медикаментами
2. застосуванням емоційно-стресова терапії
3. подолання ігрової психологічної залежності
4. первинної превенції комп'ютерної залежності
5. особами, що мають прояви нервової анорексії;
6. особами, які мають порушення харчової поведінки
7. особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення
8. профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх
9. психокорекції сексуальних девіацій
10. ранньої профілактики сексуальних адикцій

Опишіть рекомендовані форми чи методи психокорекції та психотерапії з:

1. підлітків, які зловживають психоактивними речовинами
2. наркологічно хворих
3. особами, залежними від соціальних мереж
4. гаджет-адиктами
5. особами, що проявляють ігрову комп'ютерну залежність
6. особами, які мають порушення харчової поведінки

7. сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію
8. особами, що мають порушення сексуальної поведінки
9. неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій
10. особами, які проявляють «параною здоров'я»

Питання до заліку

- Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі. Функції.

- Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки.

- Типологія форм залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності.
- Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами.
- Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику зловживання ПАР.
- Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками.
- Токсикоманія. Тютюнокуріння.
- Сутність, мета і завдання психологічної реабілітації осіб, залежних від вживання психоактивних речовин. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР.

- Основні етапи реабілітації наркологічно хворих.
- Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій.
- Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування")

А.Довженко.

- Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами.
- Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.

- Комп'ютерна залежність, її причини та види.
- Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності.

- Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності

- Сексуальні норми. Причини статевого відхилення.
- Варіанти порушень сексуальної поведінки.
- Сексуальна залежність у дорослих.
- Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.
- Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання.
- Психотерапія та психокорекція у сексології.
- Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.

- Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції.
- Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії.

- Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії.

- Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи.

- Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.

- Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву.

- Варіанти надцінних захоплень.
- Роботоголізм, його прояви, стадії формування.
- Шопоголізм, його види, постшопінгова депресія.
- Залежність від володіння речами (речовизм).
- Гаджет-адикція.
- Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор.
- Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму.
- Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія).

Дисморфоманія.

- Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
- Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх.
- Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

Питання до екзамену

1 блок – теоретичне питання

1. Залежна поведінка у системі поведінкових проявів.
2. Загальна характеристика залежної поведінки.
3. Теорії виникнення залежної поведінки.
4. Концептуальні моделі залежної поведінки.
5. Функції залежної поведінки.
6. Типологія форм залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності.
7. Причини залучення до адиктивних форм поведінки.
8. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки.
9. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами.
10. Групи самопомогли у процесі реабілітації різних груп залежних клієнтів.
11. Терапевтичні методи при роботі із залежностями.
12. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання.
13. Психотерапія та психокорекція у сексології.
14. Емоційно-стресова терапія алкоголізму.
15. Основні етапи реабілітації наркологічно хворих.
16. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР.

2 блок – теоретико-методологічний блок

1. Залежність від алкоголю: сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика алкозалежних клієнтів.
2. Залежність від тютюну та токсичних речовин : сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика клієнтів з токсикоманією.
3. Залежність від психоактивних та наркотичних речовин: сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика наркозалежних клієнтів.
4. Віртуальна адикція: сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика залежних клієнтів.
5. Залежність від соціальних мереж: сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика залежних клієнтів.
6. Компютерна ігроманія: сутність, причини прояву у неповнолітніх та дорослих, психологічна характеристика залежних клієнтів.
7. Поняття сексуальні норми та сексуальної девіації, їх причини.
8. Сексуальні адикції у дорослих: сутність, причини прояву, психологічна характеристика залежних клієнтів.

9. Форми та причини девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.

10. Порушення їстівної (харчової) поведінки: сутність, типологія, загальні причини прояву.

11. Булімія як порушення їстівної (харчової) поведінки: сутність, діагностичні критерії, причини прояву у неповнолітніх та дорослих.

12. Анорексія як порушення їстівної (харчової) поведінки: сутність, діагностичні критерії, причини прояву у неповнолітніх та дорослих.

13. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм: сутність, діагностичні критерії, причини прояву.

14. Надцінні психологічні захоплення: ознаки, типологія, причини прояву.

15. Роботоголізм: сутність, причини, прояви та стадії формування.

16. Шопоголізм: сутність, причини прояву, види. Постшопінгова депресія.

17. Залежність від володіння речами (речовизм): сутність та причини прояву.

18. Гаджет-адикція: сутність, причини, прояви.

19. Гемблінг: сутність, причини, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор.

20. Адиктивний фанатизм: сутність, причини, прояви.

21. Подіум-адикція сутність, причини прояву, типологія.

22. Дисморфоманія сутність, причини, прояви та стадії формування.

3 блок - практичний.

1. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.

2. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми особами, які проявляють залежність від вживання психоактивних речовин.

3. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють залежність від алкоголю.

4. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють інтерперсональну залежність.

5. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють залежність від трудової діяльності.

6. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють шопінг-адикцію.

7. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють з сім'єю залежної особи.

8. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють різноманітні смакові адикції.

9. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють б'юті-адикцію.

10. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють залежність від ігор (гемблінг).

11. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють комп'ютерну ігроманію.

12. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють адиктивний фанатизм.

13. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють гаджет-адикцію.

14. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють наркотичну залежність.

15. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють залежність від соціальних мереж.

16. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють аномальну харчову поведінку.

17. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють стани, що супроводжуються зміною харчової поведінки.

18. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють сексуальну залежність.

19. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють медикаментозну залежність.

20. Психокорекційна та реабілітаційна робота з особами, які проявляють комп'ютерну та віртуальну залежність.

21. Психокорекційна та реабілітаційна робота з сім'єю залежної особи.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8
Модулі	Модуль І. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей							
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8
Дати								
Теми лекцій	Залежна поведінка у системі поведінкових проявів	Хімічна залежність.	Віртуальна адикція	Сексуальні адикції. Психотерапія та психокорекція у сексології			Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи із такими типами залежних осіб	
Теми семінар. занять	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	Психотерапія та психокорекція у наркології	Віртуальна адикція			Порушення їстивної (харчової) поведінки. Психологічна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях		
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> • Провести психодіагностичне дослідження та описати його результати. • Схематично (у вигляді рисунка, таблиці тощо) представте систему форм і методів надання реабілітаційної допомоги при роботі із узалежненими клієнтами • Скласти план-проспект «За здоровий спосіб життя» • Ознайомитися із першоджерелами • Розробіть план заходів, тематику семінарів-практикумів для багатьків з превенції комп'ютерної залежності • Розробіть презентацію «Міфи і факти про сексуальну поведінку» 							
Види контролю	Опитування (4×5=20 балів), практичні завдання (4×3=12 балів), самостійна робота (4×4=16 балів), портфоліо (40 балів), модульна контрольна (12 балів)							
ЗАЛІК/ЕКЗАМЕН								

13. Рекомендована література

Основна література

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій / О. І. Бондарчук. – МАУП, 2006. – 88 с.
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. 1. Теоретична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 188 с.
3. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. II. Практична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 193 с.
4. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., стер. – М.: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
5. Егоров А. Ю. Нехимические зависимости / А. Ю. Егоров. – СПб.: Речь, 2007. – 190 с.
6. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Е. В. Змановская. – Изд. 3-е, испр., доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 286 с.
7. Квітковська Н. В. Психологія девіантної поведінки учнів (умови, причини, особливості виховання, проблемні родини, профілактика та корекція): навч.-метод. посібник / Н. В. Квітковська. – Миколаїв, 2010. – 240 с.
8. Ківенко Н. В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Моногр. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2002. – 240 с.
9. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения: учебн. пособие для вузов / Ю. А. Клейберг. – 2-е изд. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 160 с.
10. Короленко Ц. П. Психосоциальная аддиктология / Ц. П. Короленко, Н. В. Дмитриева. – Новосибирск: Олсиб, 2001. – 251 с.
11. Котляров А. В. Другие наркотики, или Homo Addictus: Человек зависимый / А. В. Котляров. – М.: ООО «Психотерапия», 2006. – 480 с.
12. Мельник Э. В. О природе болезней зависимости: (алкоголизм, наркомания, «компьютеромания» и др.) / Э. В. Мельник. – Одеса, 1998. – 399 с.
13. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В. Д. Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.
14. Сорочинська В. Є. Основи превентивної педагогіки: [навч. посіб.] / В. Є. Сорочинська. – Вінниця: Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2008. – 173 с.
15. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.

Додаткова література:

16. Абсалямова Л. М. Розлади та порушення харчової поведінки особистості // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 19-33.
17. Бабюк І. О. Порушення сексуальної поведінки людини / І. О. Бабюк, І. І. Горпинченко, С. І. Табачников ; Донец. обл. центр соц. служб для молоді. – Донецьк, 1998. – 38 с. – (Секс. здоров'я молоді; Вип.11).
18. Балакірева О. М. Формування сексуальної культури молоді: Монографія / О. М. Балакірева, Ю. М. Галустян, О. Я. Корегін та ін. ; Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. – К., 2004. – 132 с. – (Формув. здор. способу життя молоді; Кн. 9).
19. Батькам підлітків: відверта розмова про статеве виховання та репродуктивне здоров'я / Укладачі: Ірина Скорбун, Тигран Епоян. – К., 2013. – 57 с.
20. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: матеріали обласної науково-методичної Інтернет-конференції (м. Кіровоград, 11 лютого 2014 р.) / Укладачі: М. С. Чала, А. В. Частаков, О. В. Литвиненко. – Кіровоград, 2014. – 184 с.
21. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ: [б. в.], 2008. – Т.8: Психологічна теорія і технологія навчання, Вип. 5. – С. 18-27.

22. Бугайова Н. М. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. – Кривий Ріг: НМетАУ, 2006. – Т.3, вип. VI. – С. 339-342.
23. Бурлаков И. В. Номо Gamer: Психология компьютерных игр / И. В. Бурлаков. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 42 с.
24. Бурмака Н. П. Сквозь радугу стакана / Надежда Бурмака ; Науч.-практ. центр «Надежда». – Черкасы: Пономаренко Р. В. [изд.], 2012. – 48 с.
25. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова анорексія // Медицина світу. Журнал. – 2004а, червень. – Том XVI Число 6.
26. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова булімія // Медицина світу. Журнал. – 2004б, липень. – Том XVII Число 1.
27. Данилин А. Как спасти детей от наркотиков / А. Г. Данилин, И. В. Данилина – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 348 с. – (Серия «Врачи предупреждают»).
28. Деркач В. Г. Психічні розлади дитячого та підліткового віку: навч.-метод. посіб. / В. Г. Деркач, С. М. Русіна ; Буков. держ. мед. ун-т. – Чернівці, 2008. – 233 с.
29. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі / Литовченко І. В., С. Д. Максименко, С. І. Болтівець [та ін.]. – К.: Аванпост-Прим, 2010. – 48 с.
30. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія / Н. Є. Завацька. – К.: Укр. вид. консорціум, 2008. – 260 с.
31. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адиктивної поведінки дітей // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(4). – С. 126-131.
32. Іванов В. О. Принципи роботи амбулаторної соціально-психологічної реабілітації осіб залежних від алкоголю: наук.-метод. посібник / В. О. Іванов, Ю. М. Безсмертний, Д. Ю. Старков. – К.: ПАТ «Віпол», 2013. – 128 с.
33. Ковальчук А. А. Формування смакових переваг, харчової поведінки і порушення апетиту у дітей // Перинатология и педиатрия. – 2013. – № 1. – С. 47-48.
34. Максимова Наталія Юріївна. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків / Н. Ю. Максимова. – К.: [б.в.], 1997. – 208 с.
35. Чепа М.-Л. А. Психологія узалежнень (на прикладі формування тютюнозалежності) / М.-Л. А. Чепа, Ю. Т. Рождественський // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2003. – Т.V, ч.4. – С. 347–353.
36. Юрьева Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография / Юрьева Людмила Николаевна, Больбот Татьяна Юрьевна. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.

Програма з дисципліни «Основи нейрофізіології»

Укладач програми: *Мозгова Г.П.*

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 05 соціальні та поведінкові науки (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки 053 «Психологія» (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 14	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6
		Практичні	
		-	2
		Семінарські	
		16 год.	2
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
56 год.	80		
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання – 34/56

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Нервова система людини являє собою високоорганізоване утворення, з чіткою ієрархією між вище і нижче розташованими відділами і займає центральне місце в регуляції взаємодій як усередині організму, так і організму з зовнішнім середовищем.

Дана навчальна дисципліна є основою теоретичних знань щодо закономірностей співвідношення психологічного та фізіологічного, психофізіологічних механізмів життєдіяльності, розвитку, та адаптивних можливостей людини.

Метою викладення дисципліни є надання студентам знань, вмінь, навичок щодо біологічних передумов психічної діяльності, розуміння основних теорій про фізіологічні та нейронні механізми психічних процесів, станів та властивостей. Отримання студентами цілісного уявлення про структуру та діяльність нервової системи і формуванні вищої нервової діяльності.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є опанування студентами:

1. нейронних механізмів психічних процесів і станів;
2. знань про різні рівні організації живої матерії, вищим досягненням якої є прояв психічного;
3. розуміння принципів надходження, кодування і обробки інформації в нервовій системі;
4. механізмів перебігу психічних процесів, станів та властивостей.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- онтогенез і філогенез нервової системи;
- будову та принцип роботи нейрона і синапсу;
- будова та функціональне значення різних відділів центральної нервової системи;
- регулюючі системи організму і їх взаємодію;
- вікові особливості функціонування мозку дитини;
- нейрофізіологічні механізми вищих психічних функцій;
- нейрофізіологічні механізми відновлення та компенсації втрачених функцій;
- термінологію основних понять нейрофізіології.;
- закономірності та фізіологічні особливості психічних явищ, процесів, станів.

Вміти:

- оперувати фізіологічними механізмами психічних процесів;
- сучасними уявленнями про проблеми вивчення нейрохімічних і нейрофізіологічних процесів;
- застосовувати отримані теоретичні знання як базові при освоєнні наступних медико-біологічних і психолого-педагогічних дисциплін.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Тема 1. Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Історія розвитку, зв'язок з іншими науками. Історія розвитку фізіології кори великих півкуль головного мозку (І.П. Павлов).

Індекс цефалізації як критерій складності поведінки.

Успіхи сучасної молекулярної нейробиології, етології, нейрогенетики.

Процеси управління в організмі. Місцева, гуморальна, нервова регуляція.

Сучасні методи дослідження діяльності мозку: електроенцеелографія, томографія, МРТ, Мікроелектродніе методи дослідження окремих нейронів, клітинної морфології, нейрогенетичному.

Тема 2. Загальний план будови центральної нервової системи. Філо- і онтогенез нервової системи. Формування мозку в філогенезі: 1 - за типом формування гангліїв і екзоскелета (безхребетних), 2 - за типом формування нервової трубки і ендоскелет (хребетні).

Їх роль в обмеженні і збільшенні розмірів мозку. Мозок як оперативний і пластичний інструмент пристосування до умов існування. Рецептори і ефектори. Периферична і вегетативна нервова система. Функції черепно-мозкових нервів. Спинномозкові нерви. Вегетативна (автономна) нервова система. Центральні відділи вегетативної нервової системи. Симпатична система.

Парасимпатична система. Зв'язок кори і вегетативної нервової системи. Порушення розвитку мозку в онтогенезі.

Тема 3. Функціональна організація мозку. Нервова тканина. Рефлекторний принцип регуляції. Зворотній зв'язок. Нейронна доктрина будови нервової тканини (К. Гольджі, С. Рамон-Кахаль).

Нейрон як структурна і функціональна одиниця нервової тканини. Типові нейронні ланцюги. Гліальні елементи і їх функції. Однаковість будови біологічних мембран. Роль поверхневої мембрани нейрона в процесах її порушення.

Потенціал спокою і потенціал дії. Баланс гальмівних і збудливих процесів. Гальмування в ЦНС - активний процес (І. М. Сеченов).

Рефлекторний принцип - основа всіх процесів в живому організмі. Біологічний сенс рефлекторної реакції. Координація реакцій організму.

Тема 4. Нейронна організація кори. Взаємозв'язок нервової і гуморальної регуляції.

Міжклітинні контакти в нервової тканини - синапси (Ч. Шеррингтон). Електричний і хімічний синапси. Синаптична передача, роль медіаторів (трансмиситтеров). Нейронні мережі. Синапс Хебба.

Пошук клітинних механізмів навчання і пам'яті.

Основні системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація, специфічні, неспецифічні і асоціативні зони). Гіпоталамогіпофізарного система і її роль в регуляції функцій організму.

Головний мозок. Відділи головного мозку, структура і функції. Функції мозку, ієрархія відділів мозку. Нервові центри. Властивості нервових центрів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Тема 5. Функціональні стани в структурі поведінки. Поняття про функціональну систему. Зворотній біологічна зв'язок (П.К. Анохін).

Перша і друга сигнальна системи. Функціональні стану, їх значення в поведінці тварин і людини. Потреби і мотивації. Емоції. Сон і неспання. Типи вищої нервової (психічної) діяльності.

Індивідуальні особливості вищої нервової діяльності. Темперамент в структурі індивідуальності. Перша і друга сигнальні системи. Взаємовідносини першої і другої сигнальних систем.

Тема 6. Вчення про рефлекс. Нейрофізіологічний механізм утворення тимчасової зв'язку. «Рефлекси головного мозку» (І. М. Сеченов). Рефлекторна теорія І.П. Павлова. Рефлекторна дуга - матеріальна основа рефлексу. Види рефлексів. Принцип доміанти. Вікові особливості вищої нервової (психічної) діяльності людини. Динамічний стереотип. Роботи Ч. Шеррингтона і Р. Магнуса, їх роль в розумінні процесів вищої нервової (психічної) діяльності.

Тема 7. Нейрофізіологічні механізми психіки. Поведінка як найважливіша форма адаптації. Функціональний стан і поведінку. Стрес. Умовно-рефлекторна діяльність як механізм вищого аналізу та синтезу. Вищі психічні функції: сприйняття, увагу, пам'ять, мислення. Структурно-функціональні основи пам'яті та навчання. Види пам'яті. Формування довільної пам'яті. Навчені і пам'ять. Механізм забування. Порушення пам'яті.

Тема 8. Свідомість як нейрофізіологічний феномен. Мозок і свідомість. Нейрофізіологічні кореляти свідомості. Індивідуальні особливості розвитку вищої нервової (психічної) діяльності. Проблема асиметрії півкуль. Домінантне і субдомінантне півкулі, їх функції. Правшество, лівшество, амбидекстрія. Декстре-стрес. Методи дослідження функціональної асиметрії.

Тема 9. Нейрофізіологічні аспекти мови. Відкриття «центру мови» (П. Брока, К. Верніке). Мова і її функції. Комунікативна функція. Розвиток мови в онтогенезі. Мова. Використання закономірностей діяльності мозку в психології, педагогіки, медицини.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	усьо го	у тому числі				Ус ьог о	у тому числі				
Лек.		Пр	Се м.	С.р.	Ле к.		Пр	Се м.	С.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Модуль 1											
Змістовий модуль 1.											
Тема 1. Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження діяльності мозку.		2		-	2					8	
Тема 2. Загальний план будови центральної нервової системи.		2		2	8				2	12	
Тема 3. Функціональна організація мозку.		2		2	10		2			12	
Тема 4. Нейронна організація		2		4	8		2			8	

кори.											
Разом за змістовим модулем 1.		8	-	8	28			4	-	2	40
Змістовий модуль 2.											
Тема 5. Функціональні стани в структурі поведінки.		2		4	10			2	2		8
Тема 6. Еволюція рефлексії.		2		4	10						8
Тема 7. Нейрофізіологічні механізми психіки.		2			-						8
Тема 8. Свідомість як нейрофізіологічний феномен.		2			-						8
Тема 9. Нейрофізіологічні аспекти мови.		2			8						8
Разом за змістовим модулем 2.		10	-	8	28			2	2	-	40
Усього годин	90	18	-	16	56			90	6	2	80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальна нейрофізіологія. Нервова тканина. Види нервових клітин. Фізіологія збудливих мембран. Закони подразнення і збудження клітин. Поширення потенціалу дії.	2
2	Міжклітинна передача збудження. Види синапсів. Взаємодія синапсів. Фізіологія клітин нейроглії.	2
3	Регулюючі системи організму і їх взаємодія. Баланс гальмівних і збудливих процесів. Саморегуляція. Гомеостаз. Закони подразнення. Прямі та зворотні зв'язки.	2
4	Структура і функції відділів мозку. Ієрархія функцій відділів мозку.	2
5.	Системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація; специфічні, неспецифічні і асоціативні системи).	
6	Вища нервова діяльність. Принципи ВНД. Умовні та безумовні рефлекси. Внутрішнє і зовнішнє гальмування. Вчення про домінанту. Динамічний стереотип. Перша і друга сигнальні системи.	2
7	Функціональна система як структурно-функціональна основа психічних процесів і поведінкових реакцій	2
8	Нейрофізіологічні механізми психічних процесів. Нейрофізіологічні механізми відновлення та компенсації втрачених функцій. Значення біоритмів.	2

6. Теми практичних занять(заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Функціональні стани в структурі поведінки.	2

7. Самостійна робота (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження	2

	діяльності мозку.	
2	Загальний план будови центральної нервової системи.	8
3	Функціональна організація мозку.	10
4	Нейронна організація кори.	8
5	Функціональні стани в структурі поведінки.	10
6	Еволюція рефлексії.	10
7	Нейрофізіологічні аспекти мови	8
	Всього:	56

7.1. Самостійна робота (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження діяльності мозку.	8
2	Загальний план будови центральної нервової системи.	12
3	Функціональна організація мозку.	12
4	Нейронна організація кори.	8
5	Функціональні стани в структурі поведінки.	8
6	Еволюція рефлексії.	8
7	Нейрофізіологічні механізми психіки.	8
8	Свідомість як нейрофізіологічний феномен.	8
9	Нейрофізіологічні аспекти мови	8
	Всього:	80

8. Методи навчання

Лекції, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота, доповіді по рефератам, презентації, звіти.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, тестові завдання, усне опитування, перевірка оформлення результатів практичних робіт, доповіді-повідомлення, іспит. Рейтингова система контролю самостійної роботи та оцінки.

9.1. Питання до заліку з курсу «основи нейрофізіології».

1. Нервова система: значення і структурно-функціональна організація. Вікові зміни.
2. Процеси управління в організмі. Місцева регуляція. Гуморальна регуляція. Нервова регуляція.
3. Нейрон як структурна та функціональна одиниця нервової тканини. Види нейронів.
4. Рефлекторний принцип регуляції. Рецептори і ефектори. Особливості поширення збудження в ЦНС.
5. Баланс гальмівних і збудливих процесів.
6. Прямі та зворотні зв'язки. Координація реакцій організму.
7. Спинний мозок і його основні функції.
8. Загальний план будови спинного мозку. Сегмент - структурнофункціонального одиниця спинного мозку.
9. Головний мозок. Частки, відділи та зони мозку.
10. Функції відділів мозку. Ієрархія функцій відділів мозку.

11. Системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація, специфічні і неспецифічні системи).
12. Гіпоталамус і його функції.
13. Гіпофіз і його функції.
14. Черепно-мозкові нерви.
15. Вегетативна нервова система, функції.
16. Симпатична система.
17. Парасимпатична система.
18. Рефлекторна теорія І.П. Павлова. Рефлекторна дуга-матеріальна основа рефлексу
19. Види рефлексів.
20. Нейрофізіологічний механізм утворення тимчасової зв'язку.
21. Принцип доміанти А.А. Ухтомського.
22. Вікові особливості вищої нервової (психічної) діяльності людини.
23. Внутрішнє і зовнішнє гальмування. Динамічний стереотип.
24. Концепція функціональної системи П. К. Анохіна.
25. Функціональний стан. Сон і неспання.
26. Потреби і мотивації. Емоції. Стрес.
27. Умовно-рефлекторна діяльність як механізм вищого аналізу та синтезу.
28. Структурно-функціональні основи пам'яті та навчання.
29. Типи вищої нервової (психічної) діяльності.
30. Функціональна міжпівкульна асиметрія. Домінантне і субдомінантне півкулі.
31. Друга сигнальна система. Взаємовідносини першої і другої сигнальних систем.
32. Онтогенез вищої нервової (психічної) діяльності людини. Формування сигнальних систем у дитини. Використання закономірностей роботи мозку в педагогіці, психології, медицині.
33. Комунікативні функції. Розвиток мовлення у дитини.
34. Довгастий мозок, будова і функції.
35. Середній мозок. Будова і функції.
36. Рефлекторна діяльність стовбура мозку.
37. Властивості нервових центрів: центральне полегшення і оклюзія.
38. Властивості нервових центрів: трансформація ритму збудження, післядія, стомлення.
39. Координація рефлекторних актів: реципрокна іннервація, принцип зворотного зв'язку.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота			Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Змістовий модуль 3	30	100

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13			
6	6	6	6	4	4	4	4	6	6	6	6	6			

T1, T2 ... T14 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	Задовільно
35-59	FX	
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно» (90–100 балів)	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре» (75–89 балів)	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно» (60–74 балів)	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно» (0–59 балів)	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Підсумковий контроль знань студентів з дисципліни «Психосоматика» здійснюється на основі результатів поточного й підсумкового контролю.

11. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

- 1) робоча програма навчальної дисципліни;
- 2) плани практичного заняття та семінарського заняття;
- 3) конспект лекцій;
- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 6) питання для проведення заліку.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література (Основи нейрофізіології)

Базова

1. Батуев А.С. Физиология ВНС и сенсорных систем. С-Пб.: Питер, 2010.
2. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности. Ростов н/Д.: «Феникс», 2005.
3. Крылова Н.В., Искренко И.А. Мозг и проводящие пути: Анатомия человека в схемах и рисунках: Атлас-пособие. Изд. 3-е. – М.: Изд-во РУДН, 2000.
4. Коган А.Б. Функциональная организация нейронных механизмов мозга. – Л., 1979.

5. Нейропсихология детского возраста : учебное пособие для вузов /Ж. М. Глозман. М.: Академия, 2009. 369 с. (2 экз.)
  6. Нейропсихология детского возраста : [учебное пособие] /Ю. В. Микадзе. СПб.: Питер, 2008. 284 с. (3 экз.)
  7. Нейропсихология : учебник /Е. Д. Хомская ; Московский государственный университет. СПб.: Питер, 2008. 496 с. (2 экз)
  8. Смирнов В.М. Нейрофизиология и высшая нервная деятельность детей и подростков. М.: Изд. центр «Академия»,2000.
  9. Смирнов В.М., Яковлев В.Н. Физиология центральной нервной системы. М.: Изд. центр «Академия»,2003.
  10. Шульговский В.В. Основы нейрофизиологии. М.: Аспект-ПРЕСС. 2005
  11. Физиология высшей нервной деятельности и сенсорных систем : учебник для вузов /А. С. Батуев. СП, : ПИТЕР, 2010. 316 с. (1)
  12. Высшая нервная деятельность и психика человека : учебное пособие /Н. В. Соколова. Магадан : [Изд-во Северо-Восточного университета] , 2010. 67 с. (2)
- Физиология высшей нервной деятельности для психологов и педагогов : учебник для вузов /А. М. Столярченко. М. : ЮНИТИ-ДАНА , 2009. 463 с. (2)
13. Психофизиология : учебник для вузов /под ред. Ю. И. Александрова. СПб. : Питер , 2008. 463 с. (3)

Допоміжна

1. Агаджанян Н.А., Власова И.Г., Ермакова Н.В., Торшин В.И. Основы физиологии человека. М.: Изд-во РУДН, 2004
2. Дмитриев А.С. Физиология высшей нервной деятельности. М., «Высшая школа», 1984.
3. Покровский В.М., Коротько Г.Ф. Физиология человека. М.,1998.
4. http://www.pedlib.ru/Books/3/0351/3_0351-1.shtml,
5. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 384 с.
6. http://www.pedlib.ru/Books/2/0161/2_0161-1.shtml,
7. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов Т.Г. Визель - М.: АСТАстрель Транзиткнига, 2005.- 384с.
8. I Международная конференция памяти А.Р. Лурия: Сб. докладов / Под ред. Е.Д. Хомской, Т.А. Ахутиной. – М.: РПО, 1998.

9. II Международная конференция памяти А.Р. Лурия: Сборник докладов «А.Р. Лурия и психология XXI в.» / Под ред. Т.А. Ахутиной, Ж.М. Глозман. – М., 2003.
10. Нейропсихология и психофизиология индивидуальных различий // Под ред. Е.Д. Хомской, В.А. Москвина. – М.; Оренбург: Оренбургский ОИПКРО, 2000.
11. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте // А.В. Семенович. – М.: Академия, 2002.
12. Хомская Е.Д. Хрестоматия по нейропсихологии: Учебное пособие для студентов // Ред. Е.Д. Хомская. – М.: Российское псих. Общество, 1999. – 526 с.

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

(для підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія» освітньої програми
«Психосоматика та психологія здоров'я»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)

За редакцією *доктора психологічних наук, професора Г.П.Мозгової*

Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації:

доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П. («Сихофізіологія та психосоматика», «Нейропсихологія та нейрокорекція», «Основи нейрофізіології», «Медична психологія»), кандидат психологічних наук, доцент Ханецька Т.І. («Психологія професійних деструкцій», «Основи проффорфентації», «Основи психокорекції», «Психологія професійної кар'єри»), кандидат психологічних наук, доцент Дьоміна Г.А. («Організація психологічної служби», «Психологія стресу», «Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація», «Психотерапія дітей та підлітків», «Психокорекція узалежнених форм поведінки», «Психологія міграції»), кандидат педагогічних наук, доцент Вольнова Л.М. («Основи психології здоров'я», «Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз», «Реабілітаційна психологія»), кандидат психологічних наук, доцент Мельничук О.Б. («Психологічна реабілітація учасників бойових дій та їх сімей»), кандидат філософських наук, доцент Якимчук О.І. («Групові форми психологічної реабілітації», «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами»), ст., старший викладач Праченко О.К. («Психологія творчості», «Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях», «Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій»), викладач Кушмірук Є.С. («Психологічна реабілітація посттравматичних розладів», «Реабілітаційна психологія»).

В авторській редакції.

Віддруковано з готового оригіналу-макета.

Підписано до друку 11.11.2020 р. Формат 60x84/8.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 49,06. Обл.-вид. арк. 25,73

Наклад 100 прим. Зам. № 601.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК ф 1101 від 29.10.2002. (044) 234 -75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету імені
М.П. Драгоманова (044) 239-30-26